

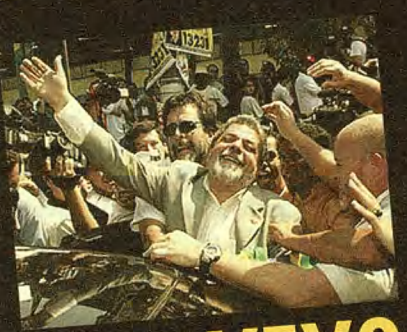
POST Express

19

191254 SAYI: 2002/10
18 KASIM - 15 ARALIK
2.750.000 TL (KDV DAHİL)

ENTERNASYONAL ŞALALA

ÖLÜMÜNÜN 35. YILINDA
SİLAH ARKADAŞLARININ GÖZÜYLE
CHE GUEVARA

BREZİLYA'DA
SOLUN ZAFERİ **VIVA
LULA!**

EKONOMİSTLER VE FEMİNİSTLER DEĞERLENDİRDİ
**AKP'NİN AMPULÜ
NEREYE KADAR**

POSTEXPRESS BAĞDAT'DAYDI
TASKUT AMERİKA

EMEKTAR BALIKÇILAR ANLATIYOR
VAY LÜFER VAY!

ASENA ÖZKAN'LA BEŞİKTAŞ ÜZERİNE

**WE
LOVE
YOU
LUCÉ**

SAVAŞ FOTOĞRAFÇISI JAMES NACHTWEY'İN GÖZÜYLE SAVAŞ VE FOTOĞRAF

Savaşa karşı panzehir

Filmekimi'nde gösterilen bol ödüllü "Savaş Fotoğrafçısı"nda bir bilgeyle karşılaştık: James Nachtwey... Savaş fotoğrafçılığının efsane ismi, "sanat"ını konu alan filmde öyle şeyler söyledi ki, nakletmek farz oldu...

Savaş denen insanlık durumuna fotoğraflar aracılığıyla bir son vermek mümkün mü? Bu düşünce belki çok iddialı. Fakat beni fotoğrafçılığa bu düşünce sürükledi. Fotoğrafın gücü, insanî duygular yaratmasından kaynaklanıyor. Eğer savaş insanlığa aykırı bir şeyse, o zaman fotoğraf savaşın karşıtı olarak görülebilir. İyi kullanıldığı takdirde de savaşa karşı güçlü bir panzehir olabilir.

Savaş fotoğrafçısı olmak için fotoğrafçı oldum. Bu kararı 70'li yılların başında, Vietnam savaşı sonrasında aldım. Vietnam'dan gelen fotoğraflar bize gerçekte orada neler olduğunu gösteriyordu. Görüntüler siyasi ve askerî otoritelerin bize anlattığından farklıydı. Bu fotoğraflar, savaşın adaletsizliğinin belgeleriydi. Savaşın acımasızlığı, yalnızca orada olanları göstermekle açığa çıkıyordu. Bu fotoğraflar beni etkiledi ve hayatta ne yapmam gerektiğine böylece karar verdim. Bu işi kendime güvenererek yapabilmem zaman aldı. Başka insanları ikna etmek için önce kendimi ikna etmem lazımdı.

1980 yılıydı... Bir gece uyandım ve kendimi ikna olmuş buldum, öğreneceğimi öğrenmişim. Şimdi üzerime düşen, New York'a gitmek ve bir savaş fotoğrafçısı olmaktır. Kendimi savaş bölgelerine gitmek için hazır hissediyordum; iş bulmam zor olmadı. O zamanlar çok heyecanlıydım, tarihi belgelediğimi hissediyordum. Ve tarihi bilimsel bir uzaklıktan belgelemiyordum, aelade insanları tarihin akışında saptıyordum. Bu da savaş fotoğrafçısı olmam için temel nedenlerden biriydi. Bunu aktarmak istiyordum.

İşin içinde tehlike, macera, hakiki duygular vardı. Bir açıdan tiyatroya benziyordu, ama seyirci değildim, sahnedeydim, oyunsa geçen dakikalar içinde yazılıyordu. Olup biteni izlemek içinse, gördüklerinizi anlamak ve beklemeniz gerekiyor... Benim de fotoğrafçılığında kişisel bir açı yakalamam zaman aldı, çektiğim konuyu aktarabilmek için kendi duygularıyla ilişki kurmam gerekti, duygularıyla fotoğraf aracılığıyla ilişki kurdum. Dünyayı ve kendimi fotoğraf karesi içinde keşfettim. Öfke, inançsızlık, ne duyuyorsam, fotoğraflarıma yansıtıyorum.

Çektiğim insanlara elimden gelen saygıyı gösteririm. Ve içinde buldukları durumu anlamak isterim. Hızlı hareket etmem,

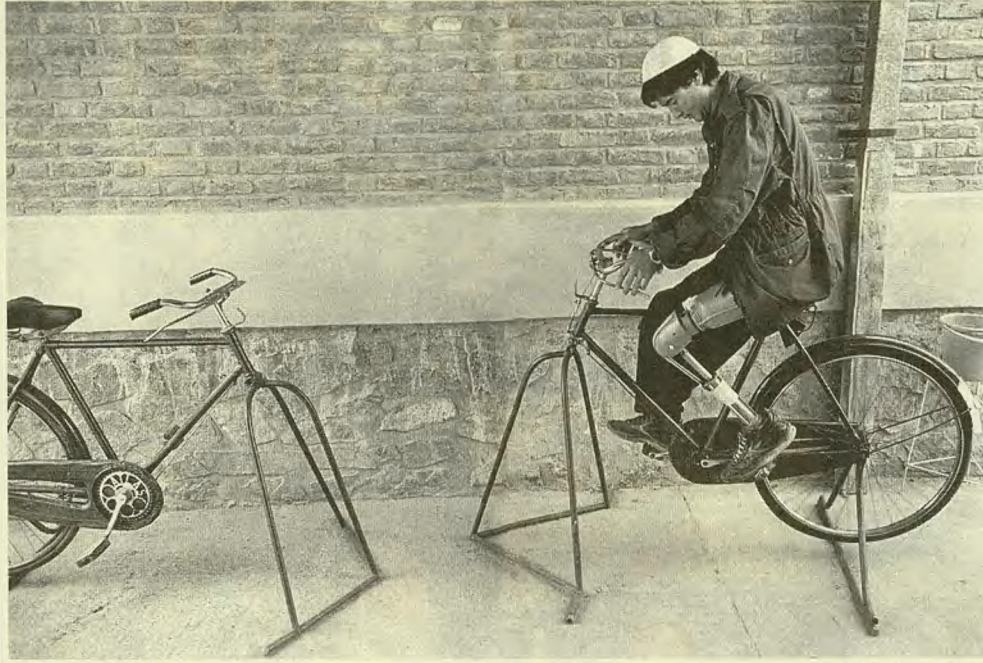
Bir fotoğrafçı için en kötü duygu, başkalarının trajedilerinden geçinme duygusu. Bu duygu beni rahatsız ediyor. İçimden merhameti kaldırıp yerine ihtirası koyarsam, ruhumu satmış olurum.

silmek çok zor. Hutu ordusu yenildiği zaman, binlerce Hutu Tanzanya'ya veya Zaire'ye kaçtı. Goma'daki mülteci kampında kolera patlak vermişti, binlerce kişi ölüyordu. Bu kamplarda fotoğraf çekerken, çektiğim kişilerin birkaç hafta önceki katliamları gerçekleştiren kişiler olabileceklerini düşünüyordum.

Önemli olan korku değil, korkuyla başa çıkmaktır. Maratoncu çektiği acıyı düşünmez, bununla nasıl mücadele edeceğini düşünür.

İş hayatımın yansı Afrika'da geçti. Oradaki en hazin durumlardan biri kıtlıktır. Bu kıtlıkların çoğu doğal değildir, savaş ürünüdür. İnsanların toplu olarak imhası için önemli bir silahtır kıtlık. Kıtlık fotoğraflarını gören insanların bu fotoğrafları besin dağıtılan merkezlerde çektiğimizi bilmeleri yerinde olur. Biz aç insanların fotoğraflarını çekip sonradan sırtımızı dönmüyoruz, onlara yiyecek gönderilen yerlerde çekim yapıyoruz.

Bugüne kadar bir şeyler başarabilmişsem ne âlâ, ama yapacak o kadar çok şey var

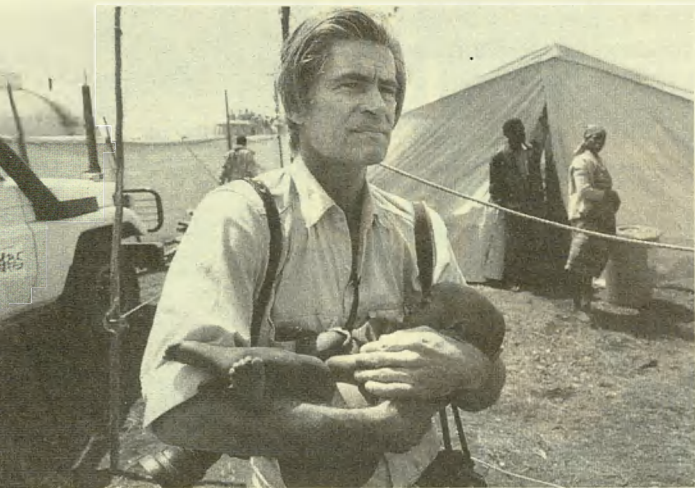
ki, hiç tatmin olmuyorum. Mutlu olmuyorum demiyorum, çünkü yaptığım iş başka insanların mutsuzluklarını konu alıyor; insanların bu sorunlarına başkasının dikkatini çekebilirim, bundan bir tür tatmin alıyorum... Fotoğraflarımı sanat eseri olarak değil, bir iletişim aracı olarak görüyorum... Bir insan bir savaşın ortasında dış dünyaya haber gönderme riskine giriyorsa, bunu barış adına yapıyor. Bu yüzden savaşı kışkırtanlar, çevrede pek fotoğrafçı görmek istemezler.

Medyanın hayatı olaylara yaklaşmasını sağlamak çok güç. Bence okuyucular, medyanın düşündüğünden daha fazla başkalarının acılarına duyarlılar. Dünyanın başka yerlerinde büyük acıların yaşandığını öğrenmek ve bu konuda bir şeyler yapmak istiyorlar.

Fotoğrafını çektiğiniz olayın çok yakınındasınızdır. Bu, Rolex reklamı fotoğrafıyla aynı şey değildir. Gördüğünüz, gerçek boyutlarda adaletsizlik ve sefalettir. Bence kimyasal silahların bir çocuğun yüzünü ne hale getirdiğini kendi gözleriyle gören, bir kurşunun bir insana ne yapabileceğine ya da bir şarapnel parçasının bir bacağı nasıl koparttığına şahit olan hiç kimsenin gönü, bunları bir başkasının yaşamasına razı gelmez.

Savaş fotoğrafçıları, kendi işinin peşinde olan başka insanlar işlerinden bir an olsun başlarını kaldırıp dünyada neler oluyor görsünler istiyorlar. Basının hafifletici etkilerini kıran, insanların kayıtsızlıklarından silkeleyecek fotoğraflar çekmek, içlerindeki isyanı başkalarına aktarmak için bu işi yapıyorlar.

Bir fotoğrafçı için en kötü duygu, başkalarının trajedisinden geçinme duygusu. Bu duygu beni rahatsız ediyor. Eğer içimden merhameti kaldırıp yerine ihtirası koyarsam, ruhumu satmış olurum.

Hep o şarkı

3 Kasım gecesi, AKP'nin Kasımpaşa İlçe Başkanlığı... Ortam herhangi bir düğün salonundan farklı değil. Limonata yerine kola, kuru pasta yerine kaşar eklemek; ikram değil, ücrete tâbi. Orkestra da yok, cızırtılı hoparlörde İlhan Şeşen'in sesi: "Neler oluyor bize gülüm..." Zafer gecesine pek uygun kaçmasa da, kadınların oturduğu bölümde şarkıya yüksek sesle eşlik edenler göze çarpıyor. Kadınların oturduğu bölüm dedik, haremlik-selamlık değil. Aynı oturulmuş ama, komşuya misafirlige gidildiğinde olduğu gibi, kadın kadınlığın, erkek erkeğeliğin rahatlığından daha çok. İki "kamp" arasında gidip gelişler, temaslar, sohbetler eksik değil. Gençler daha içiçe. Genç, yaşlı kadınların kimisinin başı açık, kimisinin kapalı. Kimisi blucinli, kimisi etekli. Erkekler tuvaletinin bir ara aralık kalan kapısı, aynaya delici bakışlar atarak saçlarını jöleyen bir delikanlıyı mahçup ediyor; yanımızda ayakta duran türbanlı -başörtülü değil- ve hali vakti yerinde görünlü bir kadın çantasından Chesterfield'ini çıkarıp yakıyor. Birden içeriden yuh sesleri yükseliyor. Başımızı uzatıp bakıyoruz: TV'de Ecevit konuşuyor. Gürültüden ne dediği anlaşılıyor, ama zaten yuh'lar da o anda söylediklerine değil. Seçim öncesinde AKP'yi "sakıncalı" ilan ettiği için herhalde. Ancak, sanki tek sebep de o değil. Ecevit hiç öyle bir şey söylemeseydi de, benzer bir tepki çok muhtemelmiş gibi. Salondaki topluluğun profili, "milli görüş"ten çok, DSP tabanına yakın. Hatta, kapıda DSP tabelası olsa, kimse "bu insanların ne işi var burada" demez. Aynı şeyi CHP için söylemek pek mümkün değil. Ecevit'e gösterilen tepki, uzaklıktan çok yakınlıkla bağlantılı gibi. Bir nevi "dost yarası"...

17. sayımızdaki "Soğan mı, Sarmısak mı" başlıklı kapak yazımızda uzun uzadıya naklettığımız "Düzenin Yabancılaşması"nda İdris Küçükömer'in vurguladığı gibi, Türkiye siyasetinin en belirgin özelliği, kökeni Tanzimat dönemine uzanan bir "çarpık temsil" tablosu. Türkiye solu, özellikle de "sosyal demokrat" sol, Batıcı-bürokrat geleneği temsil ederken, sağdaki partiler yoksul halk kitlelerine "dayanıyor" -temsil etmiyor, dayanıyor. "Fatih-Harbiye" çelişkisi diye özetlenebilecek politik ve kültürel yabancılaşma, sağ partileri emekçi halk kitleleriyle buluştururken, sol partileri hayat damarlarından yoksun bırakıyor. AP'nin Ecevit CHP'sine karşı kullandığı "Amavutköylü değil, İslâmköylü Başbakan" solgani, Erbakan'ın "Batı taklitçiliği" nakarati, 80 sonrasında ANAP'ın kendisini "milliyetçi muhafazakâr" olarak tarifi, yoksul halk kitleleriyle aralarındaki "çarpık" ilişkiyi gizleyen söylemlerdi. Şimdi de AKP "muhafazakâr demokrat"lıktan dem vuruyor, kimilerine göre "yeni DP"liğe, kimilerine göre "ikinci ANAP"lığa sunuyor.

70'lerin başında CHP'nin "Halkçı Ecevit" öncülü-

ğünde bu çarpık temsiliyet ilişkisini bozma girişimini Demirel'in vecizesi özetlemişti: "Sonları Allende gibi olur." Önce TÜSİAD'ın kampanyası, arkasından 12 Eylül cuntası Demirel'i doğrular gibiydi, ama ne CHP sosyalist bir partiydi, ne de Ecevit'in Allende'yle benzerliği vardı. DSP'yi kurarken sosyal demokrasi kavramını marksizm kökenli olduğu gerekçesiyle reddettiği gibi, vaktiyle kullandığı "Türkiyeli" ifadesini rafa kaldırmakla kalmayıp Demirel'in de gerisine düşerek "Kürt realitesi"ni tanımamakta ısrar edecekti. Tutarlı olduğu tek konu olan "inançlara saygılı laiklik"le köylü kasketi, mütevazı yaşamı, "dürüst"lüğünden ibaret solculuğu ve Kıbn's'la Kürt sorunundaki tavrıyla tescilli "ulusal"çılığı 90'larda yükselen milliyetçi dalgayla buluştunca iktidar yolu açılmıştı. 70'lerde ezilen sınıfları temsil etmeye soyunan "Halkçı Ecevit", sağ partilerin yapageldiği gibi yoksul halka "dayanarak" başbakanlık koltuğuna oturdu.

Peki, Fazilet oylarının yüzde 15'ini alan AKP yüzde 35'e nasıl ulaştı? Ya da 1999'daki yüzde 22'den yüzde 2'nin altına düşen DSP oylarına ne oldu? CHP oylarını ancak yüzde 10 artırdığına ve bunun hatırı sayılır bir kısmı ANAP'tan kaçan oylar olduğuna göre, "demokratik sol"un tabanı nereye gitmiş olabilir?

4 Kasım sabahı, AKP'nin Kasımpaşa İlçe Başkanlığı... Gecedeki kutlama izleri. Kadınları erkekleri altı kişi ellerindeki torbalarda "halk ekme"ten aldıkları ekmeklerle gelmişler, tebrik edip "bizi unutmayın" demeye. "Açız, işsiziz... Bizi bu hale getirenler utansın" diye bağırıyorlar. AKP'nin durumu düzelteneğine inanıyorlar. Nasıl olacak? "Tayyip bizden biri..."

6 Kasım Çarşamba... İstanbul'un Gaziosmanpaşa ilçesine bağlı Habipler köyü. Gaziosmanpaşa'ya bağlı ama, 45 dakika mesafede. Köy değil, "kırsal alan". Yağmur çiseliyor, hava serin. Boşluğun ortasında tek katlı, mavi boyalı, iki kapılı küçük bir yapı. Kapılardan biri zabıta karakolu, diğeri muhtarlık. Binanın yan duvarının dibinde dört kadın, iki çocuk, birbirlerine sanlıp yumak olmuş oturuyorlar. Bekliyorlar... İki-iki buçuk saat sonra yemek kamyonu gelecek. Gaziosmanpaşa belediyesi yedi yıldır her gün öğle saatlerine doğru bedava yemek dağıtıyor. Ramazan boyunca yemek dağılmayacak, bir miktar erzak verilecek. Kalabalık giderek artıyor. Kadınlar ve çocuklar; yüzler, ifadeler, kıyafetler, başka bir çağa ait gibi. İncecik giysileri, ayaklarında terliklerle kadınlar. Birinin iki gözü de görmüyor. Kocası da âmâymış, aynı zamanda inmeli, evde yatıyor. Biri 85 yaşında, yalnız. Çoğu genç. Kimi örtülü, kimi gevşek çarşafı.. Oylarını verdikleri AKP'den beklentilerini sordüğümüzde, "iş yok, evimizde su yok, su tankeri yirmi günde bir geliyor, yol yok..." diye sıralamaya başlıyorlar. Biri araya giriyor, "yolu molu ka-

rıştırmayın şimdi, kamımız aç!" diye bağırıyor. Derken, küçük beyaz kamyon geliyor. Üniformalı belediye görevlisi hanımları sıraya diziyor. Üç kap yemek için sefertasları uzatılıyor.

Kasımpaşa İstanbul'un göbeği, Habipler kıyısı... İstanbul'u alan Türkiye'yi alır denir...

Bir de Ankara'ya bakalım. 26 Ekim; seçimlere bir hafta var... AKP'ye umut bağlamış İsmail-Hafize Şenel'in Mamak ilçesine bağlı Mutlu mahallesindeki kiralık gecekondusundayız. Kayalara oyulmuş "ev" buz gibi. İsmail Şenel 30'lu yaşların başında, Hafize Şenel 28 yaşında. İki çocukları var. İsmail Şenel birbuçuk yıldır işsiz. Dört aydır kiralarnı veremiyorlar. Sigortaları yok. Akraba, eş-dost dayanışması yok. Kimsenin durumu daha iyi değil. Hafize örtülü. Başörtüsünden, giyim kuşamından dolayı hiç sorun yaşamamış. "Devlet benim farkımda değil ki" diyor: "Okumaya kalksaydım, okumayı düşüncecek imkânlarım olsaydı sorun yaşardım, ama ben devlet için yokum." Bir gün önce AKP adayları mahalleyi ziyaret etmiş, Şenel'lerin de evinde konuk olmuşlar. Sorunları, talepleri dinlemişler. "Bizi insan yerine koyan birileri ilk defa çıktı. İlk defa bir milletvekili adayı mahallemize geldi" diye anlatırken gözleri parlıyor, AKP'den beklentileri iş, ekme, güvence. Bir yandan da, "iktidara geldikten sonra, bize ihtiyaçları kalmayacak" endişesi. İsmail, parti bayrağını koltuğunun altına sıkıştırıp Tandoğan Meydanı'ndaki mi-tinge gidiyor, çocuklara bakacak kimse olmadığı için Hafize, mahsun, evde kalıyor.

DP'den AP'ye ve Milliyetçi Cephe'ye, oradan ANAP'a uzanan çizgiyi bugün AKP temsil ediyor. Selefleriyle aynı tabana dayanıyor.

Peki, bu çarpıklık daha ne kadar sürebilir? 1950'de iktidara gelen DP, yedi-sekiz yılda toplumsal desteğini önemli ölçüde yitirme noktasına gelmişti. 27 Mayıs pişmiş aşa soğuk su katmasaydı, 60'lı ve 70'li yıllarda temsiliyet tablosundaki çarpıklık önemli ölçüde giderilebilirdi. ANAP da aşağı yukarı on yıl içinde miyadını doldurmuştu, sıra Refah'taydı, ama önce Demirel faktörü "milli görüş" iktidarını geciktirdi, sonra da 28 Şubat siyasetin "doğal" seyrine ket vurdu, Refah kadrolarına umut bağlayanların inançlarını pekiştirdi, bayrağı AKP devraldı...

Yoksullara yaslanarak sermayenin mümessilliğini ne kadar sürdürebilirler? İktidarlarının DP veya ANAP kadar uzun soluklu olması -ordu yeni bir 28 Şubat'a kalkışmadığı takdirde, ki o da zayıf bir ihtimal gibi- zor görünüyor. Belki ham hayal, belki sadece iyimser bir tahmin -John Lennon'ın dediği gibi, iyimser olmak hepimizin ödevi-, çarpık temsil tablosunda önümüzdeki beş yıl içinde radikal bir değişim yaşanabilir. Ama bu, öncelikle sol muhalefetin niteliksel bir dönüşüm geçirmesine bağlı. DEHAP iyi bir başlangıçtı, umarız arkası gelir.

Mesut Çiçek

4> 35 yıl sonra Che Guevara

9> AKP'nin ekonomi-politikası

11> Bülent Gültekin'le Özallı yıllar, AKP ve ekonomi

16> AKP ve kadınlar

18> Mehmet Bal'ın vicdanî reddi

20> Irak'ta savaşa doğru

24> Brezilya'da solun seçim zaferi

27> Rusya Komünist Partisi'nin

"yeni dünya görüşü"

28> Vay lüfer vay!

32> Kıraat

35> Şebnem İşigüzel'le

"Sarmaşık" üzerine

38> Fenakistoskop

40> Elia Süleyman ve Filistin'de "Kutsal Direniş"

44> Asena Günal'la BJK üzerine

48> Müzik dolabı

49> 35 yıl sonra Che (devam)

ÖLÜMÜNÜN 35. YILDÖNÜMÜNDE CHE GUEVARA

Tiştirleri, bereleri, saatleri, rozetleri, posterleri... Efsane yaşıyor, yaşıyor. Postexpress Che'nin 35. ölüm yıldönümü sebebiyle, minör bir araştırma yaptı, efsaneyi yaşayanlara sordu: Niçin Che, niye tiştir...

Hep iyilik bahsindeydi

Özden İngin: Castro'yu da severim, bir ara tiştirünü bastırmak istedim, ama renkli fotoğrafını bir türlü bulamadım.

Che denince ilk aklına gelen ne?

Özden İngin: Devrimciliği, devrimci hisleri.

İlk nasıl tanıdın Che'yi?

Resmini ilk defa ilkokulda gördüm, okul kütüphanesinde. Herkes başka şeylere bakarken ben gidip onun kitabını buldum, hocanın da dikkatini çekmişti. Oradan bir sempati uyandı, sonra birkaç kitabını okudum, yaptığı şeylere baktım.

Hangi okul bu böyle, kütüphanesinde Che var?

Mehmet Akif Ersoy... 1982 yılıydı, yeni açılmıştı kütüphane. Sonra uzunca bir süre ilgi alanıma girmedi. Lisede Yılmaz Güney'e odaklandım, babam çok severdi, sonra Deniz Gezmiş'e geldim. Baktım, aynı görüşler içerisinde yabancı birisi, Che. Dağarcığıma yerleşmiş bazı bilgiler vardı.

Che tiştirü giymen ne zaman, nasıl oldu?

Lise 2'de Che'nin sweat-shirt'ünü giyip okula gitmiştim. O zamanlar herkes Metallica, Iron Maiden giyerdi. Ben Che'yi giyince dikkat çekti, "kendi fotoğrafını mı bastırdın" gibilerinden sorular oluyordu, "Bu Che'dir, devrimcidir" desem de kimse ipelemiyordu. Sonradan herkes beni Che'ye benzetmeye başladı saç sakalı uzatınca. "N'aber Ernesto" diyenler oluyor. Benzetiyorlar, bari birkaç lafını bilelim diye "gerçekçi ol, imkânsız iste" gibi lafları ezberlemeye başladım... İmkânsız diye bir şey yoktur zaten, insan istedikten sonra olanaksız olanaklı hale getirebilir.

Onun gibi olmak istediğin oluyor mu?

Bazen. Che'nin kitaplarını okusam, her şeyini benimseyerek onun yolunda gitsem... Ama bir korku var içimde. Türkiye'de işlemez. Deniz Gezmiş gelmiş bir yere, parlamadan söndürmüşler. Che'nin kitabını okurum, ne yapmış, üç-beş arkadaşla söylerim, onlar da arkadaşlarına söyler, iler-

leme olur, belki bir topluluk ortamı olur. O da biraz zor aslında.

Küba'ya gitmeyi düşündün mü hiç?

İstedim, ama çok ters kalıyor dediler. Che normalde Küba'da doğmamış ama, devrim hareketlerine orada başlamış.

Castro'yla aran nasıl?

Onu da severim, bir ara tiştirünü bastırmak istedim, ama renkli fotoğrafını bir türlü bulamadım.

Tiştirler nerede satılıyor?

Aksaray'da, Taksim'de; Taksim'de daha bir yoğundur. Ama Türkiye genelinde Che'nin beresi yok, ben yurtdışından getiriyorum onları.

Beresinin özelliği ne?

Yıldız. O yıldız yok Türkiye'de; Hollanda'dan ve Paris'ten getirttim. Biri polis tarafından alındı Taksim'de, bir şey de diyemedim. Daha ilk gündüydü giydiğim, hevesim kursağımdaydı kaldı. Kaptırırım diye dışarı çıkmıyorum öbürüyle.

Bere yıldızsız olsa olmuyor mu?

Bende mesela Nike beresi var, Nike işaretini iğneyle çıkarttım, şu an sade bir şekilde duruyor, ama yıldız bulamıyorum. Diktirmek aklıma geldi, ama aynı hesap olmayacak. Işık çarptığı zaman parlamaya oluyor, onda olmayacak. Ama o Nike işaretini sökerken çok uğraştım.

Kolyesine, rozetine, yüzüğüne de takıldın mı?

Rozet hiç takmadım, ama yüzük, bileklik vardı. Kolyeyi de taktım, ama artık aksesuar kullanmı-

yorum; kolye, yüzük, hiçbir şey takmıyorum. Bir tiştirün önüne Ahmet Kaya, Deniz Gezmiş, arkasına da Yılmaz Güney, Che yaptırımtım. Yapan adam "sağlam çıkar mısın" demişti. Che'ninkiyle Ahmet Kaya'ninki siyah-beyazdı, ama Yılmaz'la Deniz'inki renkli fotoğrafı. Taksim'e çıktığımda acayip huylandım. Herkes bana bakıyormuş gibi geldi. Şimdi evde yer bezi, boyası soldu çünkü. Onu tekrar giyip dolaşmak isterim, ama şimdi saç sakal uzun, satanist diye alırlar.

Tahsil durumun nasıl?

Üniversiteyi iki-üç sefer denedim, olmadı. Bir atölyede çalıştım, bana para vermedi, "sana mesleği öğretirim" dedi. Benim de o zaman tam deli dolu çağımdı, 17-18'imdeyim. Cepte para olmayınca sinemaya, tiyatroya, bir aktiviteye katılmıyorsun. Ben de mesleği sildim, hatta pişmanlık duydum, "niye Ticaret Lisesi'ne gittim" diye.

Ne okumak isterdin?

Düz liseye giderdim, üniversite sınavını kazanma ihtimalim daha yüksek olurdu. Ya da elektronik veya torna-tesviye okusaydım, diplomamı gösterirdim, işe girerdim, mesleğimi ilerletirdim. Ben iş hayatına ilkokul 3'ün yaz tatilinde başladım, camcıda çalıştım, marangozda, çaycıda, oto-yıkamada çalıştım, ayakkabı boyacılığı yaptım, ama en çok camcılıkta tutuldum. Herkes misket oynardı, ben çalışırdım, ama cebimde param olurdu. Elma şekerci gelirdi, herkes plastik ayakkabısını, terliğini verip elma şekeri alırdı. Benim öyle bir sorulum yoktu, parasını verir alırdım. Bu rahatlık hoşuma gidiyordu. Aksaray'da tiştirleri aldığım yerin Bakırköy şubesinde çalışmaya başladım, orası da beni kastedi. 19 yaşına geliyorum, cumartesi-pazarım yok. Bunalıma girdim, bu ne falan yaptım. İkitelli Organize Sanayi'de Maraton Filtre diye bir yere girdim. Herkes benimle dalga geçiyordu, "mesleğin var, bankaya gir" diyorlardı. Ben kaldıramam öyle, resmî müessesese, takım elbise giyeceksin, saç-sakal olmayacak. Askerde miyiz? Orada saç-sakala kimse bir şey demezdi. Ama yeri tersti. Halkal'da oturuyordum, araba nadir geliyordu, gelse de dolu oluyordu. Geç gelince, para kesiliyordu, en sonunda atıldım. 99'dan beri Unkapanı'ndayım.

Che iyyin yanında, kötünün karşısındaydı. Yaptıkları hep iyilik bahsindeydi, kötüyü iyiye çevirmeye yönelikti. Deniz Gezmiş de öyleydi...

Ne kadar para kazanıyorsun, yetiyor mu?

Ayda 300 milyon alıyorum, 240'ını eve veriyorum, 60'ını bana kalyor, yetiyor.

Haftasonları nerelere gidiyorsun?

Taksim'i orta 3'te tanıdım, bir tiyatroya gelmiştim. Otobüsün lastiği patladı, bir saat buralarda takıldık. Taksim logosunu Avclar-Taksim otobüsünde görüyordum. İçimiz dışımız Bakırköy, başka bir yer yoktu bizim için. Sonunda bıktık, arkadaşlara dedim, "şu Taksim'e bir gidelim, bakalım ne varmış". Yıl 1997-98, bir baktım, uzun saçlı,

HAYATI VE ESERLERİ

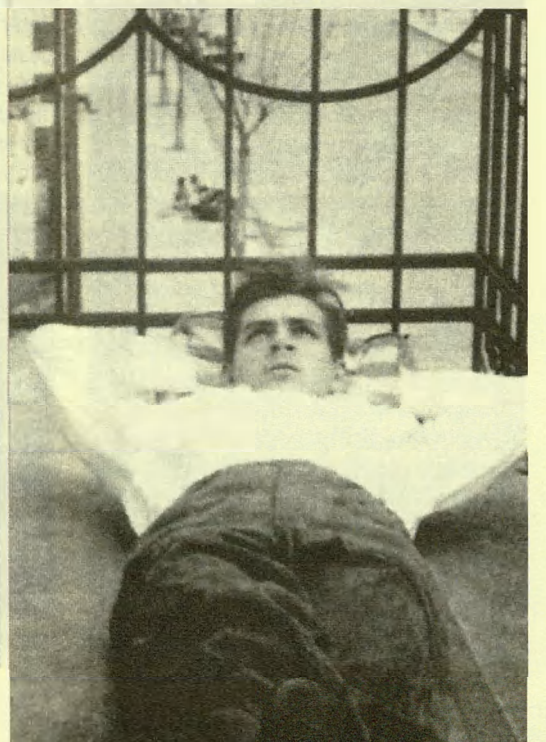

Asıl adı Ernesto Guevara de la Serna. 14 Haziran 1928'de, Rosario de la Fe'de doğdu. Mimar babası İrlanda, annesi İspanyol asıllıydı. Katolikler, ama dini vecibelerle araları pek yoktu. Bu sol eğilimli, orta sınıf çiftin beş çocuğunun en büyüğüdü Ernesto. İki yaşında, annesiyle ırmakta yü-

zerken, ilk astım krizini geçirdi. Doktorun hava değişimi önermesi üzerine, Altigracia'ya taşındılar. 1935 yılında Eğitim Bakanlığı'nın gönderdiği mektupta, oğullarını neden okula göndermedikleri soruluyordu. Astım nedeniyle okula gidemeyen Che'nin eğitimini annesi üstlenmişti, yine de ikinci sınıfta okula devam etti. Güçten düşmemek için futbola, rugby'ye, atletizme sarıldı. Resme de ilgi duyuyordu. Okul arkadaşı Tomas'ın ağabeyi Alberto Granados'la dostluk kurdu; Alberto bir gösteri sırasında tutuklanınca, Che de ilk defa 16 yaşında bir karakolun içine girdi. Ertesi yıl Alberto doktor çıktı, Che de tıp fakültesine kaydını yaptırdı. Bir yandan okurken, bir yandan da hastabakıcı olarak çalışıyordu.

1951 yılında, Alberto'yla birlikte ilk Latin Amerika gezilerine çıktılar, ewela Şili'ye geçtiler. Che'nin hastalığı sık sık nüksediyordu, motosikletleri de 2600 kilometreden sonra dayanmaz olmuştu, bozulup duruyordu. Kâh kamyonlarla, kâh sallarla, kâh motosikletlerin geçici onarımlarıyla şehir şehir, kasaba kasaba dolaştılar, Peru'dan Kolombiya'ya geçtiler. Paraları yoktu; geçici işler buluyorlardı. Kolombiya'da yolculuğa devam edebilmek için gereken parayı, bir futbol turnuvası için takım kurarak ve turnuvada şampiyon olarak kazandılar. Temmuz 1952'de Alberto'dan ayrıldı ve uzun uğraşlar sonucu Arjantin'e dönebildi. Sınavlarını verdikten sonra, alerjiler üzerine bir çalışmasıyla, 1953'te diplomasını aldı.

O yaz, ikinci Latin Amerika yolculuğuna çıktı. Bu sefer yanında Carlos Ferrer vardı. Siyasi bilinci artık daha kuvvetliydi; kendini, doktorluğunun yanısıra, gazeteci gibi de görüyordu. Halk kitlelerinin olağanüstü yoksulluğuna tanık olması, sosyalist çözümler aramaya yöneltmişti. Latin Amerika'nın ayrı uluslardan oluşan bir coğrafya değil, kültürel ve ekonomik bir bütün olduğu ve kurtuluşunun kıta çapında bir strateji gerektirdiği düşünmeye başladı. Kostarika, Nika- →

küpeli adamlar, bizim orada hayatta göremezsin. Dönüp bakıyorduk "bunlar ne" diye. Kır-sal kesimden gelmiş gibi hissettim kendimi.

Neler dinliyorsunuz?

Fazla popa girmem. Yabancılardan dinlediğim bir Bryan Adams var, bir de Elvis. Madonna, Shakira falan sevmem. Düş Sokağı Sakinleri, Bulutsuzluk Özlemi dinlerim. Erkan Oğur, Bülent Ortaçgil, Üç Hürel, Teoman, Haluk Levent... Bayan olarak Yıldız Tilbe, Sezen Aksu... Sezen'in hastasıyım, serisi var bende.

"Hasta Siempre" şarkısını nasıl buluyorsunuz?

Hastası vardır, çünkü parça güzel. Hayatını anlatıyor zannedersem, ama söyleyen hatun alâkasız. Türkiye'ye geldiğinde atv'de seyrettim, "Che'yi tanımam, parça geldi, hoşuma gitti, söyledim, bu kadar tutulacağını da zannemiyordum" muhabbeti yaptı. Kitaplarını okumuştur, benimsemiştir, onun için şarkısını söylüyordur diye düşünmüştüm. Ama şarkı meşhur olduktan sonra "kimdir Che" diye araştırmaya yapmış, bir ilerleme kaydetmiş.

Kitaplarla aran nasıl?

Genelde filme çevrilmiş kitapları okuyorum, mesela "Yeşil Yol", "Yüzüklerin Efendisi", "Nehirler Kırmızı Akacak"... Filmi izliyorum,

filmden sonra kitaba bakıyorum. "Darağacında Üç Fidan"ı normalde okumuştum, ama "Hoşçakal Yann"ın kitapla alâkası yoktu.

Che'nin posterini asıyor musun?

Ranzada yatıyorum evde, ranzanın sağ tarafında Yılmaz Güney, sol tarafında Deniz Gezmiş var. Dolabımın üstünde Ahmed Arif'in "Terketmedi Sevdan Beni" şiirinin olduğu bir afiş var. Deniz Gezmiş'in mektubunun olduğu kartpostal var, Che'nin resimleri var, purulu, purosuz, şapkalı, şapkasız, kısa saçlı...

Che'yi niye bu kadar çok seviyorsunuz?

Che iynin yanında, kötünün karşısındaydı. Yaptıkları hep iyilik bahsindeydi, kötüyü iyiye çevirmeye yönelikti. Deniz Gezmiş de öyleydi. Cep telefonlarının açılış mesajı vardır, "Darağacında Üç Fidan"ı okuduğum zaman, "otuz imza" diye açılış mesajına kaydetmişim. Telefon her açıldığında "otuz imza" yazıyordu. Herkes derdi ki, ne anlamı var bunun, ben de anlatırdım. Dikkat çeksin, sorsunlar diye yapmıştım bunu. Denizler asılacağı zaman, mecliste otuz imza olsa, idam kararı kalkacaktı. Ama otuz imza yoktu. Nasıl olur dedim, otuz kişi çıkmadı mı idama hayır diyebilecek, tamamı mı sağ kesim meclistekilerin?

SUAT SARIBAĞ

Tişört ağır geldi

Che'yi kimden, nasıl öğrendin?

Suat Saribağ: İsmi ilk lise edebiyat hocamdan duydum. EMEP'liydi hocamız, okul dışında devam eden bir ilişkimiz vardı. Bir gün elindeki parti afişlerinde Che'yi gördüm. Babamın Che hakkında bir film aldığını hatırlıyorum. Amerika'ya başkaldırdı, Arjantin doğumlu, Küba'da, Bolivya'da savaştı, dünya devrim tarihindeki yeri filan, bunları o videodan öğrendim. Kitabını okuyamadım, vakit bulamadım. Ama arkadaş çevremde konuşup tartıştığımız konular arasındaydı.

Babamın da Che tişörtü var mı?

Babam giymedi bu tişörtlerden, ama gençliğinde giymiştir belki. Yaşı 45; yaşından ötürü taşımak istememiş olabilir.

Che'nin bir efsane olmasının sebebi ne sence?

Yaşasaydı, belki böyle efsane olamayabilirdi. Belki bir yanlış yapardı, insanlar değişebilir. Belki diyorum. Ama Castro'nun tişörtünü giymiyorum, belki onun da tişörtleri yapılmazdı. Gözümüze daha başka gözükebilirdi.

Che tişörtü giymen nasıl oldu?

"Eskiden giyiyordum Che tişörtünü, ama yaptıklarını duyunca ağır gelmeye başladı."

Bir arkadaşın üstünde görmüştüm, hoşuma gitti, ben de aldım. Ama artık giymiyorum. Che'nin yaptıklarını duyduğukça, o tişörtü giymek ağır geldi. Che devrimciydi, bense başka bir ortamdaydım. O zaman giymemin bir anlamı yok diye düşündüm. Yine evde dolapta duruyor, odamda posterleri var, ama artık giyip dolaşmıyorum. Süs için giymek istemiyorum. Giyenleri anlıyorum, gururla geziyorlar. Soruyorum kimdir diye, tişörtü hoş buldukları için giyiyorlar daha çok. Kız arkadaşım hediye ettiğim güzel bir Che kolyesi vardı. Che'nin yerine koyabildiğim, beni öyle heyecanlandıran şey, Grup Yorum. Onlardan da babam sayesinde haberim oldu.

Grup Yorum'un sana cazip gelen tarafı ne?

Grup Yorum'da sevdiğim, belli bir amaca kendilerini vermiş olmaları. Haksızlıkları dile getirmelerinden, kendi gibi düşünenlerin sesi olmalarını seviyorum. Kişi olarak beni bu denli etkileyen birileri yok. Yorum konseri sırf onlar için değil, asıl bizim için çok heyecan verici oldu. Yıllar sonra, yasaklardan sonra Açıkkhava'ya çıktılar.

Ne iş yapıyorsun, boş vakitlerini nasıl geçiriyorsun?

Üçbuçuk yıldır Unkapanı'nda plakçada, tezgahta çalışıyorum. Boş günüm pazar. Arkadaş ortamım Bakırköy, Bağcılar. Orada halk müziği çalan yerlere, sinemaya gidiyorum.

Seçim sonuçlarına ne diyorsun?

Yeni bir parti kazandı gibi gözükebilir, ama Ak Parti Refah'ın uzantısı bence. Yine de sonuçlar iyi. Gidenlere sevindim. Tepki oylarını AKP aldı. Önümüzde Avrupa Birliği var. Belki demokrasi, insan hakları konusunda ilerleyebiliriz. Cumhuriyetin 79. yılı kutlandı, ama değişen bir şey yok. Komple bir değişiklik gerek. Deniz Baykal yeni bir yüz mü? Ben kendimi bildim bileli var. Koalisyon hükümeti olmayacağından, AKP belki başarılı olabilir.

Sen kime oy verdin?

Seçmen kağıdım gelmediği için oy kullanamadım. Kime oy verdim, bilemiyorum.

MÜZİKMARKET SAHİBİ TARIK BAŞOĞLU

Politik olmayan da alıyor

Che deyince gözünün önüne ilk gelen ne?

Tarik Başoğlu: Rage Against The Machine, ilk etapta aklıma o geliyor, burası bir müzik-market olduğu için. Albüm kapaklarında, konserlerinde onu hep anıyorlar.

Çok satıyor mu?

Evet, Che'yle ilgili her şey çok satıyor. Şu anda burada mıknaşısı, saati, posterleri var.

Fiyatlar nasıl?

Mıknaşılar 1.5 milyon, tişörtler 10 milyon, saat 6 milyon, poster 7 milyon.

Kimler alıyor bunları daha çok?

Herkes alıyor. Belli bir geliri olan adam da alıyor onunla ilgili bir şeyi, çok kötü durumda insanlar da. Kültür seviyelerini belli bir standarda bağlamak bile imkânsız. Tek bir sosyal sınıfa girmiyor bu insanlar. En son Ümraniye'den bir adam geldi, HADEP'li bir adam, ko-

nuşmasıyla, tavrıyla belli. Oğlu için iki tane Che sweat-shirt'ü istedi. Bu adam aslında HADEP'li, Che'yle ne işi var diyebilirsin. Kendi mentalitesine yakın geldiği için Che'nin tişörtünü istiyor sonuçta.

Daha çok politik tavırla ilgili bir şey mi?

Politik olanlar da alıyor, olmayanlar da. Che bir başkaldırı simgesiymi zamanında, ama artık öyle bir şey kalmadı. Eskiden solcular, öğrenciler alıyor diye düşünülebilirdi belki ama, belli bir düşünceyi ifade etmek için giyilmiyor artık. Che tişörtü giyen herkesi solcu sanabiliriz, ama eskidendi o. Ticarî bir meta oldu. Jim Morrison'un felsefesini kim benimsiyor ki? Ama herkes Jim Morrison, Doors basıkılı tişörtleri, posterleri alıyor. Jimi Hendrix resmi, Jimi Hendrix iyi bir gitarist olduğu için satılıyor, artık herkes tarafından benimsendiği için satıyor.

Sen Che'yi sevdiğin için mi onunla ilgili ürünleri satıyorsun, ticarî amaçlı mı?

Ben Che'yi seviyorum, ama onun fotoğrafını sevmiyorum, onu yakışıklı bulduğum için satmıyorum. İnsanlar aldığı için, talep olduğu için benim için bir meta, o da görüntüsü sadece.

Bu seni rahatsız ediyor mu?

Etmiyor, öyle olmayan ne var ki? Bunu ortaya çıkaran ben değilim, ben bir parçasıyım sadece. Ne yazık ki kapitalist bir dünyada yaşıyoruz. İlk başta ben de rahatsız oluyordum, ama o kadar çok şey satılıyor ki artık.

Sen giyiyor musun Che tişörtü?

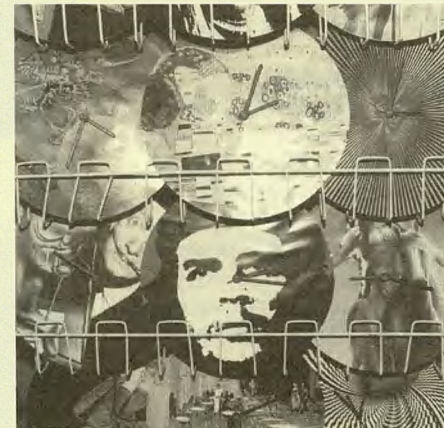
Hayır, felsefesini benimsiyorum, ama tişörtünü giyerek bunu belli etmek zorunda değilim.

Che posterini sattığın için başın derde girdi mi?

Gelmesi mümkün değil, Che şu an o kadar legalleşti ki, polis falan umursamıyor bunu. Polis Che'yi kötü bir adam olarak biliyor, ama neden kötü olduğunu bilmiyor. Sanırım polis de benim gibi bakıyor olaya, bir popülarite... Aslında, bir sürü insan "Çe" bile diemiyor, "Çi" diyen var, tuhaf şeyler söyleyen var...

"Hasta Siempre" şarkısı hakkında ne düşünüyorsun?

Beter bir hale getirdiler ne yazık ki. Tişörtü, posterini, görsel olarak güzel bir şey ama, bir şarkı güzel söylenirse güzel olur ancak, onun dışında güzel olması mümkün değil. Bence çok kötü bir şekilde yorumlamışlar, hissetmeden yapmışlar o şarkıyı.

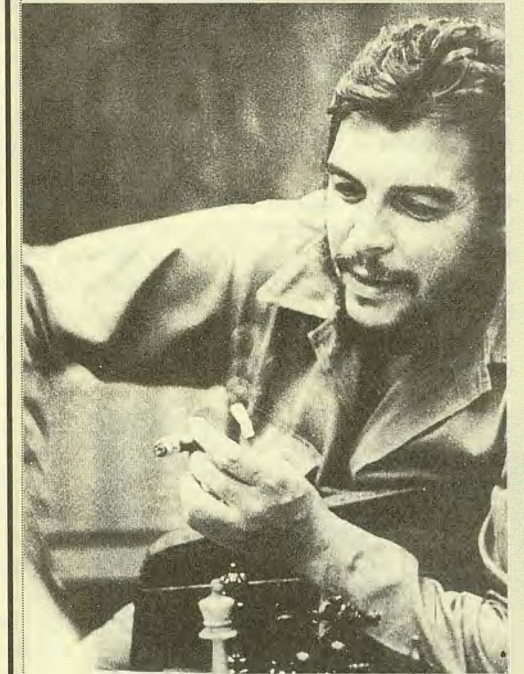

"Che'yle ilgili her şey çok satıyor. Saati, posterini tişörtü..."

→ yan Perulu Hilda Gadea ile burada tanışıp evlendi, Kübalı göçmen gruplarla burada karşılaştı. Guatemala Komünist Partisi'nde sendika doktoru olarak çalışıyordu. Hilda'yla beraber Maya kültürünü inceliyor, harabeleri dolaşıyorlardı. Che lâkabını da Guatemala'da edindi. 1954'te Salvador'a gidip döndü. Bu arada Guatemala'da darbe oldu ve Jacobo Arbenz'in ilerici yönetimi CIA eliyle sona erdi; arkadaşlarıyla beraber Arjantin elçiliğine sığındılar. Bu olay üzerine, ABD'nin Latin Amerika'da ilercî hükümetlere aman vermeyeceğine kani oldu. Tek seçeneğin silahlı mücadeleye olduğu ve devrimin bütün Latin Amerika'ya yayılması gerektiği yönündeki fikri güçlendi. Eylül sonunda Hilda'yla birlikte Mexico City'ye geçti. Meksika'da burs beklerken, sokak fotoğrafçılığı yapıyordu, gönüllü doktorluğun yanında bazı makaleleri için malzeme topluyordu.

1955 yazında Fidel Castro'yla tanıştı; sabaha kadar süren bir sohbetin ardından, beraber çalışma kararı aldılar. Mart 1956'da ilk çocuğu Hildita dünyaya geldi. Haziran ayında yeraltı faaliyetlerinden ötürü Castro ve arkadaşlarıyla beraber tutuklandı, ancak iki aylık grevi neticesinde salıverildiler.

24 Kasım 1956 gecesi, aralarında Che'nin de olduğu 82 kişi, silahlarla birlikte, Granma gemisine binerek Meksika'dan Küba'ya doğru denize açıldılar. 2 Aralık'ta Granma, Balic'te karaya oturdu. Kafile kıyıya ulaşmaya çalıştı, ama Küba diktatörü Batista'nın askerleri sahilde konuşlanmış onları bekliyordu. Çarpışmada ağır kayıplar verdiler. 21 Aralık'ta Sierra Maestra dağlarında bir araya gelerek çekirdek devrimci kadroyu oluşturdular.

TEZGAHTAR MUSTAFA SEÇKİN

Ona saygı duyuyorum

Kaç tişörtler?

15-20, değişiyor fiyatlar.

Daha çok kızlar mı alıyor, erkekler mi?

Daha çok erkekler, ama kızlar da alıyor.

Çok rağbet görüyor mu?

Görüyor, sempatisi olan, o kişiye saygısı olan insanlar alıyor genelde.

Alanların yaş ortalaması ne?

Değişiyor, 20-40 arası.

Ne kadar satılıyor?

Haftada iki-üç tane. Gün oluyor, hiç gitmiyor.

Bu tişörtler Türkiye'de mi üretiliyor?

Türkiye'de üretiliyor, ama ihraç ediliyor, bunlar ihracat fazlası.

Sen Che hakkında ne düşünüyorsun?

Saygı duyuyorum, o kadar, başka bir şey yok.

Hiç onunla ilgili bir şey okudun mu, film izledin mi?

İzledim, sadece hayatını filan biliyorum.

Seni etkileyen bir tarafı var mı?

Etkileyen bir tarafı olmasa, zaten saygı duymam. Ne bileyim, halkını ön plana atan bir insana her zaman saygı duyarım.

Sen giyer misin bu tişörtü?

Tabii ki giyerim.

Sevmemek mümkün mü?

Hangi tişörtler daha çok gidiyor, Che'ninkiler mi, rock gruplarınkiler mi?

Erol Demir: Che tişörtleri, rock gruplarının toplamından daha fazla satıyor.

Genelde kimler alıyor Che tişörtlerini?

Öğrenciler, ama az da olsa işçi-memur da alıyor. Sadece sol, marksist düşünceye sahip olanlarla sınırlı değil. Artık öyle bir boyuta geldi ki, Nike tişört almak gibi de değil ama, Pink Floyd giymek gibi oldu. Orta sınıf, küçük burjuva hayat standardı diye özetleyebiliriz. Che ruhuyla uzaktan yakından alakası olmayanlar dahi tişörtünü giyiyor.

Sizce niye böyle?

Bir şekilde takılıyor herkes. Che'nin mücadelesiyle ilgili. Adam çıkmış, devrimi yapmış, sonra bakanlık yapmış, bırakmış, canı pahasına tekrar dağlara dönmüş. Bu bir özveri, ender bir durum. İnsan bu duruma saygısından ötürü alıp tişörtünü giyme gereği duyuyor.

Siz giyiyor musunuz?

Adam çıkmış, devrimi yapmış, sonra bakanlık yapmış, bırakmış, canı pahasına tekrar dağlara dönmüş. İnsan bu duruma saygısından ötürü tişörtünü giyme gereği duyuyor.

Kızım giyiyor. Benim yaş 40, şu aşamada giyip sokakta gezmek... Polisiye korkudan değil tabii ki ama, ne bileyim, insanların bakış şekli...

"Bak, kaç yaşına gelmiş..." gibi değerlendirmeler içine girecekleri için, yüreğimde taşımamın daha sağlıklı olacağını düşünüyorum. Şekilcilik-tense, böylesi daha iyi. Yapı olarak bana ters.

Che deyince aklınıza ne geliyor?

İki-üç kelimeyle özetlemek istemiyorum, bir geçmişimiz var. Che'yi sevmemek, savunmamak mümkün mü? Evet, anti-emperyalistti, Amerikalılarla şöyle savaştı, bağımsızlık mücadelesi verdi dersin de, ben fazlasını demek isterim. Şimdi toparlayamıyorum böyle teybi tutunca.

Sizin kuşağınızın Che'ye bakışıyla bugünün gençlerinin bakışı arasında nasıl bir fark var?

Bizim dönemin gençleriyle şimdiki gençleri kıyaslamak doğru olmaz. Bizim kuşakta arkadaşları için canını verme özelliği taşıyan insanlar vardı. Şimdiki Che'ci insanlar bu özelliği taşıyor mu,

tartışılır. Sokaktaki gençliğin konumunu değerlendirecek, arkadan numaralar çevirecek, üç günde arkadaşlarını satabilecek insanlardan oluştuğunu, genelleme yapmamak kaydıyla, söyleyebilirim. Özalizm politikaları, köşedönmeçilik, bencilliğin en üst düzeye vurması, şimdi bunlar yaşanıyor. 80 sonrası kuşakta fayda çok önde tutuluyor.

Che tişörtleri sattığınız için başınıza bir şey geldi mi hiç?

Politik bir yanımın olduğunu, terörle mücadelesi de, normal polisi de biliyor. İçeride yatmışlığım var, bunları biliyorlar. Ama baskıyla, "biz bunun gözünü korkutarak bu tişörtleri satılmayız" gibi bir eğilim içerisinde değiller. Karakol polisinin gelip "bu Che Guevara, uluslararası teröristtir" gibi laflarına şahit oldum tabii ki, ama tehdit olayına dönüşmüyor bu.

Che tişörtleri satmaya nasıl başladınız?

Bakırköy'de de yerimiz vardı, ilk etapta orada tişört işine başladık. Sonra bir gün bu tişörtleri imal eden adama "yahu niye Che Guevara tişörtleri yapmıyorsunuz" dedim. O vakitler İstanbul'da pek kolay bulunmazdı, yurtdışına çıkan arkadaşlardan rica ederdik. Bizim tavsiyemiz sonucu bu arkadaş Che tişörtleri yapmaya başladı. Sonra kendi deyişle bize "duacı" oldu. Ciddi paralar kazandı, modellerini dörde, beşe katladı. "Best of Che" yaptı, en güzel fotoğraflarından seçilmiş, mücadele arkadaşlarıyla birlikte... Castro'yla, elinde cezve, dağın başında... Bereli, beresiz halleriyle bir sürü farklı model... Araştırdılar yurtdışından, bu işi seri üretime döktüler.

Bu sizi rahatsız ediyor mu?

Kapitalistlerin iştahını kabartıyor, üzerinden büyük paralar kazanabilecekleri bir tüketim metası olarak görülüyor. Ama ahlâkî anlamda, Che'ye hakaret anlamında bir şey görsem, ben

bunu satmam. Kesinlikle satmam. Mesela bir iççamaşırıncıya girdim geçenlerde, ihtiyacımız vardı, bir şeyler alacaktım. Baktım, Picasso'nun resmini, Che'nin fotoğrafını koymuşlar donun üzerine, tiksindim. Yani dedim, ulan bu kadar ahlâksızlık olmaz. Büyük bir firmaydı, Ay-Yıldız olabilir mesela. Che Guevara'nın o bereli halini kalkıp donun üzerine yapıştırmışlar. Olay o hale gelmiş ki, adamın düşünceleriyle hiç alakası olmadan, biraz daha para kazanma adına bu tip yöntemlere başvuruyorlar.

Yine de Che'nin popülerleşmesi iyi bir şey değil mi?

Evet, bir yandan da iyi bir şey gerçekten, olayın kiteselleşmesi iyi. Çocuk heves etse bu tişörtlere, anasına babasına sorarak bilgi sahibi olsa, bunu etrafındakilerle tartışsa iyi bir şey de, olayın ticarî yanı tartışılır. Sonuçta bizim de yaptığımız özünde ticaret. Ama biri Che Guevara'yla ilgili bir şey söylediğinde, olumsuz bir şey söylemiyoruz.

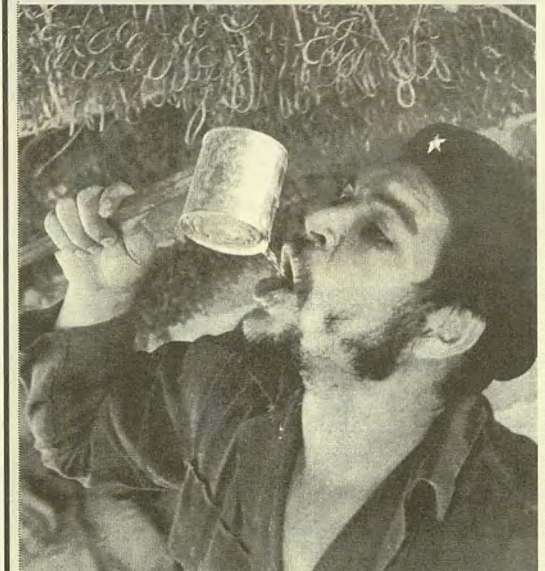
→ 17 Ocak 1957'de La Plata kışlasına saldırarak ilk zaferlerini kazandılar. CBS televizyonundan, Time dergisinden muhabirlerle röportajlar yaptılar, sayıları da giderek arttı. Batista güçlerinin baskınları, pusular, dağlarda kamplar derken, iki senenin sonunda, 1959 başında başkent Havana'yı zaptettiler ve sosyalizmi kurtmak için kolları sıvadılar.

Haziran 1959'da, dağlarda beraber savaştığı Aleide Marts'la evlendi, dört çocukları oldu. Küba elçisi olarak Mısır'a, Japonya'ya, Seylan'a, Fas'a, Yugoslavya'ya gitti. Önce Tanımda Reform Enstitüsü'nün, sonra da Ulusal Banka'nın başkanlığına atandı. 1961 şubatında Endüstri Bakanı oldu. Sovyetler Birliği'nden Cezayir'e, Çin'den ABD'ye, Kongo'dan Mali'ye, konuşmalar, antlaşmalar yapmak için dolaştı. 1965 martında son kez Küba'da görüldü. Nisanda

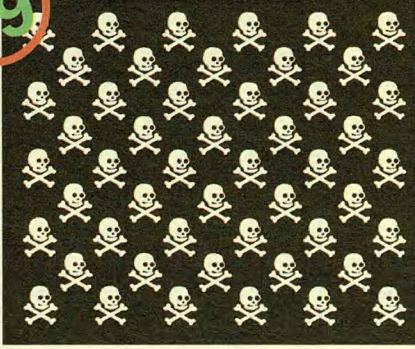
gizlice Kongo'ya gitti, ülkedeki iç savaşta Kübalı gerillalarla birlikte, Patrice Lumumba'nın örgütlenmesine yardımcı oldu. 10 Ekim 1965'te Fidel Castro, Che'nin veda mektubunu kamuoyuna okudu.

3 Kasım 1966'da, Adolfo Mena Gonzales adıyla Bolivya'ya girdi, rejimi devirmek için faaliyete geçti. Gerillalar arasındaki adı Ramon'du. Mart 1967'de Bolivya birlikleriyle çatışmalar başladı. 8 Ekim'de 1500 hükümet askerî tarafından El Yuro vadisinde kuşatıldı. Ayaklanımdan yaralanıp esir düştü. Higuera'sta bir okul binasına götürüldü. Ertesi gün, çavuş Mario Teran tarafından makinalı tüfek salvosuyla öldürüldü. Cesedi sergilendi, gözleri açık gömüldü.

Söyleşi ve fotoğraflar: Ş.N. - Y.Y. - A.O.

ROLL
69

A.B.D. TÜM SOYKIRIM REKORLARINI SOLLUYOR!

KUBİLAY YAKINDOĞU'NUN % 10'UNU KATLETTİ

İSPANYA KIZILDERİLİLERİN % 10'UNU KATLETTİ

JOSEPH STALİN RUSLARIN % 5'İNİ KATLETTİ

NAZİLER İŞGAL AVRUPASININ % 5'İNİ VE AVRUPA YAHUDİLERİNİN % 75'İNİ KATLETTİ

A.B.D. GÜNEY VIETNAMLILARIN % 6.5'UNU VE KIZILDERİLİLERİN % 75'İNİ KATLETTİ

HESAPLAMA VE REFERANSLAR İÇİN İRTİBAT: P.O. BOX 180, NEW YORK, N.Y. 10013

ayşe tütüncü • the music • arto lindsay • the coral • nilüfer akbal • john creamer

joe zawinul • şenol küçükyıldırım • ali m. demirel • steve earle • afişlerde rock

ROLL

112480 kasım 2002/11
2 750 000 TL

coldplay

beck

K A S I M S A Y I S I B A Y İ L E R D E
V E K İ T A B E V L E R İ N D E

AKP'YLE ADALET VE KALKINMA MÜMKÜN MÜ? Marx'ın meşhur sözü

Türkiye, öfkelenediklerini cezalandırmış olmanın rahatlığını yaşıyor. "Piyasalar" denen kerâmeti kendinden menkul mahlûk da memnun: Dolar düşüyor, borsa yükseliyor. Peki, iktidar hem yoksulların hem de sermayenin beklentilerine cevap verebilir mi? AKP, adalet ve kalkınma getirebilir mi? Mustafa Sönmez'e kulak veriyoruz...

Pek çok gözlemci, 3 Kasım'ı Türkiye siyasi yaşamında sadece bir dönüm noktası değil, aynı zamanda şiddetli bir deprem olarak niteledi. Siyaset bilimci Yılmaz Esmel'in ifadesiyle, seçmen, "mevcut durumdan tahminlerinizin ötesinde şikâyetçiyim ve bu durumdan sorumlu tuttuğum parti ve liderleri görülmemiş boyutlarda cezalandırdım" dedi.

Alan araştırmalarından elde edilen bulgu, seçimler ve sonrasındaki beklentiyi de özetliyor. AKP'ye oy verenler de, CHP'liler de, yeni hükümetin çözmesi gereken en büyük sorunun işsizlik ve ekonomik kriz olduğunda birleşiyor. Evet, tartışmasız bir gerçek var: Türkiye tarihinin en derin ekonomik krizinde, yapısal nitelikli işsizlik ve gelir uçurumu, tahammülü zor boyutlara ulaştı ve bunun yalın sonucu olarak da, "öfke ve cezalandırma" ön plana geçerek oylar

koalisyon dışı partilere, özellikle de AKP'ye yöneldi. Arjantin krizi sırasında birçok medya mensubunun şu sorusuyla karşılaşmıştı: "Bizde neden benzer patlamalar olmuyor?" Yanıtımız şöyleydi: "İlk seçimi bekleyin, her yiğidin bir yağurt yiyeşi, her toplumun bir patlama tarzı vardır." Patlama sandıkta yaşandı. Sadece iki yıl içinde travmatik sonuçlar yaratan yoksulluşmanın, yolsuzlukların, banka hortumlamalarının, çetecilerin yağmalarının hesabının sorulmaması, tabii ki öfkeye, giderek de patlamaya dönüşecekti ve beklenen tokat 3 Kasım'da patladı.

Krizin çarptığı, depresyona soktuğu yoksulların oylarıyla tek başına iktidara gelen AKP, öncelikle kendisine oy veren işsiz ve yoksul kitlelerin bazı beklenti-

lerine yanıt vermek zorunda. Ama öte yandan da bir gerçek var: AKP'nin izleyeceği özgün bir "yeni ekonomi politika" yok. Çünkü böyle bir manevra alanı yok. Ortada IMF ile yürütülen katı ve "insansız" bir program var. O nedenle AKP, IMF programının, on-

Gelir bölüşümü adaleti radikal adımlar ister. Karl Marx'ın meşhur sözünü anımsayalım: "Bir sınıftan almadan ötekine veremezsiniz."

dan sapılmasını istemeyen IMF, DB gibi global örgütlerin, TÜSİAD, TOBB gibi sermaye örgütlerinin kuşatması altında kalacak. Öte yanda ise, oyunu AKP'ye vermisi iş ve aş bekleyen seçmenlerin talepleri, İslâmcı kesimin "İslâmi yaşamak" üzere beklendikleri düzenlemelerle ilgili istekleri dinmeyecek... Gelir bölüşümünün adilleştirilmesi, radikal adımlar ister. Karl Marx'ın meşhur sözünü anımsayalım: "Bir sınıftan almadan ötekine veremezsiniz..." İki tarafı birden memnun etmek çok zor, bununla ilgili kaynak da çok sınırlı. Dolayısıyla AKP, ne sermayenin kuşatmasını kırabilir, ne de yoksullara dönebilir; ne İsa'ya, ne Musa'ya yaranabilir.

AKP'nin IMF programını uygulamamak gibi bir niyeti yok. Sorun, IMF programının nasıl uygulanacağıyla ve bunun, seçim öncesi topluma vaat edilen "iş ve aş" sözlerinin yerine getirilmesiyle nasıl bağdaştırılacağıyla ilgili. Hemen ifade edelim ki, AKP, bu konuda çok çabuk yıpranacak.

2003'te 77.3 milyar dolarlık iç ve dış borç servisi, yani anapara ve faiz ödemesi yapılacak. Bunun yüzde 85'i iç borçlarla ilgili. Yine 2003 bütçe hedeflerinden biliyoruz ki, bütçenin yüzde 55'i faiz ödemelerine gidecek. En azından evdeki hesap böyle. Bir

G Ö S T E R G E L E R L E K R İ Z V E Y O K S U L L U K

TOPYEKÜN YOKSULLAŞMA

Nüfusu 70 milyonu bulan Türkiye'nin kişi başına geliri, kriz öncesi 2000 yılında 3.063 dolar olarak ifade edilirken, kriz yılı 2001'de 2.235 dolara geriledi. 2002 yılı sonunda yüzde 4'lük büyüme gerçekleşse bile, bu gösterge 2.400 doları ancak bulacak. 2000'de kişi başına geliri 3.063 dolar olan Türkiye, üst-orta gelir grubundaki ülkeler arasında sayılıyordu. Ancak, 2001'deki gerilemeyle birlikte, artık alt-orta gelirli ülkeler grubuna indi, yani küme düştü.

GELİR UÇURUMU

Kullanılabilir gelir dolar bazında yüzde 28 azalırken, ücret ve maaş gelirleri yüzde 30 düştü. İşgücü ödemelerinde özel sektör işçilerinin payı azalırken, kâr-faiz-rant gelirlerinde de tarımın payı 2.3 puan geriledi.

Krizle birlikte milli gelir küçülünce, 2001 yılında kullanılabilir gelir de düştü. Dolar bazında 2000 yılında yaklaşık 160 milyar dolarlık gelir aileler arasın-

da paylaşılırken, 2001'de bu pasta yaklaşık 115 milyar dolara kadar küçüldü. Böylece hanelere 45 milyar dolar daha az gelir girdi. Ama bu küçülen pastanın paylaşımı eskisi gibi kalmadı. Kriz yılı pastasından da ücretliler daha az pay aldılar. DİE'nin, gelire göre GSMH verileri, işgücüne yapılan ödemelerin 58.2 milyar dolardan yaklaşık 41 milyar dolara indiğini, dolayısıyla ücretli-maaşlı ailelere bir yılda 17 milyar daha az gelir girdiğini, bunun da yüzde 30 yoksullaşmaya tekabül ettiğini ortaya koyuyor. İşgücü ödemeleri, 2000'de yüzde 37 paya sahipken, 2001'de yüzde 35.7'ye düştü. Ücretliler, bölüşümde bir yılda 1.3 puan daha geriledi.

ÖZEL SEKTÖR İŞÇİLERİ

DİE'nin Gelir yöntemiyle GSMH hesaplamalarına göre, işgücü ve "işletme artığı" (kâr-faiz-rant) şeklinde paylaşılan gelir, 2000'den kriz yılı 2001'e değişim gösterdi. Bu paylaşım, özellikle özel sektör işçileriyle tarım kesimi aleyhine gelişirken, küçülmüş gelirden ta-

nım dışı sermayedarlar daha çok pay aldılar. Cari fiyatlarla paylaşılan gelir, 2000'den 2001'e yüzde 45.8 arttı. Ancak bu cari artış enflasyondan arındırıldığında, gelir pastasının reel anlamda yüzde 22.5 oranında küçüldüğü söylenebilir. Bu küçülen pastadan işgücü yüzde 35.7 pay aldı. Bu oran, 2000'de yüzde 37 idi. Dolayısıyla işgücü açısından hem pasta küçüldüğü için, hem de zaten küçülmüş pastadan 1.3 puan daha az pay alındığı için yoksullaşma katlandı. Ama bu küçülmeden özel sektör işgücü daha çok etkilendi. Onların 2000'deki pastadan payları yüzde 24 iken, 2001'de yüzde 16.6'ya indi. Kamu işgücününse kriz öncesi pastadan payı yüzde 19 iken, küçülmüş 2001 pastasından payı yüzde 19.2 oldu. Dolayısıyla kamu çalışanları krizdeki küçülme paylarını biraz olsun telafi edebildiler. Genel yoksullaşmadan "eşit" nasiplendiler. Ama özel kesim işçileri hem küçülmeden gelir kaybına uğradılar, hem de küçülmüş pastadan daha az dilim aldılar.

TARIMDA KÜÇÜLME

Tarımda ücret dışı gelirler, toplam 2000 gelirlerinin yüzde 15.5'i iken, 2001'de yüzde 13.2'ye düştü. Dolayısıyla tarım çalışanları da hem küçülmeden olumsuz etkilendi, hem de küçülmüş pastadan dilimleri azaldı.

AİLELERDE YOKSULLAŞMA

Kriz yılı 2001'de, 2000'ye göre tüketim harcamaları sabit fiyatlarla yüzde 9 azaldı. 2002'nin ilk yarısında da tüketim, kriz öncesi günlere dönemedi. İşten çıkarmalar, reel gelirlerin düşmesi ve geleceğe dönük kaygılar, ailelerin tüketim harcamalarını kısmalarını da beraberinde getirdi. Kriz yılı 2001'de 2000'ye göre özel tüketim harcamaları yüzde 9 azalırken, 2002'nin ilk yarısında da, kriz öncesi dönemin tüketim trendi yakalanamadı. 2002'nin ilk yarısındaki tüketim harcamaları, 2001'in ilk yarısını binde 5 aşıya da, kriz öncesi 2000'nin ilk yarısındaki tüketimin hâlâ yüzde 7.2 altında.

de biliyoruz ki, IMF'ye, faiz dışı fazlanın milli gelirin yüzde 6.5'u oranında olacağı yönünde yapılmış bir taahhüt var. Yani, faiz bir yana bırakıldığında, bütçe gelirleri giderlerin üstünde olacak, hatta o kadar olacak ki, milli gelirin yüzde 6.5'una ulaşacak ve bu fazla ile borç dağıtılmaya çalışılacak.

Bütün bunlar, AKP iktidarının borç ödeme önceliğinin değişmeyeceği, yatırımlara kaynak ayıramayacağı, seçim meydanlarında sözü verilen eğitimi, sağlığı, yoksulluğu, işsizliği dert edinecek "sosyal devlet" olmaya yeterli para ayıramayacağı anlamını taşıyor. Seçmenin, IMF programını uyguladılar ve yoksullaşmaya yol açtılar diye cezalandırdıklarının yerine gelen AKP, IMF programının rotasından sapmayacağı için, ekonomide yapacağı fazla bir şey yok. Belki borçlarda bir "takas" formülü deneyebilirler. Bazı iç borçlanma kağıtlarının alacaklısı bankalara ve piyasalara "bu vadesi gelen borçları uzun vadeye öteleyelim, karşılığında da size biraz yüksek faiz verelim" önerisinde bulunabilirler. Ama bunu IMF'ye izah etmeleri, alacaklıları da bu formüle ikna etmeleri gerekir. IMF'nin, bu tür formüller yerine, maliyetini önemsemeyen programın ortodoks savunucusu olduğu biliniyor. Bankalarınsa bu tür operasyonlara sıcak bakmayacakları sır değil.

Daha da önemlisi, AKP hükümetini ciddi bir kamu maliyesi sorunu bekliyor. 2001 ve 2002'de devlet, hem vergide denizi tüketti, hem de harcamada pilini bitirdi. Korkulan, 2003'te eskisi kadar vergi toplanamaması, harcamalarda da -faizin ve SSK'nın yükü nedeniyle- çaresiz kalınması. Bu, devletin kaynak ihtiyacını, borçlanma için yüksek reel faize katlanarak sağlamak zorunda kalacağı anlamını taşıyor. Eğer kamu maliyesinde işler sarpa sararsa, beklenen reel faiz düşüşü de yaşanmaz, ekonomide iç canlanma da, yatırım dönüş de bir başka bahara kalır. 2003'te büyüme oranı yüzde 5'i bulacağına benzer. Bunun dinamiğininse iç piyasa ile ilgili yok; can havliyle ihracatın getirdiği bir kapasite kullanımı, can havliyle çarkların döndürülmesi çarpınışı var. Bununla bedeli ağır: Ucuza işçi çalıştırma, kaçak işçi çalıştırma, dalgali kur rüzgarıyla yol alma ve iç talebin daralmasıyla ihracata zor-

lanma. Ama yoksullaştıran bir ihracat! Yoksullaştıran bir turizm!... Bununla da gidecek fazla mesafe olması mümkün değil, ayrıca 70 milyonluk bir iç pazarı felç edip ihracata yüklenmek de akıl kâr değil. Ne var ki, sanayicisi, tüccarı bunu düşünecek durumda değil ve çarkları çevirebilmek için ihracatta çita üstüne çita yükseltiyor, ucuza üretiyor, ucuza satıyor. Bu sayede de büyüme hızı 2003'te de yüzde 5'leri bulabilir, felç edilen iç talebin, düşürülen alım gücünün etkisiyle de enflasyon yüzde 20'lere

Büyüme yüzde 5'i bulabilir, enflasyon felç edilen iç taleple yüzde 20'lere düşebilir. Ama borç yüklü cılız büyüme, seçmenin iş ve aş beklentilerini karşılayamaz.

düşebilir. Ama buna rağmen, önümüzdeki üç yıl, ağır borç yükümlülükleri olan ve bu nedenle de borç ödeme gücüne endeksli bir büyümeye ancak izin verecek bir dönemi ifade ediyor. Borç yüklü cılız bir büyüme trendi ise, AKP'ye oy veren seçmenin iş ve aş beklentisini karşılamaya yetmez. Bunlar dış etkenlerin normal seyrine ilgili öngörüler. Ama, örneğin ABD'nin Irak'a müdahalesi ve AB'yle gerilim içine girilmesi, iktidarın yıpranması daha da hızlandırır. Bazı İslâmî fonların AKP'yle dayanışma için Türkiye'ye geleceğinden de söz ediliyor. Bunun ne boyutlarda bir sermaye girişi olacağını bilmiyoruz. Ama sihirli dokunuş etkisi yapacak ölçüde bir "yeşil sermaye" girişi pek mümkün görünmüyor. 3 Kasım ertesindeki ılımlı havaya aldanmamalı. Tür-

kiye, öfkelenediklerini, sıkıldıklarını cezalandırmış olmanın rahatlığını yaşıyor. Piyasalar, tek parti iktidarının getireceğini umdukları istikrarı paraya tahvil ediyorlar, borsa yükseliyor, döviz düşüyor, ertelenmiş harcamalar yapılıyor, yatırım kararları alınıyor. Ama bunlardan soluklu bir "uçuş" (take-off) beklemek aşırı iyimserlik olur. Bir kere, IMF, programının ortodoks uygulayıcısı bir iktidarda ısrar edecek, bankacılıkta eksik kalan adımların atılmasını isteyecektir. Batık banka sahipleriyle dirsek teması olan AKP'nin bu konuda IMF'yle bazı sürtüşmeler yaşaması beklenebilir. Ayrıca, türban gibi sorunlar gerilim unsuru olmayı sürdürürken, eğitim ve kültür alanlarında çatışmalar yaşanması kaçınılmaz. Özellikle orduyla AKP'nin gündelik hayatın pratiğiyle ilgili bir dizi sürtüşme yaşaması olası. Dahası, iktidarın, özellikle yoksul kitlelere vaatleri gerçekleşmeyince, tabandan sızlanmalar artacak. Unutmayalım ki, AKP'ye giden oyların büyük kısmı, yüzde 22'den yüzde 1'e düşen DSP oyları. Aynı seçmen kitlesi nasıl DSP'den AKP'ye savrulduysa, aynı tokatı AKP'nin suratına aşketecek tereddüt etmez. Esas korkunç olan da, seçmenin bu tutuma sürüklenmiş olması ve giderek daha tepkici, duygusal, öfkeli, ama ilkesiz bir kimliğe bürünmesidir. Bu durumda, AKP'nin işinin çok zor olduğunu ortada. Hatta, çarpık temsil tablosunun da zorlamasıyla, 2004'te yapılacak yerel seçimlerle birlikte tekrar genel seçime gidilmesi çok muhtemel görünüyor.

Mustafa Sönmez

G Ö S T E R G E L E R L E K R İ Z V E Y O K S U L L U K

REEL ÜCRETLERDE DÜŞÜŞ

İmalat sanayiinde birim ücret endeksi, 2001 krizi sonrasında son 13 yılın en düşük düzeyine ulaştı. Dolar bazında 1997'de 100 olan birim ücretler, 2001 yılında 70'e kadar düştü. İmalat sanayiinde saat başına reel ücretler, 2001'de önceki yıla göre yüzde 14.4 oranında azaldı. 2002'nin ilk çeyreğinde de düşüş yüzde 16'ya yaklaştı. Sanayi işverenleri, ücretlere enflasyon altında zam yaparak ya da hiç zam yapmayarak maliyetlerini düşürürken, bununla krize direnme, ihracat için rekabet gücü bulma imkânına kavuştular. Ancak, krizi aşmak için uyguladıkları tensikat ve reel ücreti azaltma, aile gelirlerinin, dolayısıyla tüketimin azalmasına ve iç talebin düşmesine yol açtı.

VERGİLERLE YOKSULLAŞMA

Başta KDV, akaryakıt tüketim vergisi, iletişim vergisi gibi vergiler olmak üzere, çeşitli mal ve hizmeti tüketirken alınan dolaylı vergilerin kriz yılı 2001'de

payı yüzde 54.7 iken, bu 2002 ortasında yüzde 69'a yaklaştı. Adaletsiz bir vergileme olan dolaylı vergiye ağırlık sonucu, dolaylı vergilerin milli gelire oranı yüzde 17'ye yaklaştı. Oysa bu oran, AB'de yüzde 12'nin altındadır.

EĞİTİM VE SAĞLIKTA ÇÖKÜŞ

Milli gelirin yüzde 23'ü oranında iç ve dış borç faizi ödeyen Türkiye, yüksek eğitim de dahil, toplam eğitime milli gelirin ancak yüzde 3'ünü harcıyor. MEB bütçesi, konsolide bütçeden yüzde 7.5 pay alırken, milli gelirin de yüzde 2'si dolayında. YÖK'e ayrılan bütçe, milli gelirin yüzde 1'inin bile altında. YÖK Bütçesi, konsolide bütçenin yüzde 2.5'u tutarında.

Artan nüfusa ve sağlık hizmeti ihtiyacına rağmen on yıl önce bütçeden Sağlık Bakanlığı'na ayrılan payın 2001'de ancak yarısı ayrılabilirdi. Sağlık Bakanlığı bütçesi, genel bütçeden yüzde 2.3'lük pay aldı. Sağlığa ayrılan bütçe, Batı ülkelerinde milli gelirin yüzde 6'sını bu-

lurken, Türkiye'de yüzde 2 civarında. Ödeme gücü olmadığı için tedavi giderleri devletten karşılanan yeşil kartlı nüfusa, her yıl en az 1.5 milyon kişi ekleniyor. Yeşil kartlılar 12 milyonu aştı. Yoksul sayısının bir göstergesi sayılan yeşil kartlılara her yıl 1.5 milyona yakın nüfus ekleniyor. Ödeme güçleri olmadığı resmi otoritelere kabul edildikten sonra tedavi giderlerinin devlet tarafından karşılanmasını isteyen nüfusa kriz sonrasında da yaklaşık 3 milyon eklendi. Öte yandan halk arasında Fak-Fuk-Fon olarak bilinen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu kapsamında yapılan yardım, 2001'de 500 trilyon TL dolayında kaldı. 65 yaşını doldurmuş muhtaç, güçsüz 950 bin kişiye 2001 yılında ayda sadece 17.5 milyon TL yardım yapıldı.

YOKSULLAŞTIRAN İHRACAT

Ihracatın 31.2 milyar dolara çıktığı 2001'de ihracat edilen mal miktarı yüzde 22 arttı, ama elde edilen döviz geliri yüzde 3 azaldı. 2002'nin ilk yarısin-

da da ihracat edilen mal miktarı yüzde 9'a yakın artmasına karşılık, elde edilen döviz geliri yüzde 3 azaldı ve yoksullaştıran ihracat trendi sürdü. Önceki yıllarda da kısmen yaşanan yoksullaştırıcı ihracatın 2001 yılında en üst noktaya çıktığı anlaşılıyor. Örneğin 2000'de ihracat miktarı endeksindeki artış yüzde 11 olmasına karşılık, fiyat endeksi yüzde 4.3 düşmüştü. 1999'da da ihracat miktarı yüzde 3 artarken, gelen döviz yüzde 6.8 azalmıştı.

TURİZM GELİRİNDE DÜŞME

Yabancı turist sayısı artıyor, ama turizm geliri azalıyor. Gerçekçi döviz kuru politikası turizm sektörünü ateşledi ve döviz kurunun sağladığı avantajın yanısıra reel ücretlerin, diğer maliyet kalemlerinin fiyatlarının düşmesiyle turizm paketleri daha ucuza satıldı. Sonuçta, özellikle Avrupa'nın orta sınıfı için Türkiye bir turizm cenneti oldu. Kişi başına turist harcaması 1998'de 734 dolarken, 2002'de 595 dolara kadar düştü.

ÖZAL'IN ESKİ DANIŞMANI, MERKEZ BANKASI'NIN SABIK BAŞKANI BÜLENT GÜLTEKİN

AKP tek başına iktidara gelip merkez sağ bir söylemle IMF programına devam sinyalleri verince, başta Sabancı olmak üzere sermaye çevreleri "ikinci Özal dönemi" tezahüratına başladı. AKP'nin kadrolarına, söylemlerine bakılırsa, "ikinci Özal dönemi" pek de yanlış değil aslında. Birinci Özal döneminin özeti, "Çankaya'nın şişmanı, işçi düşmanı"ydı. İkincisinin de "sıklet" dışında bir farkı yok gibi... 1987'de Özal'ın başdanışmanı, daha sonra Nursultan Nazarbayev'in ve Rusya Federasyonu Özelleştirme İdaresi'nin danışmanı, 1994'te Merkez Bankası'nın başkanı olan, Pennsylvania Wharton School'da ve başka pek çok üniversitede hocalık yapan, 3 Kasım'da Yurt Partisi'nden İstanbul milletvekilliğine adaylığını koyan Prof. Bülent Gültekin'le "ikinci Özal dönemi" meselesini konuştuk...

İkinci Özal hülyası

AKP'nin iktidarı öngörmüş müydünüz?

Bülent Gültekin: Kamuoyu araştırmaları, yaklaşık 15 gün önceden buna işaret ediyordu. Ama durum bir ay önce böyle değildi. Yaklaşık olarak Eylül başında AKP yüzde 20, CHP yüzde 9-10 civarındaydı ve yüzde 50 kararsız vardı. AKP'nin yüzde 28'lerden 30'lara çıkması, bence, bir ara anketlerde ikinci sırada görülen Genç Parti'nin geriye düşmesiyle ilgili. Zaten ne olursa olsun, meclise girebilecek partilerin durumu belliydi ve en başa oynayan AKP'nin de en az 260 sandalyeye sahip olacağı daha o günlerden görülebiliyordu.

AKP daha ılımlı bir profil çizerek bir anlamda merkez sağa oynadı; sadece Saadet Partisi'nin tabanından değil, ANAP'tan, DYP'den, MHP'den, hatta DSP'den de oy aldığı görülüyor.

Öyle düşünmüyorum.

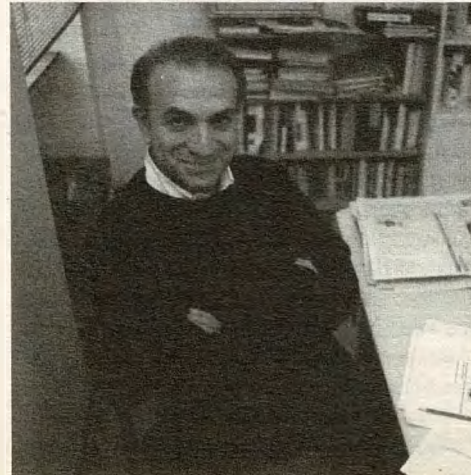
AKP'nin merkez sağda olması, kendi tabanından ötürü zor. Bugün merkez sağ dediğimiz partilerin, ANAP'ın, DYP'nin, hatta sol olduğunu artık söylemeyeceğimiz DSP'nin türbanla, cumhuriyetin temel ilkeleriyle herhangi bir meseleleri yok. AKP'ye baktığımızda sistemle çelişen bir çatışma var ortada. Türkiye'de din duygusuyla siyaset yapan bu grup, toplamda yüzde 15 civarındadır belki de. AKP'nin bu tabanı merkez sağ değil. Tarhan Erdem'in seçimden hemen önce yaptığı son anketlerin sonuçları da bunu gösteriyor. Aldığı oyların önemli kısmı yine de Saadet Partisi ekolü. Kararsızların ve tepki oyu verenlerin oranı da azımsanacak gibi değil. Ama "merkez sağ" oylarını topladığını söylemek yanlış. ANAP'tan aldığı oyların da önemli kısmı tepki oylarıydı. O sırada herhangi bir parti olabilirdi. Mesela Sadettin Tantın, eğer bir medya ambargosu ol-

masaydı, sanıyorum AKP'ye alternatif olabilirdi. Dünyanın her yerinde partiler, seçim kampanyaları boyunca ne kadar radikal bir tavır sergiliyorlarsa da, sona doğru uzlaşmacı bir noktaya gelirler. AKP de önce IMF karşıtı bir siyasadan bahsederken, son gün "biz de tabii ki IMF'yle çalışacağız" deme noktasına geldi.

AKP'yi merkez sağa yerleşme çabasındaki bir parti olarak değil de, radikal söylemden uzlaşmacı çizgiye gelen herhangi bir sağ parti olarak mı görüyorsunuz?

Söylediklerinde ne kadar ciddi olduklarını icraatlarıyla göreceğiz. AKP'yle olan sorun şurada aslında: hiçbir zaman şeffaf değiller. Bir taraftan sisteme karşılar, ama tavırları çok da net değil. Şu an en

Medya önünde ilk kez Sakıp Sabancı dile getirdi: "ikinci Özal dönemini yaşıyoruz." İkinci Özal döneminin ne olduğunu anlamak için önce "ilk Özal dönemi"nin ne olduğunu doğru değerlendirmek lâzım.

büyük hedeflerine, "iktidar olmaya" ulaşmış durumdalar. Çok pragmatik bir grup aslında.

Seçimden bir hafta önce ve 3 Kasım'ı takip eden ilk hafta boyunca sürekli "muhafazakâr demokrat" kimliği ön plana çıkarmaları, IMF'yle uyumlu çalışacaklarına dair söylemleri, ilk çalışmaların AB sürecine yönelik olması... Bunlar aslında 1983 ANAP'ının söylemine yakın. Zaten birçok eski ANAP'lı da AKP'de bugün. Bu çıkış sadece tepki oylarıyla ve SP tabanıyla açıklanabilir mi?

Bu, son bir-iki hafta içinde ortaya konan bir profil. Ondan önce "Özal imajı" nı ANAP kullanma çabasıydı. AKP'nin propaganda döneminde hiç böyle bir iddiası yoktu. Bu anlamda çok ilginç bir şey oldu: Seçim sonuçları Türk insanının, Türk işadamlarının, düzenin yapısından ve hatta kimliksizliğinden kaynaklandı. AKP ortaya çok ciddi bir söylem koymadı. Projeleriyle iktidara gelmedi. Sisteme karşı tepkilerle, Tayyip'e karşı açılan davaların kullanılarak bu noktaya geldiler. Zaten aldığı oylara bu nedenle tepki oyu denebiliyor. Bu oyları, dediğim gibi, herhangi bir parti alabilirdi. Şu an Türkiye "olaydan sonra rasyonelleşme" pozisyonunda. Bunu ilk kez medya önünde Sakıp Sabancı dile getirdi, "ikinci Özal dönemini yaşıyoruz" şeklinde. "İkinci Özal döneminin ne olduğunu anlamak için önce "ilk Özal dönemi"nin ne olduğunu doğru değerlendirmek lâzım.

O zaman 1983 seçimlerinde tek başına iktidara gelen ANAP'la bakalım. Siz de Özal'ın başdanışmanlığını yapıyordunuz o sırada...

Özal'ın iktidarı, önemli gelişmelerin yaşandığı Türkiye'nin dışı açıldığı ve liberalleşme sürecinin başladığı bir dönem. Aynı zamanda, 1987'den itibaren daha da belirginleşerek, ekonomik istikrarsızlığın önüne geçilemediği bir dönemdi. 1983

Özallar, 80 öncesinde Erbakan'ın has adamlarıydı, 80 sonrasında ANAP'ı kurdular, Köktut Özal geleneği AKP'de sürdürüyor.

sonrası önemli "reformlar"a başlanmasına rağmen, ülkeyi modern bir ekonomiye taşıyacak kurumsal gelişmeler yapılmadı, hukukun üstünlüğü ihmal edildi ve "keyfiliğe" kaçıldı. Bütçe disiplini unutuldu. Bugün artık had safhaya ulaşmış olan bu keyfi yönetimin temelleri bu dönemde atıldı. Yine önemli yapısal değişimler, yasal düzenlemeler yapılması gerekirken, bunlar yapılmadı. 90'lı yıllardan itibaren, tamamen sorumsuz bir ekonomi yönetimi söz konusu. Özal döneminde Türkiye'nin "borç kapasitesi" kullanılarak iç piyasalar canlandı, altyapı hamlesine girildi.

Borca dayalı kalkınma hamlesi diyebileceğimiz bir atılım...

Bir noktaya kadar. Yeni kaynaklar da devreye girdi. Yeni vergiler kondu, bu gelirler sayesinde Toplu Konut Kamu Ortaklığı gibi kurumlarla konut yapımı ve altyapı yatırımları desteklendi. Önceden vergilenmeyen alanlardan gelir sağlandı. Tam anlamıyla Keynesçi bir yaklaşım: Kamu harcamalarıyla talebi arttırmak vs. Bunun ekonomiye etkisi hemen görüldü. Ayrıca o dönemde, 12 Eylül sonrasında sendikaların etkin olmadığı, ciddi bir muhalefet bulunmadığı bir ortam vardı. Reel ücretler düşürüldü, çok fazla enflasyona fırsat vermeden ihracat yapma imkânı doğdu. Ancak 86-87'den sonra, ne zaman ki gerçek muhalefet oluşmaya başladı, Türkiye bu rahatlığı gösteremedi. Bütçe açıkları, sıcak parayla borçlanarak kapatılmaya başlandı. 90'lara gelindiğinde tabii ki bugünkü vahamet söz konusu değildi, ama tablo kötüye dönmeye başlamıştı. Birinci Özal dönemine baktığımızda, 80 sonrası, ekonominin dengelerinin tam oturmadığı, enflasyonun önlenemediği bir dönemdi. Dolayısıyla "ikinci Özal dönemi" iddiası ortaya konduğunda beni düşündüren, acaba yeni atılımlardan mı, yoksa yeni sorumsuzluklardan mı bahsediyoruz? Seçim döneminde benim en dikkatimi çeken şu oldu: Herkesin "program" dediği IMF programı, iktisadî anlamda bir program değildi, sadece pahalı bir borç erteleme ve banka kurtarma operasyonuydu. Fakat olmayan bir programın ardına herkes dizildi. Yine başka ilginç bir gözlem de, partilerin somut bir istikrar programları da yoktu. Bütün söylenenler vaatler ve yuvarlak laflar. AKP "geniş güven ortamı"ndan söz ediyor: "Toplumun geniş kesimlerinin ihtiyaçları dikkate

alınarak katılımcı bir yaklaşımla güven ve istikrar ortamı oluşturulacak, belirsizliklerin ortadan kaldırılmasıyla, beklentilerin olumluya dönmesi ve reel faizlerin makûl bir seviyeye gerilemesi sağlanacaktır... Vergi oranları düşürülecek, vergi sayısı azaltılacaktır. Kurum kazançları üzerindeki vergi yükü azaltılacak, Kurumlar Vergisi, Gelir Vergisi, KDV gibi vergilerin oranları düşürülecek, istihdamdan alınan gelir vergisi ve sigorta primleri azaltılacaktır..." Ayrıca, "KOBİ'lere uygun maliyetli yatırım ve işletme kredileri sağlanacak, ihracatçı firmaların en önemli girdilerini oluşturan enerji, istihdam ve haberleşme üzerindeki vergiler düşürülecek..." Vesaire. İktisatta yok böyle bir şey! Güven ortamı derken kendimizi aldatıyoruz. Reel faiz yüksek, çünkü borç yüksek! Malî piyasalar dar! Güven eksikliğinin de tabii ki etkisi var, ama sadece güven efsanesini ortaya koyarak çözüm üretemezsiniz.

Tüm bunlar, 1990'lardan itibaren devletin "vergî toplayamama" meselesine karşı üretilmiş, çok da temeli olmayan ve çözüm üretmeyen bir öneri gibi görülebilir mi?

Türkiye'de vergilerin belli bir kesimden alındığı, adil olunmadığı doğru. Ama Türkiye bugün maalesef çok zor bir durumda. Bugün faiz giderleri, vergi gelirlerinin yaklaşık yüzde 130'u kadar... Böyle bir ortamda AKP'nin önerdiği gibi bir deneyi yapma imkânınız yok. Diğer ülkelerin deneylerine baktığımızda, vergi oranları düşürüldüğünde, illa ki vergi gelirleri artmıyor. Maalesef biz 90'lı yıllardaki kötü yönetimler sonrasında bu kadar vahim bir noktaya geldik. Yüksek bir borç yükü, ekonominin en önemli sorunu. Özel sektör de aynı şekilde sorunlu bilançolarla boğuşuyor. Bu noktada vergilerin azaltılması çok zor. Artı, kamu kaynaklarını seferber ederek ekonomide canlanma yaratmak zor, çünkü kaynak yok. Sorumsuz para politikalarıyla ekonomi canlandırılmaya çalışılırsa ve sağlandığı takdirde, enflasyon artacak, zaten çıkmadığımız kriz ortamı daha da vahim bir noktaya gelecektir. **Yapılmaması gerekenler açık. Peki ne yapmak gerekiyor?**

Yapılması gerekenlerden bir tanesi, kamuda israfın azaltılması. Pek çok alanda ciddi kesintiden

bahsediyorum. Milli Savunma'dan başlayarak her alanda harcamaların azaltılması gerekir. Bu "yapılabilir mi?" Bu kadar vaat gelmiş bir partinin bu kadar radikal önlemler alması zor. Seçim döneminde hiçbir partinin Türkiye'deki ekonomik vahametinin farkında olmadığını düşünüyorum. Söylenlerin hâlâ "kahve sohbeti"nden ileri geçmediğini görüyorum. Türkiye'nin çok ciddi sorunları var. Bunları halkımıza anlatmamız gerekiyordu, hâlâ da gerekiyor. Vergileri düşürmek çok zor. Şu haliyle devam etmek de ancak düzenli çalışan, yolsuzlukların olmadığı bir vergi idaresiyle mümkün. Bu kurumu düzeltebilmek çok ciddi bir çabayı gerektirir, ki en az üç yıllık bir çalışma demek bu. Bu şartlar altında yeni bir hükümet ne yapılabilir sorusunun cevabı: Çok az şey. Ancak toplumsal uzlaşmayla... İkinci Özal dönemi söylemini de bu yüzden anlamsız buluyorum. "Biz bunları yaptığımızda yeniden bir kalkınma yaşanacak, bir canlanma olacak..." Hayır, yeniden bir krizin temelleri atılacak!

Ama AKP'ye oy vermeyenler bile ikna olmuş gibi görünüyor...

Şirket yönetir gibi ekonomi yönetemezsiniz. Çünkü bütün, parçalardan farklı olmaya başlar. Bir şirkete dışardan kaynak geldiğinde şirketin işi kolaylaşır, ama makro ekonomide enflasyon olur! Kaynağın verdiği canlanmayla bir süre talep artar, ama sonra tekrar başa dönülür, daha yüksek fiyatlarla. İnsanın ve iş dünyasının, iktisat biliminin bu tarafını anlamakta zorluk çekiyor. Ekonominin problemi, dengesizlik, istikrarsızlık ve bunların yarattığı çok ciddi boyutlarda işsizlik. Bu kadar borçlu bir ekonomide, bir taraftan faizleri indirmek, borçların çevrilebilmesini sağlamak ve aynı zamanda ekonomiyi canlandırmak çok zor iş. Her şeyden önce ciddi bir dengeleme programına ihtiyaç var. Fakat kimse bundan bahsetmiyor. Bu kadar daralmış bir ekonomi içinde, 9 milyon işsiz olduğu bir yerde enflasyonu patlatmadan, denge bozmadan, tekrar hızlı ve sürdürülebilir bir bü-

Bugün had safhaya ulaşmış olan keyfi yönetimin temelleri Özal döneminde atıldı. Kurumsal gelişmeler yapılmadı, bütçe disiplini unutuldu, bütçe açıkları sıcak parayla borçlanarak kapatılmaya başlandı.

yüme çizgisine oturabilmek gerçekten çok zor. Seçim sonrası ortaya çıkan iyimser havayı anlamakta güçlük çekiyoruz.

Piyasalardaki bu ani ve sürpriz canlanmayı da bu genel iyimserliğe bağlayabilir miyiz?

Piyasalar, hele Türkiye'deki gibi piyasalar çok çalkantılıdır. Burada çok küçük haberlerle büyük oynamalar olması da mümkün. Borsanın hemen yüzde 30 artış göstermesine neden olacak temel değişiklikler yok ortada. Bu tür spekülasyon dalgaları çok yakın zamanda aynı şekilde tersine de gidebilir. Dolayısıyla borsaya bakarak bir ülkenin ekonomisinin nereye gittiğini kestirmek doğru değildir. Sadece Türkiye de değil, dünyanın her yerinde bu böyle. Derslerimde öğrencilerime şakayla karışık anlatığım bir gerçek var: Genelde piyasalar düşüşteyken "ayı piyasa" (bear market), çıkıştayken "boğa piyasa" (bull market) diye tanımlanır. "Piyasaların da zeka düzeyinin ancak bu hayvanlar kadar olduğunu" hatırlatırım.

Ekonomik bir alternatif önermeyen AKP, 57. hükümetten miras aldığı programı devam ettirecek gibi görünüyor. Bu bizi nereye götürür?

Eldeki IMF programını aynen sürdürmeye devam ederse, kısa vadede bir bahar havası yaşanabilir. Geçen yıl IMF'den alınan 30 milyar dolarlık borcun

yarattığı bir rahatlama var ekonomide. Bu, geçici bir rahatlama. Yine bu borç, Merkez Bankası'nca, enflasyona neden olmaması için döviz satılarak sterilize edilmişti. Bu politika, Türk lirasının reel değerini artırdı. Tahminimce, kısa vadede ithalat, ihracata göre daha hızlı artacaktır. Temel dengeler değişmediği için, kamu harcamalarının önüne geçilemediği için, eğer bir istikrar programı hazırlanmadıysa, tekrar kriz öncesi noktaya gelmiş olacağız. Bu yoldan çıkış, ancak sıkı bir istikrar programıyla sağlanabilir. Bu programı başlatmak, bugünkü şartlarda bu hükümet için zor, çünkü yeni fedakârlıklar istemek gerekecek halktan. Tekrar kemerleri sıkılamak, harcamaları azaltmak vs... Halkın bu duruma daha ne kadar dayanacağını kestirmek zor. Borçları azaltmadığımız sürece faizleri düşüremeyeceğiz, faizler düşmeden ekonomi canlanmaz. Yüksek faiz - sıcak para kısır döngüsüne tekrar girmek mümkün...

Bir açıklamanızda "Türkiye bu duruma bu program uygulanmadığı için değil, tam tersine uygulandığı için düştü" demiştiniz. Bu programın altına imza atanlar, seçimle "tasfiye oldu" denebilir. Ama AKP, programı devam ettireceğinin sinyallerini verdi. Yolun sonu kararlık gibi...

"Olabilecekler" listesi tasarlayacak olursak, bir istikrar programı olmadığı sürece, yeniden bir ödemeler dengesi sorunu yaşanabilir. Şiddeti ne olur, onu kestirmek zor. Ama giderek ülkenin ekonomik seçenekleri azaldığı için, gerçekten denizin bittiği bir noktadayız. Buraya da sadece son hükümetin yanlış icraatlarından ya da 90'lardaki kötü yönetimden dolayı gelinmedi. Bu, 1950'lerden bu ya-

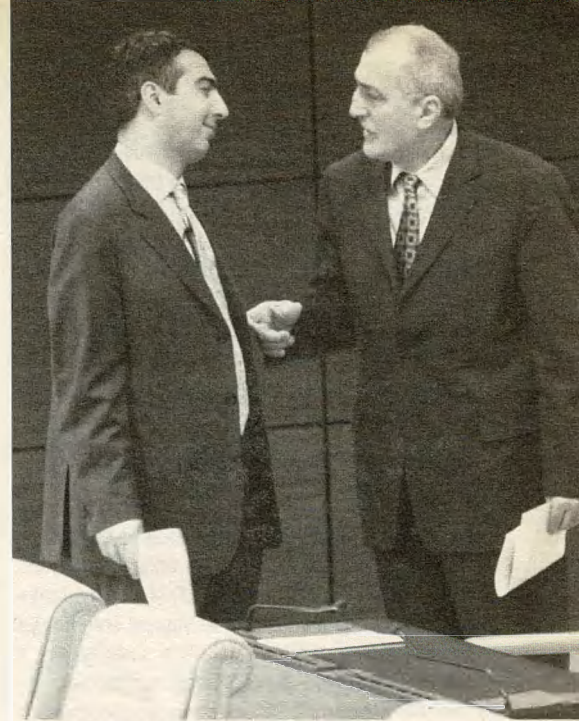
na yaşanan ve gittikçe kötüleşen bir sürecin sonu.

Sizin Merkez Bankası başkanı olduğunuz dönemde neler değişebilirdi, neden değişmedi?

Eğer Türkiye 1994 başında hazırladığımız yumuşak iniş istikrar programını uygulaysaydı, 1994 krizine girmezdik ve 5 Nisan kararlarına gerek olmazdı. Nitekim o dönemde benim istifam da hükümete bir istikrar programını uygulaması için bir şans vermektir. Ayrıca 5 Nisan kararları uygulamaya devam etseydi, hükümet altı ay sonra bırakmasaydı, seçim sürecine girmeseydi -ki bu dönem para politikaları tamamen boş bırakıldı, enflasyon yüzde 150'lere fırladı-, gerçi ekonomi biraz canlandı ama, bugün ardi ardına gelen krizlerin temeli hazırlandı. Bu dönem tabii ki bir kişiden ve hükümetten kaynaklanan problemlerin bir sonucu değil. Özellikle son on yılın meselesi bu. Hükümeti, özel sektörü, halk, hep beraber bu noktaya getirdik ülkeyi. Durumu geriye çevirmek de bir o kadar zor. 2000 yılında 57. hükümet bunu denedi, fakat "yanlış bir programla" bu işe kalkıştığı için sonuçta yok oldu. Bu noktada, siyasi olarak

Öğrencilerime şakayla karışık anlattığım bir gerçek var: Piyasalar düşüşteyken "ayı piyasa", çıkıştayken "boğa piyasa" denir. "Piyasaların zeka düzeyinin ancak bu hayvanlar kadar olduğunu" hatırlatırım.

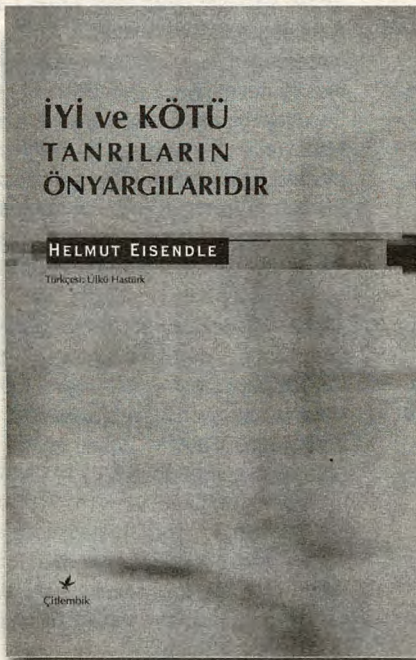
şöyle garip bir durum var: CHP'de, Kemal Deriş'in katılmasından önce farklı sesler çıkıyordu. Bağımsız Sosyal Bilimciler İktisat Grubu'nun hazırladığı bir program var. CHP içinde çalışmalarını sürdüren Oğuz Oyan, Yakup Kepenek gibi değerli ve deneyimli iktisatçıların da katıldığı bir çalışma. Buradan bazı alıntılar ilginç gelebilir: "Güçlü eko-

Erkan Mumcu'yla Sadettin Tantan ANAP'ın ağır toplarıydı. "İkinci Özal dönemi" arifesinde yollar ayrıldı.

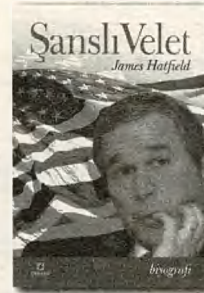
nomiye geçiş programını hazırlayanlar, programın sektirmeden uygulanmasını sağlamak için, IMF'nin kredilerini şantaj aracı olarak kullanmaktadırlar. Topluma, siyasi iktidara ve TBMM'ye bu programın bir bütün teşkil ettiğini ve harfiyen uygulanmaması halinde başarısız olacağını söylemektedirler. Güçlü ekonomiye geçiş programının Türkiye'nin makro ekonomik sorunlarına sunduğu çözümler, kısa vadeli ve günü kurtarmaya yöneliktir" deniyor. Biraz ilerde "güçlü ekonomiye geçiş programının ülkenin ezici çoğunluğunun aleyhine, küçük bir azınlıkla yabancı menfaatlere hizmet ettiğini sergilemek toplumsal bir görev haline gelmiştir" diyorlar. Programın aslında ne kadar prog-

Kasım kitaplığı...

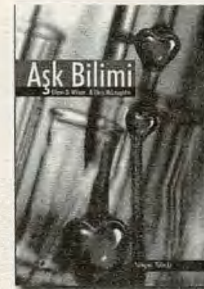
İyi ve Kötü Tanrıların Önyargılarıdır
Helmut Eisendle

"Adım adım tesadüf denilen dev ile savaşıyoruz ve bütün insanlığın üstünde hâlâ saçmalık ve manasızlık hüküm sürüyor. Aklınız ve erdemleriniz dünyanın iyiliğine hizmet etsin kardeşlerim: Her şeyin değeri sizin tarafınızdan yeniden belirlensin! Bu yüzden savaşçı olasınız! Bu yüzden yaratıcı olasınız."

Şanslı Velet
James Hatfield

Yayınlanmasının ardından hakkında dava açılan ve yayıncısı tarafından toplatılıp "yakılan" kitap ve ardından baskılara dayanamayarak intihar eden bir yazar...

Aşk Bilimi
Glenn D. Wilson
Chris McLaughlin

Aşkın bir muceme olduğunu düşünüyorsunuz? Ya her şey kimyanın bize bir oyunuyorsa?

Çitlembik Yayınları

www.citlembik.com.tr / Tel: 0 212 292 30 32 / 252 31 63

ram olmadığını anlatan, benim de haklı bulduğum bir belge. Daha sonra hazırlanan CHP'nin seçim bildirgesi ve programı ise şunları söylüyor: "Uyumsuz ve güven vermeyen bir koalisyon hükümetinin yol açtığı tüm olumsuzluklara ve zorluklara karşın, bu programla ekonomide tükenişe kayış süreci bir ölçüde durdurulabilmiş, hiper-enflasyon tehlikesinin ve Türk Lirası değerindeki toplu bir çöküşün önü alınmıştır. Politik ortamın olumsuzluğuna karşın, uygun maliyetli ve uzun vadeli dış kredi sağlanması ve maliye politikasında kararlı davranılması sonucu, makro ekonomik dengelerde iyileşme elde edilmiş, buradaki aşırı çöküşün önü açılmıştır. 80'li yılların ortasında başlayan borçlanma sürecinin sonunda hiper-enflasyonla çökme noktasına gelen Türk ekonomisi, 2001'de uygulamaya konan programın teknik ve yapısal önlemleriyle toparlanma ve yeniden yapılanma sürecine girmiştir..." (gülüyor) Bunu okuduğunuz zaman, CHP'nin programı DSP programıymış gibi geliyor kulağa... Dolayısıyla burada Kemal Derviş'li CHP, bu programın bu tarafına sahip çıkmak zorunda kalıyor. Program başarılı olursa, "zaten temelini biz yazmıştık", olmazsa, "biz bunlara sağlam bir şey bıraktık, onlar batırdı" demek gibi bir açık göz- lülük yapıyor, ama biraz acemice bir kumazlık gibi geliyor bana. (gülüyor)

Kemal Derviş Türkiye gerçeklerinden bu kadar mı uzaktı ki böyle bir programla geldi?

Kemal Derviş'in geldiği dönemde, kim gelirse gel- sin, krize girmiş bir ekonomiyle uğraşmak çok zor. Aradan bir buçuk sene geçtikten sonra eleştirmek kolay, ama haksızlık olur. O noktada "ne yapmak lazım" sorusunu biraz daha irdelemeleri gerekirdi diye düşünüyorum. Kolaya kaçıldı. "Güven vermek" amacıyla IMF'den borç alındı, bu rezervleri artırarak bir süre için güven verdi, fakat ondan sonra yapılanlar iyi düşünülmeden yapıldı. Hatta bana öyle geliyor ki, bir süre ne yapalım diye tartışıldıktan sonra bir çözüm bulunamadı ve "eko- nominin yönetimini IMF'ye bırakma" noktasına gelindi. Krizde banka sistemi çöktüğü için "banka sistemini kurtaralım" dendi. Sağlıklı bir ekonomi için bankacılık sistemi tabii ki çok önemli. IMF ise kendisine teslim edilen ekonomilere Joe Stiglitz'in de sürekli eleştirdiği gibi yaklaşıyor: IMF, bu tür krizlerde sadece ve sadece ödemeler dengesine yönelik yaklaşıyor. Halbuki kriz sırasında Türk Lirasını dizginlemek için, Merkez Bankası, faizleri inanılmaz yük- seletmişti. Bankalar da bütün bu maliyet artışını, olduğu gibi, borç verdikleri şirketle- re yüklediler. Sonuçta reel sektör sıkıntı- ya düştü. Bu durumda "banka sektörünün sorunları çözülürse, reel sektörün de sorunları çözülür" şeklin- de sıralamada bir yanlış- lık yapıldı. Bu operas- yon için iç borçlar dış borca tahvil edildi; ay- nı zamanda alınan dış borçlarla banka kesimi- ne çok ciddi kay- naklar aktarıldı. Görev zarar için kamu ban- kalanna 16 milyar dol- lar, BDDK'ya aktarı- lan bankalara 13 mil- yar dolar kadar, 10 milyar dolar kadar da, bankaların ellerindeki Türk lirasına endeksli

tahvilleri, maliyeti düşük diye dolara endeksli ve enflasyona endeksli tahvillerle değiştirmek için kullandılar. Bu tabii kur riskini hazineye yükledi.

Bir çeşit malî sübvansiyon...

Bunlara doğrudan ve dolaylı bir sübvansiyon de- nebilir. Sonuçta Türkiye'deki banka sektörüne, milli gelirin yüzde 20'si kadar, tarihinde görülme- miş bir sübvansiyon verildi. Bu kaynak aktarımı yapılırken tartışılmadı. En azından banka sistemi- nin yeniden yapılanması gerekirdi. Fakat "günü kurtarmak" tercih edildi. Sonuç, bu anlamda bir fi- yaskodur. Bankaların alacaklarının büyük kısmı toplanamamış durumda. 2001 yılında BDDK'ya aktarılan bankaların 10 milyar dolarlık toplanama- yan borçlarının ancak 28 milyonu toplanabilmişti. 10 milyar dolarlık borcun yarısı da, banka sahiplerinin kendi şirketlerine aktardıkları paralardı. Bun- lann tartışılmaması yanlıştır. Bu dönemde gelen bir teknisyen "Türkiye'de uygulanması gereken doğru programı" ortaya koyabilmiş olsaydı, o za- man bugün gelecek hükümetin işi de kolaylaşır- dı. "Sorunu çözdük artık" şeklinde bir söylem tekrar düş kırıklığı yaratacaktır. On yıllık yanlışların biriki- miyle içine düşülen bir durumu altı ayda düzelttik diye halkı inandırmaya çalışıyorlar. Herkesin gön- lünde yeni bir "Özal olayı" yaratmak yatı- yor. 80'lerde kapalı bir ekonomiyi liberalleştir- mek söz konusuydu. Bugünkü durum daha farklı ve yeni Özal efsanesi yaratma çabasında. Medya olayları böyle sunup yeni kahramanlar ya- ratmaya çalışırken, biz Güçlü Ekonomiye Geçiş programıyla baş başa kaldık. 30 sayfalık bu meti- nin 18 sayfası tamamen bankaların borç takası üzerinedir. Sadece son sayfası uzun vadeli hedef- ler içerir. Bugün 2003 yılı için IMF'nin önerdiği bir program da yok.

Yeni herkesin "devam ettireceğiz" dediği prog- ram aslında yok...

Tamamen bir hayalden ibaret... Ben buna "malî hülya" diyorum, yani "wishful thinking". IMF "aman hovardalık yapmayın" diyor. Bütün IMF programı budur. Ama ekonomi nasıl dengeye ge- çecek, faizler nasıl düşecek, bu konuda bir şey önemiyor. Bu, bir borç erteleme ope- rasyonuydu. Tüm bunları bir iktisatçı gö- züyle çözümlenmek mümkün ama zor. Bu konuyla uğraşmak gerekirken siyasi ma- nevalarla uğraştı birçok insan. Bakıyor- sunuz, Türkiye'nin Dışişleri Bakanı'nın sı- nırda bir savaş çıkması beklenirken ve ekonomiden sorumlu bakanın, ekonominin bu kadar sıkıntılı olduğu bir dönemde siyasi komplolann içine girmeleri hâlâ çözülmesi gereken bir konu...

Aktif siyasete girme kara- nını nasıl aldınız?

Ülkemizde 1994'ten bu yana olan gelişme- leri endişeyle izliyor- dum. Türkiye'de ciddi bir siyasi yozlaşma var: Yolsuzluklar, ilkesiz- lik... İkincisi, yine az önce de örneğiyle gördüğümüz gibi, bugün yapılması gerekenlerle söylenenler arasında büyük bir tezat var. "İnsanlar bunu safiya- ne bir şekilde mi yapıyorlar,

yoksa halkı aldatmaya mı çalışıyorlar" diye soru- yorsunuz. Benim teşhisimce, Türkiye'de çok ciddi ve tehlikeli boyutta bir okumuş cehaleti de var. Bunun yanısıra da medyada ciddi bir sansür ve terör var. Eğer "düzen" in söylemlerine karşısya- nız, müthiş bir sansür var. Nitekim 2000 yılı prog- ramının hatalı olduğunu ülkedeki tüm ciddi iktisat biliyordu, ama beklentileri yönetmek için medya muazzam bir kampanya başlattı. Medya artık ül- kede ekonomi politikalarını yönlendiren merci ol- du. Medya 1993'te Çiller'in gelişile yeni bir dö- neme girdi. Siyasiler ve medya artık el ele çalışı- yordu. Medya hükümetten destek almakta, özel- leştirilen kurumlar cömertçe medya şirketlerine aktarılmakta. Eğer bu noktada siz eleştiri getiriyor- sanız, medya sizi tamamen kapatıyor. O zaman ülkenin sorunlarını anlatabilmek ancak siyasi plat- formda mümkün. Üniversitelerin durumu da belli. Doğruları anlatabilmek için alternatif yollar gereki- yor. Dergiler az okunuyor, gazetelerin durumu bel- li... Kamuoyunu en fazla etkileyen televizyonlarda da, sayılan ne kadar çok olursa olsun, inanılmaz bir tekseslilik var. Gerçekleri söylemek için bir noktada tek yol siyasete girmektir.

Neden Yurt Partisi?

CHP'de, Derviş'in katılmasından önce hazırlanan raporda, "Güçlü ekonomiye Geçiş Programı günü kurtarmaya yöneliktir" deniyor. Seçim bildirgesinde ise makro ekonomik dengelerde iyileşme elde edildiği söyleniyor.

Yurt Partisi'nde olmamın nedeni, Tantan'ın kişili- ğiyle de ilgili. Özal döneminde, daha sonra Mesut Yılmaz döneminde siyasete girme imkânı vardı, ama düşünmedim. Tantan geçen yıl "ülkesini se- ven insanların artık bir şeyler yapması gerektiğini" söylediğinde, artık kenardan seyirci olmak zama- nının geçtiğini hissettim. Dürüst ve cesur bir kad- royla ikinci Kuvayı Milliye hareketini başlatmak ge- rekir diye düşünüyorum. Böyle bir kadroyla Türki- ye'de doğruları anlatabilirsiniz. Maddi ve manevi borcunuzun olmadığı insanlarla, yeni bir partide, yeni bir söylemle ortaya çıkabilirsiniz...

YP'nin seçimde aldığı oyun yüzde 1'de kalmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Alabileceğimizden daha azını aldık diye düşünüyö- rum. Kartel medya, bu sonuçları iki türlü etkiledi. Önce tam bir haber ambargosu ve sansür uygu- landı Yurt Partisi'ne karşı. Bu, ciddi bir demokrasi meselesi. Bir taraftan AB'ye girmekten bahsedile- ceksiniz, bir taraftan ambargo koyacaksınız! İlginc- tir, geçmişte baskı ve sansür devletten gelirken, bugün özel sektörden geliyor. Garip boyutta bir otosansür var kartel medyada. Yeni Pravdalar ya- rattılar. Ülkedeki en popüler ve güvenilir siyaset- çilerden biri Sadettin Tantan'dı. Bu insanı siyase- ten boğmaya çalıştı kartel medya. Birkaç cesur yazar ve televizyon sunucusuyla yerel medya dı- şında kimse, Sadettin Tantan ve Yurt Partisi isim- lerini bir araya getiremedi. Aydın olmak, cesur ol- mayı gerektirir. Çoğu kartel medya yazarı, artık patronlarının personeli haline gelmiş maalesef. **Doğan Medya içinde Yurt Partisi'yle ya da Sa- dettin Tantan'la ilgili olumlu ya da olumsuz hiç- bir haber yaymamaya yönelik bir ambargo uygu- landığı söyleniyordu...**

Doğru. Aydın Doğan'ın bu tip bir ambargoya baş- vurusu doğal. Ama o kurumlar içinde çalışan in- sanların bu tip bir baskıya boyun eğmeleri çok acı. Onların yerinde olmak istemezdim açıkçası. Bütün imkânsızlıklara rağmen, düşündüklerimizi sokak sokak dolaşıp halka ileterek onurlu bir sa- vaş verdiğimizizi düşünüyorum.

BAŞKA DÜNYALARIN ŞARKILARI

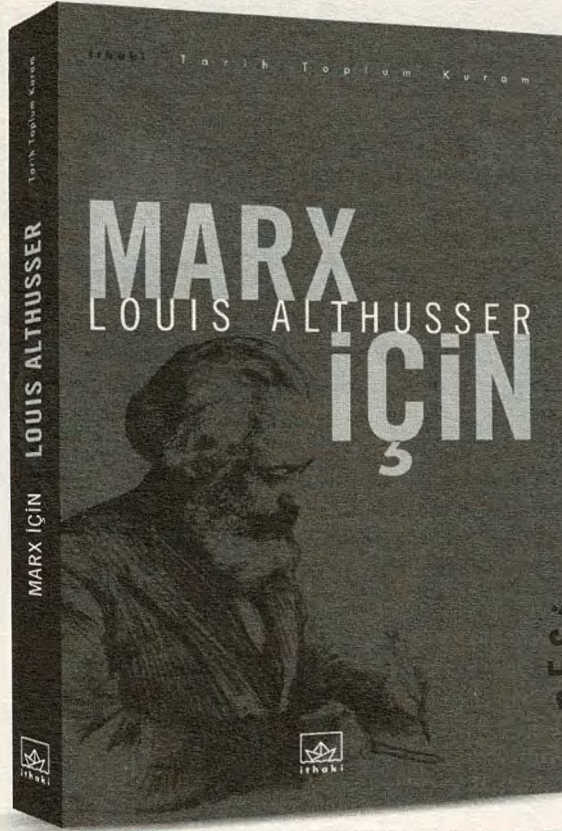
MARX İÇİN

Louis Althusser

Marx İçin... Bir çağrı, hatta bir slogan niteliğindeki bu ad, bugün hâlâ yüksek sesle ve güçlü bir şekilde –belki de yeniden– çınlıyor. Bu kitapta girilmiş olan iş, Marksizme teorik bir çehre ve bir vücut verme yönünde, çağımızın en akıcı ve anlamlı, aynı zamanda da en fazla kanıtlara dayalı çabalarından biri...

1965 yılında birinci baskısı çıktığında bu kitap, Marx İçin, mantığı ve etiği ile belli bir yöntemle göre uygulanmış Marx okuması için bir manifesto, aynı zamanda da Marksizm için, dahası, hakiki Marksizm için bir manifesto olarak önem taşıyordu.

Etienne Balibar

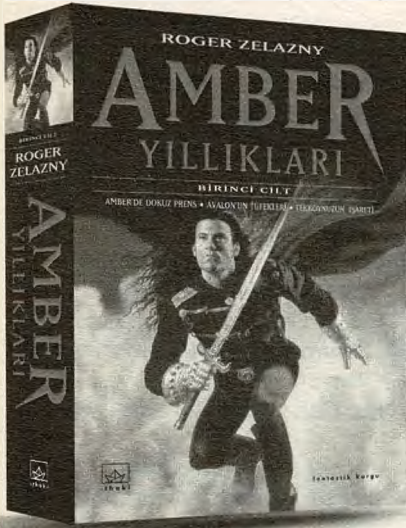
BEŞİNCİ YILDA
150.
KİTAP

AMBER YILLIKLARI 1

Roger Zelazny

Gözlerini bir hastane odasında açan Carl Corey, geçmişine dair hiçbir şey hatırlamamaktadır. Arayışı, onu hiç ummadığı gerçeklerle yüzleştirir: Yaşadığımız dünya, ölümsüz şehir Amber'in sayısız gölgelerinden yalnızca biri; kendisi de iradesiyle gerçekliğe yön verebilen Amber Prensi Corwin'dir. Corwin, geçmişini araştırdıkça, iktidar uğruna hiçbir entrikadan, savaştan ve cinayetten sakınmayan ölümsüz kardeşlerinin, sayısız dünyayı, sihri, teknolojiyi ve yaratığı içine sürükleyen mücadelesinin tam ortasında bulur kendisini.

SADECE BİR TEK GERÇEK DÜNYA VAR. DİĞERLERİ –YAŞADIĞIMIZ DÜNYA DA DAHİL– GÖLGELERDEN İBARET...

BÜYÜCÜ

(Çırac)

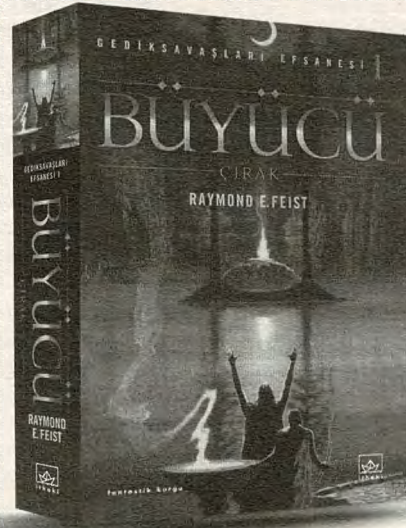
Raymond E. Feist

Adalar Krallığı'ndaki Crydee'de, bir öksüz olan Pug, büyücü ustanın yanına çırac olarak verilir –ve iki dünyanın yazgısı sonsuza dek değişir. Esrarengiz yabancılar istilaya başlarken Krallık'taki huzur aniden bozulur. Pug da çatışmanın orta yerine sürüklenecektir, ancak o ve savaşçı arkadaşı Tomas için bilinmeyene yolculuk daha yeni başlamıştır. Pug'ın kaderi onu zaman ve uzamda açılan bir gedikten geçirecek yeni ve yabancı bir büyü'nün olağanüstü güçlerinde ustalaşma yoluna götürecektir.

“Yıllardan sonra yazılmış en iyi fantazy serisi. Yazarını, Tolkien'in tahtına çıkartıp, orada oturmayı sağlayacak denli başarılı bir eser.”

Dragon

GEDİKSAVAŞLARI EFSANESİ'NİN 1. CİLDİ

SAHİL YOLUNDA YÜRÜMEK

–Futbol ve Yaşam Üzerine Yazılar–
Metin Tükenmez

Futbol kültürü dizisinin ilk kitabı olan Sahil Yolunda Yürüme, gazeteci ve akademisyen Metin Tükenmez'in '90'lı yıllardan günümüze Cumhuriyet, Yeni Yüzyıl ve Radikal gibi gazetelerde yayımlanmış yazılarından oluşuyor. Sporla, daha da özelinde futbolla, futbolculuk, teknik direktörlük, spor yazarlığı ve spor eğitimi gibi çok yönlü bir biçimde ilişki kurmuş olan Tükenmez, kitabında geniş bir bakış açısını yansıtıyor.

Futbolun, Camus'nün dediği gibi, yaşama, özellikle de “büyük kentlerdeki yaşama” benzediğini düşünüyorsanız, bu kitaba daha da yakınlık duyacaksınız.

Ev kadını köle, aile kutsal, flört fahişelik

Büyük medyada ve mesela Açık Radyo gibi ummadık yayın kuruluşlarında "AKP'yi anlama ve sevmeye" kampanyası yürüyor. Bu iklimde, AKP'nin seçim beyannamesine feminist bir bakış açısı iyi gelebilir. Handan Koç'a Ela Anıl'a ve Zelal Ayman'a bağlıyoruz...

ELA ANIL / KADININ İNSAN HAKLARI – YENİ ÇÖZÜMLER VAKFI

Kadın yok, aile var

AKP programının kadınlar açısından en önemli özellikleri neler?

Ela Anıl: AKP, "aile merkezli politikalar, bizim için önceliklidir" diyor. Geleneklere, geleneksel kültürel değerlere bağlılıklarını ifade ediyorlar. Gelenekler denince, biz bunun en acı faturasının kadınlara çıktığını biliyoruz. Kadınların hayatını her şeyden çok, yasalar dan da çok, gelenekler belirliyor. Türkiye'de hayatını yasaların belirleyebildiği kadın oranı çok düşük. Biz geleneklere "sözlü yasalar" diyoruz. Her an kadınların hayatlarına eşlik eden yasalar bunlar ve uyulup uyulmadığı da denetlenmektedir. Bu durumun değişmesi için çok güçlü bir siyasi irade gerekli. AKP'nin böyle bir niyeti ve iradesi olduğundan şüpheliyim.

Aile içi şiddete karşı tutumları ne sizce?

Özellikle karşı olduklarını belirtiyorlar. Çözümlerle ilgili yaklaşımlarında da kadınlarla erkekleri ayrı ayrı değil, birlikte ele almaya özen gösteren bir tutumları var. Zaten bu konuyu programlarında aile başlığı altında ele alıyorlar. AKP, sığınmaevini demeyi özellikle reddediyor. Gerçi bu konuda AKP yalnız değil. Biz Hasan Gemici'nin bakanlığı döneminde SHÇEK'e de sığınak dedirtemedik. AKP ise programında Korumaya Merkezler açacağız diyor. Bütün bunlardan önce, programda "kadın ve aile konusunda hizmet veren kurumlar yeniden yapılanacak" diyor. Bu yeniden yapılanmanın içeriği ve hedefleri nelerdir, neleri kapsayabilir, açık değil. Programda "aile merkezli politikalar önemlidir" dendikten sonra, "çalışma hayatının yoğunluğu nedeniyle aile huzurunun ve çocukların ruh sağlığının bozulmaması için aile fertlerini destekleyici düzenlemeler yapacağız" diyorlar. Programın aile ve sosyal hayata ayrılmış bölümünde "eviçi emeğin saygınlığına önem veriyoruz" diyorlar. Yeni medeni yasada "eşlerin her biri, diğer eşten izin almadan istediği iş veya mesleği seçmekte serbesttir" diye bir hüküm var. Ancak yasa burada evlilik birliğinin huzur ve yararının gözönünde tutulmasını öngörmüştü. Eskiden çalışmak için kocasından izin alması gereken taraf kadınlar olduğuna göre,

bu huzuru bozmama kısıtı daha çok kadınları denetlemeye yönelik bir yaklaşımı ifade ettiği için feministlerce eleştirilmiştir. AKP'nin programındaki ifadelerde de kadının ev dışındaki çalışma hayatına katılımının kendi hayatıyla değil, aile huzuruyla olan bağı öncelik taşıyor. Bu, gelenek, görenek, kültürel değerlerin korunması gibi önceliklerle de uyum içinde bir yaklaşımdır.

AKP'den beklentileriniz var mı?

10. madde konusu var. Yeni Türk Medeni Kanunu'nda kabul edilen, Edinilmiş Mallara Katılma Rejimi'nin eski evliliklere uygulanmasına bu hüküm engel oluyor. AKP yeni kurulduğu dönemdeki grup başkanvekili Mehmet Ali Şahin, partileri adına yasanın geriye doğru uygulanması için ellerinden geleni yapacaklarını söylemişti. Bu sözü AKP'li kadın milletvekillerine hatırlattık, "AKP verdiği sözden dönmez" dediler. Bu konunun takipçisi olacağız. Kadınların hayatını medeni yasa kadar şekillendiren diğer bir yasa, Türk Ceza Kanunu. Burada gerek yürürlükteki yasadaki, gerekse hazırlıkları devam eden yeni yasa tasansında toplumsal cinsiyet bakışı açısından tamamen eksik. Birçok Avrupa ülkesinde ceza kanunları, kadınlar açısından önemli reformlarla değişti, özellikle cinsel şiddet mağdurlarının korunması konusunda. Yeni tasarıda bu reformlar göz önüne alınmamış, Türkiye'nin altına imza koyduğu uluslararası belgelerdeki taahhütler de gözardı edilmiş. Bunların birincisi, Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, ki AKP bu sözleşmenin getirdiği ilkelerin uygulanmasına yönelik çalışmalar yapacağı vadinde bulundu. İkincisiyse, Pekin + 5 Sonuç Bildirgesi... Bağımsız Kadın Hareketi'nin meclisten Türk Ceza Kanunu'nun kadınları ilgilendiren maddelerinin düzenlenmesi konusunda ciddi talepleri olacak. Programında "Kadınla ilgili demek, vakıf ve diğer sivil toplum örgütlerini destekleyeceğini ve idari düzenlemeler yapılırken bu örgütlerle işbirliği yapmaya özen göstereceğini" belirten AKP'den bu işbirliğini bekleyeceğiz.

Genel seçimler öncesi her parti, elbette kadınlar için de bir şeyler söyledi. Bunlar arasında Bağımsız Türkiye Partisi başkanı, Kadiri tarikatu lideri, Mesaj TV'nin sahibi, cinsel suistimal vakalarına adı karıştığı söylenen Prof. Dr. Haydar Baş'ınki ilginçti. Sosyal devlet projeleri başlıklı bildirimlerinde şöyle diyordu: "Ev hanımları işçi statüsüne kavuşturulacak, emekli olma hakları temin edilecektir." Siyasi partiler erkekleri ev işlerini paylaşmaya değil, kadınları evdeki çalışmalarını sürdürmeye teşvik için, çoğu boş vaatlerde bulunmaya hazır olduklarını bu seçimlerde de gösterdiler.

Meydanlarda yorgun, yoksul ve bir umut kapısı bulmak için can atan kadınlara bol bol seslenen Tayyip Erdoğan da şöyle diyordu: "Hanımlar! Biliyorsunuz, dünyayı erkekler yönetiyor. Ama erkekleri de kadınlar yönetiyor. Bunun için sizin oylarınıza güveniyorum." Erdoğan kadınları şımartmaktan çekinmedi. Eskinin doktriner, kararlı İslamcı kadınları da halının altına süpürülmüştü. Rahatça hitap ettiği kadınlardan bolca oy aldı.

Sonuçta, seçimler düzenin aradığı merkez sağ ve merkez sol kompozisyonu sonuclandı. Seçmenlerin yüzde 25'i oy kullanmadı. Seçime katılanların yüzde 457'inin oyu meclise hiç yansımada. 13 ilde birinci parti olan DEHAP ve onun kadın adayları meclise giremedi. Bu seçimlerde 11'i İstanbul'dan olmak üzere, 24 kadın milletvekili seçilerek parlamentoya girdi. Bunların 13'ü AKP, 11'i ise CHP'den. Pahalı deri koltuklarıyla da ünlü olan meclis binamızda, kadınlar, yine ancak büyüteçle farkedilebilecek sayıdadır. Hemen seçim sonrası, AKP'li dört kadın milletvekili Siyaset Meydanı programına katıldılar. Daha çok "biz İslamcı değiliz" diye bir ikna gayreti içinde olan milletvekilleri sorulara cevapladılar. Sık sık demokrasiye ve partilerinin ana belgelerine olan bağlılıklarını ifade ettiler. Seçim beyannamelerinde kendilerini sıra-

siyla ve bir arada, demokrat, muhafazakâr, yenilikçi ve çağdaş bir parti olarak tanımlayan AKP, muhafazakârlığını şöyle açıklıyor: "Milletimizin tarihsel tecrübe ve birikimini geleceğimiz için sağlam bir zemin olarak gören AKP, muhafazakârdır. Türk toplumu, bu coğrafyada ortak bir kaderi paylaşan, acı tatlı hatıraların birleştiği büyük bir ailedir. Toplum, aile, okul, mülkiyet, din, ahlâk gibi köklü kurumların oluşturduğu kültür ortamında kendini yenileyerek varlığını sürdüren canlı bir organizmadır. Dışarıdan bir müdahale olmaksızın kendi doğal sürecinde üretilen ve toplumu bütünleştiren yerli kültür ve kurumlar, evrensel değerlerle çelişmez..."

AKP, kendini yenileyerek varlığını sürdüren bir organizma olarak tanımladığı toplumun, olduğu gibi bırakılmasını, doğal akışı dışında müdahaleye tâbi tutulmamasını istiyor. Böylece, kadınlarla erkekler arasındaki toplumsal işbölümünün değişmesine karşı olduğunu söylemiş oluyor. Dolayısıyla, feministlerin AKP'de bir değişimcilik görüşü görmesi imkânsız. AKP'yi bir demokratik halk hareketi gibi gören, gösteren yazarların da kadınlarla erkekler arasında varolan işbölümünden memnun olduklarını düşünebiliriz. Geleneksel olanın korunmasının fena bir şey olmadığını düşünüyorlar herhalde, eski binalar, eski hanımefendiler, eski sofralar, eski aşklar gibi.

Bu seçimlerde halkın en büyük beklentisinin açıkl sınırlarını zorlayan yoksulluğa ve işsizliğe karşı çare aramak olduğunu biliyoruz. AKP, çoğu düzen partisi gibi, toplumsal sınıf, grup, katman, cins gibi bir terminolojiye tamamen kapalı. Çare aradığı dertlerin kökeniyle ilgili açıklama yapmaya da merak yok. Ama beyannamesinde, ülkede yaşanan yoksulluğun kökeninin ne olduğu sorusuna yönelik bir izahı var: "Partimiz, yoksulluğun ve gelir dağılımındaki adaletsizliğin te-

melinde yolsuzlukların yattığına inanmaktadır. Partimiz, vatandaşlarımızın beklentisine uygun olarak, yolsuzlukla mücadele konusunda cesur ve kararlı adımlar atacaktır" diyorlar. Kadınlarla erkekler arasında süren ekonomik eşitsizliğin sebebi, beyannamedeki tanımıyla yolsuzluk, yani "kamu imkânlarının kişisel çıkarlar için kötüye kullanılması" olabilir mi? AKP ezenler-ezilenler arasındaki geleneksel eşitsizlikleri koruyarak güçlenmeye çalışabilir, ama kadınların buna sessiz kalması beklenmemeli. Beyannamede kadınlarla ilgili bölüm "AK Parti, toplumun temel dinamiği olan aile kurumuna büyük önem vermektedir" cümlesiyle başlıyor. Zaten ayrıca bir kadın başlığı yok, kadın konusunu "aile" başlığı altında ele almak tercih ediliyor. "Yaşanan ekonomik sıkıntılara rağmen, toplum olarak ayakta kalmamızı büyük ölçüde sağlam aile yapımıza borçlu olduğumuz herkesçe malûm" diye devam edildikten sonra, deniyor ki: "Güçlü bir sosyal güvenlik kurumu olan ailenin korunmasına yönelik olarak partimiz, her zaman hassas olacaktır."

Ailenin, her türlü toplumsal felakete karşı sosyal güvenliği sağlamakta bu kadar merkezî bir yere oturtulması, klasik faşist ideolojide yer alan bir yaklaşım. Ailenin kadınlar için zaten tek sığınak olarak dayatıldığı Türkiye'de, "bu vurgu neden?" diye sormak gerekiyor. İnsanların işsizliğe, evsizliğe, geleceksizliğe mahkûm edildiği ekonomik programı önceki hükümet gibi yürüteceğini söyleyen AKP, adeta kadınlara "aman ailenizle oturun, yoksa mahvolorsunuz" diyor. En büyük sosyal güvenlik kurumu aile olunca, kadınların bu kurumun geleneksel kurallarına uy-

ması da, onların iyiliği için önerilmiş oluyor. Kadınların iyiliğinin kendilerini toplumdan ve erkeklerden sakınmak, ayırmak olduğu, ideolojik bir tema olarak, İslâmcılıkta her zaman olageldi. Türk sağının taşıyıcısı olan erkekler de, millî örf ve adetlerimiz deyince, mesela küçükleri korumaktan çok, karılarını başkalarının gözünden korumayı anlayageldi. Tayyip Erdoğan'ın seçim sonrası ilk cuma namazını, adını taşıyan camide kıldığı Nakşibendi şeyhi Zahid Kotku'nun bu konudaki düşüncelerini kızı şöyle aktarır: "Muhterem babamın üzerinde titizlikle durdukları ve ısrarla tavsiye ettikleri bir başka husus, hanımların bizzat kendilerinin avret* olması meselesiydi. 'Ne kadar örtülü olsanız da, çok mecbur kalmadıkça sokağa çıkmayın; hanımların her hali

Ailenin, her türlü toplumsal felakete karşı sosyal güvenliği sağlamakta bu kadar merkezî bir yere oturtulması, klasik faşist ideolojide yer alan bir yaklaşım. "Bu vurgu neden?" diye sormak gerekiyor.

mahrem ve örtülmeye lâyıktır" buyururlardı." Tayyip Erdoğan, oğluna adını koyduğu Necmettin Erbakan'la yolunu değiştirerek ayıran bir siyasetçi. Ama kendisinin ve ekibinin, misyonu açısından çok benzetildiği Turgut Özal gibi, Zahid Kotku'nun düşüncelerine saygılı olduğunu tahmin ediyoruz. Özal'ı yıllarda "fiört fahişeliktir" diyerek feminist zihinlerde yer edinen Cemil Çiçek'in de içinde yer aldığı AKP'ye seçim sonrası hayırlı olsun demek zor. Olsa olsa her işte bir hayır vardır diyebiliriz! Üstlerine vazife olmadığı halde AKP'yi demokrasi için kollama yarışında olan herkese de Allah akıl fikir versin demek lazım.

Handan Koç

(* Avret: İnsan vücudunda gösterilmesi yasaklanan ve örtülmesi gereken yerler. Avrat teriminin kökeni bu sözcüktür.)

ZELAL AYMAN – KADAV PROJE KOORDİNATÖRÜ

AKP'nin cinsiyetçiliği

AKP'li kadın milletvekillerine sorulacak en öncelikli soru nedir sence?

Zelal Ayma: Bence ekonomik problemler. Şimdi mesela esnafa acil eylem planı kapsamında iki katrilyonluk ödeme yapılacağını söylüyorlar. Kadınlar için de istihdam açıcı, teşvik edici alanlar yaratmayı düşünüyorlar mı? Geçen hafta katıldığımız Siyaset Meydanı programında, süre uzun olmasına rağmen, hiçbir şey konuşulamadı. Hem programın formatı bence buna uygun değil, hem de milletvekilleri hep soyut planda ve uzun uzun konuşmak istedikler. Ne desek, biz de sizin gibi düşünüyoruz diyorlardı. Orada şizofrenik bir durum yaşadık. Karşılıklı bir bahar havası estiriyor olduk.

AKP, kadınlarla ilgili kuruluşlara, vakıflara, sivil toplum örgütlerine danışarak çalışmalar yürüteceğini söylüyor. Vakıf çalışması içinde olan feminist bir kadın olarak bunu nasıl görüyorsunuz?

Böyle bir ilişkinin nasıl kurulacağını çok merak ediyorum. Program boyunca belki yirmi kere sivil toplum örgütleriyle işbirliği içinde olacağız dediler. Bunu vurguladılar, ama nasıllı anlatmadılar. Biz de bilmiyoruz. Mesela İzmit'te KADAV'ın kadınların istihdamına yönelik mikro düzeyde bir projesi var. İnşaatına ağustosta başladığımız Yeni Adım Sitesi Şubat 2003'te bitecek; 8 Mart'ta açılışını yapmak istiyoruz.

Ne olacak bu sitede?

Bu sadece kadınlar için kalıcı bir mekân. 1600

metrekare iç hacmi olacak ve meslek kazandırıcı kursların, uygulamalı eğitim atölyelerinin, okuma yazma kurslarının, her çeşit kültürel sanatsal faaliyetin yapıldığı bir mekân olacak. Kadınların İzmit'te istihdamlarıyla ilgili yaratılmış bir alan olarak bizimle ilişki kurmaları lazım.

Nasıl bir ilişki?

Buranın giderleriyle ilgili olarak devlet bizi destekleyebilir, elektrik, su gibi giderlerde indirim yapabilir. Biz, kadınlar olarak, kadınlar için binayı yaptık. İçinde faaliyet örgütleyecek kapasiteye de sahibiz. Ama buranın kalıcı olmasını istiyoruz. Bu işletme giderlerini nasıl karşılayacağımız bir sorun. Biz bağımsızlığımıza hale getirilmeden parasal destek almak istiyoruz. Bizim ve benzeri çalışma yapanların isteyeceği parasal destek, eminim, esnafa veya daha büyük müteşebbislere yapılması düşünülen desteklerin yanında devde kulak rakamlardır. Ama konu şu: Kadınlar için ve yoksul kesimler için istihdam alanları açılacak mı?

Kadınların yürüttüğü çalışmaların içinde aileyi olduğu haliyle korumaya yönelik tercihler yapacaklar mı?

Elbette. Bunda şaşırarak bir yön yok. AKP, başka birçok parti gibi diyelim, cinsiyetçi bir parti. Ama AKP'nin vurgusu daha net; daha kompleks bir şekilde, kendi terimleriyle patriyarkayı savunuyor. Politik duruşu itibarıyla bunu daha açık ifade ediyor. **Sığınma evleriyle ilgili ya da kadınların eviçi şid-**

detten korunmasıyla ilgili AKP'nin nasıl bir yaklaşımı olacaktır?

Bugüne kadar sığınaklarla ilgili olarak hiçbir olumlu çalışması olmadı devletin. Şu anda iki tane bağımsız kadın sığınacağı çalışması var. İkisi de finansal sıkıntı yüzünden açılmıyor. Açılrsa ve para bulsa bile, devlet kapatır. Çünkü kadın sığınaklarıyla ilgili uluslararası kuralları devlet kabul etmiyor. AKP'li kadınlar da bu konuda bir vaatte bulunmadı. Bizim aileyi analizimizle onlarınki çok farklı. Sonuçta, onlar aile içindeki işbölümünü cinsiyetçi bulmuyorlar. Tarihten gelen değerlere sahip çıkıyorlar diyorlar. Kadınlar evlerinin hanımı olsun istiyorlar. Eviçi emeği kutsallaştırıyorlar. Dolaylı bir dille kadınların ev dışına çıkmasını illâ gerekemediğini söylüyorlar. Bizde Siyaset Meydanı'nda "artık Avrupa'da, ABD'de home-office'ler (ev ofisler) var, bunlar kadınlara daha uygun" diye örnek verdiler. Ayrıca, sosyal hizmet tanımları çok net. Programlarında kadınlar ve çocuklar birlikte tanımlanıyor. AKP, cinsiyetçiliği kendine yakıştırıyor.

Mehmet'in Memetçikliği reddi

Reddimi açıklıyorum

Bizzat 9.5 ay gibi bir süre içinde bulunduğum askerliğe, 18 Ekim 2002 tarihi itibarıyla devam etmemeye ve vicdanî reddimi açıklamaya karar vermiş bulunuyorum. Beni askerliği yapmayı reddetmeye götüren nedenler kısaca şöyledir: Militarizm, özü itibarıyla yok etmeyi bir sorun çözme yöntemi olarak kabul eder. Kendisini haklı çıkarabileceği çeşitli nedenleri öne sürerek, sonuçlarından da kendini kurtarmak için çeşitli yasalarla yaptığını/yapacağını meşrulaştırmaya çalışır. Bu aşamaları gerçekleştirirken, elbette egemen kesimlerde de tam bir uyum içinde çalışarak, hem onların isteklerini gerçekleştirilmeye yardımcı olur, hem de kendisi için kaynak yaratır. Bu döngü ve uyum sürekli devam eder. Bu uyumu bozmaya çalışan veya karşı gelen ise bir şekilde susturulur, cezalandırılır, hatta yok edilir.

Tarih bu çeşit olaylarla doludur. Her defasında aynı oyunun çeşitli versiyonları sahneye konur ve büyük bir başarıyla da oynanır. Yaratılan bu durumlar o kadar açık ve nettir ki, bunu görmemek için kişi ne kadar çabalarsa çabalarsın, vicdan her defasında kendini ortaya koyarak gerçeklerin inkâr edilemeyeceğini belirtir. İnsanları en çok ikna eden sağduyu dediğimiz o duygu ise, her defasında çeşitli gerekçelere yaslanarak, yaratılan bu durumların gömezlikten gelinmesini ister, hatta bu oyunda gönüllü yer alanın daha doğru olacağına öne sürer. Sağduyunun güvenli ortamını seçmek insana daha cazip gelse de, uzun erimdeki sonuçları, vaat ettiklerinin tam aksini ortaya koyacaktır. Militarizmin özünü teşkil eden bir diğer unsur ise, kayıtsız şartsız itaattir. İnsanı kayıtsız şartsız itaate götüren yollar da özenle ve itina ile hazırlanmıştır. Ta en başından itibaren içine doğulan coğrafyanın ve toplumun güvenliğinin sağlama iddiasıyla, kişiye sırası gelince bu yolda katılmı dayatılır. Kişiyi hiçbir biçimde fikri veya ne düşündüğü sorulmaz. Gerekçeler hazırdir. İnsanların çizilen bu yolda gösterdikleri davranışlar adeta kutsallaştırılarak sunulur. İçine doğduğun toplum, hatta anne ve baba bile bunların doğruluğundan ve kutsallığından hiç şüphe etmemektedir. Kendi çocuklarını, birilerinin ortaya koyduğu bu yolda, fedaya dahi hazırdırlar. Zaten çocuklarını doğdukları andan itibaren böylesi durumlara hazırlamışlardır. İstisnalar olsa bile, ezici bir çoğunluk, aksine bir durumu düşünmek bir yana, bunu hayal bile edemez... Militarizmin ve yandaşlarının ortaya koyduğu/koyacağı savaşlar, sadece insana zarar vermekle kalmamaktadır. Orduların elinde bulunan gerek nükleer, gerekse biyolojik silahların doğaya verdiği/vereceği tahribatı ve yıkımı hangi gerekçe haklı çıkarılabilir ki? Oysa o silahları insanların güvenliği ve yaşamlarının teminatı olarak bulduğunu öne sürerler, o silahları kullandıkları takdirde dünyanın nasıl bir hal alacağını bilmiyorlar mı?.. Bu çelişkiyi göremeyecek kadar aptal oldukları elbet düşünülemez.

Dünyanın içinde bulunduğu şu anki durum da yukarıdaki kirli oyunları net bir şekilde yansıtmıyor mu? ABD ve yandaşlarının 11 Eylül'ü ve başka bir takım bahaneleri öne sürerek önce Afganistan'ı yerle bir etmesi, şimdi de Irak'a saldırı için hazırlanmasının altında yatan gerçek nedenlerin güvenlik vs. olmadığını herkes biliyor. Fakat sağduyunun güvenli kolları herkesi samimi durumda. İnsanlar atılacak bombaların paramparça ettiği/edeceği tüm canlıların oluşturduğu/oluşturacağı manzarayı vicdanlarına nasıl kabul ettiriyorlar acaba? Birkaç kesim dışında çeşitli platformlarda dillendirilen çağılara hiç kimsenin karşılık vermemesinden ve savaşa karşı tepkisini ortaya koymamasından, dolaylı da olsa ABD ve yandaşlarının güç aldığı da bir gerçek değil midir? Gerçi hiç kimse bir başkasından belli davranışlarda bulunmasını bekleyemez, beklememelidir. Bu tamamen insanların iç muhasebeleri sonucu verecekleri bir karar olmalı. Nasıl ki "büyük ağabey" ortaya çıkıp "ya bizdensin ya da karşı taraftansın" diyorsa, insanların da aynı netlikle "savaşı istiyor muyum, istemiyorum" diye net bir karar vermeleri gerekmektedir. Çünkü bu savaşı ve yok ederek inşa etme mantığıyla hareket edenler silahını bugün başkasına doğrultmuşsa, yarı bana doğrultmayacağına bir garantisizliği yok. Gerek kendi yaşamımda bizzat yaşayarak edindiğim acı deneyimler, gerekse 9.5 ay doğrudan içinde bulunarak edindiğim izlenimler doğrultusunda vicdanımın sesini daha fazla inkâr edemeyeceğimi anladım. Bundan sonrası için, gerekçesi ne olursa olsun, vicdanım ve iradem dışında bana askerî veya sivil, yerel veya evrensel, hiçbir kişi, kurum veya yapının dayatacağı hiçbir edimi yerine getirmeyeceğimi belirterek vicdanî reddimi kamuoyuna deklare ediyorum.

Kısaca bugüne geliş sürecini de belirtmek istiyorum. Ben 1995 Mayıs'ında 1975-2 tertip olarak askere gittim. 9 Eylül 1995'te adli bir olay nedeniyle tutuklandım. Yedi yıllık bir cezaevi süreci sonunda 23 Mayıs 2002'de tahliye oldum ve doğrudan askere gittim. 18 Ekim'e kadar da askerliğe devam ettim. Ayrıca kaçmak gibi bir düşüncemin de olmadığını belirtmek isterim. Son bir defa birliğe giderek askerî kimliğim ve eşyaları teslim edeceğim.

Mehmet Bal

Yan sütündeki basın açıklamasının sahibi, Postexpress'in baskıya hazırlandığı saatlerde Adana cezaevindeydi. Suçu "vicdanî red". Mehmet Bal'ın elimizde fotoğrafı yok, ama resim şu: Eski bir ülkücü, bir soyguna karışıyor, tutuklanıyor, hüküm giyiyor. Cezaevine girince anti-militarist düşüncelerle tanışıyor, af yasasından istifade ederek tahliye oluyor. Askerlik gelip çatıyor; ayağını sürüye sürüye gidiyor, bir süre sonra askerlik yapmayı vicdanen reddettiğini beyan ediyor. Bunun üzerine askerî cezaevine konuyor, zorla üniforma giydirilmesinin yanısıra birçok eziyete maruz kalınca açlık grevine başlıyor... Mehmet Bal'la Dayanışma Komitesi kuran Anti-Militarist İnisyatif'in sözcüleri Yavuz Altan ve Uğur Yorulmaz'la Mehmet Bal'ın öyküsünü ve "vicdanî red" di konuştuk...

Mehmet Bal'ın şu anki durumu ne?

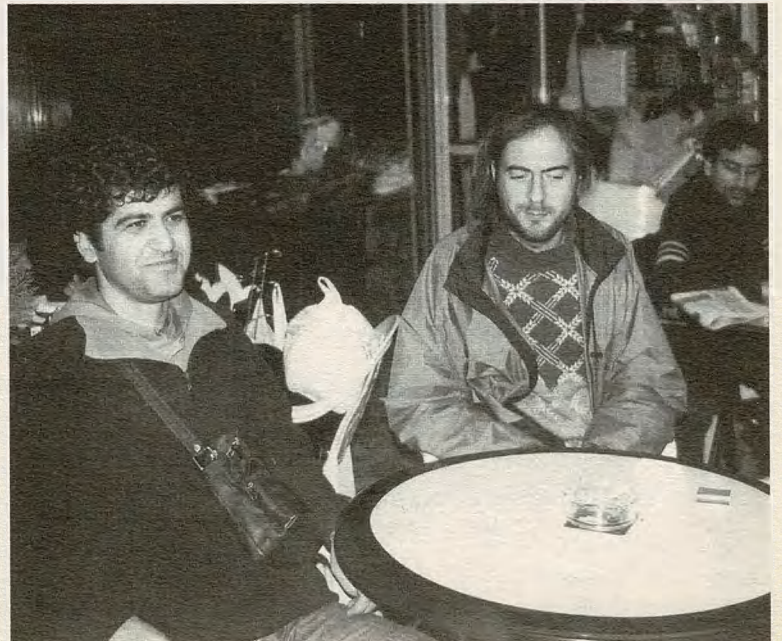
Yavuz Altan: Askeriyenin ona verdiği askerî kimliği, üniformayı geri verip vicdanî reddini beyan etmek için askerî birliğine gitti ve gözaltına alındı. Sonra da emirlere itaat etmediği için askerî mahkemeye çıkarıldı ve askerî cezaevine gönderildi. Şu an Adana'da. Saçları kesildi, zorla askerî giysi giydiriliyor. Ancak kendini artık asker olarak görmediğinden, bunu reddediyor. Askerî tutuklu giysisi siyah bir üniformadır. Tutuklu askerler erlere de "komutanım" diye hitap eder. Mehmet Bal giysi giymeyi de, bu hitap şeklini de reddediyor. Hücreye attıklarında giysiyi çıkıyor. Muayeneye ya da tuvalete götürürken her seferinde kelepçe takıyorlarmış ki, giysiyi çıkarmasın. En son, Mehmet'in ellerini arkadan bağlamaya başlamışlar, çünkü önden bağladıklarında da giysiyi çıkarmak mümkün. Bir de albayın karşısına çıkarıldığında, emir almayı reddettiği için selam vermemiş, albay tekme atmış; sağ bacağına yaralanma var. Zaten sağ

dizkapağı cezaevinde yattığı yıllar içinde erimişti, şu anda işlevini tamamen yitirmiş. Kendisine zorla tek tip askerî elbise giydirildiği için, 25 Ekim'den beri açlık grevinde, direnişi sürdürüyor.

Yurtdışından herhangi bir tepki geldi mi?

Uğur Yorulmaz: World Resisters International (WRI) söz konusu albayı protesto eden bir metin hazırlayıp Adana askerî cezaevine faksladı. Kendisinden cevap da istedi. Bu faksta durumun Birleşmiş Milletler'in İnsan Hakları Komisyonu'na da bildirildiği belirtiliyor. Aynı zamanda bu metnin içinde, bütün insan hakları örgütlerine ve bu durumdan rahatsız olan dünya üzerindeki bütün anti-militaristlere protestolarını bu cezaevine göndermeleri yönünde bir çağrı da vardı. WRI, onlarca ülkedeki anti-militaristlerin oluşturduğu ortak bir çatı örgütü. Binlerce üyesi var.

Yavuz: Muhtemelen Uluslararası Af Örgütü'nün de banış tutsakları listesi ne girecektir Mehmet. Örgüt bu po-

zisyonda olanları barış tutsağı ilan ediyor.

Mehmet Bal'ın hikayesi ve geçmişi, şimdiye kadarki vicdanî reddçilerin kimliğine nazaran bir hayli farklı. Onunla nasıl tanıştınız?

Yavuz: Mehmet Bal, inanmış bir ülkücüyken bir kuyumcu soygununa karışıyor ve o olayda bir cinayet işleniyor. Askerdeyken, soyguna ve öldürme olayına karıştığı gerekçeyle tutuklanıyor. Eskişehir'de askerî cezaevine konuyor ve koğuştan müessesili oluyor. Koğuştan yeni gelenleri kollayan tavrıyla da tanınan biri, ama sonuçta bir ülkücü. Bizim bir arkadaşımız da tutuklanıp oraya gönderildiğinde önce dışlanıyor, "vatan haini" ve ateist olduğu için. Mehmet Bal da başlangıçta onu dışlıyor ve çok gerilim yaşıyor. Arkadaşımız askerî birliğine tekrar götürülüp yine emre itaat etmeyi reddettiği için, tekrar Eskişehir cezaevine götürülüyor. Mehmet Bal, bu durumdan etkileniyor. Silah almayı reddeden, her türlü savaşı, şiddeti reddeden bir insanın bu kadar şeyi göze alması onu etkiliyor. Onunla diyalog kurmaya başlıyor, daha sonra koğuştan sorumluluğunu yalnızca tutukluların haklarını korumak için kullanıyor. Eski otoritesinden tamamen vazgeçiyor. Cezası kesinleştikten sonra sivil cezaevine naklediliyor. Sivil cezaevinde de çok zorluk çekiyor, çünkü adli mahkûmlarla birlikte. Orada rahat edemediği için kendi isteğiyle zaman zaman hücreye geçiyor, rahat kitap okumak için- o sırada yoğun bir okumaya girişiyor. Sonra da, son şartlı tahliye yasasıyla bırakılıyor ve askere alınıyor. Orada silah almayacağını söylüyor, yazıcılık ve kütüphane sorumluluğunu veriyorlar ona. İzne çıktığında artık kendisiyle muhasebesi belli bir olgunluğa geliyor ve askerlik yapamayacağını söylüyor. Arkadaşlarımızla bunu tartışıyor. Arkadaşlarımız kampanya koşullarının mevcut olmadığını söylemelerine rağmen, tavrında ısrar ediyor. Hatta diz kapağındaki sakatlıktan ötürü rapor alması mümkünken bunu da istemiyor. Askerlik yapmak istemediğini Mersin'de birliğine beyan ediyor.

Biraz da kendi hikâyelerinizi dinleyebilir miyiz? Vicdanî redde ve bunun için örgütlenmeye nasıl karar verdiniz?

Uğur: Benim vicdanî red kararını almam, aslında o kadar kısa bir süreç değil. 1986 yılında askerî öğrenciydim. Deniz Lisesi'ne girdim. 1990 yılında liseyi bitirip Deniz Harp Okulu'na geçtim. Bu süreç çok kolay izah edilebilir bir süreç değil. Askerî okula girdiğimde 13 yaşındaydım; ailemin isteği üzerine gitmiştim. Ayrılmak istemedim, fakat ailem beni her seferinde

de ikna etti; bu yatılı okul, devlet okulu, ücretsiz, iyi bir eğitimi var diye. Konuyu açtığımda bile çok üzülüyorlardı, o yüzden biraz dayanmak zorunda kaldım. Harp Okulu'na geçtiğimde durum biraz daha farklıydı. Deniz Lisesi'nden aileniz

Askerî tutuklular siyah üniforma giyer, erlere de "komutanım" diye hitap eder. Mehmet Bal o giysiyi de, hitap şeklini de reddediyor. 15 gündür açlık grevinde.

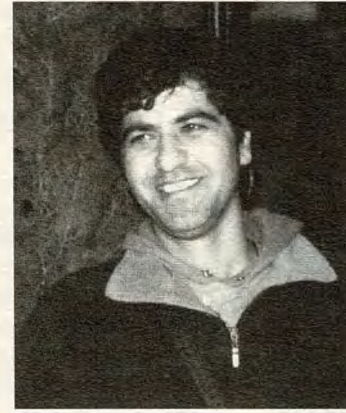
onaylarsa ayrılabilirdiniz. Harp Okulu'nda böyle bir durum yoktu, yemin ederek sözleşme imzalandıktan sonra, ne yaparsanız yapın, okuldan kendi isteğinizle ayrılıyorsunuz. Ancak ordu sizi atmaya karar verirse ayrılabilirsiniz. Ben askerî okulu bırakmaya karar verdim. Ailem, çevrem, arkadaşlarım, hepsi karşı çıktı. İlk önce konuşarak halletmeye çalıştım. Ailem ikna olmadı. Okuldaki subaylarla konuşmaya çalıştım, onlar da ikna olmadı. Bunun uzlaşarak yapılması gerektiğinin farkına vardığımda, itaatsizliğe, emirleri yerine getirmeye başladım. Çok çeşitli tepkiler, ailemden evlatlıktan reddilmeye dair tehditlere varan tepkiler aldım. 17-18 yaşındaydım. Okuldaki subaylardan bir kısmı bana iyi davranıp caydırmaya çalışırken, biri de otoritesini kabul ettirmeye çalışıyordu. Bu süreç yaklaşık üç ay sürdü. Verilen emirleri uygulamadım, reddettim. İşlediğim suçların karşılığında disiplin puanımın giderek düşmesi ve bittiği zaman da atılmam gerekiyordu. Bir süre sonra, işlediğim suçları görmezden gelmeye başladılar. Alenen suç işliyordum, ama puanımı kırmıyorlardı. Bu bir işkence haline gelmeye başladı, orada durmak istemiyordum. Ne yaparsam yapayım, bu işi bir türlü bitiremiyordum. Üç aylık sürecin sonunda orduyla ilişkiğim kesildi. Tabii Harp Okulu'ndan atılmış olmam, zorunlu askerlik görevinden muaf olmam anlamına gelmiyor. Bundan yasal yollara kurtulmaya çalıştım, bir süre daha böyle bir şeyle yaşamak istemiyordum. Harp Okulu'ndan sonra iki üniversiteye kaydoldum, ama gitmedim. Devletin sağladığı imkânlarla değil,

kendim olarak buna bir tavır geliştirmeliyim dedim. Karşı çıkışta bulunmak istedim, İstanbul Anti-militarist İnisiyatif'i (IAMİ) buldum. Beraberce 2000 yılındaki Vicdanî Redçiler Şenliğini örgütledik. O şenlikte, üç kişi, askere gitmeyeceğimizi açıkladık.

Yavuz: 90'ların başında üniversiteyi bitirdikten sonra bir tercihle yüz yüze kaldım. Ya askere gidecektim ya da başka bir şey yapacaktım. O başka bir şey de kafamın içinde dönüp duruyordu. Bu arada, iki anarşist, anti-militarist arkadaşın vicdanî red kampanyalarını yürütmüştük. Yüz yüze gelince askerlik yapamayacağımı anladım, kararımı verdim. Ancak, vicdanî red açıklamasını kararımı verdikten iki yıl sonra yaptım. Savaş Karşıtları Demeği'ni (SKD) kur-

muştuk ve vicdanî red açıklamak isteyenler vardı, biz de bunları bir sıraya koyduk. Çalışmalarımızı, kapatılan ve tekrar açılan İzmir SKD'yle yürüttük. İstanbul'da da bir SKD kurmaya çalıştık; önce resmen, sonra da fiilen engellendi. O arada Anti-militarist İnisiyatif'i kurduk, onunla devam ettik.

Askere gitmemenin, yakın gelecekte Türkiye'de anayasal bir hak olarak kabul edilebileceğini düşünüyor musunuz?

Mehmet Bal'ın sağ dizkapağı cezaevinde yattığı yıllar içinde erimişti, şu anda işlevini tamamen yitirmiş. Bu sakatlığından ötürü çürük rapor alması mümkünken tavrında ısrar ediyor, askerlik yapmayı reddiyor.

niyor musunuz?

Yavuz: Birçok ülkede sivil hizmet denen bir şey var. Türkiye'de askerlik anayasada bir ödev olarak belirtiliyor, sivil hizmet de yok. Olsa bile biz bunu da kabul etmeyiz; sivil hizmeti de orduya ve militarizme hizmet olarak görüyoruz. Şimdiye kadar reddini açıklamış ve bu tavrında ısrarlı olan arkadaşların hepsi böyle düşünüyor. O yüzden, başka bir düzenleme yapılsa bile, tavrımız değişmeyecek.

Şu anda reddini açıklamış kaç kişi var?

Uğur: Türkiye'de şu anda 15-20 vicdanî redçi var. Eşcinsel olduğunu beyan edenlerden de ilişki fotoğrafı isteniyor....

Bu tüyler ürpertici bir uygulama... Buna karşı büyük kampanya yapılmalı...

Yavuz: Eşcinsel kimliğini tanıdıklarından değil, eşcinselliği hastalık olarak gördükleri için, çürük rapor veriyorlar. Bir aşağılama olarak görüyorlar. Ordudaki nizami bozabilir kaygısından hareket ediyor da olabilirler.

Devletin, ordunun vicdanî redde tepkisi nasıl?

Uğur: Marjinalleştirme süreci başlattılar. IAMİ'nin organize ettiği şenliğin hazırlık süreci bir yıla yakın sürdü. Her gün onlarca telefon, onlarca insanla görüşme... Polise bu bilginin gitmemesi mümkün değil. Bin kişiye bir yerde topluyorsunuz, orada üç kişi askere gitmeyeceğini açıklıyor... Ertesi gün büyük gazetelerde bunlar yayınlandı. Aradan iki yıl geçti, bir sürü başka etkinlik yaptık, hiçbir etkinlikte takma isim kullanmıyorum. Vicdanî redçi olduğum biliniyor, ama bu görmezden geliniyor. Devlet benim farkıma var-sın, hapse koysun diye bir derdim yok. Ben bunu kendi özgürlüğüm adına yapıyorum.

Yavuz: Süleyman Demirel, Alman cumhurbaşkanıyla görüştüğünde, önüne gelen birkaç dosyadan biri de vicdanî red dosyasıydı. Uğur'un vicdanî red açıklamasını yaptıktan bir-iki gün sonra uğradığı bir gazete bayii, "Asabi gazetesi sizin fotoğrafınızı bastı, dikkatli olun" demiş.

Uğur: "Paşa paşa gidersiniz" manşeti atmışlar.

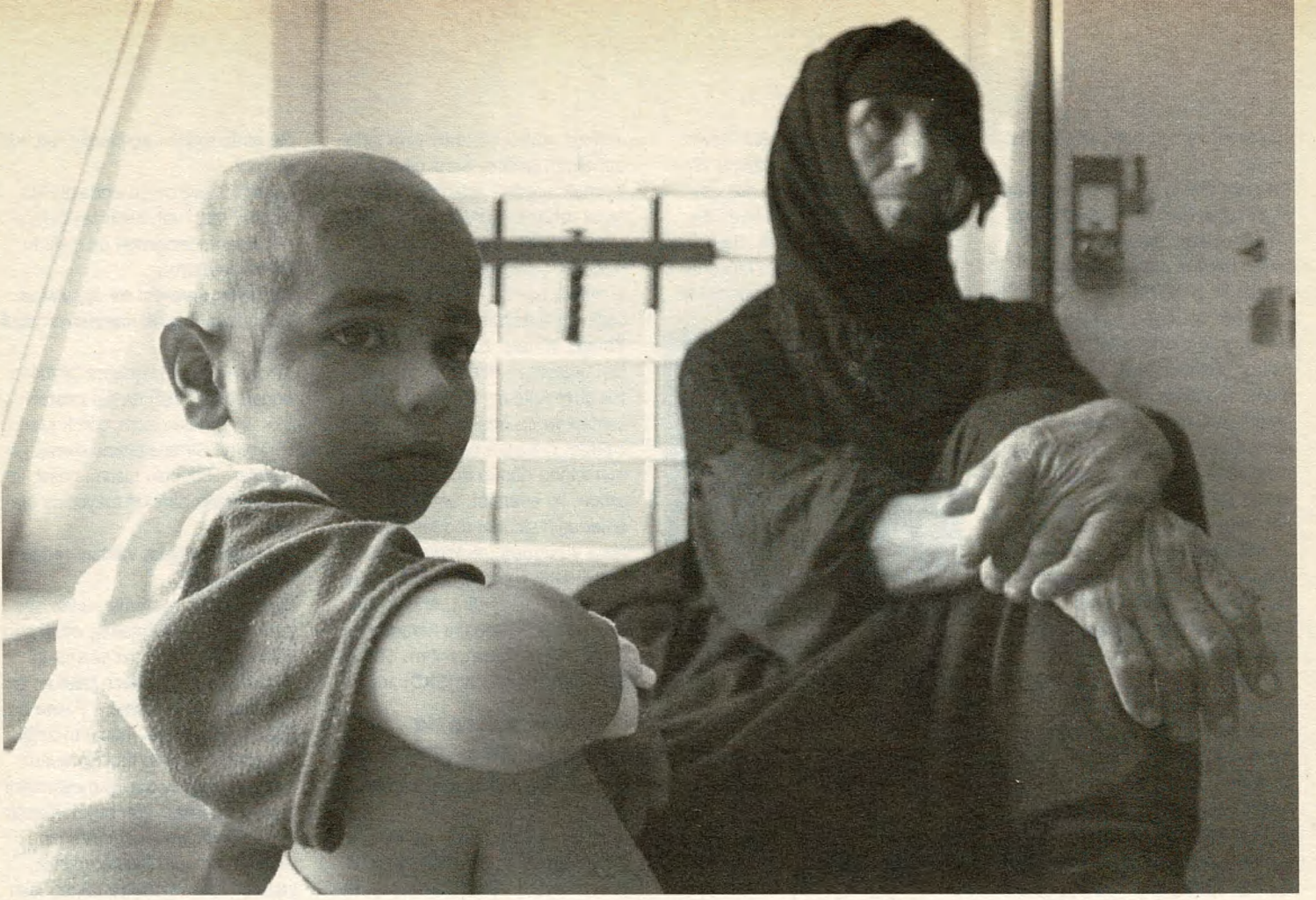
Yavuz: Basının olumsuz yaklaşımına rağmen, insanlar bizim pozisyonumuzdan etkileniyor. Mehmet Bal da bunun en ilginç örneği.

Sizin "Red 1111" adlı bir de belgesel filminiz var. Başka araçları zorlayarak sesinizi daha fazla du-

yurmak gibi bir kaygınız var mı?

Uğur: Çoğalmak, fikrimizin yayılması gibi dertlerimiz var elbette. Film çok kısıtlı imkânlarla, herkesin gönüllü olarak katıldığı bir proje olarak gerçekleştirdik.

Yavuz: Daha sonra, Uğurlar vicdanî red açıklamalarını yaparken bir belgesel daha çekildi. Bugüne kadar vicdanî reddini açıklamış bütün insanlarla görüşüldü. Montajı bitmedi filmin, Mehmet Bal'ın hikayesi de gelecek sanırım.

POSTEXPRESS BAĞDAT'TAYDI

Taskut* Amerika!

Dışişleri Bakanı Şükrü Sina Gürel, "kasımdan önce olmaz, aralıktan sonra kalmaz" demişti, haklı çıkacağına benziyor. ABD, Fransa ve Çin'i de dümen suyuna katarak geri sayım işlemine hızla ilerliyor, Irak'a havadan, karadan saldırmak üzere son hazırlıklarını yapıyor, Irak halkı ise tepesine bombaların yağacağı günü bekliyor. Arkadaşımız Mete Çubukçu, Bağdat'tan bildiriyor...

Propaganda ve gerçek

Iraklıların Bağdat'taki yabancılara gösterdikleri mekân burası. Daha hastaneye giderken "propaganda başlıyor, yine çocukları kullanacak" diye düşünenler var. Evet, bu Saddam Hüseyin'in bir propaganda yöntemi, ama kanserli çocuklar da bir gerçek. Çünkü, sadece Amerikan tanklarının 5 bin uranyumlu mermi kullandığı tespit edilmiş Körfez Savaşı'nda. Bu rakam diğer silahlardan çıkan uranyumlu mermilerle bir araya gelince, 25 bin tondan fazla seyreltilmiş uranyumlu mermi ediyor. Bu mermiler yüzünden binlerce çocuğun kansere yakalanması ABD ve İngiltere için bir şey ifade ediyor mu? İnsanlık aklına şu soru takılıyor: Tüm bunlara değer miydi?

Bu soruyu, Laslie Stal, 1996 yılında, CBS televizyonunda yayınlanan 60 Dakika programında, dön-

Gözlerinin ferisi sönmüş, saçları dökülmüş; büyük bir kısmının çektiği acı yüzlerinden okunuyor. Demirleri paslanmış yatakların başında, ailelerinden herhangi biri, ama çoğunlukla anneler, siyah giysilerinin arasından çıkardıkları elleriyle çocuklarına güç vermeye çalışıyorlar; götürdüğümüz şekerlerin jelatinlerini soyuyorlar, çünkü çocukların buna bile gücü yok. Yeni getirilen çocuklar da var. Henüz kilo kaybetmemişler, parmakları ile V işareti yapıyorlar, yakında kendilerini bekleyen ölümden haberleri yok. Ama doktorlar, aileleri her şeyi biliyor.

Onlar 1991 Körfez Savaşı'ndan bu yana sayıları katlanarak artan kanserli çocuklar.

Savaş acımasız. "Düşman"a en ağır hasarı vermek için elden gelen her şey yapılıyor. Silah üreticileri için her yeni savaş, yeni bir deney alanı. Sıra, zırlı delen uranyumlu mermilerde, çünkü 1991'de Irak tanklarının zırlarını delmek için normal mermiler yetmiyor. Tank zırlarını delmenin en kolay yolu, uranyum kaplı mermi kullanmak. Önce Basra bölgesinde yaşayanlar etkileniyor, ama uranyum, etkisi kolayca kaybolan bir madde değil. Toprağa, havaya, suya, tarım ürünlerine ve zamanla vücuda karışıyor. Sonuçta, binlerce kanserli çocuk.

1991'de kullanılan uranyumlu mermiler yüzünden binlerce çocuğun kansere yakalanması, ABD ve İngiltere için bir şey ifade ediyor mu? Madeleine Albright, açıkça söylüyor: "Bizce bu bedele değer."

min Dışişleri Bakanı Madeleine Albright'a soruyor. Albright açık bir dille yanıt veriyor: "Bizce bu bedele değer." Yani anlayış bu kadar basit. Üstelik 11 Eylül sonrasında esen "faşizan, anti-müslüman, anti-Arap" bir hava da yok o zamanlar. 11 yıldır ambargo altında inleyen Irak'ı artık kimse duymuyor. Ambargo nedeniyle, çoğu çocuk olmak üzere tam 1 milyon 732 bin kişi ölmüş. Çünkü ülkeye sokulmak istenen hemen her madde, kimyasal ve biyolojik silah üretilebilir paranoyasıyla yasaklanmış; en temel tıbbi malzemeler bile. Yüzbinleri ölüme mahkûm etmeyi böyle kolay kabullene-

Daha hastaneye giderken "propaganda başlıyor, yine çocukları kullanacak" diye düşünenler var. Evet, bu Saddam Hüseyin'in bir propaganda yöntemi, ama kanserli çocuklar da bir gerçek.

bilen Albright'ın Avrupa'da soykırma uğrayan atalarının kemikleri sızıyor olsa gerek. Amerika'nın kapıştırdığı 1980-88 arasındaki İran-İrak Savaşı, Saddam Hüseyin'in Amerika'nın "gözetiminde" Kuveyt'i işgali, ambargo... İki arada kalan Irak halkına hem kendi diktatörü hem de Amerika tarafından reva görülenler... Yirmi yıl boyunca yaşananlar üst üste konunca, Bağdat sokaklarında dışavurulan nefreti daha iyi anlayabiliyorsunuz. Iraklılar, Amerikalılardan kelimenin tam anlamıyla "nefret ediyor".

Daha neyi unutmamızı istiyorlar?

Aynı ülkeleri gibi, insanların bakışlarında da yıllardır süren ambargo nedeniyle artık bir grilik var; Bağdat'ın çehresi gibi, insanların bakışları da köhneleşmiş. Hemen herkes "yeter artık" diyor. Bunun tercümesi şu: "11 yıldır süren ambargo bize yetti, cezamızı çektik, daha ne istiyorlar bizden? Çocuklarımızı bırakınlar bari. Canımızı istiyorlarsa gelip bombalansınlar, hepimizi nasıl öldürecekler ki?" Savaş çılgınlıkları atarak yeni ölümler bekleyen dünya medyasının etkisiyle, birçok kişi Irak ya da Bağdat'ta olağanüstü bir durum bekliyor. Körfez Savaşı'ndan bu yana, insanlar normal koşullarda yaşamamışlar. Ama anormal koşullar artık ülkenin, insanların normal olmuş. İnsanlar hava saldırılarına, siren seslerine alışmışlar; bu kez de durum farklı değil. "Her gün korkuyla yaşayamayız ki" diyorlar, bombalama başlayınca evlerine çekilmeyi bekliyorlar, bir de liderleri Saddam Hüseyin'e "güveniyorlar". Ama o cehennem ateşiyle Tomahawk, Cruise füzeleri Bağdat'a düşmeye başlayınca, nasıl bir sonuçla karşılaşacaklarını biliyorlar ve sadece yaşamak için "yaşıyorlar". Çünkü Irak'ta, sözleri olduğu kadar, bakışları, satıraralarını da iyi çözümleniz gerekiyor, ya da alçak sesle konuşulanlar. Yanıtlar bile sanki tek merkezden veriliyormuş hissi uyandırıyor insanda, konuşma kalıpları aynı, cümleler aynı. Çünkü insanlar konuşamıyor, çünkü onlar Saddam Hüseyin'in Irak'ında yaş-

yorlar; yıllarca Amerika'nın desteklediği Saddam Hüseyin'in, Amerika'nın rolünü tamamladığına karar verdiği Irak liderinin ülkesinde. Bizi de sadece ve sadece Irak halkı ilgilendiriyor, bir de o hastanede hâlâ yaşayıp yaşamadığını bilmediğimiz ölüm bakışlı çocuklar.

Irak halkının yaşadıklarını, umutsuzluğunu, korkusunu, yoksulluğunu gördükten sonra "gerçekten değer miydi?" diye düşünüyor insan. Yanıtını aslında herkes biliyor. Bunu aynı anda Saddam Hüseyin'e ve Amerikan yönetimlerine sormak gerekiyor. Geçmiş çok çabuk unuttuğumuzu biliyoruz. Belki de geçmiş hatırlamamak en iyisi. Zaten çoğu şeyi unuttuk, unutturulduk. Tıpkı bölgenin duayenlerinden Independent muhabiri Robert Fisk'in dediği gibi: "Amerikan başkanı daha neyi unutmamızı istiyor?"

1983'te şimdiki Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in, yani yönetimin en şahin isminin ekonomik

ve ticarî ilişkileri geliştirmek için güle oynaya Bağdat'a gittiğini mi? Yoksa bay "şahin"ın, Saddam Hüseyin İran'a karşı kimyasal silah kullandığında hiçbir şey olmamış gibi davranmasını mı? Ya da 1998'de Halepçe'de binlerce Kürdün kimyasal gaz kullanılarak öldürmesini kınamaıyla geçiştirilmesini mi? Fisk bunları soruyor.

Kitle imha ambargosu

Belki daha binlerce soru var. Zaten Bağdat sokaklarında dolaşırken son yirmi yılı görmeden edemiyorsunuz. Her yerde Saddam Hüseyin'in yüzlerce resmi ve büstü var; okulda öğretmen, kahvede vatandaş, tarlada köylü, kırsalda asker. Bağdat, kahrmanlık anıtları, şehitliklerle dolu; İran-İrak savaşında ölenler için. Ama kimse o savaştan söz etmiyor. Çok gerilerde kalmış bu savaş, İran'ı düşman olarak gören neredeyse kimse yok. Yıllar sonra niye Irak'la "kapıştırdıklarının" farkına varmışlar, ama çok geç olmuş. İran'daki İslâmî dalgayı kırmak için, Irak'ı Amerika'nın provoke ettiğini fark ettiklerinde iş isten geçmiş. Yani Türkçeye "çifte kuşatma" diye çevirebileceğimiz meşhur Amerikan stratejisini, İran ve Irak'ı aynı anda kontrol ve baskı altında tutup ikisini birden güçten düşürme oyu-

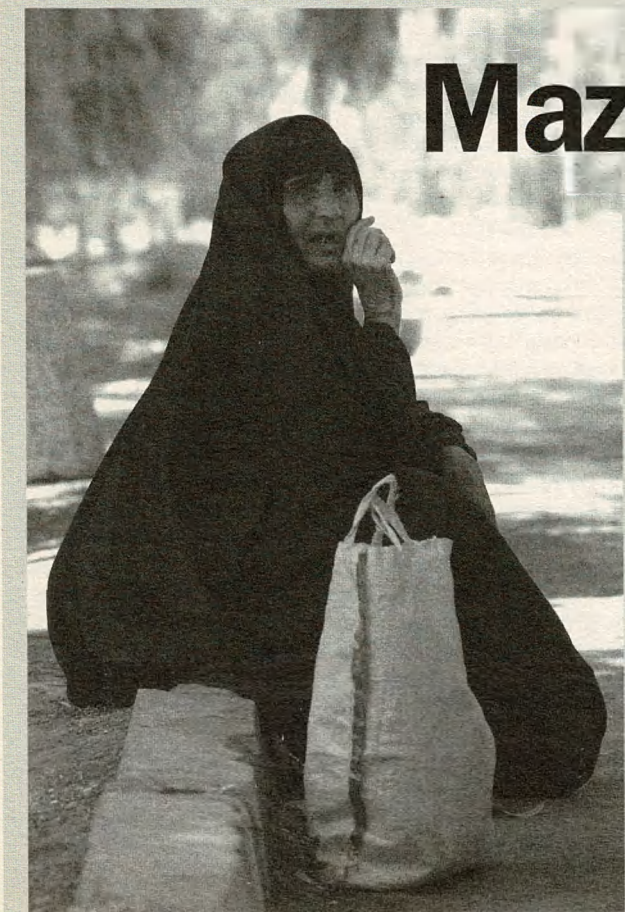
Habur Kapsı'na alternatif olacak bir kapının ne zaman açılacağını sorduğumuzda, şu yanıtı alıyoruz: "Bunu Ankara'daki yöneticilerinize sorun. Onlar Amerika'dan ne zaman izin alırlarsa, o zaman açılır."

nunu... O yıllarda kimyasal silahların altyapısını ve teknolojisini Irak'a Amerika sağlamış ve İran'a karşı kullanılmasına göz yummuştu. Dünya, nedense, aynı silahların kitle imha gücüne sahip olduğunu yıllar sonra, Irak Kuveyt'in işgali ettiği "öğrenbilmişti"! 11 yıldır kitle imha silahlarını yok etmek için uygulanan ambargo, aslında asil kitleyi, yani Irak halkını yok etmiş.

Dünyanın ikinci büyük petrol rezervine sahip ülke Irak'ta halk, 10 milyon Türk lirasına eşdeğer

SAVAŞ ARIFESİNDE BAĞDAT'TA GÜNDELİK HAYAT

Mazguf, arak, Diana

Öyküler hep geçmişe, savaş öncesi döneme ait: Bağdat'ta hayat ne kadar renkliymiş, şehir ne kadar hareketli, insanlar ne kadar neşeli, ülke ne kadar zenginmiş... Her cümle "miş"li geçmiş zamanda kurulu. Yirmi yıldır süren savaş hali insanlara geçmişlerini, anılarını, "güzel günlerini" unutturmuş; artık her konuşma savaş dönemi paranteziyle başlıyor, umutsuz, belirsiz bir gelecekle devam ediyor. Bağdatlılar, yaşadıkları güne şükrediyor.

Bağdat, büyük bulvarları, kenti çevreleyen otoyollar, görkemli devlet yapıları, kenti ortadan ikiye ayıran, hayat ve kimlik veren Dicle nehriyle hâlâ hayatta. Ama eskilere sorarsanız, bu hiçbir şey değil. Aslında Irak, derinlere dalıp tarih, siyaset, sanat ve benzeri konularda muhabbet edebileceğiniz bir yer değil; Ortadoğu coğrafyasındaki diğer ülkelerin başkentleriyle karşılaştırdığınızda, ülkedeki çöller kadar kurak, verimsiz. Savaşın yok ettiği orta sınıf gibi, entellektüeller, akademisyenler, yazarlar, sanatçılar da yok ortada; kimi ülkeden kaçmış, kimi de konuşmaz olmuş. Şam, Beyrut, Kudüs gibi başkentlerdeki renkler

yok Bağdat'ta. Savaşlar, rejimin ağırlığı, din unsurunun öne çıkması, çıkarılması, ülkenin bölünmüş olması, insanların ruh zenginliğini de yok etmiş.

Allahüekber bayraklı laiklik

Bağdat sokaklarında hemen dikkat çeken iki şey, yoksulluk ve giderek daha fazla kadının kara giysilere bürünmesi. Bir de artan cami sayısı... Halbuki Arap sosyalizminin öncülerinden biri, Arap coğrafyasının "laik" kalesi değil miydi Irak? Baas Partisi yetkililerine göre, "laik" Irak'ta hâlâ aynı kıstaslar geçerli. Ama İran savaşı boyunca Tahran rejiminin dini etkisini azaltmak, milliyetçiliğin yanında insanları din etrafında toparlamaya çalışmak ve tabii ki savaşın doğasından kaynaklanan yalnız bırakılmışlık, yoksulluk ve "şehitler", insanları daha da dindarlaştırmış; Saddam Hüseyin rejimi de bunu desteklemiş. Bağdat'ta hâlâ devasa camiler yapılıyor. 1991'de ulusal bayrağa "Allahüekber" kelimeleri eklenmiş. Kur'an-ı Kerim dersleri zorunlu hale getirilmiş, kamuya açık yerlerde alkol satışı yasaklanmış.

bir miktar parayla yaşamaya çalışıyor. Her ay temel ihtiyaç maddelerinin karşılanması için devletin verdiği yeşil kuponlara en değerli hazine; çalınır korkusuyla, kimse bu kuponları yanında taşıyor. 1996'da yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler denetimindeki "petrol karşılığı gıda programı" Irak halkını biraz olsun rahatlatmış. Bu programı biraz açmak lazım: Irak, dünya piyasalarına izin verildiği oranda petrol satıyor. Satılan petrolün fiyatını da kendisi belirleyemiyor. Elde edilen gelir, Birleşmiş Milletler'in kasasında toplanıyor. Önce bu gelirin yüzde 30'u kuzey, yani Kürt bölgesine gönderiliyor, ardından Kuveyt'in zararları ve bireysel tazminatlar ödeniyor. Şimdi sıkı durun: Irak'ı denetlemek için gelen Silah Denetçileri Komisyonu'nun tüm masrafları da bu bütçeden ödeniyor. Yani Irak, kendisini denetleyenlere de para vermek zorunda. Denetçiler için ayrılan rakam, yılda 150 milyon doları buluyor. Geri kalan para ise ülkeye gıda olarak dönüyor.

Birruh, biddem nefdik ya Saddam

Kendisine onay isteyen ve referandum komedisinden yüzde 100 "evet"le çıkan Saddam Hüseyin'in seykî yerinde. Daha soruyu bile sormadan "Saddam bizim babamız" diyen, Saddam tişörtleriyle, Saddam bayraklarıyla donatılmış, öğrenci ve gençlerden oluşan kıtalar hep bir ağızdan Arapça, Türkmençe, Kürtçe, Asurice Saddam Hüseyin'e övgü şarkıları düzüyor. Bu konuda "tek ses, tek nefes" olan Iraklıları eleştirmek de anlamsız. Çünkü Irak halkı ne Saddam Hüseyin'in yönetimini, ne de yöntemlerini tartışıyor, ki bu çok normal. Aksi, ancak özgür koşullarda hayata geçirilebilecek bir şey. Ama bu, Amerika'nın sağlayacağını iddia ettiği "özgürlük" değil tabii ki. Yani Saddam Hüseyin eskiden farklıydı da, Amerika'nın iddia ettiği gibi, şimdi mi diktatör oldu? Neyse ki, her şey çok taze; hem Afganistan'da yaşananlar, hem Ahmet Raşid'in Taliban kitabında yazdıkları. Afganistan'da Taliban'ın el üstünde tu-

Saddam yönetimi, kitle imha silahları ürettiği iddia edilen bazı tesisleri basın mensuplarına gezdirdi. Sıra BM denetçilerinde...

tan, doğal gaz ve petrol boru hatlarının pazarlığı için Taliban'ı New York'ta krallar gibi ağırlayan Amerikan yönetimi, yakın dostu Taliban gibi, Saddam Hüseyin'i de sonradan "kötü adam" ilan etti. Amerika, Irak için bir Karzai bulur mu bilinmez ama, Irak'taki herkes Amerika'nın er ya da geç üzerlerine bomba yağdıracağından, bir saldırı olacağından emin. Dışişleri Bakanı Naci Sabri'ye "Amerika'ya karşı nasıl direneceksiniz" diye soruyoruz, "gerekirse palmiye ağaçlarının dallarıyla, ama onurumuzla" diye yanıtıyor. Herkes kanının son damlasına kadar savaşaacağını, ülkesini savunacağını söylüyor. Öyle mi olur, pek bilinmez. Elindeki orduyla Amerika'nın savaş makinesine karşı koyması pek mümkün görünmeyen Irak'ta halkın ne kadar direnme gücü ve inancı kaldığı, bu konuda ne kadar geleceği olduğu tartışılır. Çünkü onlar

hep liderleri Saddam Hüseyin "korumuş". Başka coğrafyalarda olduğu gibi, ülkesi, halkı aşığılan, açığa mahkûm edilen insanların normal tepkisini veriyor Irak halkı; gönülden ya da korkudan, Saddam Hüseyin'i destekliyor. Yediden yetmişe herkes "Taskut* Amerika" sloganı atıyor. Abartı değil, anaokulu öğrencileri dahi, dilleri tam dönmese bile, "birruh, biddem nefdik ya Saddam" sloganı atıyor; kanlarını canlarını liderleri Saddam için feda ediyorlar. Ve bu yüzden 11 Eylül 2001'de bazı kentlerde konvoylar halinde zafer turları atılıyor, bu yüzden 11 Eylül 2002'de gazeteler birinci sayfa larında George W. Bush'un kafasını elinde taşıyan renkli Usame Bin Ladin fotoğrafları yayılıyor, bu yüzden İsrail'de bir intihar saldırısı gerçekleştiği anda insanların yüzünde bir tebessüm beliyor. Bunları kabul etmek belki biraz zor,

Ağır çekim hayat

Evet, eskiden eser kalmamış, ama hayat yine de devam ediyor. Özellikle yaz aylarında insanlar ağır çekim yaşıyorlar. Temmuz'da 60, bizim bulunduğumuz eylül ve ekim aylarında 42 dereceye kadar yükselen hava sıcaklığı çok fazla hareket şansı tanımayan insana. Öğleden sonra Bağdat sokaklarında insanlara rastlamak pek mümkün değil, dışarı çıkmak da imkânsız. Herkes hava karancaya kadar zorunlu bir siestaya çekiliyor, tabii uzun ve ağır bir yemeğin ardından. Bir süre sonra hayatın ağır akışına siz de alışıyorsunuz. Hareketleriniz, konuşmanız yavaşlıyor, işleri daha sık ertelemeye, daha sık "inşallah" demeye başlıyor, zaman durmasa bile acele etmenin anlamsız olduğunu anlıyorsunuz. İnsan hayatının bir gününün diğerinden farklı olmadığı ülkede zaten çok hızlı hareket etmenin de pek anlamı yok. Ortadoğu'da en sık duyacağınız sözlerden biri olan "inşallah"ın karşılığı çok net: "Belki olur, ama kuvvetle muhtemel, olmaz..." Hava karınca en azından psikolojik olarak rahatlıyor, elinizdeki az sayıdaki seçenekten birini değerlendirmeye çalışıyorsunuz, aslında çok fazla seçeneği-

niz de yok. Yine de, savaş koşullarında ya da ambargo altındaki benzer ülkelerde hayatı renklendirebilecek seçenekler her zaman bulunabiliyor.

Arabesk ve Lübnan popu

Akşam olunca, Bağdatlılar kendilerini Dicle'nin kıyısına atıyor, bütçelerine göre restoran ve kafelerde " eğleniyorlar". Biz de Dicle'nin ünlü saz balıklardan tatmak için bir gece görece "iyi" bir restorana gidiyoruz. Odun ateşinde, "mazguf" denen dev sazlar kızartılıyor; uzun bir ritüel bu, ayrıca çok lezzetli. Ama mazguf'tan öte, restoranın kalabalığı dikkatimizi çekiyor. Yüzlerce kişi var, çocuk, mezeler, nargileler... Bir tek rakı, yani arak eksik. Dünya ve Türkiye televizyonları, gazeteleri sürekli savaş yayınları yapıyorlar ya, iş öyle değil aslında. Bağdatlılar, sirenler çalıp bombalar düşmeye başlayınca kadar hiçbir şeyi umursamıyor. Herkes yüksek sesle sohbet ediyor, yemek faslı geçeyanlarına kadar sürüyor. Dicle'nin üstünde dolaşan botlarda düzenlenen doğum gününü partilerinde Arap-pop diyebileceğimiz, bize pek yabancı olmayan bir müzik eşliğinde dans ediyor, göbek atılıyor. Aslında bazı noktalarda neyin kimin

kültürü olduğunu karıştırıyorsunuz. Türkiye'de belli kesimlerin sürekli gündeme getirdiği, bazen ırkçılık boyutuna varan Arapları aşağılama kampanyasının ne kadar anlamsız olduğunu anlıyorsunuz. Müziğimiz, eğlencemiz, yemeğimiz, fütursuzluğumuz o kadar benziyor ki. Tabii geceler boyunca bu müzikleri dinlerken, Türkiye'de "televole" sanatçılarının bu şarkılardan nasıl "intihal" yaptığını, arabeskçilerin, popçuların, "fantezi" cilerin birçok besteyi Araplardan nasıl apattığını görüyoruz. İrili ufaklı birçok müzik mağazasının vitrini, hâlâ Arapların unutulmaz sesi Ümmü Gülsüm'ün klasikleriyle dolu. Eskisi gibi dinlenmesi de, ondan vazgeçemiyorlar. Şimdilerde Lübnanlı popçular, özellikle kadın şarkıcılar gözde. Mesela Diana Haddad'ın kasetleri iyi gidiyor. Nedeni sadece sesi değil tabii, sesi kadar kendi de güzel; boyalı sarı saçlarıyla milyonlarca Arap erkeğin rüyalarını süslüyor. Ama Bağdat sokaklarında Diana Haddad benzeri güzellere rastlamak pek mümkün değil. Beyrut'ta, Kudüs'te, Şam'da rastladığımız gözleri sürmeli, derin bakışlı, kara gözlü Arap kadınları ne yazık ki Bağdat'ta yok, ya da biz görmedik. Ama söyledimiz gibi, asıl neden kadınların gide-

rek kapanıyor ve kamu hayatından çekiliyor olması, ki yaşanan koşullarda bunu olağan karşılamak gerekiyor.

Bağdat Caddesi

Yoksulluk ve açlığın olduğu her yerde, başka görüntüler de mevcut her zaman. Bağdat'ın varoşları kadar Etiler'i, Levent'i, Bağdat Caddesi de var. Arasat Caddesi, gece geç saatlere kadar piyasa yapan son model lüks arabalarla dolu. Sağlı sollu "Batı" tipi restoranların, kafelerin, mağazaların bulunduğu Arasat, Bağdat'ın en gözde caddesi. Buradaki restoranlar genellikle siyah camlı; içerideki "aynıklı" müşterilerin görünmemesi gerekiyor. Bu mekânlarda bol paralı müşteriler, gazeteciler, diplomatlar, Iraklı zenginler içkinin keyfini çıkarıyor. Tabii ki koşullara uyuluyor: Biralara kupalar da geliyor, şaraplar şişne suyu niyetine bardaklarda. Türkiye'den olduğunuz anlaşılınca, kırık aksanla "Leylim Ley" ya da İbrahim Tatlıses'ten parçalar da cabası. Bu restoranlara gidemeyenler, bizdeki Tekel türü mağazalardan içkilerini alıp evlerinin yolunu tutuyor. Açık alanda içki satışı yasak, ama satışlar da fena değil, ortalıkta içmemek kaydıyla.

ama maalesef bunlar, Irak'ın, hatta Ortadoğu'nun bir gerçeği.

Irak, dünyayı elinde kitle imha silahı olmadığına ikna etmeye çalışıyor. Amerika ve İngiltere'nin tesislerle ilgili çeşitli fotoğraflara yayınlamasının hemen ardından, gazeteciler bu tesislere taşınıyor. Hemen hepsi yıllar önceki bombardımanlarda yerle edilmiş, yıkık dökük tesisler... Ama her iki taraf da karşılıklı oynuyor. Irak bu tesislerin bir duvarını tamir ediyor, Amerika yaygarayı koparıyor. Denetçiler olmadığı için "denetlemeyi" gazeteciler yapıyor yapmasına ama, gazeteciler

de denetleniyor. Irak, gazetecilerin çalışma koşullarının en zor olduğu ülkelerden birisi. Yanınızda Enfomasyon Müdürlüğü'nden bir rehber olmadan sokağa çıkamıyor, haber yapamıyorsunuz. Haber yapmak istediğiniz her konu ve mekân için önceden izin almak, uygun gün ve saatte orada olmak zorundasınız. Tabii izin verilirse. Cep telefonları yuldardan tesbit edilir kaygısıyla yasaklanmış, zaten şebeke yok. Belli yerlerde internete girebiliyorsunuz, ama mesaj atıp mesaj alamıyorsunuz –elektronik posta kutuları kapalı. Yine de, dünyadaki gazetecilerin gelmek için can attıkları bir yer Bağdat.

Kimse açıkça dile getirmese de, saldırının gecikmesi gazetecilerin canını sıkıyor: Irak'a bombalar düşmedikçe, gazetecilere "ekmek" yok. Hatta herkes o kadar hazır ki, hali vakti yerinde yayın kuruluşları elemanlarına bir kimyasal silah saldırısı sırasında nasıl korunulacağına, hangi ilaçların kullanılacağına dair eğitim bile vermiş. Yani her şey hazır –savaş dışında.

Ve Kerkük. Hani hemen herkesin üzerinde hak iddia ettiği şehir, Türkiye'nin, Kuzey Iraklı Kürt grupların, Amerika'nın gözde şehri. Kime sorsanız, nüfus çoğunluğunun kendisinde olduğu söylüyor. Türkmenler, Kerkük'ün tarihsel olarak kendilerine ait olduğunu söylüyor –tıpkı Kürtler gibi. Burada yıl-

lardır nüfus sayımı yapılmamış, kim çoğunlukta, kim azınlıkta, belli değil. Ama belli olan şey, etnik yapı tartışmasının ardında başka bir nedenin yattığı: Kerkük, Irak'ın en önemli petrol bölgesi. Hatta Irak Devlet Başkan Yardımcısı İzzet İbrahim'e göre, Irak'ın kalbi, yani petrolün kalbi. Bu yüzden herkesin iştahını kabartan bir bölge Kerkük. Görünüşte herkes kardeş, herkes eşit biçimde yaşıyor.

Bağdat'da Kimle konuşsak hep aynı soruyla karşılaşılıyor: "Üslerinizi niye kullanıyorsunuz. Neden bombalanmamıza izin veriyorsunuz?" Bu sorulara verebileceğimiz yanıt maalesef yok.

Ama en küçük bir patlamada Kerkük'te yaşayan etnik grupların birbirlerine gireceğini tahmin etmek zor değil. Türkiye dahil herkes şimdiden hazırlığını yapıyor gibi görünüyor.

Kerkük'ün MHP'ileri

Sokaklarda dolaşırken, uzaktan bozkurt işareti yapan ya da kulağınza "hepimiz MHP'liyiz" diye fısıldayıp kaçanların sayısı hiç de az değil. Ama işin tuhaf tarafı, üzerinde çok kolay konuşulan, hatta işgal planları yapılan Kerkük hâlâ bir Irak kenti, hâlâ bir başka ülkenin toprağı. Özellikle kendi toprak bütünlüğü konusunda paranoya derecesinde "hasas" olan bir ülkenin bir başka ülkenin toprağıyla, kentiyile ilgili olarak işgali böylesine kolay telaffuz etmesi, insana tuhaf geliyor.

Her Iraklı için Türkiye bir komşu. Üzerine yağın bombalara ev sahipliği yapan bir komşu belki ama, sokakta konuştuğumuzdan Irak'ı yönetenlere kadar herkes, aynı soruları soruyor: "Üslerinizi niye kullanıyorsunuz. Neden bombalanmamıza izin veriyorsunuz?" Verebileceğimiz bir yanıt maalesef yok. Türkiye halkının çoğunlukla savaşa karşı olduğunu söylemememiz yetmiyor, çünkü çoğunluğun savaşa karşı olması bir anlam ifade etmiyor Iraklılar için. "O zaman karşı çıkın" diyorlar. Yanıt veremiyoruz. Yetkililere Kuzey'deki Kürt böl-

gesini by-pass edecek, Türkiye-Irak sınırındaki Habur Kapısı'na alternatif olacak bir kapının ne zaman açılacağını sorduğumuzda, şu yanıtı alıyoruz: "Bunu bize değil, Ankara'daki yöneticilerinize sorun. Onlar Amerika'dan ne zaman izin alırlarsa, o zaman açılır." Gülüyor, oturup susuyoruz.

Aylardır Irak üzerine yüzlerce senaryo üretiliyor; Irak'ın nasıl bombalanacağı, nasıl işgal edileceği, Saddam Hüseyin sonrası yönetimin nasıl olacağı tartışılıyor. Her şey bir oyun gibi algılanıyor. Ama asıl özne olan Irak halkı, bu planların içinde yok. Kimse havadan yağacak bombaların Irak halkını ne hale getireceğinden, kaç kişinin ölebileceğinden, kullanılan silah ve memilerden kaç neslin etkileneceğinden söz etmiyor. Herhangi bir yerde Irak halkına zarar vermeden gerçekleştirilmeye çalışılan bir hareket planı okuyan ya da böyle bir konuşma dinleyen var mı?

Tank Ali, birçokları gibi, Amerika'yı geçmişin Roma İmparatorluğu'na benzetiyor. "Ama" diyor, "Roma'nın kimse tarafından sevilme gibi bir sorunu yoktu ve sonunda Roma da yıkıldı". Ama ne bizim Amerika'nın yıkılmasını beklemek gibi bir lüksümüz, ne de Irak halkının buna gücü var.

Mete Çubukçu

*Kahrolsun Amerika

"O" ve Cemal Paşa

Restoranda müzik kesildiği anda patlamalarla irkiliyoruz. Kendimizi dışarı atıyoruz. Hayır, bu bir saldırı ya da çatışma değil, bir havai fişek gösterisi. Referandumdan Saddam Hüseyin'e yüzde 100 evet çıkınca, hükümet kutlama düzenliyor; gökyüzünü rengarenk havai fişekler aydınlatıyor. Ama insan bir tuhaf oluyor, çünkü bir süre sonra bu seslerin ve patlamaların bu kadar masum olmayacağını biliyoruz. Bağdatlılar içinse bir gecelik değişiklik, konuşulacak bir konu bu. Kırk dökük bir taksiye binip otelimizin yolunu tutuyoruz. Gece karanlığında da "o"nu fark etmemek mümkün değil her yerde o var. "Ulu önder", "büyük kurtarıcı", "ül-

kenin babası" gibi yüzlerce sıfatla anılan Saddam Hüseyin'in sadece Bağdat'ta yüzlerce heykeli ve büstü var. Binaların dış cephelerindeki resimleri ise binlerle ölçülmez; her mekânda, her odada farklı pozlarda sizlere bakıyor. Sadece heykel, büst, fotoğraf değil tabii, özlü ve veciz sözler de duvarları süslüyor. Bu yüzden Osmanlı İmparatorluğu döneminde yönetim merkezi olarak kullanılan ve "eski şehir" olarak anılan bölgede keşfettiğimiz bir kiraathanede duvarlara asılmış olan eski şairlerin, kiraathaneye devam eden eski müşterilerin sarmış fotoğraflarını görmek bizi şaşırtıyor; biraz geçmişe gidip nefes alabileceğiniz bir mekân burası. Ayrıca duvarda tanıdık bir sima da var: Bağdat istasyonunda çekilmiş bir Cemal Paşa fotoğrafı. Osmanlı ordularının Kudüs'ten başlayıp Bağdat'la devam eden hazin ricasına engel olamayan, kimilerine göre de çöllerde binlerce askeri telef eden Cemal Paşa bu; gazeteci-yazarlarımızdan Hasan Cemal'in dedesi, İttihat ve Terakki'nin önde gelen ismi. Araplar paşadan pek hoşlanmasa da, bu fotoğrafın öyküsünü ve o duvara niye asıldığını öğrenemiyoruz. Bağdatlılar, Osmanlı'nın torunları olarak "bizlere" komşuluk ve

müslümanlık ortak paydasında yakınlık gösteriyor, bizi anti-Amerikan cepheye çağırıyorlar. Müslümanlıkla inanç anlamında haşır neşir olmasak da, 11 Eylül sonrası dünyada esen anti-müslüman, anti-Arap hava karşısında "evet, müslümanız" vurgusunu daha kolay yapıyoruz. Çaylar söyleniyor, araya nargile faslı da girecek ama, o kadar vakitimiz yok.

Bağdat'ın yabancılar için bir başka gözde mekânı, Ressamlar Çarşısı. Birkaç pasajdan oluşan bu çarşıda her ressamın taklidini bulmanız mümkün; resimden anlamasak da, bazı ressamların yetenekli olduğu ortada. Ama en gözde tema Arap çölleri, atlar, kutsal savaşları konu eden tablolar ve tabii ki Kudüs. Saddam Hüseyin'in Arap dünyasına lider olma arzusu ve Filistin aracılığıyla Arapların davasını "sirtiyor" görünümlü tablolar da yansımış.

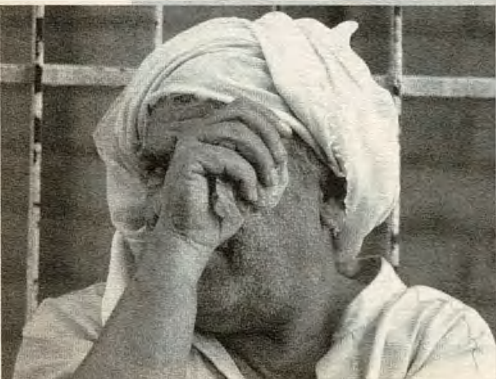
Kiloyla "paper"

Bağdat Iraklılar için çok pahalı, bizim içinse tam tersi. Döviz bürosunda eliye bizim pazar poşetlerine benzer bir torba tutuşturuyorlar. Hatta para sayma makineleri olmasına rağmen üşenler, paraları eşit parçalara bölüp tencirlerin keferlerinde tartıyor. 100 dolar

bozdurduğunuzda kocaman bir poşet içinde yüzlerce "paper"a sahip oluyorsunuz. Çünkü paranın ismi "kağıt" Irak'ta. Bir süre sonra alıştıyorsunuz: Bizde de 10-20 milyonluk çıkmayıp 100 ve 250 bin liralık banknotlar olsaydı, Irak'tan farklı mı olacaktık?

Ama Irak, Türkiye'nin tersine, dünyanın en şanslı ülkelerinden biri. İzin verilirse, en zenginlerinden de biri olacak. Petrol Amerika'nın saldırı gerekçeleri sıralamasında kaçınıcı sırayı alıyor, bilmiyoruz ama, gerçekten çok bol. Benzin istasyonlarında pompalardan dışarı akıtılacak kadar bol. Benzin alırken benzincinin pompayı unutup litrelerce benzinin yerlere aktığını görünce panikliyoruz –yangın çıkar, patlama olur korkusu değil bu. Zaten benzinliklerde rahatlıkla sigara içiyoruz. Korkumuz, israftan ve ödeyeceğimiz paradan. Pompacının umurunda değil, yerlere dökülen beş-on litre benzinin ne önemi var ki, 150 litre benzin iki dolara satılıyor. Ama Irak halkı yıllardır petrolün nimetlerinden yararlanamıyor...

Evet, Irak ve Bağdat hayatı, geleceği umursamadan yaşıyor. İnsanlar yıldan yıla siliikleşiyor, kent soluyor. Bekliyorlar. Neyi mi? Binlerce kilometre uzakta kendileriyle ilgili verilecek karar.

BREZİLYA'DAN MÜJDE VAR: B E - B O P - A - L U L A

Viva Lula!

Bugünleri de gördük ya, 3 Kasım o kadar koymaz artık. Darısı tez elden başımıza: Brezilya'nın işçi lideri oyların yüzde 61'ini alarak Devlet Başkanı seçildi. Viva Lula!... Doğduğu eyaletin turizm bürosundaki afiş "Pernambuco'yu ziyaret edin, hepimiz açlıktan ölmekten" di, ailesi Sao Paulo'ya göçtü, gecekonuda büyüdü, ilkokula bile gidemedi, seyyar satıcılığın ardından Volkswagen fabrikasına girdi, tornacı oldu, sendikal mücadeleye öncülük etti, cunta rejiminin hışımına uğradı, yolundan dönmedi, emekçilerin gözü, kulağı, sesi, Brezilya İşçi Partisi'nin sembol ismi oldu, ekim sonunda Devlet Başkanı ünvanını kazandı. Darısı tez elden başımıza dedik, bu işler tez olmuyor. İşçi partisz, sendikal mücadelesiz hiç olmuyor. Şimdi, önce Lula'nın -Türkçesi mürekkep balığı- öyküsüne, sonra da Ragıp Zarakolu'na şapka çıkararak, 1986'da Sosyalizm Ansiklopedisi'nde yayınlanan "Brezilya İşçi Partisi'nin Yükselişi"ne bağlanıyoruz. Devamı önümüzdeki sayılarda, şimdilik Viva Lula!

1 Nisan 1980, Sao Paulo eyaletinin Sao Bernardo kenti. Diktatoryanın "kontrollü demokrasi"ye geçiş takvimi uyguladığı son derece gergin bir dönem. O gün, Vila Euclides stadyumuna, Sao Paulo Metal İşçileri Sendikası başkanı Luiz Inácio "Lula" da Silva'nın askerî rejime rağmen üçüncü kez genel grev çağrısını yapacağı tarihsel konuşmayı dinlemeye aileleriyle birlikte 100 binden fazla metal işçisi geldi. Üç temel talebi -ücretlerin artırılması, çalışma saatlerinin azaltılması, kadro ve sözleşme hakkı- elde etmek üzere başlattıkları mücadelenin en keskin virajına girmişlerdi. Ne var ki, Brezilya tarihini değiştirecek 41 günün gelmekte olduğunu, Lula dahil, kimse bilmiyordu.

400 yıllık protein ihtiyacı

1964'te yönetime el koyan askerî rejim, on yıl boyunca ülkedeki muhaliflerin sesini kesmeyi başardı. Zararlı görülenler hapse tıkıldı veya sürgüne gönderildi. Buna rağmen 60'ların bütün dünyayı saran özgürlükçü atmosferi Brezilya'da da karşılığını buldu. Üniversiteler ve aydın çevrelerde ürkek adımlarla başlayan demokrasi mücadelesi, 1970'lerin ortasına gelindiğinde, öğrencilerin öncülük ettiği geniş kitlesel eylemlere dönüşmüştü. Boykotlar, yürüyüşler, kampanyalar birbiri ardına geliyordu. Cunta, eylem-

ler sırasında yaptığı kitlesel tutuklamaları, ibret olsun diye her seferinde ülkenin televizyon tekeli Rede Globo'da yayınladı. "Ame-o ou deixe-o" (Ya sev ya terket) propagandası eşliğinde verilen bu görüntülerin aslında Brezilya halkında demokrasi isteyen eylemci gençlere yönelik sempatiyi beslemeye başladığı çok sonraları ortaya çıkacaktı. Militarizmin baskısı siviller tarafından bir noktaya kadar kınıldı, ama hâlâ askerî rejim geldiğinden beri kayıtlara geçen tek bir grev bile yoktu...

Toma işçisi Lula, MetaHş'in başkanlığına 1975'te seçildi. Kendine özgü üslubu, hali-tavrı, saç-sakalı, kasketi, doğrudan ve açık konuşması, spontan esprileri, bilmececi, dansları, iskambil merakı ve futbolculuğuyla sempatik bir devrimci figürdü. "Marksist misin" diye sorulara, "yok hayır, tornacıyım" diye cevap veriyordu. Sao Paulo'nun endüstriyel periferisi olarak planlanıp merkez kenarına bir üçgen çizecek şekilde inşa edilen ve ABC diye anılan üç uyu kentte (Santo Andre, Sao Bernardo,

Hali-tavrı, saç-sakalı, kasketi, açık konuşması, spontan esprileri, dansları ve futbolculuğuyla sempatik bir devrimci figürdü. "Marksist misin" diye sorulara, "hayır, tornacıyım" diye cevap veriyordu.

Sao Caetano) herkesin tanıdığı bir işçi kahramanı haline gelmişti. ABC ülkedeki metalurji endüstrisinin kalbi, diktatoryanın resmî ideolojisi olan "Progresif Brezilya"nın simgesi, Volkswagen'in Güney Amerika mucizesiydi. Sambanın radikal sesi Tom Zé ise Sao Paulo-ABC ilişkisini proteinle izah ediyor: "Biz 4 milyon kuzeydoğulu, Sao Paulo'da esir edilmiş durumdayız. Bu, şehrin etrafını sarmış bir protein halkasıdır. Buraya 400 yıllık protein ihtiyacımızı karşılamak için geldik."

Muhafazakâr Lula, radikal Lula

Lula da bu güçlü mıknafta ucuz işgücü gönderen kuzeydoğudan geliyordu. Yoksulluktan okula gidemediği için, okuma yazmayı 10 yaşında kendi çaba-

1 Nisan 1980, Vila Euclides stadyumu... Sao Paulo Metal İşçileri Sendikası başkanı Lula'nın askerî rejime rağmen üçüncü kez genel grev çağrısını yaptığı tarihi konuşma. Ressam metal işçisi "Biyık" lakaplı Erasmo Jose Batista'da oradaydı ve Lula'yı geleceğin devlet başkanı olarak resmettiği "Presidente" adlı tabloyu ona sundu. "Biyık", yıllar sonra Lula'nın seçim kampanyasında 1980'deki sahnenin fotoğrafıyla "ben dememiş miydim" in tadını çıkararak yer aldı.

Lula ve 17 sendikacının genel grev çağrısı yaptıkları için sorgulanmak üzere siyasi şubeye götürülmesi, medyanın birinci haberi haline geldi. Sorgu sırasında bir kereye mahsus olmak üzere fotoğraf çekilmesine izin verildi. Lula ve arkadaşları gazeteciler geldiği sırada iskambil oynuyordu. Lula Brezilya'da bu fotoğraflarla popüler oldu.

siyla öğrendi. 1969'da sarı hastalığına yakalanan karısını bütün çabasına rağmen kurtaramadı. Bu olay o güne kadar depolitik, hatta muhafazakâr fikirlere sahip bir işçi olan Lula'nın hayatını tamamen değiştirdi. Metal-İş'e üye olup kendini sendikacılığa verdi. Çünkü karısının sarılıktan değil, parasızlıktan öldüğünü düşünüyordu. 1975'te Lula'nın siyasal gelişiminde büyük etkisi olan ağabeyi Chico, Brezilya Komünist Partisi'nin üyesi olarak illegal politik faaliyetlerde bulunduğu gerekçesiyle ülkenin "siyasi şubesi" DOPS'ta sorguya alındı, uzun süre işkence gördü. Lula sendika başkanlığına aday olmaya ağabeyinin perişan halini gördükten sonra karar verdi. Seçildi. Ama ilk döneminde rejimin yoğun baskısından dolayı fazla bir şey yapamadı. Radikal Lula, 1978'de ikinci kez Metal-İş başkanı olduktan sonra ortaya çıkacaktı... 12 Mayıs 1978'de Rede Globo'nun ana haber bülteni Brezilya'yı ürperten bir haberle açıldı. Alman kökenli Scania kamyon fabrikasında başlayan grev, kendiliğinden bütün ABC'yi sararak bir genel greve dönüşmüştü. Şalter indiren metal işçilerinin sayısı birkaç gün içinde 150 bini geçti. Metalurji endüstrisi felç olmuştu. Askerî hükümetin başındaki General Ernesto Geisel, bir açıklama yaparak grevlerin yasadışı olduğunu, işçilerin derhal işbaşı yapmalarını gerektiğini, grev yapmakta ısrar eden işçilerin tutuklanacağını bildirdi. Lula pazarlık sözü alarak grevlere son verdi. Ama kimse onunla pazarlığa oturmadı...

Halk Lula'nın iskambil oynarken çekilmiş fotoğraflarına büyük bir sempatiyle yaklaştı. Şubedeki onuncu günde mahkemeden tutuklama kararı geldi. İşte o noktada film koptu...

İşçi Partisi kuruluyor

13 Mart 1979'da, General Geisel'in görevi diktatörün dördüncü askerî hükümet başkanı General Joao Batista Figueiredo'ya devrettiği gün, Rede Globo'nun ana haber bülteni tekrar alt üst oldu. Vila Euclides stadyumunda 80 bin kişiye hitaben konuşan Lula, taleplerini yeni gelen hükümete hatırlatmak için yeni bir genel grev çağrısında bulunuyordu. Dört gün içinde ABC'de greve giden

Lula'nın annesinin ölümü ülkeyi saran bir mateme dönüştü. Hükümet, hapisteki Lula'nın cenazeye katılmasına izin vermek zorunda kaldı. Cenaze büyük bir demokrasi gösterisine sahne oldu.

işçilerin sayısı 170 bine ulaştı. İktidar eliti çok sinirlendi. Sao Paulo polisi grevleri durdurmakla görevlendirildi. İşçiler geri adım atmayınca gerilim daha da arttı. Sonunda bu kez gerçekten masabaşına oturmak koşuluyla grevlere son verildi. Lula, pazarlığa oturulmadığı takdirde, 1 Mayıs günü tekrar şalter indireceklerini peşinen açıkladı. Görüşmeler Lula'nın "sendikacılık hayatım boyunca yaptığım en kötü pazarlık" diye söz ettiği bir fiyaskoyla sonuçlandı. Talepler karşılanmamış, görece bir iyileşme sağlanmıştı. Bazı keskin devrimciler Lula'yı işçiyi satmakla suçladı. Dürüstlüğü en hassas noktaysa, bu haksız suçlamalar onu derinden etkiledi, ama daha önemlisi, sonraları siyasi yaşamının temel ilkelerinden biri haline gelen şeffaflık ilkesini motive etti.

Lula bu deneyimden ikinci bir ders daha almıştı. Yasama organını kullanabilecek bir siyasi güç haline gelmeden sonuç almak mümkün değildi. Yani partiyi kurmak gerekiyordu. 1979'un ikinci yarısını yurtdışında sürgünde bulunan sosyalist/komünist politikacı, sendikacı ve aydınların

ülkeye geri dönüşü için açtığı kampanyaya ayırdı. Askerî rejimin en ılımlı dönemi olarak geçen General Batista hükümetinin misyonu demokrasiye geçti. Siyasal partiler yavaş yavaş oluşmaya başlamıştı. Partido dos Trabalhadores (PT, İşçi Partisi) 10 Şubat 1980'de Lula başkanlığındaki bir grup sendikacı, akademisyen ve aydın tarafından kuruldu. Ama ülkedeki hava PT için henüz çok erken duygusu veriyordu. Şimdilik fazla bir şey beklemiyorlardı, partiyi bir kenara bırakıp Metal-İş'in gündemine yöneldiler...

İskambilin hikmeti

Lula, 1 Nisan 1980'de ABC'nin en güçlü noktası Sao Bernardo'nun "1 Mayıs alanı" Vila Euclides stadyumunda seslendiği metal işçilerine üçüncü kez genel grev çağrısında bulundu. ABC'de 140 bin metal işçisi ilk kez aynı anda şalter indirdi. General Bastista hükümeti ılımlı yüzünü bir kenara bırakıp mitingün hemen sonrasında Sao Bernardo'yu makinalı tüfekle donatılmış komando timleri ve helikopterlerle bastı. Ama bu, bir operasyondan çok, bir tehdit mesajıydı. Hiç kimseyi tutuklamadılar. Sadece Metal-İş'i "ulusal güvenlik" gerekçesiyle süresiz kapatıp Lula ve 17 arkadaşını sorgulamak üzere siyasi şubeye götürdüler. Metal-İş üyeleri liderleri serbest bırakılana kadar grevlere son vermeyeceklerini açıkladı. Konu böylece medyanın birinci haberi haline geldi. Siyasi şubedeki sorgular sırasında bir kereye mahsus olmak üzere fotoğraf çekilmesine izin verildi. Grevdeki işçilere "işkence görmüyorlar" mesajı iletilmek isteniyordu. Lula ve arkadaşları gazeteciler geldiği sırada iskambil oynu-

yordu. Medya onu böyle fotoğrafladı ve bu fotoğraflar olayların gelişimi boyunca gelen haberlerde tekrar tekrar kullanıldı. Bu aslında ifade özgürlüğü isteyen basının demokrasiye geçiş sürecinde gerçekleştirdiği sessiz bir protestoydu. Sonuçta halk Lula'nın iskambil oynarken çekilmiş fotoğraflarına büyük bir sempatiyle yaklaştı. Şubedeki onuncu günde mahkemeden tutuklama kararı geldi. İşte o noktada film koptu...

Boykotlar ve cenaze

ABC her gün tekrarlanan kitlesel protestolarla bir ateş topu haline geldi. Grev dalgası öteki sektörlerle sıçradı. Üniversitelerdeki dayanışma boykotları ve yürüyüşler bütün ülkeye yayıldı. Tutuklama kararı, demokrasi yanlı kamuoyunu kendiliğinden harekete geçirmişti. Hukukçular, yazarlar, gazeteciler, akademisyenler, geleceğin parlamenterleri Lula'ya destek verdi.

Ama bunların arasında tarihsel olarak sola yakın düşünmüş bulunan Katolik kilisesinin de yer alması etkiyi katbekat arttırdı. Ülkedeki siyasi atmosfer, dramatik bir biçimde Lula dayanışmasına dönüştü. Tam bu noktada Lula'nın PT başkanı kimliği, Metal-İş başkanı kimliğinin önüne geçti. Artık konu bir siyasi hareketin liderinin demokrasi mücadelesi oldu. Ülke bunlarla ilgilenirken, haber bültenlerine hiç kimsenin aklına gelmeyecek bir haber girdi; Lula'nın annesi ölmüştü. Lindu da Silva oğlunun hapiste olduğunu bilmiyordu; aile üzülmesin diye söylememişti. Katolik hassasiyet bu durumu bütün Brezilya'yı saran bir mateme dönüştürdü. Lula, hükümetin özel izniyle cenazeye gönderildi. Lindu da Silva'nın cenazesi büyük bir demokrasi gösterisine sahne oldu. Lula ve arkadaşları 41 gün tutuklu kaldıktan sonra 20 Mayıs günü serbest bırakıldı. Bu olay 1964'te başlayıp 1985'teki demokratik seçimlere kadar süren 21 yıllık askerî rejime karşı o ana kadar gerçekleştirilmiş en etkili demokratik başkaldırıydı, her zaman bir sivil zafer olarak anıldı. Lula'nın mahkemesi 1981'de sonuçlandı, 3 yıl 6 ay hapis cezasına çarptırıldı. Bunun üstüne askerî yüksek mahkemeye gittiler. Beraat etti.

Yağlıboya Lula

1 Nisan 1980 günü, Vila Euclides'i dolduran metal işçilerinin ikisi, kalabalığın içinde kendi yaptıkları yağlıboya Lula portreleriyle dikkat çekiyordu. Bunlardan biri, Volkswagen'de çalışan Mauro Tiole da Silva'ydı. Lula'nın adası, hemşehrisi ve onun gibi tornacı olmakla övünen da Silva, bu yağlıboya tabloyu mitinglere giderken yanına aldığı bir kişisel pankart olarak yapmıştı. Fütüristik bir tavır benimseyen öteki ressamısa, tablosunda Lula'yı kravat ve takım elbiseyle, "presidente" olarak resmetmişti. Perkins Motors'ta çalışan "Bigode" (Bıyık) lakaplı Erasmo Jose Batista'nın bu tabloyu yapmaktaki amacı, tabloyu Lula'ya hediye etmektir. Nitekim mitingün bitiminde kürsüye yaklaşarak tabloyu hediye etti ve kendisini Brezil-

ya başkanı olarak görme dileğini bizzat bildirdi. Brezilya'nın Time'ı sayılan Istoe dergisinin foto muhabiri bu detayları bol bol çekti, ama dergide kullanılmadı. Tutukluluk süreci bir toplumsal infiale dönüşünce, Istoe konuyu geniş bir dosya olarak haziran sayısının kapağına taşıdı. Böylece fotoğraflar kıymete bindi. Istoe kapakta da Silva'nın yaptığı Lula portresini kullandı. Batista'nın tabloyu Lula'ya hediye edişi ise iç sayfalarda enstantaneleriyle gösterildi. Derginin doğal okur profiline giren Perkins Motors yöneticileri, Batista'yı fotoğraflardan tanıdı ve işine son verdi. Gereksizleri ayırdı: Ulusal güvenlik...

Latin Amerika Birliği'ne doğru

Ama Batista'nın dileği gerçekleşti... PT'nin adayı Luiz Inácio "Lula" da Silva, 57'inci yaşgününe denk gelen 27 Ekim 2002 günü yapılan ikinci tur oylamada Brezilya'dan 53 milyonun üstünde (yüzde 61.5) oy alarak "presidente" oldu. Lula, tepki oylarıyla gelen bu zaferi, merkez sağ ile ittifaka girip geride bıraktığımız sekiz yılda ülkeye başkanlık yapan sosyal demokrat Fernando Henrique Cardoso'nun teorisyenliğini yaptığı "üçüncü yol" a karşı kazandı. PT, hem parlamentoda hem de senatoda sandalye sayısını artırdı. Böylece 1980'lerin sonunda ülkenin ikinci büyük endüstri merkezi Porto Alegre'de başlayıp Sao Paulo ve başka kentlere yayılan başarılı yerel yönetim deneyimleri sırasında yetişmiş, genç, bilgili, istekli, dürüst bir politikacı kuşağını harekete geçirdi.

PT, bu seçimlerde, doğal müttefikleri komünist partilerin yanısıra, sürpriz yapıp Liberal Parti'yle de ittifaka girdi. Kavramın içini dolduran bir liberal olarak tanınan José Alencar başkan yardımcısı oldu, bu da malî piyasalara gerekli güveni verdi. Zaten Brezilyalı borsacılar oylarını PT'ye vermişti. Lula bu seçimde IMF ile fazla uğraşmadı, bunun çıkmaz sokak olduğunu biliyordu. Ne yapacaksa IMF'nin gölgesinde yapacaktı. Esas olarak FTAA (Free Trade Area of Americas) olarak geçen ve bütün Amerika kıtasını kapsamına alan serbest ticaret anlaşmasına yüklendi. Anlaşmanın adil olmadığını ve 2005'te yeniden masabasına oturana kadar bu sözleşmeyi tanımayacağını açıkladı. Kampanyası boyunca FTAA'e girmeden önce Brezilya, Arjantin, Uruguay, Paraguay'ı ekonomik olarak birleştirecek Mercosul (Güney Pazarı) adı verilen projenin hayata geçirilmesi gerektiğini savundu. Ülkeden son gelen haber, PT'li parlamenterlerin uzun süredir üstünde çalıştıkları bir yasa tasarısının Cardoso tarafından onaylandığıydı. Buna göre Brezilya, Arjantin, Uruguay, Paraguay'a ek olarak Şili ve Bolivya'yı da kapsayan alandaki ülkeler arasındaki sınırlar kaldırılıyor. Bu ülkelerin yurttaşları tanımlı alanda serbestçe dolaşabilecek. Böylece söz konusu ülkelerin her birinin temel sorunlarından biri olan illegal işçilik tarihe karşılıyor. Mercosul'un ilk adımı atıldı bile. Önümüzdeki sayılarda devam edeceğiz. Şimdilik, Viva Lula!

Erdir Zat

BREZİLYA İŞÇİ PARTİSİ'NİN KURULUŞU

Çekirdeklerin müdahalesi

İşçi Partisi'nin kuruluşu, Brezilya'da işçi hareketi tarihinde yeni bir bölümün açılması anlamına geliyordu. Bu kitle partisinin inşası, işçi sınıfının ve çalışan halkın siyasal açıdan bağımsızlığını dile getiriyordu. Bu demokratik, çoğulcu ve militan parti, egemen sınıflar ve onların devletiyle her türlü bağdan özgür olma isteğiyle, açıkça anti-kapitalist bir programı benimsemişti. Dünyanın her yanındaki işçilerin mücadeleleriyle dayanışma içinde olduğunu açıklayan PT, Sovyetler ve Çin gibi devrim sonrası devletlerin izlediği politikalarından bütünüyle bağımsızdı. Bu yeni parti, Brezilya'da alışlagelen komünist ve sosyal demokrat partilerden ya da alışılmış sol hiziplerden son derece farklı bir yapılanma içindeydi.

PT, aynı zamanda Brezilyalı işçilerin yüzyıldan beri bizzat kendi siyasal ifadelerini dile getirme uğrunda harcadıkları çabanın bir ürünüydü. İşçilerin kendilerini sermayeye ve onun devletine karşı mücadelede ifade ettikleri bir kitle partisi olarak yükselirken, parti örgütü, işçi sınıfı, köylülük ve aydınlar arasında kök salıyordu.

PT'yi oluşturan inisiyatif, 1964 sonrası gelişen yeni işçi sınıfı arasından yükseldi, bunların ne Stalinizm, ne de popülizm konusunda deneyimleri vardı. Kendi sınıf mücadeleleri deneyimine dayanarak bağımsız bir siyasal örgütün gerekliliğini kavramışlardı. Pragmatizmleri ve "sınıf içgüdüleri"yle yeni bir perspektif sunan sendika önderleri, adım adım, geçmişten ders çıkaran ve sosyalist düşünceyle ilişkin bilgilerle donatan farklı militan Marksist kuşaklarıyla birleştiler. Sonuç olarak 1979-1986 arasında PT'nin oluşumu, farklı akımların karşımıyla sağlandı. Her biri parti inşasına kendi özel duyarlıklarını ve katkılarını getirdiler.

PT'nin köklerini çok çeşitli kaynaklardan alması, önderliğin bileşimine de yansdı. Bunlar arasında sendika önderleri ağır basmaktaydı. "Lula" adıyla ün salan Lula Ignacio da Silva, Sao Bernardo Metal İşçileri Sendikası başkanırken, bu görevden askerî rejim tarafından ayrılmak zorunda bırakılmıştı. Lula, 1986'da senatör seçildi.

PT'nin yükselişinde, yeni ve güçlü bir tabana sahip sendikaların, yüzbinlerce işçinin katılımıyla yürüttüğü dirençli grev mücadelelerinin önemli bir rolü oldu. Daha 1978'de Lula, MDB etrafında "geniş, demokratik bir cephe" oluşturulması fikrine karşı çıkıyor, işçilerin liberal ve popülist hareketler karşısında özerkliğini yitmesinin 1964 çöküşünü getirdiğini hatırlatıyordu. "İşçi sınıfı, kendi hedeflerine erişmek için, kendi kararlı yolunu izleyecektir. Er ya da geç siyasal bir parti yaratacaktır... İşçi sınıfı sadece bir araç olarak kalmamalıdır. Temsil ettiği gücün ifade olunmasına doğrudan katılması esastır. Ve politika sahnesinde, katılım demek, sınıfın kendi partisini oluşturması demektir" diyordu Lula.

Ekim 1979'da PT'nin ilk ülke çapında toplantısı, Lula'nın sendikasının kalesi konumundaki Bernardo do Campo'da yapıldı. İlk geçici önderlik oluşturuldu. Kısa bir açıklamayla parti'nin amaçları açıklandı: "PT, bütün ekonomik

ve siyasal iktidarın doğrudan işçiler tarafından uygulanması için mücadele başlatmıştır. Sömürü ve baskıya bir son vermenin bundan başka yolu yoktur."

PT bir yandan da devlete bağımlı sendikal yapının kırılması ve genel bir sendika konfederasyonunun oluşturulması için kavga veriyordu. Sonunda Central Unica de Trabalhadores (İşçi Birlik Merkezi -CUT) 1982'de kuruldu. İşçi sınıfının sınıf mücadelesini benimseyen akımlarını bir araya getiren CUT, 10 milyon yandaşıyla, Brezilya sendika hareketi üzerinde hegemonyasını kurdu. Bu sürece varılırken 1978/79 grev dalgasının, nisan ve mayıs 1980'de Sao Bernardo'da 250 bin metal işçisinin başlattığı büyük grevin önemli etkisi olmuştu. Lula ve sendika liderleri tutuklanmış, sendika merkezi askerlerce işgal edilmişti. PT'nin siyasal faaliyetlerinin temelini "nucleos" (çekirdek gruplar) denen birimler oluşturuyordu. Partinin gerçek kararları, rejimin dayattığı yapı içinde değil, "nucleos" tarafından seçilen delegelerce alınıyordu. Örneğin bazı parti önderleri 1984'te doğrudan seçilmeyen başkanlık seçimleri için, PMDB ile eski askerî rejim partisinden kopanların uzlaşması sonucu ortaya çıkan neves'in adaylığını desteklenmesini önerdiklerinde, parti yönetimi tartışmayı tabana götürdü. "Çekirdek"lerin seçtiği delegeler yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde tertiplenen toplantılarda konuyu tartışarak, burjuva muhalefetin başkan adayının desteklenmemesi konusunda, federal meclisteki parti temsilcilerinin çoğunluğunun eğilimine karşın, karar oluşturdu. "Çekirdek"lere dayalı siyasal yapılanma PT'yi bütün diğer Brezilya partilerinden radikal biçimde farklılaştırdı. "Çekirdek"ler aracılığıyla PT, "tabandan" inşa edilen, günlük yaşam içinde yer alan, Marksist örgütlerin ve hıristiyan taban örgütlerinin olumlu mirasını devralan bir yapılanma içine girdi. Çekirdekler, fabrikalarda, çiftliklerde, bankalarda, atelyelerde, mahallelerde, gecekonduarda, okullarda, üniversitelerde ve köylerde oluşturularak toplumsal mücadelelere ve hareketlere müdahale etme olanakları yaratıldı.

Eylül 1981'de toplanan ulusal konferans, yasal tüzüğün son maddesinde, PT'nin programatik hedefinin sosyalizm olduğu açıkça belirtildi. Çeşitli konuşmalarda Lula, hem sosyal demokrasiyi, hem de bürokratik sosyalizm anlayışını reddetti. 1982 sonunda üye sayısı 245 bine ulaşmıştı. 1987'de ise üye sayısı 400 bin olarak tahmin ediliyordu. Partinin seçmen sayısı ise 3.5 milyona 3.5 milyona ulaşmıştı. Böylece PT, askerlerle PMDB arasındaki uzlaşma temeli üzerinde yükselen "Yeni Cumhuriyet" e karşı işçi ve halk muhalefetinin en önemli gücü haline geldi.

PT deneyimiyle birlikte, Marksizmle işçi sınıfı hareketi 1930'lardan bu yana ilk kez buluşmuş oldu. Brezilya'da işçi sınıfı mücadelesinin yükselişi, devrimci mücadelede karşılaşılan tıkanmadan da önemli bir açılım olanağı sağladı.

Ragıp Zarakolu, "Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi"nden kısaltarak

Piyasa ilkelerini destekliyoruz

Ekim devriminin 85. yıldönümünde Moskova'da yapılan gösterilerin TV'deki görüntülerine bakarken aklımıza düşmüştü: "Rus komünistlerinin bugünkü dünya görüşü nasıl bir şey acaba?" Derken, Postexpress'in Danimarka-ca Servisi'nden bir söyleşi çıkageldi: Rus Komünist Partisi Gençlik Örgütü'nün İkinci Başkanı Viktoria Koroljova, Weekendavisen'e öyle şeyler söylemiş ki, aklımız şaştı. Bir soldaki sayfalara bakın, bir de yüzü Komünist Parti'nin afişlerini süsleyen Koroljova'nın dediklerine. Hep beraber, bir kez daha: Viva Lula, be-bop-a-lula...

Uzun siyah çizmeleriniz ve tayyörünüzle, Moskova'daki büyük uluslararası şirketlerden birinin genel müdür sekreterini andırıyorsunuz...

Viktoria Koroljova: Neden olmasın? Okulu bitirince belki de onlardan biri olurum. Hem kim bilir, belki sekreter değil, genel müdür olurum.

Rus Komünist Partisi 600 bine yaklaşan üyesiyle en büyük parti, Duma'da da büyük bir gruba sahipsiniz, başkanınız Sjuganov her başkanlık seçiminin ikincisi.

Gene de, komünistlerin artık politik bir etkiye sahip olduğu pek söylenemez. Nasıl bir duygu veriyor bu durum?

Gazeteniz muhabir olarak sizi seçmiş ama, Rus politik hayatını tanımadığımız belli. Biz Duma'daki 450 sandalyenin 135'ine sahibiz, ama sadece bu bile, onayımız olmadan anayasanın satırına dokunulamaz demek. Ayrıca yerel yönetimlerin yüzde 40'ı komünistlerde. Son yerel seçimlerde belediye meclislerinin yüzde 40-45'ini de biz kazandık. Kısacası komünistler, hem genel hem yerel planda, Başkan Putin'in bile görmezden gelemeyeceği bir güce sahip. Son kamuoyu yoklamalarında komünistleri destekleyenlerin oranı Putin'i destekleyenlerden daha fazla çıktı, 30'a 32; en azından bunu duymuşsunuzdur herhalde.

Putin sizi görmezden gelemez, ama siz birçok önemli konuda onu destekliyorsunuz zaten...

Başkan Putin'i Rusya'nın ulusal miras ve

çıkartmalarının söz konusu olduğu durumlarda destekliyoruz. O da gerçek bir yurtsever, tıpkı bizim gibi.

Evet, mesela, sözlerini biraz değiştirerek de olsa, Sovyet marşını yeni Rusya'nın milli marşı kabul edip bunu gösterdi. Ama siz onun ekonomik programlarını da destekliyorsunuz...

Evet, ekonomik büyüme ve geniş halk kitlelerinin hayat koşullarını iyileştirme çabalarını da destekliyoruz. Bunda tuhaf olan ne?

Bilmem, belki onun Çeçen politikasını

İnsanlığın henüz pazar ekonomisinden daha iyi bir mekanizma bulamamış olduğunu kabul ettik; bunun arkasındaki bütünsel ilkeleri destekliyoruz.

desteklemenizdeki gibi bir tuhaflık yoktur. Putin'den farkınız ne, onu anlamaya çalışıyorum.

Çeçenlerin bağımsızlık doğrultusunda hiçbir talebi yok. Diğer halklar gibi, onlar da Rus Federasyonu'nun kurucularından. Ve Rusya'nın teritoryal bütünlüğün korunması, biz komünistlerin en önem verdiği hususlardan biri. Hem -sizlerin çabalarıyla falan- Çeçenler bağımsızlıklarını elde etselerdi, o negatif enerjilerini başkalarına çevirirlerdi. Dürüst çalışmayı, üretmeyi bilmeyen, sadece çalmaya, rehineler alıp onları pazarlığına yapmaya ve savaşmaya yatkın bir halk o. Sizler Rusya'ya onları kontrol altında tuttuğu için müteşekkirdir olmalısınız.

Putin'in Çeçenlerin seçilmiş başkanı Mashadov'u tanımamasını, onunla masaya otumamasını da destekliyorsunuz, değil mi?

Seçilmiş başkan mı!

Uluslararası gözlem altında yapılan ve onanan bir seçimdi o.

Çeçenistan'da adil, demokratik bir seçim olanaksızdır. Siz ve ben ne kadar balerinsek, Mashadov da o kadar seçilmiş başkan.

Putin'e desteğiniz kayıtsız şartsızmış gibi konuştuk ama, 11 Eylül'den sonra ABD'ye yaklaşmasıyla ilişkileriniz gerginleşti. Orta Asya'daki cumhuriyetlerde Amerikan üsleri kurulmasına sessizce onaylayan Putin'i başkanınız Sjuganov sert bir dille eleştirdi ve "Gorbaçov partiyi sattı, Yeltsin Sovyetler'i parçaladı, Putin de bin yıllık jeopolitik ağırlığımıza son vermeye çalışıyor" dedi. Bu tutumunuz da çelişkili ve en az Putin'inki kadar pragmatik. Bunun en tipik göstergelerinden biri, Putin'in 11 Eylül'ü Çeçen politikasının mazereti olarak kullanmasına göz yummanız.

Garıplik bunun neresinde, anlamıyorum. Komünistler, Batı'yla pragmatik, işbirliğine dayalı bir ilişkiyi, öncelikle de, ekonominin güçlenmesi için Batılı yatırımcıları ülkeye çekme politikasını destekliyor. Ekonomik büyüme olmadan, Rusya'nın dünya çapında bir güç olmasını sürdüremeyiz ki! Ama, aynı nedenle, Putin ABD'nin bütün isteklerine de boyun eğmemeli.

Son söyledikleriniz, eski Sovyetler gibi bir birliği tekrar kurma arzunuz olduğunu ima ediyor. Bunun mümkün olduğunu düşünüyor musunuz?

Elbette. Beyaz Rusya ile Rusya, bir birlik oluşturmak için hazırlar. Ukrayna'da da aynı doğrultuda eğilimler var; son seçimlerde komünist bir liderin başa geçtiği Moldova da aynı istekte. Ama bu defaki, devletler arasındaki gönüllü bir federasyon olacak -sıva olarak sosyalizm ideolojisi ve merkezî yönetim olmadan.

Ve örneğin Baltık ülkeleri de olmadan...

Yazık ki öyleye benziyor.

Komünist Partisi, artık sosyalizmden çok milliyetçi düşünceleri temel alıyor gibi...

Biz, insanlığın henüz pazar ekonomisinden daha iyi bir mekanizma bulamamış olduğunu kabul ettik; bunun arkasındaki bütünsel ilkeleri destekliyoruz. Devletçilik kendini sürdürebileceği kadar sürdürmüştü ve muhtemelen, Sovyetler dağılmamış olsa bile, çökecekti. Ama pazar ekonomisi doğrultusunda yapılan aşılarda, mükemmel olmaktan uzaktı. Gorbaçov gelişmeleri yönlendirme yerine onlara sadece tepki gösteren zayıf bir adam olmasaydı, komünistler planlı bir pazar ekonomisinin en başında duracaklardı.

Bugünkünden çok daha iyi bir uygulama yapabilirdik.

Bir komünist olarak, yıllarca uygulanan sistemin sadece anti-demokratik değil, aynı zamanda ekonomik olarak da sürdürülemez olduğunu itiraf etmeniz şaşırtıcı...

Halka sorarsanız, yarısından çoğu komünizm koşullarında daha iyi yaşadığını söyleyecektir. "Özgürlüğü mü, ekonomik istikrarı mı seçerdiniz" sorusuyla yapılacak bir seçimde, halkın yarıdan çoğunluğu ikincisini yeğlerdi. Şahsen benim için, özgürlük güvenlikten daha önemli bir değerdir. Ama böyle düşünmek, herkesin ulaşamadığı bir lüks.

Peki Lenin'le Stalin'e nasıl bakıyorsunuz?

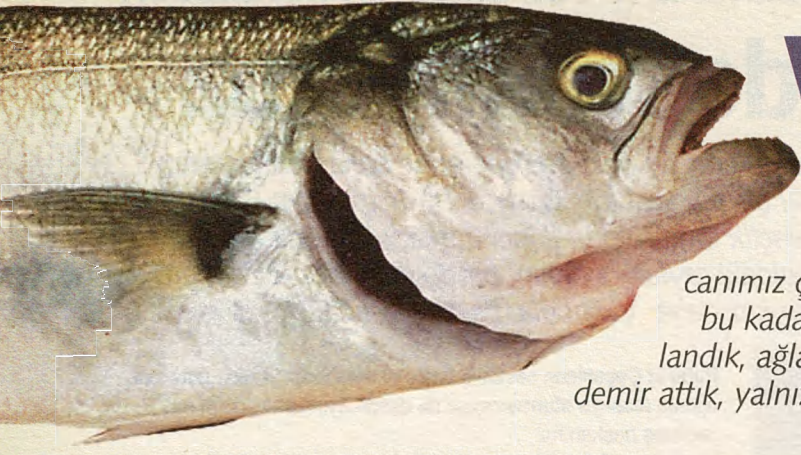
Yorum yok.

Başkanınız Sjuganov, daha geçenlerde "Stalin'in tarihi kişiliği, bugünün iktidarıyla kıyaslandığında çok daha anlamlı görünüyor" demesine rağmen, siz yorum yok diyorsunuz...

Stalin konusunda parti başkanımınla hemfikir değilim. Bu yüzden herhangi bir şey söylemem doğru olmaz. Batılı bir gazetecinin bunu anlaması gerek.

Vay lüfer vay!

Mevsim lüfer mevsimi; üstelik bu sene maşallahı var. Laf aramızda, Gökhan Akçura'nın "Lüfername" sini okuyunca, canımız çekti, 3.5 milyona kıydık. Aklımıza da takıldı tabii: Bu sene bu kadar bolken bu meret, niye bu kadar pahalı? Kumkapı'ya yollandık, ağlarını temizlemekte olan iki emektar deniz adamının yanına demir attık, yalnız lüferi değil, balık piyasasını ve balıkçı alemini kurcaladık.

Lüfer balıkların şahı diyorlar, niye öyle?

Mehmet Ergen: Havada şahin neyse, denizde de lüfer o. Kuşlar şahinden kaçır, balıklar da lüferden. Dişleri çok keskindir. Yavrusunu dahi yer bu lüfer. Şöhreti yirticiliğinden geliyor.

Lüferin bir de alt türleri var. Sırası nasıldır?

Ergen: Çinekop var en ufağı, lüferin bir altı sarıkanat, sonra lüfer, ondan sonra da... Neydi Bahtiyar abi?

Bahtiyar Durdu: Kofana.

Bu sene lüfer patladı deniyor...

Ergen: Evet, bu sene güzel oldu.

Lüfer mevsimi ne zamandır?

Ergen: Tam da bu aylar. Ekim, kasım, aralık. Mevsimi geçmek üzere.

Peki lüfer patladıysa, fiyatı neden düşmüyor?

Ergen: Fiyat bizde yüksek değil. Bol vurduğu vakit, daha bir ay önce tanesini 1 milyondan sattık. Ama dışarıda kabzımal, satıcı 2.5'tan sattı. Adam bire üç kazanıyor.

Lüfer tezgahta sergilenene kadar hangi aşamalardan geçiyor?

Ergen: Denizden biz tutuyoruz, hale getiriyoruz. Halden dükkan sahipleri alıp götürüyor. Hal birinci el, dükkan ikinci el, yiyici üçüncü el oluyor. Pahalılık ondan ileri geliyor.

Balık işinin büyük borsası varmış.

Ergen: Tabii, fiyat burada belirleniyor. Şimdi,

olay şöyle dönüyor: Teknem var diyelim. Kabzımal tekne 20 milyar veriyor. Bu ne parası, biliyor musun? Adam düzme parası. Yani ekip oluşturma parası. Tekne sahibinde böyle bir para olmadığı için kabzımaldan alıyor. 10 milyarlık da mazot koyuyor kabzımal, kafadan 30 milyar

borçlanıyorsun. Tuttuğun malı ona satıyorsun. O adam ondan sonra istediği gibi atını oynatıyor. Bizim hiçbir fırsatımız kalmıyor. Bizden aldığı maldan da yüzde 20 komisyon alıyor. Yani 1 milyondan sattığımız balık bize 800 bine geliyor. Bunun kasa parası var, araba parası var.

ZAMAN MAKİNESİ

Hazırlayan ve sunan: Gökhan Akçura

L ü f e r n a m e

Ahmet Rasim'in "Şehir Mektupları"nın 44'üncüsü, "Vay, lüfer, vay!" nidisiyle başlar. "Vay"ın nedeni, şimdi olduğu gibi, yine fiyatlardır. Ahmet Rasim, önce lüferin el yakan etiketinden söz eder, sonra konuyu asaletine getirir: "Anam lüfer: Izgarada cayır cayır nâr gibi kızarmı! Kızır kızarmaz, zeytinyağ, limon, hardallı salça içine atılıp da dinlenmesi için bir müddet bırakıldıktan sonra salata yaprakları arasına gömülüp bu yeşil elbiseye pek çok yakışan maydanozla da üzeri örtülür mü? Hem efendim: Koca kayık tabağın içine yatırılan o iştihâ verici deniz mahlûkundan çıkan lâtif rayihaya hiçbir yemeğin kokusu rekabet edemez. Bilhassa on kişinin, lezzetine çeşni kattığı o beyaz etin lezzeti hiçbir balığın lezzetine uymaz. O kurnaz lüfer, etinin ne kadar tatlı olduğunu bildiği için tutulurken ettiği naz, sonra yaptığı kurnazlık avcısını fevkalâde coşturdu-

ğundan, insanın çiğ çiğ yiyeceği gelir." Şimdi olduğu gibi, eskiden de İstanbul balıklarının hası sıfatı lüferle yakıştırlır. Lüfer için "Boğaziçi'nin prensi" benzetmesi kullanılır. Lüfer, İstanbul'da eylül ve ekim aylarından başlayarak olta ile avlanırdı. Yetmiş yıl öncesinden bir Boğaziçili, Asaf Akant anlatıyor: "Mevsim gelince, meraklılarda harareti bir hazırlık başlar. Olta kutuları açılır, güveden korumak için şişe kavanozlarla saklanan oltalar meydana çıkar, inceden inceye muayeneler başlar, yeni misinalardan bedenler bağlanır, zokalar dökülür, parlatılır, velhasıl amatörlerce itina mahsus ile yapılan bu hazırlıklar gece toplantılarında, vapur yolculuklarında pek tatlı musahabeler mevzuu olur. Boğaziçinde oturanlardan genç, ihtiyar hem herkes, bilhassa yalı sahipleri tatil günlerini balık hazırlığı ile geçirirler. Öğleden sonra yem tutmaya çıkılır. Tu-

tulan yerlerden izmarit, istavrit ve istirongülos gibi balıkların yarı canlıları kesilerek hazırlanır, ihtiyat yemler diri diri livarlarda saklanır. Istrongülos lüferin bayıldığı yemdir. Akşam olup da vakit yaklaşıncı, lüfer yerlerinde toplanan sandallarda 'rastgele', 'bereketli olsun' temennileri işitilmeye başlar... Akşamın gölgesi sulara çökerken oltalar denize koyuverilir. Bu zamanda ses, sada kesilmiş, herkes hevesli ve tatlı ümitler içindedir. Aynı zamanda kulaklar kırıste, gözler etrafı tetkikte, ha balık başladı; ha başlayacak... Balık başlar; sürekli olursa çok kerre sayılan yüzü geçen sandal ve kayıklarda çıt bile çıkmaz. Fakat bir kere balık tavsadı mı? İlk önce hançereden çıkan boğuk boğuk kısa ve kaba seslerle madrabazlar sükûtu yırtarlar: 'Gümüştü, haydi gümüştü!...' Bu sesler, bir nevi talep ve tekliftir. Balık satın alıyorum mânâsındadır. Gümüştü paranın tedavül ettiği zamandan kalmış olan bu tabir halen bâkidir. Madrabazların seslerini karadan işitenler balığın mebzulen tutulduğuna hükmederler."

Yol vermeyen kayıklar

O geride kalmış sonbahar başlangıçlarında meraklı ve usta balıkçılardan birkaçı, Boğaz'ın Karadeniz ağzında saatlerce sabredip bekleyerek mevsimin ilk balığını kollatır. "Turfanda" balık tutmak büyük bir maharettir! Bazen, az da olsa, işleri rastgelir, bazen de elleri boş dönerler. Bir İstanbul hanımefendisi, İffet Evin, Karadeniz'den gelen balığın önce Beykoz, Paşabahçe ve Büyükdere koylarında toplandığını, sonra yavaş yavaş Boğaz'dan aşığıya inip akıntuburnu altlarına ve koyların açıklarında avlandığını söyler. Lüfer çok bollaştığı zamanlarda, Beşiktaş sularında ve liman açıklarında bile tutulabilmiş. Böyle gecelerde Boğaziçi, kayıklardan oluşan ışık adalarıyla neredeyse kapanır ve trafik kesilmiştir. Gemi kaptanlarını pek kızdıran bu durumu Evin şöyle anlatıyor: "Karadeniz'e açılan veya oradan gelen postaların yolları kapanır. Kaptanlar gemilerinin hızını keserler, düdüklarını hiç durmadan telaş ve öfke ile çalarak balıkçılardan yol açmalarını isterler. Avın

Araba parası ne için?

Durdu: İğneada'da, Bulgaristan sınırında balık tutuyoruz. Bu balığı arabalara yükleyip buraya gönderiyoruz. 300 milyon bir araba. Beş araba balık tuttun. O kadar açıldık mı, hemen dönmez. Sekiz saat çekiyor yol, orda kalıyoruz. Kasa masrafını, komisyonu dahil ettin mi, 1 milyonluk balık 600-650 bin liraya geliyor.

Kaç seneden beri balıkçılık yapıyorsunuz?

Ergen: Otuz seneden beri.

Durdu: Benim elli sene oldu.

Hep burada mı çalıştınız?

Durdu: Bir sene orda, bir sene burda, ama hep İstanbul'da.

Ergen: Mevsim mevsim değişir. Yılbaşına kadar bir mevsim olur, ocak ortasına kadar. Sonra şubat başlar, mayıs ortasına kadar bir mevsim daha.

Kabzımallar mı beliriyor çalışma düzenini?

Ergen: Yok, sen kendin belirlersin.

Durdu: Burada bir ustabaşı olur, adamları toplar, çalıştırır. Bu neye benzer, toplum işlerinde tarla, su işlerinde dayıbaşı derler. Buraya da bizleri getiren bir arkadaş var.

Ergen: O arkadaşın kurduğu ekiple biz buraya geliriz, parayı ona gönderirler memlekete. İstanbul'la ilişkileri olan kişiler bunlar, bizlere ulaşmaları daha zor oluyor. Biz memleketten yola çıktık mı, döndüğümüzde paranın bizi beklediğini biliyoruz. Şubat başta çıktım, halen buradayım. Bir sorun çıkmazsa devam. Benim bilfiil en uzun çalıştığım tekne on sene.

Bu teknede kaç kişi çalışıyor?

Durdu: 23, 24, 30, değişiyor. Normali 22 kişi.

Bu büyüklükte bir tekne için ideali 22 mi?

Ergen: Evet, ama mal sahibinin bileceği iş o. Biz balığı çeker, hale sokarız.

Bu teknenin büyüklüğü ne kadar?

Ergen: Boyu 38, eni de 10-12 metre vardır.

Ne zaman geldiniz balıktan?

Ergen: Sabah 3:30'da geldik. Sahur yemeğini yedik, 12'ye kadar uyuduk. Kalktık, ağıları tamir ediyoruz.

Kaçta açılmıştınız?

Ergen: Dün iftardan sonra.

Ama böyle hesap etme. Gün oluyor, 24 saat denizde kalıyoruz. Ramazan olduğu için o kadar yoğun çalışma olmuyor. İstanbul'da ekseri balığı halk hep lokantalarda yer. Lüferi, çinekopu, palamudu... Şimdi onlar da kapalı olduğu için işler düşüyor.

Dün mesela ağa takılanlar nelerdi?

Ergen: Dün balıkçılık olmadı. Deniz akımı vardı.

Durdu: Sular dere gibi akar. O zaman mola edemezsin.

Mola edemezsin ne demek?

Ergen: Ağ saramazsın yani, ağ atamazsın. Akşam çıktık, attık bir ara, doksan kasa balık aldık, sonra ikinci ağda sular düştü, geri geldik.

Ne tür balıklar vardı?

Ergen: Daha çok istavrit, çinekop... Marmara'da bundan sonra

Zamanında büyüklerimiz, bizden önce çalışanlar hiçbir hakkını aramamış. Sigorta, güvenlik talepleri olmamış. Böyle geldi, böyle gidiyor. Adam ölse, öldüğüyle kalır.

istavrit olur. Sezon döndü, giden gitti. Palamut, torik, lüfer gitti. Şimdi bundan sonra Karadeniz'den gelirse, şimşir şahim birşey de olmaz, ama rastgele birşeyler gelebilir. Her balığın bir yeme mevsimi, lezzetli bir vakti olur. Sezon ba-

Deniz nereye bağlı biliyor musun? Tarım ve Orman Bakanlığı'na. Böyle bir şey olur mu? Denizde bir durum olsa, eskiden mahkemesi Erzincan'da görülürdü.

lim, adam bir kalemde alıyor; 100 milyar veriyor, düşünebiliyor musun?

Dolayısıyla tüm torikler tek elde oluyor.

Ergen: Hemen satmıyor, tuzluyor, lakerdasını yapıyor, öyle sürüyor piyasaya.

Bunca yıllık balıkçısın, elinize ayda ne kadar para geçiyor?

Ergen: Aylık değil bizde. Satışa göre pay olur. Mesela kayık 200 milyar para mı sattı sezonda, üç ayda, dört ayda, temiz para diyorum. 200 milyardan ne pay yapar, iki milyar pay yapar. Adam başına dağıtılır, sana verir 1.5 pay, öbürüne verir 2 pay bir çeyrek..

Paylar neye göre hesap ediliyor?

Ergen: Kıdemine göre, çalışmana göre.

Sendika var mı?

Durdu: Hiç olmadı. Zamanında büyüklerimiz, bizden önce çalışanlar hiçbir hakkını aramamış. Sigorta, güvenlik talepleri olmamış. Böyle geldi, böyle gidiyor. Adam ölse, öldüğüyle kalır. Şurada benim köylüm bir çocuk var. Kolu çolak kaldı, o vaziyette, o takımında çalışmaya devam ediyor.

Bu konuda herhangi bir girişim, örgütlenme yok mu?

Ergen: Hiç. Deniz kanunu diye bir kanun yok. Deniz bakanlığı yok.

tam keyfinde olan balıkçılar bir süre düdüklere aldırılmadan yerlerinden kımıldamazlar. Ama koca gemi, dev cüssesi ve acı acı bağırın sesi ile yavaş yavaş gelip yaklaşıncaya, ister istemez ışık adası hafif hafif dalgalanıp çalkalanarak ortasında aralanır, koca geminin ancak geçebileceği bir kanal açarak geçmesine izin verir."

Eşref Şefik ise, bol lüfer yakalayan balıkçının başına gelecekleri anlatır: "Kim bilir gecenin hangi saatinde lüferin tav yaptığı yeri keşfeden oltacıyı [balıkçı arkadaşları] ertesi akşama kadar bırakmazlar. Ondan o koyun ve lüferin tav yaptığı saatin sırrına ermek için borç rakı alıp ikram ederler, saatlerce dalkavukluk yaparlar. O da söylemez mi söylemez. Akşam tekrar balık vakti gelince, kayığının peşine takılıp beraber gitmek de erbab oltacılar racununa uymaz. Oltacılık kabadayılığın yakışmaz. Zaten çiylik yapıp peşine takılırsa, lüferin yerini ve saatini belli etmemek için o geceni feda eder, sandalını başka bir tarafa çeker."

Eski İstanbul'u anlatan yazarların lüferle ilgili anılan bitmez. Semet Muhtar Alus, bir yazısında, 1923 yazı Çubuklu'da Emin Bey yalısını kiraldıktan sonra başlarından geçen lüferli öyküyü anlatır. Eylül ayında lüfer avlayan tek tek balıkçıları görmekte, ama yemek için köyde aradıklarında bir tane bile bulamamaktadırlar. Meğer tutulan balıklar hemen balıkhaneye götürülmüş. Bir kayıççı onlara şöyle bir nasihat verir: "Lüfere meraklı iseniz, kendiniz tutacaksınız. Alâsi gece yakalanır. Kayığı peyleyip, yatı suları Çubuklu ötesindeki Burunbahçe'ye gitmeli. Hiç tez olmamalı, uykuyu feda etmeli... Hülâsa bu külfetlerle, uykusuzluğa katlanmak gerek."

Büyük sözü tutan Semet Muhtar ve arkadaşları, Çakalburnu'nda oturan Naci Paşa'dan da akıl sorarlar. Paşa, adamı balıkçı Hamza'yı onlara yollamaya söz verir. Girisini Alus anlatsın:

"O akşam Hamza Efendi çıkageldi. Sağır mı sağır, kulakları duvar. Pandomi-ma oynar gibi meram anlatılan takımından. Ertesi sabah alacakaranlıkta peşine

katılıp Çakalburnu'nu boyladık. O sıralar lüfer yine akındaymış. Adamcağız 'yümnü' denilen eski on kulaç uzunluğundaki oltanın zokasını fırlatıp fırlatıp, lâhzada çekip çekip durdu; iri iri lüferler yığıldı. Bu kadar çoğunu taşımak mesele. Adamcağız kovayı sırtlayıp yalaya taşdı. Ne vereceğimizi yine işaretle sorunca, iki parmağını gösterdi. İki kağıt istiyor galiba? Yüzlük papelleri uzatırken, kuşağından nikel yirmi beşliği çıkarıp tekrar iki parmağını kaldırmaz mı? Yarım lirayı kabullenir kabullenmez, hiç unutmam, kırk yıllık 'Oğlan kolunu sallama' türküsünü mırıldana mırıldana, keyifli keyifli çekilip gittiydi."

Bir lüfer kırgını hatırası

Hakiki bir Boğaz ve deniz çocuğu olan Abdürrahim Cabir Vada da, 1909 yılında yaşadığı bir lüfer kırgını olayını anlatır: "22 Aralık 1909 tarihine müsadif, Kurban Bayramı arife günü, Karlıca iskelesi yanından, alt taraftaki buruna kadar olan sahilde lüfer kırgını olmuştur. Ben o gün iki büyük çavalya dolusu lü-

fer tutmaya muvaffak olduğum gibi, sandalacı Yahya kendi sandalını lüfer ile doldurarak Balıkhaneye götürdü ve bir kurbanlık koç alarak avdet etti. O gün hayli soğuk gündoğusu rüzgarı esmekte ve birkaç günden beri yağmakta olan kar devam etmekteydi. Lüfer kırgınına daha evvel gören ve işiten olmamıştır." Lüfer öykülerinin bu denli çok olması, lüfer avcılığına balıkçı esnafı kadar, meraklıların da katılmasından dolayıdır. Boğaziçi'ndeki amatör balıkçılar, lüfer avından büyük keyif alırlardı. Hatta bazıları sandala mangal alır, çilingir sofrasını kurar, tuttuğu lüferi hemen temizleyerek izgarasını yapardı. Amatör lüfer balıkçılığı bunların çoğu için bir tutkudur. Eski devlet adamlarından, ünlülerden birçoğu lüfer avı meraklısı olarak bilinirdi. Bunların en meşhuru olan ve Büyükdere'de oturan Abraham Paşa, av sırasında üşümek için özel bir sandal bile yaptırmıştı. Bu sandalın üst kısmını, şimdiki motorlar gibi camekâna kapattırılmış, iç kısmının ambarında da etrafı küpeşteli büyük bir delik açtırmıştı. Paşa, oltasını

Ulaştırma bakanlığına bağlı değil mi?

Ergen: Yok. Deniz nereye bağlı biliyor musun? Tarım ve Orman Bakanlığı'na. Böyle bir şey olur mu? Denizde bir durum olsa, eskiden mahkemesi Erzincan'da görülürdü. Belli bölgeler var şimdi; Trabzon, Samsun ve İstanbul'da yeni yeni mahkemeler görülmeye başlandı. Orduluyuz biz. Bizim mintıkanın duruşmaları Erzincan'da görülüyor.

Balığa çıkarlar daha çok Karadenizliler mi?

Durdu: Tabii. Genelde öyle.

Başka bir iş yapmayı düşündünüz mü?

Ergen: Ya, biz, ne bileyim işte... (uzun düşünüyor) Olmadı işte. Bizim orda fındık olur.

Durdu: Sekiz ayda elimize beş milyar para ya geçer, ya geçmez. Üç ay zarfında bir on gün izne gidersin, sonra devam. Aldığımız parayla iki tane çocuk okula gidiyor, ancak ona yetiyor. Bu iş artık eskisi gibi değil. Tekne sahibine de kabahat bulmuyorum. Masrafını çıkaramadığı aylar da oluyor. Bu ağların paketi 750 milyon, bir pakette 50 kilo var. Şurada iki ton ağ var. Mazot çok pahalı. Bir milyon üçyüz bin lira, hesap et, on ton mazot 13 milyar yapar, o da bir ay gitmiyor. Devlet bu işe arka çıksa, masraflar kısılır. Ama nerede?

İsmail Cem, seçim kampanyasında balıkçıların sorunlarından dem vuruyordu...

Ergen: Poyraz'a gelmişti, haberimiz oldu. Millete ayak yapıyor, oy avcılığı, başka bir şey değil.

Kime oy verdiniz?

Ergen: Oy kullanamadık. Memlekete gidemediğimiz için.

Gönülünüzden geçen kimdi?

Durdu: Biz Tayyip'e verecektik, niyetimiz oydu.

Sizce başarılı olabilecek mi?

Ergen: Olur.

Durdu: Olması da lazım. Türkiye açısından olmasa bile, kendi açısından başarılı olması lazım. Bu kadar vaatler palavra olmaz herhalde. Çiller'di, Türkeş'ti, hep yaptıkları yanında kaldı. Herhalde gidenlerden iyi yapar. Onlara benzemez umarım.

Söyleşi ve fotoğraflar: Şahin Nuhoglu

LÜFER YEMEKLERİ

Lüfer iskarası

Balıkların kulaklarını, bağırsaklarını boğazlarından çekerek içlerini iyice temizleyiniz ve yıkayınız. Rendelediğiniz bir-iki soğan suyu ile tuz-biberi karıştırarak balıkları birkaç saat bu piyazda bırakınız. Bilâhara bıçağın ucu ile balıkların kanlılarını hafifçe çiziniz ve ateş üstündeki iskaranın üstüne yatırınız. Yine birkaç soğan rendeleyiniz, ince ince doğradığınız maydanozu da içine ilave ediniz. Bu piyazın bir kısmını tabağa döşeyiniz, üstüne balıkları muntazam olarak yatırınız ve geriye kalan piyazı da üste serpiniz. Diğer tarafta biraz zeytinyağı ile limon suyunu birlikte iyice karıştırınız, içine biraz tuz-biber ve biraz da hardal ilave ederek hazırladığımız salçayı piyazlı balıkların üzerine dökünüz, sıcakken yiyiniz.

Lüfer tavası

Iskarasında olduğu gibi balıkları iyice temizledikten sonra bol su ile yıkayınız (balıklar büyükçe ise üstleri biraz kazındıktan sonra yıkanır). Biraz soğan, tuz-biberden müteşekkil bir piyaz hazırlayarak balıkları içinde bir saat kadar bırakınız. Bu müddetin sonunda balıkların üstündeki piyazı sıyrarak una bulayınız ve mavi dumanlar çıkarmaya başlayan kızgın zeytinyağının içine atarak nar gibi kızar-

tınız. Bilâhara yağlarını süzdüre süzdüre tabağa tanzim ediniz ve üzerine limon sıkarak sıcakken yiyiniz.

Lüfer pilâkisi

Temizlediğiniz lüferleri piyazda yarım saat kadar yatırınız. Diğer tarafta büyük bir tencereye bir baş soğan, bir-iki küçük havuç, kereviz kökü, maydanoz ve tuz-biber koyarak kaynatınız. Bu sebzeli suyun bir kısmını ayırınız ve süzerek, biraz sonra pilâkinin sosunu hazırlamak üzere bir kaptaki saklayınız. Tencerede geriye kalan sebzeli suyun içine yarım kahve fincanı sirke ilâve ediniz, şayet soğumuş ise biraz daha kaynatarak balığı içine atınız ve 15-20 dakika kadar haşlayınız. İki düz süzgeçli kepçe yardımıyla tabağa alınız. Diğer tarafa 1-2 yumurta sansını bir kâsede iyice çalkalayınız, içine limon suyunu da ilâve ederek çalkalamakta devam ediniz ve sonra ewelce sos için ayırdığınız sebze suyunu da azar azar yumurta sarılarına ilâve edip sosu sulandırınız. Bilâhara bu sosu balıkların bulunduğu tabağa boşaltınız ve havuç dilimleriyle süsleyiniz.

Süheyla Arel, Yüksek Diplomalı Menaj Öğretmeni, "Balıklardan Yapılan Şık ve Mütenevvi Yemekler" (İstanbul 1943)

bu delikten rahatça sallandırarak lüfer avlamış. A. Cabir Vada, kitabında diğer ünlü lüfer avı meraklıları arasında Sahip Molla Bey ile Sait Halim Paşa'nın da adını verir.

Abdülâziz balık avında

Eski amatör balıkçılarla ilgili son öyküyü, bir dönemin popüler yazarlarından Münir Süleyman Çapanoğlu'nun kaleminden aktaralım:

"Babam rahmetli, balık avına çok meraklıydı. Birkaç tane sandalı, ağları ve tam takımlı bir av alâti, oltalarla dolu bir kutusu vardı. Misinaları, beygir kuyruğu killarına büyük bir titizlikle seçer alırdı. Zoka kalıplarını, malta taşlarını oyup kendi döker, kendi civalardı. Bir zaman geldi ki zokaları -ikide bir civalamak için- gümüşten dökmeye başladı. Balık avına merak sardırılmış Osmanlı ricalinden, paşalardan ve miras-yedilerden başka, padişahlar arasında da lüfer tutmaya merak sardırınlar vardı. Kıyafetlerini değiştirerek ava çıkarlar, meraklılarla ve balıkçılarla lüfer tutma-

ya savaşırlardı. Üstad Ekrem'in babası ve baba dostum Ercümen Ekrem Talû'nun büyük babası Recai Efendi, musahabeleri gerçekten minnet sayılan zarif ve nüktedan bir adamdı. Bazan bir Bektaşî gibi âsi, insafsızca müstezhi, daha doğrusu yaman bir heccav kesilir, bazan da Nasrettin Hoca gibi eşi bulunmaz bir mizah ustası olurdu. Mamafih, saati saatine uymayan zamanları da vardı. O zaman sert bir adam olur, tiryakileşirdi. Ve muhakkak ki keyif ehliydi.

Lüfer mevsiminde sandalına kurulur, oltalarını arak balık yatağı olan yerlere giderdi. Ve bu zevkini bir akşam ihmal etmezdi.

Bir akşam, ay, değişmeyen ve biraz da alaylı tebessümüyle semadan bakarken, Recai Efendi avlanmaya çıktı. Yıldızları gözlerini açıp kapıyor, rüzgar çiçeklerin ve denizin baygın ve iyodlu kokularını sürükleyerek esiyor, bir Boğaz, bir hülya ve rüya diyarını andırıyordu.

O akşam Sultan Abdülâziz de lüfer avına çıkmıştı. Yanında baş mabeynciler-

den Nevres Paşa da vardı. [Çapanoğlu, dipnotunda bazı muharrirlerin, Sultan Abdülâziz'in yanındaki zatın Mabeynci Ziver Bey olduğunu yazdıklarını belirtiyor.] Kıyafetlerini o kadar ustalıkla değiştirmişlerdi ki, tanınmalarının ihtimali pek azdı.

Padişah tek çifte bir sandala binmişti. Bir aralık sandallar birbirine yaklaştı. Sultan Abdülâziz, Recai Efendi'nin karakterini ve patavatsızlığını bildiği için onu kızdırmak ve söyletmek istedi.

Nevres Paşaya:

- Efendiyi kızdıralım, dedi. Takılıver ona biraz...

Paşa, padişahın emrini yerine getirdi, Recai Efendiyi sordu:

- Nasılsın bey baba? Balık dokunuyor mu?

Recai Efendi cevap vermedi; kaşlarını çatdı, somurtarak Nevres Paşa'ya baktı.

Paşa tekrar seslendi:

- Ayol dilsiz misin? Niye cevap vermiyorsun? Yoksa bir şey tutamadın mı?

Efendi yine cevap vermedi. Oltasını birkaç kulaç çektiikten sonra tekrar koyver-

di. O, bu ameliyeyi yaparken, Sultan Abdülâziz de Nevres Paşa'yı dürtüyor, Recai Efendiyi takılmakta devam etmesini fısıldıyordu. Bunu Recai Efendi de gördü.

Nevres Paşa, sesini biraz daha yükselterek:

- Biz de birşey avlayamadık, dedi. Nil ve Fırat'ı kurutan mübarek kademin bugün de denizin dibini kuruttu.

Bu söz Recai Efendi'yi kızdırdı, artık dayanamadı:

- Kabahat, dedi, sende değil, senin gibi zevceği kıskırtıp üstüme saldırtan yanındaki kara sakallı herifte. Yine sen ona dua et, yoksa balığın bana mı, yoksa sana mı dokunduğunu gösterirdim. Sözüünü bitirince döndü hamlacısına emretti:

- Çek yalya!

Ertesi günü Sultan Abdülâziz'in yerlerinden biri, Recai Efendiyi ziyarete geldi.

Kırmızı bir kese içindeki 'Atiyye-i Şahane'yi sunarken:

- Keseyi, dedi, dün akşam lüfer avındaki "kara sakallı herif" gönderdi efendim!"

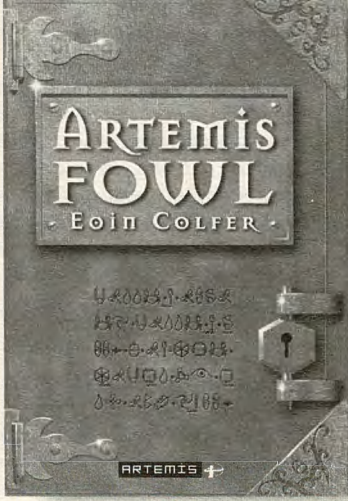
ZAMAN MAKİNESİ

Hazırlayan ve sunan: Gökhan Akçura

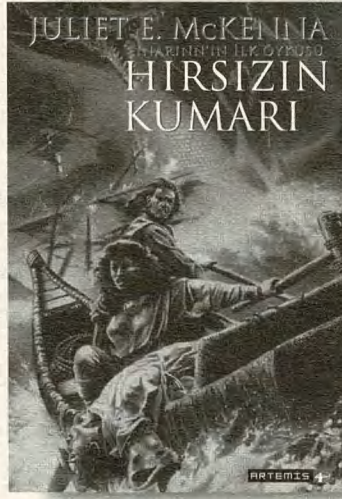
Vaat edilen romanlar
diyarına hoşgeldiniz!

Artemis

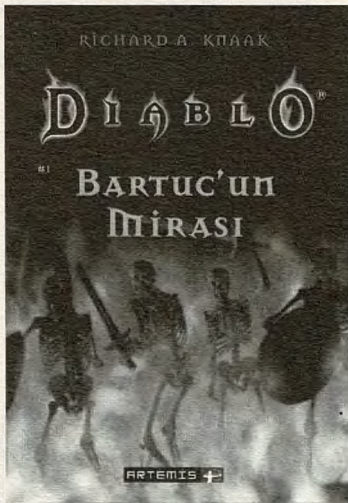
Artemis'te her kitap bir macera

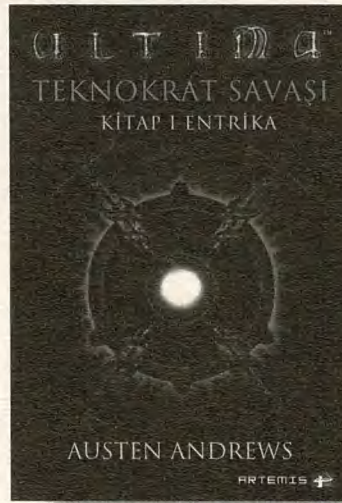
Artemis Fowl. Dünyanın gelmiş geçmiş en genç suç dehası. Henüz on iki yaşında. Yanında devasa Kâhya. Artemis'in koruması ve hizmetkârı. Artemis, ailesinin servetini ve itibarını geri kazanmak uğruna Peri Halkının hazinesine göz dikerse ne olur? Tabii ki Peri Halkını karşısına alır. Artemis'in karşısında kimler mi var? Sıkı durun! Peri Halkının tek kadın subayı, yetenekli bir elf, Yüzbaşı Holly. Asabi, otoriter ve pancar suratlı kumandan Yarbay Root. Periler Diyarı teknolojisinin beyni sentor Foaly. Ve efsanevi hırsız cüce Mulch.

Einarinn'de büyü sadece birkaç seçkin kişi tarafından biliniyordu. Bunlar, Başbüyücünün yakın gözetimi altında herkesten uzakta özel bir hayat sürüyorlardı. Fakat hiçbir şey sonsuza kadar sürmeyecekti. Livak geçimini hem kumar oynayarak, hem de bazen hırsızlık yaparak sağlıyordu. Uzun zamandır becerileriyle hayatta kalmaya alışmış ve büyük tehlikelerden kıl payı kurtularak yaşamıştı. Çaldığı bir antikayı köyden geçmekte olan bir tüccara satarken kendini politik entrikalarla dolu ve içinde bulunanların aklına gelemeyecek kadar büyük bir kumarın oynandığı tehlikeli bir dünyada buldu.

Hepinizin bildiği gibi zamanın başından beri, Göklerdeki Cennetin melekleri ve Alevli Cehennemin iblis sürüleri, bütün yaradılışın kaderini etkileyen bir savaşı sürdürüyorlar. Kavga, artık dünyada devam ediyor... Ne insanlar, ne melekler, ne de iblisler, bu kavgadan kaçabilecek... Kılıçlar, büyü ve sonsuza dek sürecek olan bir kavgayla ilgili bu hikâye, Blizzard Entertainment'in çok satan, ödüllü bilgisayar oyunu DIABLO'dan ilham alınarak yaratıldı.

Büyüülü bir tufan sonrası ülkeye son şeklini verme planı ters tepince Sosaria'nın eski dünyasının kaderi tamamen değişir. Artık geçmiş, şu an ve gelecek tektir... Üçünün birleşimi bu tuhaf dünyada şaşırtıcı keşif ve çelişkiler çağını başlatır. Bir zamanlar birbirlerinden ayrılan savaşçı Jukalar, matematikçi Teknokratlar, Meerler ve Yeni Britannia'nın Erdemli Şövalyeleri artık birbirlerine düşüldü. Karşılıklı sabotajlar düzenlerken diğer yandan bunu açığa çıkaracak hassas ittifaklar kuruyorlar. Keskin düşmanlıklar geçici olarak bir kenara konmadıkça gerçek açığa çıkmayacak ve tüm Sosaria paramparça olacak.

Tü yap Kitap Fuarında buluşalım...
4. kısım 477 no'lu ada

Bu dünya nâmümkün

Metis Yayınları'ndan –Z Yayınları'nın işbirliğiyle yeni bir dizi: "Antikapitalist hareket için kılavuzlar", dünyanın her yerinden eylemcilerin katıldığı büyük gösterilerle açığa çıkan, sosyal forumlarla, sürekli tartışmalarla güçlenen bir çok-parçalı muhalefetin anahatlarını örüyor. İlk üç kitabı Roni Margulies'in yönetiminde yayınlanan dizi, meseleleri birçok alana yayılan, çok çeşitli örgütler tarafından yürütülen bir mücadelenin öncelikli konularına ısınmaya yönelik bir çaba. İlk kitap "Küreselleşmeyi Anlama Kılavuzu", dizinin çerçevesini kuruyor ve geniş bir özet işlevi görüyor: Kolomb'dan, Adam Smith'den bu yana Batı kapitalizminin çeşitli aşamalarını özetleyen, IMF, Dünya Bankası, GATT, DTÖ gibi kuruluşların doğumlarına ve büyümelerine mercek tutan kitap, yapısal uyum ve borç programlarıyla küresel eşitsizliğin giderek nasıl arttığını, şirketlerin nasıl büyüdüğünü tablolarla, rakamlarla, dünyanın pek çok bölgesinden delillerle anlatıyor. Kitabın sonuna eklenen makaleler ve söyleşiler, neye karşı çıktığı belli olan bu hareketin ya da hareketler dizisinin herkesçe net anlaşılabilir önerilerini, taleplerini de içeriyor.

Bu genel çerçeveden sonra, ikinci kitapla, "DTÖ: Kimin Ticaret Örgütü?"yle beraber, aslı ama daha spesifik alanlara yoğunlaşmaya başlıyoruz. Seattle gösterisinden önce yazılan, Dünya Ticaret Örgütü'nün beş yılına odaklanan kitap, örgütün ürettiği makro politikaların hayatımızın en küçük anlarını nasıl doğrudan etkilediğini, kamunun genel çıkarının aleyhine olacak bazı yasal değişikliklerin nasıl bir küçük azınlığa yaradığını anlatırken, okuyanı ikna etmekte pek de zorlanmıyor. Dizinin üçüncü kitabı "Irak'a Savaş" da ikna konusunda hayli başarılı: Irak'ın yakın tarihini, Ortadoğu'daki rolünü ve yerini, ABD'yle ilişkilerini anlatarak açılan kitap, uzun bir söyleşiyle sür-

yor. Söyleşi Scott Ritter'la yapılmış; Ritter, Amerikan ordusunda uzun yıllar çalışmış emekli bir deniz piyadesi, yedi yıl boyunca da Irak'ta BM'in silah denetçisi olarak bulunmuş. Tam mânasıyla "içeriden" biri, "güvenilirliği" de buradan geliyor. Ritter, tane tane, Irak'ın kitle imha silahı yapamayacağını, Saddam'ın El Kaide'yle ilişkisinin bulunamayacağını, Irak'taki Şii-Sünni-Kürt çelişkinin, aşiret yapısının ve komşu ülkelerle ilişkilerin mevcut koşullarda dışardan dayatılan bir demokrasiye izin veremeyeceğini anlatıyor. Savaş çanlarının çalmaya hazırlandığı bugünlerde, Bush ve şürekasının hesaplarını, savaşta kârlarını da bir bir ortaya döküyor, bunun için de hayli nesnel bir üslup kullanıyor, Irak ajanı olarak suçlanmak pahasına, Amerikan anayasasını savunuyor...

"Antikapitalist hareket için kılavuzlar", majör-minör pek çok soruna ışık tutup çözüm arayan, bu uğurda mücadele eden çok sayıda örgütün işbirliğiyle yürütülen geniş bir hareketin Türkiye'de de filizlenmesini, Türkiye'nin tartışmalarından ve mücadeleden uzak kalmamasını amaçlayan, realiteyi insanın yüzüne çarpan bir dizi. Kitapların sonuna, Türkiye'den ve dünyadan önemli adresler de eklenmiş. Bu sayfalarda iletişim, etkileşim ve dayanışma var: Başka bir dünya mümkün!

Metis, uzun süredir piyasada bulunmayan, çok da aranan ilk kitabını, 12 Eylül koşullarındaki "saklı" dilinden kurtararak yeniden bastı: Christopher Caudwell'in "Ölen Bir Kültür Üzerine İncelemeler"i, 20. yıl şerefine, iki cilt bir arada. D.H. Lawrence'dan Bernard Shaw'a, pasifizm ve şiddetten sevgiye, dinden psikolojiye, estetiğe, burjuva bireyinin kuruluşunu, yarattığı kültürü, özgürlük anlayışını tartışan Caudwell'in bu klasik yapıtı vesilesiyle, iyi ki doğdun Metis!

Dilimde tüy bitti

Karl Marx

Devletin borçlanması

Düzenin doğal lideri

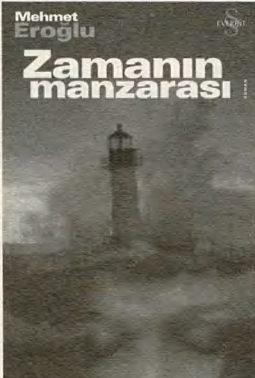
Ulusal üretim hacminin ulusal borç tutarının ölçülemeyecek kadar altında olduğu, devlet iradinin, spekülasyonun en önemli konusunu oluşturduğu, ve büyük verim sağlayacak biçimde yatırım yapmak isteyen sermayenin başlıca pazarının borsa olduğu bir ülkede, evet, böyle bir ülkede, bütün burjuva ve yarı burjuva sınıflardan gelme pek çok kişinin devlet borcuna, borsa oyununa, maliyeye katılması gerekir. Bütün bu ikinci dereceden iştirakçiler, bu çıkarları en büyük ölçülerle temsil eden, onları bütünlükleri içinde temsil eden kesimde, kendi dayanaklarını ve doğal liderlerini bulmazlar mı? Kamu servetinin yüksek maliyenin eline düşmesi olgusu neyle belirlenir? Devletin dumandan artan borçlanmasıyla. Peki ya devletin borçlanması? Devlet giderlerinin sürekli olarak devlet gelirlerini aşmasıyla. Devlet borçlanmaları sisteminin aynı zamanda hem nedeni, hem de sonucu olan bu oransızlıkta.

Bu borçlanmadan kurtulmak için, devletin, borçlardan kaçınması ve olağanüstü vergi katkılarını en zengin sınıfların omuzlarına yükleyerek, geçici de olsa, en kısa zamanda bir bütçe dengesine ulaşması gerekir. Ulusal zenginliği borsanın sömürsünden kurtarıp aşımak için, düzen partisi, kendi özel servetini vatanın yoluna kurban mı edecektir? Pas si bête! (O kadar budala değil!)

Şu halde, devlet tamamıyla altüst olmadan devlet bütçesi altüst olmaz. Bu devlet bütçesiyle devletin borçlanması zorunluluğu vardır, bu devlet borçlanmasıyla ticaretin egemenliğinin, devlet borçlarının, devlet alacaklılarının, bankerlerin, sarrafların, borsa dolandırıcılarının zorunluluğu vardır.

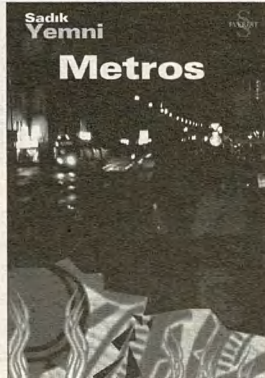
EVEREST

www.everestyayinlari.com

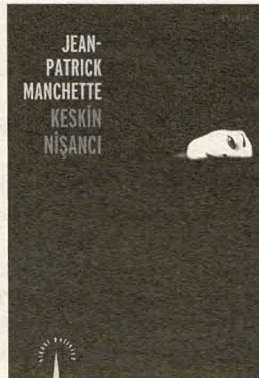
Mehmet Eroğlu /
Zamanın Manzarası (Roman)
(2. Baskı)

Mehmet Eroğlu'nun 1988-2002 yılları arasındaki Türkiye'yi, gözünü kırpmadan ölüme yatanları, ülkemizde yaşanan derin acıları ve 'trajik bir aşkı' anlatan romanı...

Sadık Yemni /
Metros (Roman)

Amsterdam'dan başlayıp İstanbul'da sona eren balina nefesli romanı, edebiyatımızda cümbüşlü tirildeme makamında icra edilen ilk yapıt...

Jean-Patrick Manchette /
Keskın Nişancı (Siyasi Polisiye)

'Yeni polisiye' akımının en önemli isimlerinden Manchette, çok önemli suikastlerden sıyrılmış bir kiralık katilin, 'derin devlet' elindeki 'trajik' sonunu anlatıyor...

Paco Ignacio Taibo II /
Mutlu Son Yoktur (Siyasi Polisiye)

Taibo, Meksika gerçeğinden yola çıkarak, Üçüncü Dünya ülkelerinin çaresizce kesilen kaderlerinin arka planındaki siyasi aktörleri teşhir ediyor...

Hasan Bülent Kahrman /
Postmodernite İle Modernite Arasında Türkiye (Kültürel Çalışmalar)

"Dünyadaki ve Türkiye'deki yeni özgürlük düşüncesi, modernitenin bir sosyoloji, siyaset ve estetik olarak sert ve katı yanlarının aşılmasını zorunlu kıyor."

DUMANI ÜSTÜNDE

Aptal Beyaz Adamlar

Michael Moore, çeviren: Ayşe Göktürk Tunceroğlu, Babiali Kültür, 249 sayfa

Cannes'dan ödüllü bir yönetmen, best-seller kitap yazarı, televizyon yapımcısı... Dünyanın ve ülkesinin gidişatından sorumlu bir gerçek vatandaş. Michael Moore'un otuz küsur haftadır ABD'de en çok satılan listesinde bulunan "Aptal Beyaz Adamlar" isimli kitabı, "takdim" bölümünde Ayşe Göktürk Tunceroğlu'nun anlattığına göre, epey çetrefilli bir dönemden sonra basılabilmiş. 2000 senesindeki ABD başkanlık seçimlerinin analizi olarak başlayan kitap, 2001'in ilk aylarında tamamlandığı ve 50 bin adet basıldığı halde, araya 11 Eylül'ün girmesiyle dağıtılmamış. Yayıncı Harper Collins-Regan Books, Moore'dan "başkan hakkındaki sert fikirlerini gözden geçirmesini, ona yazdığı açık mektubu ve seçimlere karışan hileleri anlattığı bölümleri kitaptan çıkarmasını" istemiş. Üstüne, Harper Collins'in sahibi Rubert Murdoch, eski kopyaları yok etmek, yenilerinin basım masraflarının da yarısını karşılamak için Moore'dan 100 bin dolar talep etmiş. Kütüphanelerin elektronik posta kampanyası ve bazı yayın organlarının tepkisiyle yayıncıların fikri değişince, kitap 2002 martında piyasaya sürülmüş.

Moore'un eleştirilerinden, başta Bush ve Cumhuriyetçiler olmak üzere, Clinton-Gore ve Demokratlar, Ralph Nader ve Yeşiller, Amerikan adalet ve eğitim sistemi, "beyazlar", erkekler, global şirketler nasibini bolca alıyor. Moore, bir akademisyen gibi değil, sade bir vatandaş gibi yazıyor. Kızgın, şaşkın, ama dalga geçmeyi hiç ihmal etmiyor, arada iğneyi kendine de batırıyor. Amerika'nın göbeğinde gördüklerini, duyduklarını ve okuduklarını aktarıyor, ama istatistikleri, kayıtları da yılmadan araştırıyor, yorumluyor. Sayesinde, hem George Bush'un 14 Haziran 2002'de İsveç başbakanına, kamera çalışmıyor zannedip fışıldadıklarını duyuyoruz ("Kazandığımı şaşırıyorum. Barışa, refaha ve sorumluluğa karşı yarışıyordum"), hem de kabinesinin kirli çamaşırlarını, yenilenebilir enerji kaynakları için ayrılan fonun yarısını kesmekten tutun,

mikrop savaşını yasaklayan 1972 antlaşmasını destekleyen milletlerarası antlaşmaya imzaya yanaşmama kadar bir dolu icraatını... Bir Amerikan lisesinin koridorlarında dolaşırken tanık olacağımızı da anlatıyor Moore. Yapılacak bağışlar karşılığı "Karbonatlı İçecek Şirketi" adı altında ders açan okulları mı istersiniz, havaalanı güzergâhında diye çatılarına 7-Up yazdırılan mı? Bir olayda "Coke Günü"nde Pepsi tişörtü giyen bir öğrenci okuldan uzaklaştırma alıyor. İdarecilere göre bu genç, "coke kelimesini vücudlarıyla oluşturan öğrencilerin fotoğrafları çekilirken gömleğinin içinden Pepsi tişörtünü göstererek okul kurallarını ve fotoğrafı bozduğu için uzaklaştırma almıştı". Bir süre sonra Pepsi bu öğrenciyi bir paket tişört ve şapka gönderiyor!.. "Aptal Beyaz Adamlar", Amerika hakkında düşünceye durduğumuzda elimizin altında bulunması gereken bir kitap...

Lozan -Bir antiemperyalizm masalı nasıl yazıldı?

Tolga Ersoy, Sorun, 196 sayfa

Lozan Antlaşması, okullarda öğrendiğimiz, sonra ayırtılarını unuttuğumuz, hafızalarımızda Türkiye Cumhuriyeti'nin -Osmanlı'nın aksine- Batılı devletlerle "eşit" bir şekilde masaya oturduğu, "onurlu" sonuçlarla ülkeye döndüğü bir antlaşma; bu genel kabulün tartışmaya açıldığına çok da rastlamıyoruz. Halbuki Lozan, içine doğduğumuz toplumun, kütüğüne yazıldığı devletimizin bugün hâlâ tüm ağırlığıyla devam

eden şartlarını belirleyen bir nirengi noktası. Tolga Ersoy'un doçentlik tezinin perspektifinden bakıldığında, bir defa ortada "yeni" bir ilişkiler ağı, dolayısıyla yeni bir devlet yok: Anti-emperyalizm söyleminin arkasında durabilmek için ewela anti-kapitalist olmak ilkesinden hareket eden Ersoy, Lozan'da tarafların hiç de eşit şekilde masaya oturmadığını, borçlardan sınırlara, antlaşmada kabul edilen maddelerin bir kazanım sayılamayacağını söylüyor. Bir takım "gerilla hareketleri" dışında gerçekten bir kurtuluş savaşı olup olmadığı gibi temel bir sorudan hareket eden Ersoy, Türkiye devletinin yeni iktisadi yapılanmasının bir tür "emperyalizme biat" anlamına geldiğini vurguluyor ve ABD'yle geliştirilen, ülkeyi boydan boya kat edecek ve çevresindeki madenlerin haklarını da ABD'ye verecek Chester demiryolu projesinin antlaşma sırasındaki rolünü, I. İzmir İktisat Kongresi'nin görüşmelerle aynı tarihlere denk getirilmesinin sebeplerini sorguluyor. Tarihi tarihte bırakmayan, bugünün Türkiye'siyle dünün gerçeklerini ve düne dair kabulleri karşılaştıran "Lozan", sonundaki eklerle, başvurduğu anıtlarla, olayları anlamlı bir biçimde birbirine bağlamasıyla düşündürücü, kafa açıcı, geçmişe daha dikkatli bakmayı öneren bir çalışma...

Küreselleşme -Büyük Hayal Kırıklığı

Joseph E. Stiglitz, çeviren: Arzu Taşçoğlu - Deniz Vural, Plan B, 316 sayfa

Derviş'in Siyaseti Siyasetin Dervışı

Sefa Kaplan, Metis, 208 sayfa

2001 Nobel Ekonomi Ödülü'nü Clinton'ın Ekonomik Danışmanlar Konseyi Başkanı ve Dünya Bankası Başekonomisti alınca sevinmiştik. Şaka yok, ironi yok, gerçekten sevinmiştik. Joseph Stiglitz, evet, "onlar" dandı ama, neler söylüyordu öyle? Mesela: "Sürdürülebilir, adil ve demokratik büyüme sağlayacak politikalara ihtiyaç vardır. Kalkınmanın nedeni budur. Kalkınma, birkaç kişinin zengin olmasına katkıda bulunmak ya da yalnızca ülkenin elit kesiminin yararlandığı bir avuç anlamsızca korunmuş sanayi dalı yaratmak değildir; kalkınma, kentli zenginlere Prada, Benetton, Ralph Lauren ya da Louis Vitton'u getirip kırsal kesimdeki yoksul insanları sefalet içinde bırakmak demek değildir. Moskova'daki mağazalardan Gucci marka çanta satın alabiliyor olmak, ülkenin bir piyasa ekonomisi haline geldiğini göstermez. Kalkınma, toplumun dönüşmesi demektir, fakirlerin hayat-

larını daha iyileştirmek ve herkesin, başan şansına, sağlık, eğitim hizmetlerinden yararlanma fırsatına sahip olması demektir..." Stiglitz, düşüncelerinde samimi. Küreselleşmenin, özelleşmenin büyük nimetleri olduğu düşüncesinde samimi olduğu gibi. Mevcut işleyiş karşısında her ne kadar biraz naif bir ses tonuyla konuşsa da, başında bulunduğu kurumların politikalarına yönelik eleştirilerinde de bir o kadar sert. Dünya Bankası ve IMF'nin kuruluş ilkelerinin çok uzağına düştüğünü, Reagan ve Thatcher iktidarlarında bu kuruluşların kadrolarında yapılan "darbe"den sonra bu kurumların ABD Hazinesisiyle adeta özdeşleştiğini söyleyen Stiglitz, esasında birer kamu kuruluşu olan IMF ve Dünya Bankası'nın dayattığı alternatifsiz iktisat politikasının politikanın her yerde her zaman başarılı olmasının imkânsız olduğunu söylüyor. Devletin sosyal harcamalardan elini çekmesini, vergileri yükseltmesini, faizlerin de yüksek tutulmasını her etapta öneren IMF'nin sebep olduğu krizleri, özellikle Doğu Asya krizinden sonraki gelişmeleri kayıtlara geçen, dünyanın dört bir tarafında gördüğü yoksulluk tablolarıyla IMF ve Dünya Bankası yönetimlerindeki ekonomistlerin züppeliğini karşılaştıran Stiglitz, "bunca göstericinin haksız olamayacağını" da belirtmeden edemiyor. 1991 Nobel İktisat Ödülü'nü alan Robert Lucas'la sanki benzer bir ekolden gelen, insanı onun gibi şaşkırtan Stiglitz'in teşekkür ettiği mesai arkadaşları arasında Kemal Derviş de var: "Sosyal demokrat" Derviş'e bu kitabın ışığında yeniden bakmak da enteresan olabilir...

Bunun için bize yardımcı olabilecek bir kitap yayınlandı. Daha önce de Metis'in Siyahbeyaz dizisinden "Kemal Derviş -Bir 'Kurtarıcı' Öyküsü"nü yayınlayan Sefa Kaplan'ın devam niteliğindeki bu kitabı, bir siyasi figür olarak Kemal Derviş'e odaklanıyor. Gazete haberlerinden, toplantılardan, konuşmalardan derlemelerle anlatılan siyasetçi Derviş'in hikayesi, Asaf Savaş Akat, Enis Berberoğlu, Bülent Eczacıbaşı, Nilüfer Göle, Şerif Mardin gibi isimlerle yapılan söyleşilerle desteklenmiş. Mesela İngiltere'de, LSE'de yaptığı bir konuşmada Anthony Giddens'in tezlerinden yola çıkarak solculuğunun altını çizen Derviş'in Stiglitz'le

ilişkisi de kitapta bahis mevzuu... Yeni bir yayinevi olan Plan B'ye hoşgeldin derken, Metis'e de bir site-mimiz var. Yukarıdaki kitap fotoğrafına göndermeyle yazılan arka kapak notları şöyle sona eriyor: "Derviş'in siyaset serüvenini adım adım izleyen bu kitabın, bir umudun alaturka siyaset içinde nasıl sönüp gittiğini ortaya koyduğunu düşünüyor, kapak fotoğrafımızı da Türk siyasal kültürüne armağan ediyoruz..." Siyahbeyaz dizisinin yönetmeni, malûm, YTP'den milletvekili adayydı; yukarıdaki satırlar, Metis'e de, Ruşen Çakır'a da yakışmıyor. Fotoğraf seçiminden ve satırlarından fişkıran elitizm ve hatta homofobi de, kitap boyunca Derviş'e yöneltilebilecek haklı eleştirilerin ciddiyetini hayli azaltıyor. Bir yayinevinin kitaplarını sıcak bir siyasi müdahale olarak kullanması iyi bir şey olabilir, ama bu, herhalde en talihsiz örneklerden biri...

ŞEBNEM İŞİGÜZEL'LE "SARMAŞIK" ÜZERİNE

Ruhumuzdaki perdeler

Şebnem İşigüzel'in yeni romanı, önceki kitapları gibi, kimilerinden büyük alkış aldı, kimilerine pek bir şey demedi. Postexpress'te de haliyle böyle oldu. Öyle olunca da, "Sarmaşık"ın yazarına mikrofon tutmak farz oldu...

"Sarmaşık", okuyucuyu oyuna çağırır ve sonrasında o "oyun"da onu yoran bir roman duygusu veriyor. Kahramanların tamamı birbiriyile bağlantılı ve hayli iç içe. Okuyucuyu zorlayan bir üslup söz konusu. İlk başta bu bir tercih gibi geliyor, sonradan farkediliyor...

Şebnem İşigüzel: Roman, kartopu gibi: Gittikçe büyüyor ve sonunda bir çığ gibi üzerinize gelip sizi soluksuz bırakıyor. Okuyucunun dengesini ve ruh halini bozmak, değiştirmek niyetindeydim. Eklenecek büyüyecek bir matematiksel yapı vardı kafamda. Tesadüf temasını kullanmak, bu temanın üzerinden romanı sürüklemek, böyle bir kurguyu gerektiriyordu. Dilimin akıcı olduğunu söylerler. Bu müsama ha, bu kitabı ortaya koymamda bana yardımcı oldu. Bir duvarı kaplayan sarmaşığın dallarını birbirinden ayırmak için nasıl dikkatli bakmanız gerekirse, biraz yorucu olsa da, zor olmayan bir okuma süreci. Birçok hatırlatma vardı romanda, okuyucuya hamallık yaptırmayalım diye hepsini temizledik. Romanımda inandırıcı sürprizler olmasını istedim. Benim gözümde bir romanın gücü, inandırıcı sürprizleridir. Başlangıçta pek çok numarayı bunun üzerinden yaptım. Okuyucuyu peşime taktım, önce inandırdım, sonra neredeyse bir cümlelik bir mazeretle, fazla dil dökmeden onu vazgeçirip başka bir şeye inandırdım. Bağlantılar için sihirli cümlelerim vardı. Yani okuyucunun koşup koşup soluklanacağı, tutunup kalacağı güzel, küçük ışıklı bağlantı cümleleri. Ben "Sarmaşık"ın okuyucusu olsaydım, beni yoran şeyin merak ögesi olduğunu düşünürdüm.

Kitabın arka kapağındaki ilk cümle, "2002 kışı, İstanbul" diye başlıyor. Oysa romanda "kış duygusu" neredeyse hiç hissedilmiyor...

Romanın kendi zamanı, ocak sonundan mart başına kadar. Romanın bir yerinde Salim Abidin, 24 Şubat 2002 tarihli Guardian gazetesini gösterir. Hatırlarsanız, kar-kış ocak ayının başında olmuştu. Ocak ortasından itibaren havalarda düzleşmişti. Yani tıpkı romandaki gibi birkaç yağmur filan oldu. Üstelik ben romana kapandığım günlerde, yani 24 Şubat'tan sonra havalarda epey güzelleşmişti. Ve ben de o güzel havalarda kapanıp yazarken gerçekten kışı hissedemiyordum. Bir de Orhan Pamuk'un "Kar" kitabı kışın tozunu attırdı. Aslında orijinal zamana bağlı kalmadan kar yağdırabilirdim belki ya da hava çok soğuk diyebilirdim, ama diyemedim bir türlü. Hatta Ali Ferah, Salim Abidin'in evine ilk gittiğinde, "pırlı pırlı bir cumartesi günüydü" der. Çünkü o satırları yazdığım da havalarda hep iyi gidiyordu.

"Sarmaşık"ı çok kısa bir zamanda yazdığınızı söylediniz. Romanın zihninizde oluşma süreci nasıldı?

Ali Ferah, iki yıl öncesinden yakama yapışmıştı. Yüzyıldır eşyalarının yerleri değişmeyen evi, katonik şizofren kızkardeşi ve annesiyle o vardı. Romanın temalarını da belirlemiş, seçmişim. Kitap bilgi olarak da hazırdı kafamda. Bir romana oturmadan önce bir sürü küçük deftercik doludurum. Geçen gün onları karıştırırken Van Gogh'u takma Micky Mouse kulaklıklarıyla hayal ettiğimi yazmış olduğumu gördüm. Kursk ve sisli puslu Boğaz'da sandal gezintileri de vardı kafamda. Ama tesadüfen diyebileceğim biçimde, Picasso, Vladimir Starov ve Artemisia daha sonra belirledi mesela. Ama Milan Kundera'yla ilgili kelime oyununu çok önceden bir kenara yazmışım. Roman kafamda biriktiği. Yine de kitabın büyük bir bölümü, tesadüfen masa başında belirdi. Oleg, ben o satırları yazarken pencereden baktı. Serçe parmağını kaybetme hikâyesini okur gibi yazdım. Biraz da benim hikâyeciliğim izleri var bu romanda. Çok hikâyeli bir roman, çok parçalı. Ama ben bunları tesadüf temasıyla ördüm. Yoksa birbirinden çok kopuk olma tehlikesi vardı. O bütünlüğü tesadüfle sağladım. Mesela yazarken şunu çok hisset-

tim; Alex'i, Ekber'i de anlatsam keşke. Bunları da yazabilirdim, kendimi zor tuttum.

Cinsellik sadece bu kitabınızda değil, diğer kitaplarınızda da sık ve baskın bir şekilde karşımıza çıkıyor. İlk kitabınız "Hanene Ay Doğacak"tan "Sarmaşık"a kadar olan süreçte cinsellik olgusunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

"Hanene Ay Doğacak" ile "Sarmaşık", kötülük açısından türdeş kitaplar. Cinsellik, zavallı hayat maceramızda nasıl bir parçamızsa, romanda da öyle, ama benim kahramanlarım bunu çok dertli, kötü yaşıyorlar. Ama neden kötü anlatıyorum, neden hiç iyi anlatmıyorum, bunu ben de bilmiyorum. Niyetim o değilken, zavallı karakterlerimi hastalıklı bir cinsellikle taçlandırıyorum. Yazarken aklıma hep kötülük geldiği için cinsellikte de iyi bir şey kuramıyorum. Ama yeni yazacağım romanda olumlu bir cinsellik barındıran sahne yaratma niyetindeyim. Çünkü cinselliği elime yüzüme bulaştırmadan ve kabalığa kaçmadan anlatabildiğimi düşünüyorum.

Kendinizi kitabınızın içine koyduğunuz bölüm olan "Şebnem İşigüzel mi? O da kim?" bölümü kitabın "oyun" duygusunu güçlendirirken, "gerçeklik" duygusunu zedelemiyor mu? Kendinizi kitabın içinde bir kahraman olarak görmek böyle bir duygu verdi mi size?

Orada sadece bir oyun oynamak istemişim. Bu kimin romanı? Ben yazarım. Salim Abidin yazar. Yoksa Ali Ferah mı anlatıyor bütün bunları bize? Yazanın kendinden söz etme hali beni çok rahatsız eder aslında.

Ama burada Şebnem İşigüzel çok sıradan ve kendi halinde görünüyor. Bu bölümde terbiyeyi elden bırakmadığımı düşünüyorum. Benim ortaya çıktığım bölümde gerçeklik duygusu biraz kırılmış olabilir. Çok bencilce olacak, ama o bölümü yazarken çok eğlendim. Kendimi aylardır beraber olduğum o insanların arasında buluverdim. Benim mükafatımdı o bölüm. Bir de benim sayemde Salim Abidin'in edebiyat hakkındaki gö-

Bir romanın gücü, inandırıcı sürprizleridir. Okuyucuyu peşime taktım, önce inandırdım, sonra neredeyse bir cümlelik bir mazeretle, fazla dil dökmeden onu vazgeçirip başka bir şeye inandırdım.

rüşlerini dinleme olanağı buldum aslında. Ayrıca o sahnede benim yanımda bulunan ve Salim Abidin'in evini satın alan Japon böcek koleksiyoncusu, ileride yazacağım bir romanda karşımıza çıkabilir. Ayrıca benim romana girmem, son bölümdeki o önemli konuşmanın zeminini hazırladı. Hatırlayın Ali Ferah'ın benim arkamdan söylediklerini Salim Abidin'e, "herkes sizin gibi çap-

kin değil" sözünü söyledi ve düğüm de bundan sonra çözüldü.

Kitaptaki Nobel ödüllü yazar Salim Abidin, bir Orhan Pamuk parodisi mi?

Hayır, Orhan Pamuk değil. Salim Abidin, Türk edebiyatında eş benzeri görülmemiş bir tip. Çok popüler olmasıyla Hary Potter'ın yazarı gibi. Kendini göstermeme haliyle Salinger, edebiyattaki büyüklüğüyle, yazı gücüyle Fowles, hatta Nabokov, çok agresif ve küstah olma haliyle Norman Mailer. Salim Abidin, bütün bunların ortak noktası. Orhan Pamuk çok sevdiğim bir arkadaşım. Salim Abidin'le hiçbir ortak noktaları yok. Tanıdığım insanları, arkadaşlarımı romanlarıma konu etmeyi ahlâklı bulmam zaten. Ayrıca Salim Abidin muazzam bir zenginliğin içinde, üstelik her kitabı dünyada 1 milyon satıyor. Yani Türk edebiyatında onun eline su dökülecek bir yazar yok!

Yıllar önce bir dergiye yazdığınız yazıda, üzerinde çalıştığınız bir kitap için fizik çalıştığınızı söylemişsiniz. "Sarmaşık"ta yoğun bir biçimde resim var. Bu kitabı yazarken de böyle bir çalışma programınız oldu mu?

Resim zaten benim özel bir ilgi alanım. Ama bu kitap için Oryantalistleri özel olarak çalıştığımı söyleyebilirim. Nöroloji de okudum. Yalnız nörolojiyi şöyle kullandım: Çok büyüül bir dünya nöroloji. Şimdi bir anda hiç ummadığınız ve o güne kadar hiç görülmedik bir hastalığa yakalandığınız ortaya çıkabilir. Ali Ferah ve Salim Abidin'in hastalıkları bilinen hastalıklar, ama alkolik bir nörolog yardımıyla, "acaba doğru teşhis ve doğru tedavi yapılıyor mu?" şüphesini yerleştirdim. Ali Ferah'ta renkler gidip geliyor. Ama şuna da emin olamayız: Ali Ferah her şeyin kaçta kaçını bize itiraf ediyor? Romanın aynı zamanda yalan üstüne yalan ve inkârın inkâr olduğunu göz önünde bulundurursak, belki de böyle bir hastalığı yok Ali Ferah'ın. Üstelik romanın bir yerinde nöroloğun sekreteri aracılığıyla bizi şaşırtan şeyler öğrendik. Romanın en dibinde her şeyi sürükleyen ve değiştiren bir dip akıntısı daha var. Daha önce yarım bıraktığım romanım için öğrendiğim fizik ve matematik, belki bana bu kurguyu yapma olanağını verdi. Şimdi oturacağım romanın ana teması için iktisat raporlarına varana kadar belki çok ilgisiz gelebilecek pek çok şeyi okuyacağım.

Kitabın etkileyici bölümlerinden biri, Nadya'nın Paris'te takım arkadaşlarıyla birlikte katıldığı su sporları müsabakasında havuzda gösteri yaparken, birden Kursk denizaltısında ölümü bekleyen nişanlısı Alex'i üniformasıyla havuzun dibinde görmesi ve ona doğru gidip sarılmaları...

O bölümü yazarken konsantrasyonumun çok üst noktaya çıktığını hissetmişim. Bu, birkaç bölümde daha oldu. Kursk'un batışı benim kafamda vardı. Romana yerleştirip yerleştirmeme haliyle değil, yalnız o olay beni çok etkilediği için. Kursk oradan kendisi çıktı. Ben de Nadya'yla aynı anda gördüm Kursk'u. Bir de, çok garip bir tesadüf, Rus Su Bale Takımı'nı sekiz kişi yazmıştım. Sonra gerçekte kaç kişi olur diye yüzme öğretmeni bir arkadaşşıma telefon açmıştım. Bu sırada televizyona bakıyorum. Aynı anda, su balesi gösterisi çıktı TRT'de. Saydım, sekiz kişilirdi. Tesadüfler devam ediyordu.

Diğer kitaplarınızda kendinizi biraz geri çekiyordunuz. Oysa bu kitapta sanki kendinizi romanın önüne atmışsınız. Bunun için neler söylersiniz? Bu kitapta ilk defa yazar olduğumu, yazının beni kendine çeken gücünü, bir roman hayaline kapılıp gitme halini hissettim. "Eski Dostum Kerten-

kele"den sonra yarım bıraktığım bir romanım olsa bile, yazıyla bağım zayıflamıştı. Güçlü bir şey kusmak istiyordum. Hem oyunun kurallarını hem de yazı gücümü nasıl en uzağa fırlatabileceğimi öğrenmeye başladım. Yazmaya başladığım andan itibaren kitabın -bana öyle gelebileceğini- gücünün farkındaydım. Ama yine de kahramanların özerkliğine saygı duydum, her zamanki gibi. Planlanmış bir dünya yaratma niyetinde değildim. Bunu da başardım sanırım. Kötülüğün iyiliğe karşı bir isyanı olarak düşünüyordum romanı. Bana kalırsa kötülük, ahlâk yoksunluğunu değil, tam tersine, ahlâki hiçe sayan, yüksek ahlâki şart koşar. Bunu verebilecek bir oyun düzeni kurdum romanda. Ayrıca yazmak başlı başına bir oyun ve hayattaki en büyük ayrıcalık. Bir odaya kapanacak, bir dünya kurup o dünyanın ve hayatların içinde savrulup gideceksiniz. Bundan daha iyi, daha ballı bir şey olabilir mi? Ama her şeyden önemlisi, "Sarmaşık" bana gücünü hissettirdi.

Zaman zaman bu güce tutunamamayı düşünüünüz mü? Buna ilave olarak, bu noktalarda hiç kendinizi de sinadığınız oldu mu?

"Sarmaşık"ın İstanbul boğazının dip akıntıları gibi çok ince ve karışık akıntıları var. Çok ince bir okumada ortaya çıkabilecek şeyler. Söz gelimi Ali Ferah, Oleg'le konuşurken elinde Céline'den gelen bir zarf tutuyor. Bu sırada Oleg, Ali Ferah'a babasıyla ilgili bir şey soruyor. Acaba babasının öldüğünü biliyor mu diye korkup elindeki kadehi düşürüyor Ali Ferah.

Önü kıpkırmızı oluyor. Tıpkı boğazı kesilen Vladimir Starov gibi. Ancak romanın başka bir yerinde bunu, "Céline'den gelen mektubu açarken çok heyecanlandım ve elimdeki şarabı dök-tüm" diye açıklıyor bize.

Ama biz onu orada gözlerimizle gördük. Romanın sonuna kadar gömleğinin üzerinde, göğsünde kalacak leke öyle oluşmadı, Vladimir Starov uğruna oluştu. Aynı şekilde kitapta "Nadya'yı kim öldürdü?" sorusuna bir cevap bulamıyoruz. Çünkü yine ince bir okumada tek bir cümleyle ortaya çıkacak çelişkiler var. Kitabın iç deneyleri var. Bu deneyleri kurmak ve işletmek yazı ve kurgu gücümü sınamak anlamına geliyordu, bunu yaptım.

"Sarmaşık"taki hakim rengin kırmızı olduğu söylenebilir, kan, şarap vs. Bu, kitabınızın çok sinematografik olmasından kaynaklanıyor galiba. Sedef, François Truffaut'nun "Penceredeki Kadın" filminin ana karakterini akla getiriyor...

Kitapta, Ali Ferah'ı anlatırsam, onun gözünden bakıyorum. O pencereyi görüyorum, Oleg'i görüyorum, Amolfini'yi görüyorum. Muhtemelen bütün yazarlar böyle yazıyorlardır. Kahramanlarına dokunacak kadar yakın duruyorlardır. O evin içinde merdivenlerden kahramanlarımla birlikte iniyorum. Ya da gözüm bir kamera gibi onları tarıyor. Kitapların sinematografik olması, onlara mutlaka bir film teklifi getirir.

Böyle bir teklif geldi mi?

Evet, geldi. Çok geldi. Neredeyse bütün kitaplarım film teklifi aldı. Özellikle "Hanene Ay Doğacak". Ama ben hep geri çevirdim. İy ki geri çevirmişim. Gençlik ve ilk kitapla gelen ilgi, bana yanlış bir karar aldırılmamış. Başka bir şeye dö-

nüşüyor çünkü film olunca. Kendi gözümden, benim hayal ettiğim biçimden başka bir şey görmeye, yönetmenin belirlediği, saptadığı şeyleri görmeye hazır değilim. Salim Abidin ve Ali Ferah'ın benim gözümde bir tek sureti var.

Kitabınızda resim ve edebiyat çok yoğun. Onun dışında reel olmayan gerçekdışı hayatlarla karışılıyorsunuz. Bütün bunları bir araya getirmenizin tek nedeni "tesadüf" mü? Tesadüf dışında başka nedenler de var mı?

Van Gogh'un katatonik şizofren Hayal'le buluşmaları gerçeküstü şeyler. Ancak şu var ki, orada Van Gogh'la ilgili detaylar doğru. Tannya bakışı, resme bakışı. Gerçekten çıkıp gelse, buna yakın şeyler söylerdi. Milan Kundera'nın İstanbul ziyareti ve Milan Kundera önünde çektiği hatıra fotoğrafı da hayal. Ama onun ve karısı Vera'nın benim orada çizdiğim tiplere yakın duruşları olduğunu, Paris'te bizi bir türlü bir araya getiremeyen ortak dostlarımız vasıtasıyla biliyorum. Bu gerçeküstü sahne gerçekleşse, benim yazdıklarımdan sapma olmazdı. Aynı şekilde Nobel ödüllü bir Türk yazarına verilmiş olsa, o ödülü yazının adının önüne takar, değersizleştirirdik. Bunun dışında, romanda fantezi var, ama hiç ummadığınız ayrıntılar da doğrudur. Picasso'nun Starov diye bir dostu olmasa da, öldüğü tarih ve iki kara elmasının olması doğrudur. Ama bu elmasları Jacqueline'in mahrem yerlerine yerleştirmesi benim uydurmam. Roman boyunca elimde bir kefesine gerçek şeyleri, diğer kefesine gerçekdışı şeyleri koyduğum bir terazi tuttum. Bunun dışında kahramanlarımla delilikleriyle gerçek bulmayanlar var. Delilikleri kahramanlarımla şahsiyetleridir. Ayrıca teker teker ben hepsini çok makûl buluyorum.

Romanınız, sanki nerede biteceğinizi kestirememişsiniz gibi bir duygu veriyor...

Başlangıçta hiçbir şey yoktu ki ortada. Oleg yoktu, Vladimir Starov

Bana kalırsa kötülük, ahlâk yoksunluğunu değil, tam tersine, ahlâki hiçe sayan, yüksek ahlâki şart koşar. Bunu verebilecek bir oyun düzeni kurdum romanda.

yoktu. Salim Abidin bile yoktu. O satırları siz nasıld okuyorsanız, aslında ben de öyle yazıyorum. Sözgelimi Artemisia, o anda Starov'un boğazını kesti. Bütün kahramanlar yerli yerine oturunca ben romanın sonunu kestirmeye başladım. Romanın en başında olmasa da, sekizinci bölümden sonra nasıl bir sonla bitebileceğini az çok biliyordum. Ama son bölümlerde ortaya çıkan yatalak şişko tam da o noktada aklıma geldi ve başlara dönüp birer cümleyle onu romana ilave ettim.

Kahramanlar çok güçlü, çok baskın, süreklili kendilerini ifade ediyorlar. Kendileriyle ilgili bir arayışları varken, bir noktada artık yazının kendisi, bütün bunlara müdahale edememe konumuna geliyor. Siz bunu hissettiniz mi? "Kahramanların elimin altından, satıraralarından kaçıp gidiyor" duygusu yaşadınız mı?

Roman, baştan sona, okuyucuya "durum senin sandığından daha karışık" diyor. Sadece bütün suçu Ali Ferah'ın üzerine atma halinde biraz zorlandım. Orada bir yazarlık numarası yapmak gerekiyordu. Benim sıradan ve sessiz hayatımın bütün rengi ve neşesi kahramanlarımla oldu. Romanın sonuna doğru artık bitiyor diye çok üzül-düm. Bir de ben romanın başından beri aslında

neler olacağını söyledim, eteğimdeki taşları dök-
tüm. Bu bir bakıma her şeyin kontrolümde oldu-
ğunun göstergesidir.

"Sarmaşık"ın daha uzun bir zaman diliminde yazılması daha iyi olur muydu?

Hayır. Roman bana kendini yazdırttı. Ben romanın bir bölümünü yanlışlıkla uçursam, geriye dönüp onu yerine koyamazdım. Benim yazma halim akla sığmaz. Bu romanı yazarken sabırsızdım. Beni çizginin diğer tarafına geçirecek, yazı kaderimi değiştirecek güçte olduğunu düşünüyordum.

Kahramanlarınızda genel anlamda kader-kadersizlik, ifade-çelişki, zaman sıkıntısı olmasının yanında, bir de sanki bazı kavramlardan dolayı kahramanlar var gibi...

Fazla ya da gereksiz kahraman olduğunu düşünmüyorum. Herkesin bir görevi var romanda. Boris mesela... O taciz hikâyesi bize, romanın diğer iki taciz hikâyesini çarpıştırmamızı, aile sistemini eleştirmemizi sağladı. Boris, kötünün başının altından çıkabilecek yüksek ahlakı temsil etti.

"Hanene Ay Doğacak"tan bugüne kadarki kişisel yazarlık serüveninizi nasıl görüyorsunuz? Türk edebiyatında kendinizi nereye koyuyorsunuz? Kendinizi kendi kitaplarınızda nerede görüyorsunuz?

"Hanene Ay Doğacak"ı övmem artık terbiyesizlik olmaz, çünkü üzerinden on yıl geçti, hâlâ hatırlanan ve sevilen bir kitap o. Güçlü bir kitapta, bu-

güne kaldı, bir kült kitap oldu sonunda. Diğerleri Türk edebiyatının vasatlarına bakarak iyi kitaplar sayılabilir. "Eski Dostum Kertenkele"yi 23 yaşında yazmıştım. O yaş için, o birikim için iyi sayabilirim onu. Ama Zadie Smith "İnci Gibi Dişler"i 25 yaşında yazmıştı. "Sarmaşık"ın standartların üzerinde olduğunu hissediyorum. Ama bir kitabın ve yazanın iyi olduğunu zaman belirler. Yine de zaman zaman heyecanlanıp parlak bir yazı gücüm olduğunu düşünürüm. Aslında kendimi bütün bunların arasında çok sıradan bulurum. Kötülük yazıyorum, ama Genet gibi değilim.

Öyle yazmak için öyle mi olmak gerekiyor?

Bana kalırsa kötülük ve pislik iki koldan yazılabilir, ya içinden ya da hiç niyetiniz yokken. Genet gibi içinden çıkıp yazmak isterdim. Ama ben, ne kadar sıradan ve kendi halinde görünürsem görüneyim, ki romanda da söylüyorum, ruhlarımızın inik perdeleri arasında neler olup bittiğini bilemeyiz. Bir tragedya yazarın gibi yasakları benimserim ve bunları ihlal edenlere

"Hanene Ay Doğacak", o sıradışı hikâyelerin koynundan çıkan bir kadın tarafından yazılsa, bu kadar büyülmü olmazdı. Sıradan, çekingen bir üniversite öğrencisinin elinden çıktığı için sihirliydi.

bir yakınlık duyarım. Yine de benim kötülüğü, pisliliği, sıradışı şeyleri konu edinme halim, Emily Bronte'nin "Rüzgârlı Bayır"ı gibidir. O rahibenin o kötücül karakterleri yaratması nasıl bir çelişkiyse, yazdıklarımla benim aramda da görünürde böyle bir çelişki vardır. Niyetim değilken kötülü-

ğü anlatmak metinlerimi samimi kılar. Bu açıdan "Hanene Ay Doğacak", o sıradışı hikâyelerin koynundan çıkıp gelen bir kadın tarafından yazılsa, bu kadar büyülmü olmazdı. Oysa o kitap sıradan, çekingen bir üniversite öğrencisinin elinden çıktığı için sihirliydi.

Kitaplarınız yabancı dile hiç çevrildi mi?

Çevrildi. Bunun için bekledim. "Hanene Ay Doğacak" tek başına bir şey ifade etmezdi. Yanına iyi bir romanı alarak ortaya çıkması gerekirdi bana kalırsa. Üstelik dışarıda da iyi ajanslar ve yayınevleriyle çalışma hayalini kuruyordum. Özellikle İngiltere ve Fransa'da çok prestijli yayınevlerinden çıkmak ve dünyaya yayılmak gerekir. Bazı temaslarımız var. Büyük bir ihtimalle olacak. Burada kapalı devre yayın yapma niyetinde değilim. Burada kendi topluluğunuzda alkışlanıp övülmek, hatta dayanamayıp kendi kendinizi öve öve bitirememek çok aptalca olur herhalde.

"Hanene Ay Doğacak"ın toplatılması daha sonra yazdıklarınızı etkiledi mi? Mahkemeye çıkmak, soruşturmaya uğramak sizi nasıl etkiledi?

Ben mahkemeye çıkmadım. Can Yayınları avukat aracılığıyla halletti. Benim için kitabın yasaklanması değil, Türk edebiyatına kötülüğü, sıradışı konuları ve pisliliği soktuğum için azarlanmam, aşağılanmam ve kişiliğime, özel hayatıma kadar uzanan sözde eleştiriler, hatta medyanın ailemi taciz etmesine kadar uzanan olaylar daha sıkıcıydı. Kitabın yasaklanması üzerine benim çok sevdiğim yazarlar bir bildiri yayınlayıp imzalamışlardı. Orhan Pamuk öncülüğünde gerçekleşmişti bu. Yaşar Kemal, Mehmet Eroğlu, Latife Tekin ve daha birçok yazarın benim kitabım için bu bildiriye imza vermesi o dönem beni çok onurlandırmıştı.

Söyleşi: Erekin Akpınar

Sibel Bozdoğan
Modernizm ve Ulusun İnşası
Erken Cumhuriyet Türkiye'si'nde Mimari Kültür
Çeviri: Tuncay Birkan
Tarih Toplum Felsefe
Büyük boy, 368 sayfa

Richard Sennett
Ten ve Taş
Batı Uygarlığında Beden ve Şehir
Çeviri: Tuncay Birkan
Tarih Toplum Felsefe
Büyük boy, 388 sayfa

Sefa Kaplan
Derviş'in Siyaseti
Siyasetin Derviş'i
Metis Siyahbeyaz
208 sayfa

Scott Ritter, William R. Pitt
Irak'a Savaş
Bush Yönetiminin Bilmenizi İstemediği Gerçekler
Çeviri: Çiçek Öztekin
Antikapitalist Hareket İçin Kılavuzlar
72 sayfa

David Eddings
Batının Muhafızları
Malloryon 1. Kitap
Çeviri: Çiğdem Erkal İpek
Metis Edebiyat
396 sayfa

Ayşe Özmen
Sen Gülerken
Metis Edebiyat
136 sayfa

Aralık-Ocak'ta, sırada Edebiyatta,
Barış Müstecaplıoğlu'dan Perg Efsaneleri'nin 2. Cildi **Merdaran'ın Sırrı**,
Niyazi Zorlu'dan **Hergele Aşıklar**,
Meltem Ahıska'dan **Havalandırma**,
Sırma Köksal'dan **Okumanın Halleri**,
Edebiyatdışı'nda,
Meyda Yeğenoğlu'dan **Sömürgeci Fantaziler**,
David Harvey'den **Sosyal Adalet ve Şehir**,
Edith Jacobson'dan **Kendilik ve Nesne Dünyası**,
ve Saffet Murat Tura'dan **Şeyh ve Arzu** var...

bekleyin..

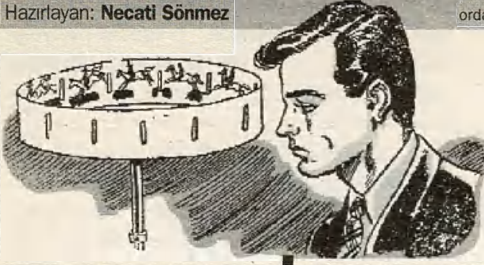
Metis | Kış 2002

METIS YAYINLARI İpek Sokak No.9 80060 Beyoğlu, İstanbul Tel.: 212 2454696 e-posta: metis@turk.net

Dikkatli olma. Eğlenmene bak. Ben de öyle yaptım. *André de Toth*

Bir şeyin gerçek ruhunu yakalayabilmek için, çoğu zaman onun biçimini bozmak gerekir. *Robert J. Flaherty*

Herkes film eleştirmeni olabilir. Eleştirmen adayının, edebiyat, müzik ya da resim eleştirmeninden beklenen bilginin yüzde onuna bile sahip olması gerekmez. Bir yönetmen, filminin Mumau'nun herhangi bir yapıtını görmemiş birileri tarafından yargılanacağı gerçeğiyle birlikte yaşamak zorundadır. *François Truffaut*

KARATREN

İki çınar devrildi sessizce

Raf Vallone

Giuseppe De Santis, 1948'de pirinç toplayıcılarını konu alan "Acı Pirinç" adlı filminin hazırlık çalışmaları için, işçilerin sorunlarını araştırarak birilerine ihtiyaç duyar. Aradığını Komünist Parti'nin gazetesi L'Unita'nın Torino'daki bürosunda bulur. Burada çalışan iki gencin yardımına başvurur: Cesare Pavese ve Raf Vallone. İkisinin de adı sonradan dünyaya yayılacak, ancak Vallone şöhretini bu tanışmaya borçlu olacaktı. Yönetmen filmde kendisine de bir rol vermiş, böylece önünde uzun bir yol açmıştı. De Santis, onu bir sonraki filmi "Zeytin Ağaçlarının Altında Huzur Yok"un başrolünde oynatmaktan da çekinmedi. Vallone daha sonra, Sophia Loren'le oynadığı Vittorio De Sica'nın "İki Kadın"ı ile Anthony Mann'ın "El Cid"i, Coppola'nın "Baba III"ü başta olmak üzere, 80'i aşkın filmde rol alacak, tiyatrodaki otuz yıl kadar parlak bir kariyer yapacaktı. Gazeteci olmadan önce profesyonel futbolculuk yapan, L'Unita'da Pavese'nin yanısıra Italo Calvino ve Natalia Ginzburg gibi isimlerle birlikte çalışan, biri hukuk, diğeri felsefe olmak üzere iki fakülte bitirmiş olan bu renkli şahsiyet, 31 Ekim sabahı Roma'da 86 yaşında hayata veda etti.

André de Toth

Sinema dünyasının bir başka renkli simasını uğurladık geçen ay. Hayatı en az çektiği filmler kadar serüven dolu olan André de Toth, 27 Ekim'de 89 yaşında aramızdan ayrıldı. Taniyanların son derece enerjik, tutkulu ve komik bir insan olarak tanımladığı bu verimli yönetmen, doğum yeri olan Macaristan'da sinema eğitimi aldıktan ve burada beş film yönettikten sonra, savaş patlak verince, önce İngiltere'ye, ardından Amerika'ya kapağı attı. Burada küçük çaplı westernler ve melodramlar çekti. Veronika Lake'le sekiz yıl evli kaldı. Yalnızca tek gözü sağlam olan yönetmen, 1953'te üç boyutlu ilk korku filmi olan "Wax'ın Evi"ni çekti, ne ki filmi üç boyutlu haliyle görmesine imkan yoktu. De Toth, hayatı anekdotlarla dolu bir sinemacıydı. Kendisini, anılardan birkaçını anarak uğurlayalım: De Toth Viyana'da katıldığı bir öğrenci eyleminden sonra baygın düşmüş, uyanığında ise kendini morgda bulmuş... Nazi işgali sırasında direnişçiler arasında kuryelik yapan bir kıza aşık olmuş, Bayan de Toth yazılı bir pasaportla tehlikeli bir göreve gönderildikten sonra, kız bir daha dönmemiş, onun yerine kan lekeli pasaportu ulaştırmış kendisine... 1973'te Mısır'da film çekimi için mekân araştırması yaptığı sırada, bir grup genç tarafından kaçırılıp sorguya çekilmiş, sebebi sonradan ortaya çıkmış: Meğer göz bağından ötürü kendisini İsrail Savunma Bakanı Moşe Dayan'la karıştırmışlar...

LOACH'UN BAŞARISI

Ken Loach'un son filmi "Sweet Sixteen" Avrupa'da başından başarıya koşuyor. Son olarak Valladolid Film Festivali'nde Altın Başak ödülü kazanan, ardından Britanya'da En İyi Bağımsız Film seçilen yapıt, Avrupa Film Ödülleri'nde de En İyi Yönetmen, Oyuncu ve Senaryo dallarında aday gösterildi.

BEKSAV'DA TARKOVSKI

BEKSAV'ın Kadıköy'deki merkezinde Kasım ayı boyunca, her gün saat 14:00, 17:00 ve 19:30 seanslarında Tarkovskî'nin filmleri gösteriliyor. BEKSAV, 0.216.349 91 55

BSB'DE İNSAN HAKLARI

9-14 Aralık tarihleri arasında Belgesel Sinemacılar Birliği'nin Beşiktaş'taki Cep Sineması'nda "İnsan Hakları" konulu belgeseller gösterilecek. BSB-Cep Sineması, 0.212.327 41 45

LATERNA MAGICA

21 Kasım: Selanik Film Festivali'nden izlenimler
28 Kasım: Marco Bellocchio ile söyleşi
5 Aralık: Bombay Film Festivali izlenimleri
12 Aralık: Laterna Magica Goes to Bollywood
Her perşembe, saat 23:00'te Açık Radyo 94.9

KISA KISA KISA KISA KISA KISA

• **YAĞMURDA DANS** ABD'nin Sundance'i varsa, Britanya'nın da Raindance Film Festivali var. Ekim sonunda Londra'da düzenlenen festivalin amacı, bağımsız yönetmenler ve yapımcılar için bir platform oluşturmak. Bu yıl 10. yılını kutlayan festivalin onur konuğu, Marlon Brando üzerine çektiği belgeselle Tony Kaye oldu. Festivalin destekçileri arasında Ken Loach, Mike Figgis, Alan Parker, Terry Gilliam da var.

• **WENDERS KENTLERDE** Wim Wenders Sam Shepard'la birlikte yazdığı son projesi için yeni bir yapımcıyla anlaştı. "In America" adıyla bilinen filmin adı da "Don't Come Knockin'" olarak değiştirildi. Kuzey Amerika'da geçen çağdaş bir aşk hikayesini anlatacak olan Wenders, yeni filminin "Alice Kentlerde" ve "Paris Texas" gibi eski yapıtlarının ruhuna uygun olacağını belirtmişti.

• **SELAM BOMBAY** Uluslararası Bombay (Mumbai) Film Festivali, 21-28 Kasım tarihlerinde gerçekleşiyor. Istvan Szabo'nun "Tarf Tutmak" filmiyle ve yönetmenin katılımıyla açılacak olan festivalde, Hint ve Japon sinemasının son dönem ürünlerine geniş yer ayrılıyor. Fenakistoskop'un sizler için izleyeceğimiz festivalden izlenimler önümüzdeki sayıya...

• **GORİ YAKAYI ELE VERDİ** İtalya'nın bir numaralı film dağıtıcısı Vittorio Cechi Gori, hileli iflastan tutuklandı. Böylece Berlusconi ailesinin sahip olduğu Medusa şirketi, film dağıtım alanındaki en büyük rakibinden kurtulmuş oldu. İtalya'nın ünlü futbol kulüplerinden Fiorentina'nın eski başkanı Gori'nin başına gelenler sinema dünyasını üzerken, Roberto Benigni "Pinokyo"nun dağıtımını için Gori'den ayrılıp Medusa'yla anlaştı.

EFA ADAYLARI

Avrupa Film Akademisi (EFA), 2002 En İyi Avrupa Filmi adaylarını açıkladı: "8 Kadın", François Ozon
"Kanlı Pazar", Paul Greengrass
"Konuş Onunla", Pedro Almodovar
"Geçmiş Olmayan Adam", Aki Kaurismäki
"Magdalene Rahibeleri", Peter Mullan
"Piyaniist", Roman Polanski
"Lilja 4-Ever", Lukas Moodysson
"Bend It Like Beckham", Gurinder Chadha

ABD'den vize alamadılar: Abbas Kiarostami (İranlı yönetmen, "On" adlı son filminin gösterimine katılmak üzere New York Film Festivali'ne davet edildi), Bahman Ghobadi (son filmiyle Chicago Film Festivali'nde ödül kazandı), Juan Carlos Cremata (Kübalı yönetmen, Chicago Film Festivali'ne davetildi), Orlando Rojas (Kübalı yönetmen, Chicago Film Festivali'ne davetildi), Salvador Gonzalez (Kübalı sanatçı, kendisini konu alan "A Cuban Legend: The Story of Salvador Gonzalez" adlı belgeselin 11 Ekim 2002'deki gösterimine katılacaktı), 22 Kübalı müzisyen (Grammy Ödülleri törenine çağrıldılar), Christos Papatrakis (Yunanlı yazar, Anti dergisinin yayıncısı, 11 Eylül eyleminden önce Ocak 2001'de, New York'taki Columbia Gazetecilik Okulu tarafından dergisiyle ilgili olarak düzenlenen sempozyuma davet edilmişti), Jerden Sampang (Filipinli, 2 yaşında, kalp hastası; ABD destekli Hayat Armağanı Vakfı'nın desteğiyle 8 Ocak 2002'de New York'ta ücretsiz kalp ameliyatı olacaktı)...

Kiarostami'ye vize verilmemesini protesto için ABD'ye gitmeyi reddettiler: Aki Kaurismäki (Fin yönetmen), Abderrahmane Sissako (Moritanya'lı yönetmen).

Sinema nereye gidiyor diye sorarsanız, yanıtım (şayet sorunuz kötümser bir gününe denk gelirse) şöyle olurdu: Tıpkı dünyanın kendisi gibi, doğanın yaratılış amacına uygun biçimde yıkıma doğru gidiyor; sıfırdan yeni bir başlangıç için... Jean Cocteau

Uzam içinde uzaktaki şeyler olduklarından daha küçük görünür. Zaman içinde ise uzaktakiler daha da büyür. Uçaktan bakınca aşağıdaki göl havuza dönüşür, oysa çocukluğumuzun havuzları birer göl gibi kalır aklımızda. Jean Cocteau

BİR (YOK) ÜLKE BİR SINEMA: FİLİSTİN

Yasal bir devrim olarak düğün

Filistin sinemasının örnekleri, Avrupa aktarmalı da olsa artık bize kadar ulaşıyor. Hem belgesele bu denli yakın hem de neredeyse gerçeküstücü olmayı başaran bu filmlerde neden bu kadar çok düğün var?

Sinemada düğün törenleri, çoğunlukla daha geniş çerçevedeki gelişmelerin aynası olma işlevi görür. Gelenlik ile beyazperde arasında bir benzetme yapacak kadar ileri gitmeyelim, ama şu kadarını rahatlıkla söyleyebiliriz: Düğünler, toplumsal manzaranın beyazperdesidir. Filistin'den çıkan filmlerin çoğunun adında ve içeriğinde "düğün"le karşılaşmamız bir tesadüf olabilir mi? Elbette değil. Çünkü son kertede, yaşamın ölüme en çok direndiği yerdir düğün. Evlenen çiftin yaşamında keskin bir dönemeç değilse bile, öyle olması arzulanır: Kökten bir değişimin, bireysel düzeyde gerçekleşeceğine inanılan bir devrimin kutlanmasıdır. Üstelik bu, dünyanın en legal devrimidir...

Çağlar öncesinden süregelen bu ritüel her koşul altında varlığını sürdürmeye çalışır, gerçekliğin katılığına, dış dünyanın baskısına direnir ve tıpkı diğer ritüeller gibi, rutin hayatımıza anlam katma arayışının ürünü olduğu kadar, ölüme nanik yapmanın da aracı haline gelir. John Berger'in "Düğüne" romanında olduğu gibi, ölümler içiçe yaşandığı zaman bile, öyledir. Bunun sinemadaki en iyi örnekleri için, Filistin sinemasının kısa tarihine kısacık bir bakış atmak yeterli. Bu sinemanın tarihinde mihenk taşlarından biri olan "Galile'de Düğün" (Urs al-Jalil, 1987), geceleri sokağa çıkma yasağının yürürlükte olduğu West Bank'ın bir köyünde muhtarın oğluna düğün yapma çabasını anlatır. Tören için İsraili yetkililerden izin almaya çalışan baba, sonunda onların da düğünde hazır bulunma talebini kabul etmek zorunda kalır. Böyle bir

ortamda düğün, kaçınılmaz biçimde politik bir eyleme bürünür; güçlüyle güçsüzün, zalimle mazlumun, dostla düşmanın karşı karşıya geldiği bir arenaya dönüşür. Filmin yönetmeni Michel Khleifi, belgeselci kimliğine uygun biçimde, bu filmde kurmaca ile belgesel arasındaki sınırı neredeyse iptal ediyor.

Gençliğinin esin perileri arasında Neruda, Lorca, Brecht, Çehov, Hugo'nun yanısıra Nâzım Hikmet'i de sayan Khleifi, önceleri çeşitli belgesellere imza atar -bunlar arasında "bir Filistinli tarafından Filistin'de çekilen ilk film" sayılan "Doğurgan Bellek" (Al Dhakira al Khasba, 1980) 1980) de vardır. 1987'deyse Cannes'da FIPRESCI, San Sebastian'da En İyi Film ödülleri alacak olan "Galile'de Düğün"ü Belçika-Fransız yapımı olarak gerçekleştirir. Daha sonra çektiği "Yasak Evlilikler" (1995) belgeselinde, farklı din ve kültürlerden sekiz çiftin yaşamı üzerinden Ortadoğu'ya ayna tutmaya çalışacak olan yönetmen, sinemanın gerçek potansiyelini gençliğinde izlediği bir düğün sahnesi sayesinde keşfettiğini anlatır bir yazısında. Elia Kazan'ın "Amerika, Amerika" sında yer alan İstanbul'daki düğün sahnesidir bu. "Bana kızkardeşimin Nasıra'daki düğününü hatırlattı" diyor, "çevremizden tanıdığımız gerçek insanların ve deneyimlerinin filmlere yansıyabileceğini farkettim."

Bu yıl içinde dünya sinemasında en çok sözü edilen iki Filistin filmi, bize yine birer düğün davetiyesi uzatıyor: "Rana'nın Düğünü" ve "Ramallah'ta Düğün". Hany Abu-Assad'ın yönettiği ve gerçekte bir Hollanda yapımı olan birinci film, sevdiği erkekle ev-

Michel Khleifi'nin (sağda) "Galile'de Düğün"ünde düğün basit bir evlilik töreninden çıkıp politik bir eyleme dönüşür.

lenebilmek için babasının baskısına direnen Rana adlı Filistinli bir genç kadının öyküsünü anlatıyor. Sonunda muradına erip de evlendiğinde, düğün kutlamasını sokakta, hepimizin televizyonlardan tanıdığı bir manzaranın önünde yaparlar: İsrail askerleri, onlara taş atan çocuklar, yıkıntılar vs. Sherine Salama'nın uzun metrajlı belgeseli "Ramallah'ta Düğün"deyse, ABD ile Filistin arasında gidip gelen bir evlilik öyküsü yer alır. Filmin kahramanları düşle kâbusu içiçe yaşarken, yaşama sevincini ve mizahı elden bırakmaz.

Filistin'den çok sayıda düğünlü filmin çıkması gibi, çok sayıda belgeselin çıkması da sürpriz değil. Bu kadar çok trajedi yaşayan bir toplumda, bunlara tanıklık eden filmlerin sayısı da bir o kadar fazla. Ve Ramallah'ta, Galile'de ya da Nasıra'da yaşayan bir Filistinliyseniz, kurmaca bir hikaye bile anlatsanız, çağdaş bireyin çıkmazlarını ya da ikili ilişkilerdeki duygusal çalkantıları konu alma ihtimaliniz çok düşük. Yalnızca Khleifi'nin değil, bütün Filistin sinemasının ayırt edici özelliklerinden biri daha: Belgeselle kurmaca yapışık ikizler gibidir. Her şeyin film gibi yaşandığı toplumlarda, hikayeler hayal gücünden çok deneyimlerden beslenir ve kimi zaman, şu günlerde izlediğimiz "Kutsal Direniş"te olduğu gibi, yalın gerçeklikle absürd/gerçeküstü olan pekâlâ birbirine karışır. Khleifi, "Üç Mücevher Masalı"nda (Hikayatul Jawahiri Thalath, 1994) çağdaş bir öykü anlatırken, binbir gece masallarının geleneksel formunu kullanır. Ali Nassar'ın 1997 tarihli filmi "Saman yolu" (Darb al-Tabanat), 1948 travmasının yara izlerini yine neredeyse masalsı bir hava içinde anlatır.

Uzun lafın kısası, Filistinlilerin devleti yok, ama hem içerik hem de anlatım bakımından zengin bir sineması var. Khleifi ve Süleyman'ın filmleri, Mai Masri'nin ikisini İstanbul'da izlediğimiz güzelim belgeselleri, engin bir sinemasal birikimin tezahürü olarak bize kadar ulaşıyor. (Gerçi ancak Cannes ya da Venedik üzerinden ulaşabiliyor, ama olsun.)

Bir de, elbette dünyanın çeşitli bölgelerinden yönetmenlerin Filistin'de çektiği belgeseller var. Patrick Bürge'nün 2000 tarihli belgeseli "Al-Sabbar (Kaktüs)", ABD'li James Longley'in bu yıl çektiği "Gazze Şeridi", Danimarkalı Sonja Vesterholt'un 1995 tarihli "Gazze'dan Sesler"i ve daha onlarca film, burada olup bitenleri anlamaya ve anlatmaya çalışıyor. Lübnanlı Danielle Arbid ise, Fransız parasıyla gerçekleştirdiği ve önümüzdeki mart ayında 1001 Belgesel Film Festivali'nde gösterilecek olan "Sınırlarda" adlı belgeselinde, bu acılı toprakların içine adım atmadan, sadece etrafını dolaşarak Filistin'e sınır kapılarından bakmayı deniyor ve aynı şeyi görüyor: Acılı bir tarihin dikenli telleri arasına hapsedilmiş bir halk.

70'li ve 80'li yıllarda Filistin'de çekilen filmler, özellikle 1967 savaşı sonrası toplumsal manzarayı yansıtan siyasi ve öfkeli filmlerdi. Bugün aynı haklı öfke, sürrealist öğeleri bile kullanabilen güçlü bir sinematografik birikimle buluşuyor. "Kutsal Direniş"te olduğu gibi, sinemasını yavan bir slogancılığa düşmeden militanca bir çığlığa dönüştürebilen yönetmenler çıkıyor. Özetle, işgal altındaki topraklarda, düğün şöleni devam ediyor.

Hany Abu-Assad'ın filmi "Rana'nın Düğünü" (sağda) ve James Longley'in belgeseli "Gazze Şeridi".

"KUTSAL DİRENİŞ"İN YÖNETMENİ ELIA SÜLEYMAN

Tensellik politiktir

Kaçıranlar koca bir tüh çekse yeridir. Sinemalara "Kutsal Direniş" diye bir film geldi ki, Cannes'da "Jüri Özel Ödülü" nün bol keseden dağıtılmadığı bir kez daha kanıtlandı. "Bir Kayboluşun Günlüğü" ve İsraili meslekdaşı Amos Gitai ile birlikte çektiği "Vesaul'da Savaş ve Barış" adlı belgeselle adını duyuran 1960 doğumlu Filistinli yönetmen Elia Süleyman'ı Le Monde, Humanite ve Les Inrockuptibles'den yaptığımız derlemeyle huzurlarınıza getiriyoruz...

Siz Filistin'de büyüdünüz. O bölgede çocuk ve genç olmak ne demek?

Elia Süleyman: İnsan hayatını her anlatışında, kendine yeni bir takım anılar icat etmeye yatkın oluyor galiba. Ben hayatım hakkında o kadar çok konuştum ki, belki de tamamen kurgusal bir biyografiye sahibim artık. Kesin olan şu ki, Nasıra'da büyüdüm. Sırf bu isim bile, siyasi bir şey. Filistin, 1948'den beri işgal altında. Bu olguyu hiçbir zaman kabul etmedim, ama bu, işgal altında bir bölgede yetiştiğim gerçeğini değiştirmiyor. Çocukluk yıllarımda, Filistin ismi tabuydu. Dolayısıyla, şimdi Filistin'den söz etmeniz, sizin açınızdan ilginç bir lapsüs, çünkü bu ismi ağza almayı engelleyen bütün konotasyonlardan sınırlıyor. Her neyse, 1960 Nasıra doğumlu bir Filistinliyim. "Filistin" ve "Filistinli" gibi kelimelerin yasak olduğu bir ortamda büyüdüm. Benim kuşağım için bu sözcükler yoktu. Dolayısıyla, gençliğim kimliğime dair büyük ve gizemli bir tabuyla dolu olarak geçti. Genel olarak Arap diye sınıflandırılıyorduk, İsraililer de bizi İsraili Araplar olarak görüyorlardı. Milliyetimize ve belirsiz kimliğimize dair bu yabancılaşmayı sürekli hissediyorduk, ama seçme şansımız yoktu. Bu seçimin sınırlarını zorlamak isteyenler ya sınırdışı ediliyor, ya sansüre uğruyor, ya da İsrail sistemi tarafından saldırıya maruz kalıyordu. Okullar denetim altındaydı, tarih kitapları denetim altındaydı.

Gündelik hayatla ilgili daha kesin bir fikir sahibi

olmak için, söyler misiniz, öğrencilerin hepsi Arap mıydı? Öğretmenleriniz, mahalledeki arkadaşlarınız?.. Kısacası, tamamen yalıtılmış bir durumda mıydınız, yoksa İsrail toplumuyla az çok kanışmış mıydınız?

Mutlak bir yalıtımın, ayrımcının kurbanıydık. İsrail'in "zenci"leriydik, ama kendi topraklarımızın üzerinde. Öğrenciler ve öğretmenler Filistinliydi, ama eğitim sistemi İsraililerin denetimi altındaydı, öğretmenler İsraililer tarafından atanıyordu... Nasıra çok küçük, fazlasıyla taşra, köy görünümünde bir yerd, ama çevresinde toprak ve kırsal alan yoktu, işgal yüzünden yönünü şaşmış küçük bir şehirdi.

Boş zamanlarınızı nasıl geçiriyordunuz? İlk kültürel birikimlerinizi ne oluşturuyordu?

Kültürel ortamımızdan söz edilebilir belki, ama background'umuzdan, bir birikimden kesinlikle söz edilemez. Kültürel background diye bir şey yoktu. '48 yüzünden, ebeveynlerimiz bize kültürel miraslarını aktaramıyorlardı. Filistin edebiyatı sansürleniyordu, Mahmut Derviş gibi yazarları çok sonraları keşfettim. Tek bir gösteri salonu bile yoktu. Westernler ve dövüş filmi gösteren bir sinema vardı. Arada sırada giderdim, ama sinemaya düşkün değildim. Niçin sinemacı olduğum cevabı, günün birinde ortaya çıkacak bir muamma.

Belki de New York'taki günlerinize dayanıyor dur...

Muhtemelen. Ama benim çiraklık dönemim için daha ziyade kaotik yıllar diyebiliriz, çünkü okulu çok erken yaşta terkettim. Farklı farklı ülkelerde farklı farklı dallar okudum, pek de doğru bir sıralamayla olmadı. "10 yaşına girdiğimde, babam bana küçük bir kamera hediye etmişti. Daha sonra, lisenin ardından sinema eğitimine başladım" falan filan türünden klasik bir ortalama yönetmen hayatı anlatamayacağım size. Buna karşılık, kaotik güzergâhımla ne yaptığımı anlatabilirim. Filmlerimde bunun etkileri görülebilir. Örneğin, keke-

Filistinlileri insanlaştırmak iddiasıyla, İsrail devletine karşı hiçbir eylem yapmayan Filistinli kahramanın maceralarını anlatan solculara karşıyım. Sözümona Filistin yanlısı bu filmler, aslında Filistin karşıtı.

melik, tekrarlara dayanan yapı, sanatsal arayışın olmaması... Bunlar sadece formel etkiler ya da sanatsal bir arayış değil. Çok daha derinden gelen, aldığım kekeme eğitimle alakalı bir şey. Mesela, adamın biri saatlerce otobüs durağında bekler, otomatige bağlanmış gibi çekirdek yiyip sokaktan güzel bir kızın geçmesini bekler, günün en yoğun tensel deneyimi de budur! Nasıra, dağların tepesinde, unutulmuş, hüznü bir küçük şehirdi. Yalıtılmış bir şehir, kulüpleri, barları, gece hayatı olan, çok daha canlı İsrail şehirleriyle çev-

ri, kederli bir şehir.

Zaman zaman Nasıra'dan çıktığınız oluyor muydu, tatil için mesela?

Bugüne kadar tatil kavramı bana yabancıydı. Daha geçenlerde, hayatımda ilk defa iki buçuk hafta tatil yaptım. Eskiden üç gün oraya, beş gün buraya giderdik. Çocukluğumdan, tatile en benzenen şey olarak hatırladığım, Tiberyad gölü kıyısındaki gezilerimizdi. Nasıra'ya 25 dakika mesafeydi, İsraililer olmadığı için Arapların kendilerini rahat hissettiği tek plaj olan bir doğal plaja gidiyorduk. Hemen hemen her pazar günü oraya giderdik. Her seferinde babamın önce karakola gidip şehir dışına çıkmak için izin alması gerekiyordu, 25 dakikalık mesafe için bile. Gençler için mahrumiyetten ibaret bir dönem ve yedi: Hiçbir çıkış kapımız yoktu, kendimizi geliştireceğimiz ya da ifade edebileceğimiz yerler, arzularımızı tatmin edecek araçlar yoktu. Biraz olsun gece hayatının tadına bakabilmek için Yahudi şehirlerine ya da mahallelerine gidiyorduk. Bu tabii ki eğlenceye katıldığımız anlamına kesinlikle gelmiyor, sadece uzaktan seyrediyorduk. Mahrumiyet duygusu bir kat daha artıyordu, aşığılanma ve dışlanma duygusu... Kendi topraklarımız üzerinde, küçücük şehrimizin sınırlarına hapsedilmiş yabancıydık.

Bu dışlanma ve hapsedilme duygusu ergenlik çağında daha da tahammül edilmez oluyordur herhalde...

Kızlarla oğlanların takılabilecekleri yerler yoktu. Olabilen azıcık ilişki de gizli yaşanıyor, çünkü ebeveynlerimiz tarafından hoş karşılanmıyordu. Sonuçta, ne kafe vardı, ne bar. Onun bunun evinde buluşuyor, bir araya geliyorduk.

İsraililerle yakın ilişkiler kurmanız imkânsız mıydı?

Nasıra'da kesinlikle mümkün değildi. Bu türden ilişkiler daha çok üniversite ortamlarında kurulu-yordu. Erkek kardeşimin birkaç İsraili arkadaşı olduğunu hatırlıyorum, çoğu solcuydu. Hatırladığım kadanyla, çoğu Arjantin'den ya da Şili'den yeni gelmiş, ciddi siyasi birikimleri olan, sola sıkı sıkıya bağlı tiplerdi. Ülkelerindeki cuntadan kaçmışlardı; İsrail'e gelip artık İsraili olduklarında, ezenlerin, zulmedenlerin tarafında yer aldıklarını fark ediyorlardı. Üstelik, o dönemde İsrail, fazlaıyla "mitteleuropa"cıydı, orta Avrupa mahreçli bir homojen millî kültür yaratmaya kararlıydı: Ülkeye yeni gelen göçmenlerin, geldikleri yerin kültürünü, kültürlerini ülkeye girerken terketmeleri gerekiyordu. Kuşkusuz, özgün kültürel birikimleri ilk hadim edilenler Araplar oldu, sonra da Güney Amerika'dan gelenlere geldi sıra.

Erkek kardeşinizin İsraili arkadaşları olmuş, sizin niye olmadı?

Ben farklı bir dönemde büyüdüm, pek çok şeyin yaşandığı 70'li yılların ortalarında. Bir kere önce Komünist Parti güçlendi: Ağırıklı olarak Filistinli Araplardan oluşuyordu, ama birkaç Yahudi de vardı. Nasıra'da, komünistlerin kurdukları kültürel mekânlar oluştu, buralarda şiir okumaları, film gösterimleri, konserler düzenleniyordu... Sigara dumanının, tenselliğin, imkânların, ütopyaların, arzuların, açıklığın olduğu yerlerdi. Nihayet, oğlanlarla kızların bir araya gelebildiği mekânlar olmuştu. Şehir, yaşayan, canlı bir hal aldı. Ben Komünist Parti üyesi değildim, ama sempaticandım, çünkü kültür merkezlerine gitmekten hoşlanıyordum. İkincisi, o dönemde, bir rock'n'roll grubunun üyesiydim –evet, biraz şizofren bir hayatım vardı. Bateristtim, repertuarımızda Stones, Led Zeppelin klasikleri falan vardı. Son olarak, bir üçüncü hayatım daha vardı: Bir çetenin şefiydim.

Biyografimdeki bu ayrıntıyı bir Arap gazetesi beni yıpratmak için kullanmıştı: "Kim bu yönetmen bizontusuz? Eski bir haydut!" Aslında, 15-16 yaşlarındayken Nasıra'daki bir çetenin büyüüne kapılmıştım. Onlarla takılıyordum, beni maskot olarak benimsemişlerdi, beni koruyorlardı. Eğer biri kız arkadaşına sarkarsa, gidip arabasını mahvediyorlardı. Aktif bir üye olmaktan çok, büyülenmiş bir tanıktım. Suç, şeref ve namus kodlarını, "raconlarını" öğrenmek hoşuma gidiyordu.

Nasıra'dan nasıl ayrıldınız?

17 yaşındaydım ve ülkeden ayrılmak zorunda kalmıştım, çünkü polis beni çetenin şeflerinden biri olarak kabul ediyordu. Bence bunun esas nedeni, Komünist Parti'ye yakın olmamdı. Londra'ya gittim, çünkü İngilizce biliyordum, orada altı ay kaldım. İlk başta abimin yanında misafirdim, sonra bir stüdyo tuttum ve bir Lübnan lokantasında bulaşıkçılık işi buldum. Sedat'ın Kudüs'ü ziyaret ettiği zamanlardı. Bütün Maruni Lübnanlılar gibi Filistinlilerden nefret eden lokantanın patronları, benimle aynı işi yapan Mısırlı bulaşıkçı gayet rahat, keyfi yerinde yiyip içerken, bana en yağlı, en iğrenç yemekleri veriyorlardı. Mısırlı da durmadan "Mısır'ın başına ne geldiyse, sizin yüzünüzden, Filistinlilerin yüzünden!" diye söyleniyordu. Mısırlı bulaşıkçı benden nefret ediyordu, Maruni patronlar benden nefret ediyordu; o izbe lokantada feci çalıştığımı, her yeri ovup durduğumu bugün hâlâ anlatabilirim size. Lübnan lokantası faslından sonra, bir şarap barında şef yardımcısı olarak çalıştım. Nasıralı iki tip daha vardı, biri işletmeciydi. Korkunçtu! Bana sadistlik etme sırası ona gelmişti! Kendi vatandaşlarının sana işkence etmesi çok korkunç bir şey, en beterleri de onlar!

Filmlerinizde Keaton, Tati, Moretti etkileri görülüyor... Film yapmaya başlamadan önce çok fazla film seyrettiğiniz, sinema üzerine çok kafa yorduğunuz hissine kapılıyordunuz insan...

Geçenlerde Keaton, Chaplin, Tati kasatleri olan bir arkadaşımdaydım. Nihayet bunca kıyaslandığım insanların filmlerini seyredebileceğim diye düşündüm. Daha "Bir Kayboluşun Günlüğü"nü çekerken, Fransız ses teknisyeni, hiç tanımadığım Keaton ve Tati'nin filmlerini mutlaka görmem gerektiğini söylüyor-du. Bu çekimden sonra, Tati'nin "Mon Oncle"unu ("Amcam") seyrettim. Filmlerimle arasındaki benzerlik beni şaşkına çevirdi. "Kamera-man"ı da gördüm ve Keaton'la fiziksel benzerliğimize çok şaşırdım.

Sinema maceranız ne zaman, nasıl başladı?

Bu soruya o kadar çok cevap verdim ki, hakikatin ne olduğunu unuttum galiba. Emin olduğum tek şey, gençken, kendimi ifade etme ihtiyacı duyduğum. Ama pek film seyretmişliğim yoktu. 14 yaşındayken eşcinsellik ile ilgili bir hikâye yazmış-tım; kimse yazanın ben olduğuma inanmamıştı. Ama sinema ateşini yakan ne oldu, hatırlamıyorum açıkçası. Yeniyetmeliliğimde yazar John Berger'la tanışmıştım, çok etkilenmiştim; bir dönem yazar ya da şair olmaya niyetlendim. Her halükârda, her ne kadar sinema düşkünü değilsem de, görüntü ve gösterme, temsil mevzularında her zaman çok eleştireldim. Filistin'le ilgili filmler yapan şu vasat yönetmenler çevresine hep uzak durdum, bütün bu elitist ve küstah bir çevreden gelen ve Filistinlileri insanlaştırmak iddiasıyla, İsrail devletine karşı kinanacak hiçbir eylem yapmayan Filistinli "kaşer" kahramanın maceralarını anla-

tan sözde hümanist, iğrenç solculara hep karşı oldum. Bu sahte, yalan temsilietleri her zaman eleştirdiğim gibi, bu filmlerin akademist anlatımlarını da eleştiriyordum. Sözümona Filistin yanlısı bu filmler, bence aslında Filistin karşıtı. Ama ben bu konumda çok yalnızdım. Bu konuda bir film de yaptım: "Introduction To The End Of An Argument", Filistinlilerin İsraililer ya da Hollywood tarafından gösterilişinin bir eleştirisi, ama bu çok yıllar sonraydı.

Egemen gösterim ve temsil biçimlerini sorgulayanlar her zaman azınlıkta olmuştur zaten.

Hiç şüphesiz, ama bir azınlık çoğu zaman daha geniş bir grup tarafından kabul görür, bu da en azından bir tesellidir. Ama insan tamamen yalnız kaldığında, fikirlerini paylaştığı hiç kimse olmadığında, bu tam bir paranoya halini alıyor. Egemen anlatım sistemleri konusunda başka ülkelerde de benim gibi eleştirileri olan başka sinemacı ve

Yemek hazırlarken, sevgilimin vücudunda yeni bir yer ararken, daha fazla zevk duyabileceğim yeni yerler arayışındayım... Ve bu da politiktir. Tensellikle politika arasında sürekli bir diyalektik vardır.

gazetecilerin olduğunu bilseydim, bu bana daha fazla enerji verirdi, kendimi misyon sahibi bir şövalye gibi hissedirdim. Ama ben yapayalnızdım. Şimdi sinemaya ilk ilgi duyduğum zamanlardaki ikinci şeye geliyorum. Ben sinemaya, seyretmekten ziyade, okumayla geldim. Abim Hayfa'da öğretim görevlisiydi, oraya gidip ödünç kitaplar alıyordum: "Godard Godard'ı Anlatıyor", "Antonioni Sineması", bu tür kitaplar... Söyleşilere, makalelere bakarak, filmlerini mutlaka görmem gereken yönetmenlerin bir listesini yapmıştım. Bu yönetmenlerin ortak noktası, radikal olmaları, hikâye anlatmanın ve şeyleri göstermenin yeni biçimlerini bulmak istemeleriydi. 25 yaşına geldiğimde, New York'a yaşamaya giderken film listem de cebimdeydi. Bir yıl boyunca gece gündüz, bütün vaktimi sinemalarda geçirdim, iki seans arasında metroda giderken de sinema kitapları okuyordum.

O zaman, akademik sinemayı sorgulayanın bir tek siz olmadığınızı keşfetmiş olmalısınız...

Kesinlikle. Wim Wenders'in "Etat des Choses" filmi mesela, ilk seyrettiğimde, filmi de, yönetmeni de sevmemişim. Burjuva duruşu olduğunu

düşünmüştüm. Entellektüel bakımdan yeterince donanımlı olmadığım için, filmi anlayamamış ve reddetmişim. Tekrar seyrettiğimde, sinemanın bir döneminin sonuna dair düşüncesini yakaladım... İşte böyle, kendi kendime filmler ve yönetmenler seçerek sinema eğitimimi gerçekleştirdim: Antonioni, Bresson, sonra Ozu, daha sonra Godard... Hou Hsiao-Hsien'in "Poussiere dans le vent"ını keşfettiğimde, birden şimşek çaktı. İçimden "aman Tanrım, tıpkı Ozu gibi, bu insanların hepsi sanki Nasıra'dan çıkmış gibi!" diye geçirdim.

Filmlerinizin niye bu kadar modern ve incelikli olduğu daha iyi anlaşılıyor. Sonuçta, dürüst "sinemasever" in tipik güzergâhını izlemiştiniz...

Başlangıçta sinemasever değildim, ama tek bir film seyretmeden bir anda çok sofistike filmler yapmaya başlayan spontane bir deha da değiştim. Sadece, izlediğim güzergâh çok klasik değil. Daha önce tek bir Tati filmi görmediğim halde filmlerimin nasıl Tati filmlerine benzediği sorusuna engel değil tabii bu durum. Ama yeryüzünde milyarlarca insan var; dolayısıyla da iki insanın birbirine benemesi o kadar saçma bir şey değil. Filmlerimin tanımadığım, bilmediğim yönetmenlerin filmlerine benemesi o denli büyük bir muamma sayılmaz. İlla birbirlerinden etkilenmemiş olsalar da iki sanatçının yaptıkları ortak noktalar taşıyabilir.

Muamma, Tati'yle ya da Keaton'la benzerliğinizde değil. Filistin sokaklarındaki çocukla bugün tanıdığımız sofistike yönetmen arasındaki bağ daha gizemli. Ama New York'ta geçirdiğiniz eğitim yılları belki de bu gizemi dağıtıyor.

Eğer günün birinde biri biyografimi yazar ve gizem boşluğunu hayatımın bu iki kısmı arasına yerleştirirse, çok sıkıcı olurdu. Böyle bir boşluk yok. Ben sihirli bir değnekle sofistike yönetmene dönüşen bir sokak çocuğu değilim. Bir kere öncelikle, sokak çocuğu değilim, sofistike sokakların çocuğuydum! Sokaklarda başoyuncu, kahraman da değilim, daha çok biraz mesafeye izleyen dikkatli bir gözlemciydim. Çok erken yaşlardan itibaren, gözlemliyor ve gördüklerimi kendi üslubum ve uydurduğum şeylerle birlikte anlatıyordum. Tamamen uydurulmuş hikayelerle, dinleyicilerimi

sadece eğlendirmiyor, ağlatabiliyordum da. Ayrıca, bu gettolaşmış taşra şehrinde, bu siyasi bağlamda ve kimlik belirsizliğinde yaşamış olmak, bütün bunlar bende daha sonra sinemaya yansımaya olan isyankâr bir tavır gelişmesine neden oldu. Özet olarak, içinde büyüdüğüm siyasi gerçeklikle hikaye anlatma ve sinema yapma biçimini değiştirmeye ihtiyacı arasında doğrudan bir ilişki olduğunu düşünüyorum. Daha şimdi yeni yeni, içerikleri bu kadar siyasi olduğu gibi, niçin biçimleri de ve hatta özellikle biçimleri politik filmler yaptığımı kavrayabiliyorum.

İşlerinizi ilginç kılan en önemli yana geldik: Her şeyden önce, konuları kelimenin tam anlamıyla angaje, ama tarzı çok konvansiyonel olan bir Ken Loach'un aksine, siz senaryonuz ya da diyaloglarınızdan ziyade, kullandığınız biçim ve üslubunuzla politiksiz.

İnsan isyankâr ve eleştirel olduğunda, alternatif ve şiirsel bir uzam yarattığında politiktir. Yaratılan tensellikler, arzudur. Bu nedenle siyaset hakkında hikayeler yazmıyorum.

Benim yazı malzemem, kendim, eksikliklerim, özlemlerim, arzularım ve yoksunluklarım, tensel uzamım. Önüme çıkan her bir engeli aştığımda, bu bana zevk veriyor, haz veriyor. Arzularımı, duygularımı ve heyecanlarımı bastırmadığım bir alan yaratmaya çalışıyorum. Politik olmak tensel olmaktır. Benim için zevk, mümkünse günün her anında siyaseten tensel olmaktır. Bir yemek hazırlarken ya da sevgilimin vücudunda yeni bir yer ararken, daha fazla zevk, daha fazla arzu duyabileceğim yeni yerler arayışındayım... Ve bu da politiktir. Tensellelikle politika arasında sürekli bir diyalektik vardır. İnsan yeni zevk ve gelişme yerleri aradığında, kendi tutuculuklarını, kesinliklerini de yıkar. Sevişirken insan kendini bıraktığında, düşünce kalıplarını da bırakır. Sonuçta, her şey birbirine bağlı. Arzu yaratmak ve arzu vermek, çok politik bir eylemdir. Benim politik eylemciğim, bu arzu yaklaşımında kendi üzerimde çalışmaktır. Sonra bu yakınlarımı sızıyor, derken perdeye ve seyirciye...

Filistinli sinemacı statüsünü bir onur olarak mı,

yoksa üzerinizdeki bir yük olarak mı hissediyorsunuz? Ayrıca, filmlerinizin dünya üzerinde bir başka Filistin imgesi yaydığını, dolaşıma soktuğunu düşünüyor musunuz?

Ben hiç kimsenin temsilcisi değilim, özellikle de Filistinlilerin. Aksi takdirde bu, Filistinlilerin çeşitliliğini, farklılıklarını inkâr etmek anlamına gelir. Filistin halkının çok-anlamlılığı, tek bir bireye ya da tek bir sınıfa ya da tek bir politik akıma indirgenemez. Bazı Filistinliler, bazı Yahudiler kadar kötüdür. Ayrıca, Yahudiler de tek bir akıma indirgenemez. Hangi Yahudilerden söz ediyoruz? Sinagoda gidip dua edenlerden mi, yoksa filozof olanlardan mı? Ve hangi Filistinlilerden söz ediyoruz? Gazze'dekilerden mi, sürgünde yaşayanlardan mı? İkinci olarak, kimim ki ben onlar adına konuşma iddiasında bulunayım? Doğrusal ya da akademik anlatım biçimlerini eleştiren görüntüler kurduğunda yaptığın ne? O zaman, merkezi olmayan, seyirciye açık ve demokratik bir görüntüler yığını yaratıyorsun. Seyirci bu görüntüleri yatay

Yönetmen olarak üzerimdeki yük, bir görüntünün okunma ve anlam katmanlarını çoğaltmak için mümkün olduğunca çalışmak, soyutlamaya uzanan, tanımlamalardan kaçan bir şiirsel uzam yaratmaktır.

olarak ve dikey olarak okuyabilir, çerçevenin sağına ya da soluna yoğunlaşabilir. Bu tip görüntü, alışılmış ve egemen anlatım biçimlerini yıkar. Yönetmen olarak üzerimde taşıdığım yük, bir görüntünün okunma ve anlam katmanlarını çoğaltmak için mümkün olduğunca çok çalışmak, soyutlamaya uzanan ve tanımlamalardan kaçan bir şiirsel uzam yaratmaktır. Mümkün olan en açık planları yaratmaya çalışıyorum. Bunu başardığımı söylemiyorum, ama sinemamı bu ufka doğru götürmeye çalışıyorum, bunu yaparken de bir halkın temsilcisi olarak etiketlenme ihtimali en aza indirgenmiş oluyor. Bununla birlikte, sizin bir davanın temsilcisi olmanızı önemseyen şu ya da bu seyircinin potansiyel doğrusallığıyla her zaman karşı karşıya kalabilirsiniz. Bu tür seyirciler görüntüleri bu amaçla okuyacaktır. Ve kendini benim soyut, açık şiirsel uzamıma bırakmayı reddedecektir. Bu tür seyirciler genellikle bir iktidar çevresinin üyeleridir, çünkü benim ulaşmak istediğim açıklık, iktidarın zıttıdır. En eski çağlardan bu yana, şiir iktidarın antitezidir. Şiirsel uzamlar tek bir fikre indirgenemez. Vize diye bir şey tanımazlar, denetimden kaçarlar.

Şiirselliği ve mizahî yanıyla filmleriniz Ortadoğu'daki durumun ikili karşıtlık çerçevesinin dışına taşıyor. İsrail ve Filistin çevrelerinde filminiz nasıl karşılandı?

İsrail, sinema salonları, dağıtıcıları vesairesiyle bayağı kurulu düzeni olan, dumuş oturmış bir ülke. Filistin'se işgal altında bir ülke, yerel sinematek bile İsrail ordusu tarafından yıkıldı. Önce bunu netleştirmek istedim. "Kutsal Direniş", Filistin basınında büyük bir zafer olarak kutlandı. Bir Filistin filmi Cannes Festivali'ne seçildi, jüri ödülü aldı: Görecelliğine rağmen, bu büyük bir zafer olarak yaşandı. Bu konuda çok duygusalım. Cannes'da bütün dünyadan gazeteciler benimle söyleşi yapıyordu: Benim tek derdim, bu ilginin Filistin halkına sızması. Her gün Ramallah'a telefon edip oradaki tepkileri öğrenmeye çalışıyordum. İnsan özgürlükten, uzamdan, söz hakkından yoksun olunca, bütün dünyanın size olumlu bir bağlamda yönelttiği projektör, az da olsa bir fayda sağlayabilir. Filmin Filistin'de dağıtımının yapılabilmesini umuyorum. İsrail'de dağıtım gir-

medi. Filmi bir tek Kudüs Festivali talep etti. Halbuki, İsrail'de eğer bir film seyredilecekse, o da bu olmalı: Filistinlilere karşı olan önyargıların de-ğişmesine katkıda bulunabilir.

Kudüs Festivali nasıl geçti?

Filmi orada göstermeyi reddettim. İçinde bulunduğumuz bağlamda, benim açımdan aşağılayıcı ve gayri ahlâki olurdu. Filmimin dünya prömyerini yapmayı arzu edebileceğim tek yer İsrail ordusu yıktı, sonra da kalkıp filmi onlara mı göstereyim? Çok üzücü, maalesef, ama bu durumda, yapamam. Cannes'da, İsraili eleştirmenler, Ninja sahnesi dışında, filmi beğendiler. Her ne kadar en kumazları estetik nedenlerden bahsettiyse de, siyasi nedenlerle o sahneden hoşlanmadılar. Hep böyledir: Film komik ve incelikli olduğunda, "kaşer". Ama altı dakikalık bir sahne western'vari bir biçimde şiddet fantezisi gösterdiğinde, anında yasaklanır.

İsraili ve Filistinli bir ekiple yaptınız çekimleri; yine Kudüs Festivali konusuna gelirse, sinema ya da sanatçı camiasının hükümetlerin ve orduların karşıtlığını aşması gerektiğine inanmıyor musunuz?

Ramallah'ı bombalayan, festivalin yöneticisi hanım değil, ama festivalinin sponsoru, Kudüs belediyesi. Ve her şey yerli yerine oturmalı: Kudüs belediye başkanı, Şaron'un sağında bir adam. Bu durumda, ne yapmam gerektiğini söyleyin bana. Ülkem bombalanırken bir festivale gideceğim, aralarında belki de bu saldırıları gerçekleştiren askerlerin de bulunduğu insanlarla kokteyllere katılacağım, öyle mi? Hiç şüphesiz, filmimin İsrail'de gösterilmesini isterim, ama içinde bulunduğumuz şiddet ortamında, Kudüs Festivali gibi bir yerde gösterimi kabul edemem.

Özgürlüğünüz, şairiniz ve tenselliğinizle Filistin cemaati içinde kendinizi marjinal hissediyor musunuz?

Her cemaat biçiminde kendimi marjinal hissediyordum. Film yapmaya başladığımda, kendimi Filistinli sanatçı camiasına kıyasla marjinal hissediyordum. "Bir Kayboluşun Günlüğü"nü'n ardından herkes filmin siyaseten doğru olup olmadığını sordu. "Kutsal Direniş"te durum biraz değişti, üslubum kabul görmeye başladı. Ama sanatçılar her zaman azınlıkta bir konumda olmalıdır. Çünkü merkeze ait olmaya başladığın andan itibaren, hızla bir kuruma dönüşürsün.

Filistin halkı, geniş kitleyle sinemaserverler diye ikiye bölünmüş Batı toplumları gibi değil. "Kutsal Direniş", ticarî olmayan, ama öyle görünüyör ki, başarıya da yakalayacak bir film. Filistinlilerin öykülemeci olmayan bu filmi nasıl karşılayacaklarını, böyle bir filmi seyretme çabasına hazır olup olmadıklarını görmek ilginç olacak. "Bir Kayboluşun Günlüğü"nde seyirciyle böyle bir buluşma gerçekleşemedi, çünkü o alaycılığı kavramayan Arap eleştirmenler, filmi yerin dibine batırdı. Bu sefer farklı olacaktır. Kaotik durumlarda, her zaman, deneyimselliğe ve yeni bir bakışa yer vardır diye düşünüyorum. Birzeyd üniversitesinde sinema dersleri verirken, karşımdaki öğrenciler hayatlarında hiçbir film görmemiş gençlerdi. Bu

"Kutsal Direniş", Manal Khader

bakir seyirciyi öykülemeci filmle öykülemeci olmayan film arasındaki ayrımı anlatarak yönlendirmek istemedim. Onlara sinema seyredeceğimizi söyledim ve Cassavetes'in "Opening Night" ıyla başladım. Filmi sonuna kadar seyredilebilir için çok ter döktüler, ama seyrettiler. Sinema hakkında en ufak bir önyargısı olmayan bir sınıftı. Sinemaya dair pek önyargı sahibi olmayan Filistin halkının da filmime açık olacağını sanıyorum.

Muhteşem filminiz siyasetin gölgesinde kalacak diye korkuyor insan; siyasi yaklaşımın sinema yeteneğinizin önüne geçmesi yazık olur...

Ben siyasetçi değilim. Ama siyasi bir hayalperest dersenez, evet! Dolayısıyla da, Filistinlilerin ve İsraililerin geleceğine dair çözüm önerim pragmatik ya da pratik olamaz. İsrail, bir devlet olarak, saygı duyduğum Yahudi halkına hizmet etmeyi bırakmalıdır ve demokratik bir biçimde bütün yurttaşlara, topraklarımız üzerinde yaşayan herkese

hizmet etmelidir! Ne İsrail, ne Filistin! Sınırlar kalksın! Ayrımlara son verelim. Faşizme geçit yok! İçimize işlemiş olan dini, fanatizmi, militanzimi, ayrımcılığı, şiddeti ve paradoksal bir şekilde, hepimizin uyguladığı bu şiddetin yadsınmasını unutalım artık! "Kutsal Direniş"te ülkemizin yaşadıklarına dair gösterilen gerçekle hayalî olanı içiçe geçirdim. Bir sanatçı olarak benim ütopyam, hayalî olanla gerçeklik arasındaki bu uçuruma bütün bu akıldışı

Böyle bir filmi sevmenin, herkesi kendi içindeki küçük faşizmin payını düşünmeye sevketmesini umuyorum; yoksa İsrail'in faşizmi öylesine aşikâr ki, bundan söz etmek müstehcen kaçıyor.

çatışmaların düşmesi! Seyircinin filmimi beğenmesini, gülmelerini ve sonra evine gidince de, insan olarak kendi içinde barındırdığı faşist karanlığa pamak basmasını isterim. Böyle bir filmi sevmenin, sadece İsrail'in faşizmini kınamanın ötesinde, herkesi kendi içinde taşıdığı küçük faşizmin payını düşünmeye sevketmesini umuyorum; yoksa İsrail'in faşizmi öylesine aşikâr ki, bundan söz etmek artık müstehcen kaçıyor. Ben vaaz vermiyorum. Filmim tek bir hakikati anlatmıyor. Ben bir banış yanlısım. Tamamen. Şiddetten nefret ediyorum. Ama peki, muhayyilem de nefret ediyor mu? Filmin sorduğu soru bu! "Kutsal Dire-

niş" bir belgesel değil, ancak içinde yaşadığı ortamla dolup taşmış bir sinemacının ortaya çıkardığı bir belge.

Filistinlisiniz, ama mizahî yaklaşımınızda Yahudi bir yan var gibi...

Eğer öyle diyorsanız... Evet, bu beni onurlandırır. Hakiki bir Yahudi dünyanın herhangi bir Yahudi düşmanı ülkesinde kendini nasıl hissederse, bir Filistinli de İsrail'de kendini öyle hisseder. Film çekmek striptiz yapmak gibidir. İnsan zihnini ve vicdanını nereye kadar soyabilir, işte meydan okuma budur! Bir mahkûmu hücreye koyduğunuzda, onun bedenini hapsedersiniz. Ama muhayyilesiyle kendini özgürleştirir. Tıpkı benim de İsrail'in bitip tükenmeyen faşist baskılarından mizah yoluyla özgürleşmem gibi. Gülmek ve hayal gücü, en muhteşem ihlâl yollarıdır. Ben bütün hapishaneleri ortadan kaldırmak için insanlar güldürmek istiyorum! İsrail, Yahudilerin hizmetinde bir devlet olmayı bıraksın, bütün yurttaşların demokratik devleti olsun! Daha ileri gidiyorum: Devlet, iktidar demektir. Çürüme, yolsuzluk, şiddet demektir. Egemenlik. Hakimiyet. Devletlere son, bayraklara son! İnsanoğlu sadece kendini merkez almayı bıraksın.

Ülkenizdeki şartlar gittikçe daha da kötüye gitti, durum geriledi, bu konuda ne düşünüyorsunuz?

İsrail siyonist ideolojisiyle, bir Yahudi devleti olarak varlığını sürdürdüğü müddetçe, gelecekte hiçbir umudum yok. Bu durumun yarattığı bütün sorunlar ve şiddet aynen sürecektir. İsrail, ideolojik yapısı gereği yayılmacı ve ırkçı bir devlet; bu da doğal olarak fanatizme uzanıyor. Mümkün olan tek çıkış yolu, İsrail'in bütün yurttaşlara demokratik ve eşit bir şekilde davranmayı öğrenmesidir. Filistin'in bugünkü durumundan Arafat'ı da kısmen sorumlu tutuyorum. Çevresindeki entellektüelleri kenara iteceğine, onların dediklerine kulak verseydi, Oslo antlaşmalarının sonuçlarını öngörebilirdi. Oslo'yla birlikte, Filistin direnişi hadim edildi.

Filistinlilerin gerçekleştirdiği intihar saldırılar hakkında ne düşünüyorsunuz?

Terörizmi yadsımak gerekiyor mu? Şiddetten yana mıyım? Bombalı saldırı gerçekleştiren kamikaze faşist midir? Faşist sözcüğü yeniden tanımlanmalı. Netleştirilmeli. Üzerindeki sır sökölüp atılmalı. Şiddetin ve her yere kusmuk saçan aşırı sağın bize dayattığı gündelik hayatı bırakalım. İntihar saldırılarını yapan kamikazelere gelince, onlar hakkında söyleyeceğim her şey tuzağa düşmeme sebep olacaktır. Sık sık Arafat'ın da düşüşü tuzağa! Tek söyleyebileceğim, İsrail öldürücü eylemlerine son verdiğinde, kamikazelerin de son vermesini umuyorum.

Lucescu insan adam

"A Momentary Lapse of Reason"... Geçen sayıda Pink Floyd'un güzelim parçasını bir daha andık: Anlık bir şuur kaybı... "Dumanı Üstünde" sayfamızdaki "Bizi bu fark yaraları öldürür" başlıklı yazıya, arkadaşımız Asena Günel'in imzası yerine, nasıl olduysa oldu, spor yazarı Asena Özkan'ın imzasını koyduk. Sebebi belli tabii: O isim zihnimizde öyle yer etmiş ki... Hal böyle olunca, Asena Özkan bizi çağırıyor diye kapısını çaldık, yıllardır okuru olduğumuz Beşiktaş yazarıyla "Kartal"ı, Lucescu'yu ve kaçınılmaz olarak Fatih Terim'i konuştuk...

Şimdi Radikal'de köşeyazarlığı yapıyorsunuz, ama biz sizi yıllardır Cumhuriyet'ten takip ediyorduk. Beşiktaş muhabirliğiniz kaç yıl sürdü?

Asena Özkan: Kısa bir fasılayı saymazsak yirmi yıl... 17-18 yıl dolu dolu muhabirlik, Beşiktaş muhabirliği yaptım.

Hangi takımı tutuyorsunuz?

(gülüyor) Beşiktaş...

Bu sene biz de Beşiktaşlıyız. Daha doğrusu, "I love you Luce" durumundayız. Zaten Meşin Yuvarlak vagonunun şiarı şu: "Takım tutmaz, adam tutar..." Üç senedir Lucescu'yu tutuyorsunuz. Siz nasıl buluyorsunuz Lucescu'yu?

Bir kere insan adam. Teknik direktörlüğü bir yana, ki onu eleştirecek kadar futbol bilgim yok, insan adam.

Hayret, bir spor yazarı, bir teknik direktör için "onu eleştirecek kadar bilgim yok" diyor. Halbuki adet, "o bu işi bilmiyor"dur...

Bizim sorumuz o: Biz her şeyi biliriz!.. (gülüyor) Bir seferinde Beşiktaş'la Konya Şeker fabrikasında kalıyoruz, o zamanlar takımla gazeteciler aynı yerde kalabiliirdi, ilişkiler çok farklıydı. Kendi aramızda ayak tenisi oynuyoruz, futbolcular yemekteydi, geldiler, bizi seyretmeye başladılar. Benim topa vuruşumu gördükten sonra, "allah cezanı versin, bizi sen mi eleştiriyorsun" dediler. (kahkaha atıyor) Onun için atıp tutamam, ahkâm kesmem. Bunu yapanlar var, ama ben yapamam. "O niye oynadı, bu oynasaydı şöyle olurdu", bunu o kadar çok bilen insan var ki, ben bilmesem de olur!

En çok beğendiğiniz spor yazarı kim?

Atilla Gökçe... Yazış türünü, anlatımını, Türkçesini severim. Bir de Erman Toroğlu hoşuma gidiyor. Bir spor yazarı "bunu yazarsam başıma ne gelir" diye düşünmemeli. Erman Toroğlu'nun hiç öyle bir kaygısı yok. Güzel yazıyor, biraz da Türkçesini düzeltse... Futbolu kim iyi bilir dersiniz, bence Can Bartu. Zeki Çol'u da beğenirim, bu işin emekçisi, yıllarını verdi. Metin Tükenmez'in de hakkını yememek lazım. Futbolu bilir, bilimsel anlamda bilir.

Can Bartu'nun "teknik direktörün payı yüzde 20'dir" diye bir sözü var, sizce de öyle mi?

Bu istatistik zaten, dünyada kabul edilmiş bir şey, teknik direktörün payı yüzde 20 ile 30 arasında değişir.

Terim'inki yüzde 100 muamelesi görüyordu...

Ee, o imparator. (gülüyor)

İtalya'da başçavuş diyorlardı ama...

Biz alışmışız Fatih Terim'in doldur boşaltlarına, motivasyonlarına, bize çok başarılı geldi. Elindeki kadro olmasaydı, Fatih Terim de olmazdı. Lucescu yoktan bir şeyler varediyor, onun için hayranım adama.

Elindeki kadro dediniz, o kadro Fatih'in eseriymiş gibi bir hava yaratılmıştı. Taffarel, Popescu,

Lucescu hakikaten inanılmaz bir beyefendi. İlişkilerinde de çok dengeli, mantıklı. Deneyimli, psikolojiyi biliyor. Herkese sevgiyle yaklaşıyor.

Hacı zaten uluslararası şöhretler; Bülent, Tugay, Arif, Okan, Mustafa Denizli'nin talebeleri; Hakan Şükür Feldkamp'ın elinde Hakan Şükür oldu; Hasan Şaş Galatasaray'a geldiğinde stardı, en parlak günlerini Lucescu zamanında yaşadı... Bir başka örnek, Terim dönemindeki Sergen'le Lucescu dönemindeki Sergen...

Sergen'i yaratan Gordon Milne'dir. İlginç bir anımı anlatayım: Biz, Cumhuriyet spor servisi, Kilyos'ta maç yapardık, bir gün baktık, kalenin önünde hayvan pisliği, kalede kim duracak? Oradan bir çocuk atılıyor, "ben durayım" diyor. O çocuk Sergen...

Sergen'i yaratan Milne dediniz ama, Serpil Hamdi'nin hakkını teslim edelim. Bizim de şöyle bir anımız var: Bir arkadaşımız (Ümit Bayazoğlu) yıllar evvel Beşiktaş minik takımının idmanına gidiyor, Serpil Hamdi'ye "hocam, bu veletlerden hangisi yıldız olacak sen-ce?" diyor. Serpil Hoca da çırpı bacaklı bir ufaklığı gösteriyor, "o olacak" di-

yor. O çocuk Sergen...

Doğru, Serpil Hamdi'yi hayırla anmak gerekiyor. Beşiktaş'ın o yenilmez amadası, bizim jenerasyonun ezbere sayacağı takım, Metin-Ali-Feyyaz'lı, Rıza'lı, Gökhan'lı kadroda Serpil Hamdi'nin büyük payı var.

Lucescu'nun insanlığından ve Beşiktaş'ın efsanevi kadrosundan söz edince, akla Gordon Milne geliyor... Onunla da şöyle bir anımız var: Beşiktaş'ın Adana Demirspor'u 10-0 yendiği maçtan sonra, Turgut'un meyhanesinde Milne'le karşılaşmıştık, "ayıp olmadı mı?" dediğimizde, "gençlere laf anlatmak çok zor" diye cevap vermişti. Geçenlerde, bir gazetenin "unutamadığınız maçlar" soruşturmasında, Beşiktaşlı yazarlardan biri o maçtan sitayişle bahsediyordu...

Gordon tabii çok centilmen bir adam. Öyle bir skoru alkışlayacak insan değil. O maçın bir de saha içi anekdotları var, Adanalılar Beşiktaşlılara yalvanıyordu, "n'olur yapmayın, yeter artık" diye...

Ama çok acıip bir maçı, mesela Me-
tin'in bir golü vardı, yedincisi galiba. Or-
ta sahanın oralardan bir top geldi, Me-
tin bir vole patlattı, gol olacağını o da
hesaplamamıştı, gitti takıldı. Yani onlar
da o kadar çok atmak istememişlerdi;
garip, inanılmaz bir maçı o.

**Lucescu'ya dönersek... Takımın ona
teslim edilmesi, başta Kazım Kanat ol-
mak üzere, Beşiktaşlı yazarların tepki-
sini çekmişti...**

Serdar Bilgili yönetiminin bugüne kadar
yaptığı en mantıklı iş. Kendi gelecekle-
ri de garanti altına aldılar. Başka birisi
gelseydi, böyle olmazdı...

**Mustafa Denizli'nin gelme ihtimali var-
dı galiba...**

Denizli'nin de vardı, Fatih Terim'in de...
Onlar gelseydi, Lucescu'nun sağladığı
başarıyı yakalamayacaklarına emin gibi-
yim.

**İtalya'da altı kez kovulduğu yazıldı Ga-
latasaray'dayken, bu aynı zamanda al-
tı kez çağıldığı anlamına geliyor...**

Ayrıca İtalyan kulüpleri Fener'e benzer.
İki mağlubiyette gönderirler adamı...

**Lucescu'yu altı kez çağırışlardı, Fa-
tih'i tekrar isterler mi?**

İsterler. Kötü teknik direktör değil ki.
Şansı yaver gitmedi, parasal olanakları
sınırlıydı, çok iyi oyuncular alamadı.
Gönderilmesinin arkasında başka şey-
ler vardı...

**Gönderilmesi bir yana, gidişinin arka-
sında da "başka şeyler" var mıydı?**

**Gori de, Berlusconi de pek tekin isim-
ler değil. Terim'in "imparator"luğunda
o "başka şeyler", örneğin Mehmet
Ağar'la yakınlığı nasıl rol oynadı sizce?**

Mafya demek yanlış olur, ama futbolda
bir oluşum var, bazı ilişkiler var, dünya-
nın her yerinde böyle. Mehmet Ağar,
Terim'e büyük destek verdi, zaten ayrı-
maz ikililer. Terim'in başka önemli ilişki-
leri de var. Medyanın da çok büyük payı
oldu, zaman zaman yasakladığı, antren-
mana almadığı medyanın da inanılmaz
etkisi oldu.

**Kaybedilen maçlardan sonra, korku-
dan soru soramıyorlar. O korkunun se-
bebi ne?**

Antrenmana almaz, muhabire yasak ko-
yar...

Sadece o mu sebep?

Onun ötesinde de var tabii. Yöneticiler
medya patronlarıyla yakın ilişkide olduk-
ları için, bir şikayette işlerini kaybedebi-
lirler. Geçenlerde yazdım, kimse ses ve-
remedi. Atif Keçeci bir yazı yazdı -abisi
Affan Keçeci'dir, Beşiktaş yönetimlerin-
de görev almış bir emniyet müdürü-
dür-, Keçeci'nin haberi gerçektir: Beşik-
taş Divan Kurulu bir ekonomiste rapor
hazırlatıyor, Atif Keçeci de bu raporu alı-
yor, Milliyet gazetesinde yayınlıyor. Orta-
lık birbirine girdi. Aydın Doğan'a götür-

**Sinan abiye yakın oyuncular vardır, uzak oyuncular
vardır. Sinan abiye yakın oyuncuların dokunulmazlığı
vardır. Sinan abiye yakın olmakta yarar vardır...**

düler olayı, servis şefiyle görüşüldü,
"biz hallederiz kendi aramızda" denildi.
Denizli deplasmanı var aynı hafta, Be-
şiktaş yönetimi, "Atif Keçeci'yi uçağa
almıyoruz" dedi. Doğan grubundan 12
gazeteci vardı Denizli'ye gitmesi gere-
ken, bunun üzerine "biz de binmiyoruz"
dedik, karayoluyla gittik. İşte bunun için
yazılmıyor, muhabir gidemezse ne ola-
cak? Takımdan uzak kalırsan, haber
alamazsın ki.

**Yönetim o habere niye böyle bir
tepki gösterdi? Beşiktaş'ın
ekonomik durumu o kadar kötü
mü gerçekten?**

Fazlasıyla kötü. Ama herke-
sininki kötü. Şu anda bir tek
Diyotürk götürüyor kulüple-
ri. Başka gelirleri yok. Di-
yotürk de ödemelerde
tekleme yapıyor, malûm
konulardan.

**Diyotürk dolara kaç lira
muamelesi yapıyor
şimdi?**

827 lira galiba.

**Kulüpler bunu nasıl ka-
bulleniyor?**

Başka atematifleri yok
ki. Şimdi bir takım oyun-
lar dönüyor, belki başka

bir yer devreye girer. Belki Yapı Kredi teminat mektubu vermez, vere-
mez, çünkü denetimde; bunlar gündemde.

**Demir yönetim Lucescu'yla kendi geleceğini garantiye aldı dedi-
niz...**

Kumar oynadılar, kumar kazandılar.

**Ama istatistik bir durum da var ortada: Lucescu, örneğin Avrupa
kupalarında Terim'den daha başarılı...**

Tabii canım, elbette. Onun farkındaydılar. Ayrıca Lucescu'nun terbi-
yesine hayran kaldılar. Bugüne kadar Türkiye'de pek tanık olmadığımız
bir şey oldu. Hiç öyle bir veda gördünüz mü? Teşekkür ederim
dedi, alacağını da bıraktı, çekti gitti. Bunu kimse yapmaz. Değerleri
farklı; açgözlü bir Avrupalı değil. Lucescu hakikaten inanılmaz bir be-
yefendi. İlişkilerinde de çok dengeli, mantıklı. Deneyimli. Top oyna-
mış, psikolojiyi biliyor, çok iyi derliyor çocukları. Beşiktaş'ta çok fark-
lı bir şey yaptı; taktikten, teknikten çok, takımı oluşturmaya, arka-
daşlığı oluşturmaya başladı, onun için de Beşiktaş toparlanıyor. Lucescu
Romanya'dan geldiği için, yapısı bizden çok farklı değil. İnsanlara yak-
laşımı çok iyi. İşin ilginç tarafı, Avru-
pa'yı da çok iyi biliyor; Doğu-Batı sentezine sahip.

**Liverpool-Galatasaray maçı öncesinde takımı Beatles müzesine
götürmüştü...**

Altı dil bilen bir adamın boş olacağını kimse düşünmemeli.

Bir rivayete göre evinde Che posteri varmış...

Yapısı uygun. Kuşağı da tutuyor, 68'li. İnsancıl bir adam. Zaten in-
sanı sevmeyen ne olur? Faşist olur. Hümanizmi benimsemiş bir in-
san Lucescu. Herkese sevgiyle yaklaşıyor. Yardımcısına da, futbol-
cusuna da, malzemesine de...

Feyyaz'la arası nasıl?

Gayet iyi. Feyyaz ondan İtalyanca kursları alıyor. Gelecekte,
umuyorum, Lucescu'nun yerini alır, büyük bir ihtimalle de öyle
olacak gibi. Feyyaz futbola yatıp futbola kalkıyor.

Yardımcılığa Rıza gelseydi, daha iyi olmaz mıydı?

Rıza artık birinci adam. Çok, çok iyi bir hoca, çok da-
ha iyi yerlere gelecek. Zaten lige baktığın zaman,
Samet, Ziya...

Ziya harika, kimse onu yazmıyor...

Metin Tekin de Çanakkalespor'u kalkındırdı.

**Demir Lucescu'dan bahsederken "arkadaşlı-
ğı oluşturmaya başladı" dediniz. Öyle bir so-
run mu vardı Beşiktaş'ta?**

Geçen sezondan kalma bir hesaplaşma var-
dı takımın içinde. Şimdi onlar yavaş yavaş
köreliyor. Çünkü başarıyla hepsi unutuluyor,
ama başarısızlıkta yine çıkar ön plana.

Nasıl bir hesaplaşma?

Eskiler-yeniler meselesi... Antrenmanlardaki
yumruklaşmaların arkasında bu var. Şifo'nun ay-
rılmasına yakın iyice su yüzüne çıkmıştı, jübileden
sonra da iyice belirginleşti. Bunun yanısıra bir de Si-

Saklıkent Slow Food

Anne yemeği lezzetinde
Ev yemeği ederinde

İstiklal Cad. Küçükparmakkapı İpek Sok. No:18 Kat: 2 Tel: 292 38 89

Aheste çek kürekleri
Mehtap uyanmasın

İstiklal Caddesi	Etbank	İpek Sokak
	Küçükparmakkapı	
	Mc Donald's	

nan abi faktörü var.

O nasıl bir faktör?

Çok önemli bir faktör. Sinan abiye yakın oyuncular vardır, Sinan abiye uzak oyuncular vardır. Sinan abiye yakın oyuncuların dokunulmazlığı vardır. Sinan abiye yakın olmakta yarar vardır, Sinan abi allahdır. Sinan dengeleri epey bozdu. Arkasında güçleri olduğu için...

Nasıl güçler onlar? Siyasi güçler mi?

Hayır, (pantolonunun kemerini işaret ediyor), sağlam ilişkileri var.

Terim'in Ağar'la ilişkisi gibi mi?

Onun daha futbolcusu.

Beşiktaşlı futbolculardan bazıları ülkücü mafyayla çok içli dışlı...

Çoğu varoşlardan çıkmış, parayla Beşiktaş'ta tanışmış... Onlar futbolcu diye suçlama hakkımız yok, çünkü onlar gibi binlercesi var. Beşiktaş'ta son zamanlarda oluştu bu, eski jenerasyonda asla yoktu, takım sol ağırlıklıydı, çocukların hepsinin kafası sola yatıncı, sadece bir futbolcu vardı, onun haricinde hiç kimse... O futbolcuyla da arada görünmez bir duvar vardı...

Samet miydi o?

Hayır.

Kadir mi?

(gülüyor) Herkesin diyalogu sınırlıydı onunla.

Peki, saha içindeki en büyük sorunu ne Beşiktaş'ın bu sezon?

Futboldan anlayan herkesin gördüğü bir şey var: Beşiktaş'ın kadadı yok.

Göztepe maçında Beşiktaş ilk korerini 88. dakikada kazandı...

Lucescu elindeki malzemeyle yapabileceğinin en iyisini yapıyor, bunu herkes görüyor. Ben bir tek şeye takılıyorum: Serdar niye oynamıyor bu takım da? Onu çözmiyorum. Sol kanatta Serdar çok futbolcudan daha iyi.

İbrahim nedense beğenilmiyor. Halbuki çalışkan, gayretli, ayrıca Almanların ünlü orta saha oyuncusu Overath'ı hatırlatan bir stili var. Orta sahada oynasa seyircinin kalbini kazanır, ama sol kanat taki alternatifsizlik yüzünden boy hedefi oldu...

Ben ona giydiriyorum, okuyucular da bana giydiriyor. İbrahim sol kanat oyuncusu olursa ben genel yayın yönetmeni olurum diye de yazdım. Ama Barcelona maçında nasıl öyle oynadı, aklım almıyor. O 3-0'lık maçta, o performansı nasıl yakaladı, çözmiyorum. Bir maç oynadı, yok başka...

Sağ tarafa gelirse...

Kaan Dobra iyi tercih. Yavaş yavaş alıyor yeni mevkiine, biraz daha zamana ihtiyacı var.

Ali Eren'i nasıl bluyorsunuz?

Belki çok iyi futbolcu, ama benim sevmediğim bir insan. Krikoyla bir güvenlik görevlisinin alnını yarmış bir insan, adama sekiz dikiş atıldı.

Nouma'yla elektrik tuttu. Mesela İlhan Mansız Japonların sevgilisi, ama bizimkilerin değil. İdol başka bir şey.

Kavga niye çıkmış?

Ataşehir'de tanımamış onu güvenlik görevlisi, kimlik sormuş. O da "vey sen beni nasıl tanımazsın?" yapmış...

Kadro dışı kalmasının sebebi neydi?

Çenesini tutamaması. Bazı futbolcular artık şunu anladılar: İlk önce kulüp, onlar hiçbir şey. Hakan Şükür gibi bir

Beşiktaş seyircisi yasaklara karşı gelmeyi seviyor. Galatasaraylı kurallara uyar, Fenerli kavga çıkarmayı sever. Beşiktaşlılarsa uçuk kaçıklara meyilli.

adam gittikten sonra, Türkiye'de gitmeyecek kimse yok.

Ali Eren'in kiminle derdi vardı?

Yönetimle. Bir de bazı futbolcular oynamadı mı agresifleşirler, herkesi suçlamaya başlarlar. Gordon Milne'e "niye beni oynatmıyorsun" diye bıçak çeken bir futbolcu vardı, Samet'lerin zamanında, defans oyuncusu. Onu bile severdik, ama bu Ali Eren... İsterse dünyanın en büyük futbolcusu olsun, bana göre sıfır.

Seyircinin Nouma aşkına ne diyorsunuz?

Nouma'yla elektrik tuttu. Ferdi'ye (Ferdinand) de taparlardı. Mesela İlhan Mansız Japonların sevgilisi, ama bizimkilerin değil.

Neden öyle?

İdol başka bir şey. Nouma yokken de Ali Eren "psikopat" olduğu için onların sevgilisiydi. Anlamak mümkün değil. Başka bir ruh hali. Beşiktaş seyircisinin bir enteresanlığı var: Yasaklara karşı gelmeyi seviyor. Galatasaraylı kurallara uyar, Fenerli agresiftir, kavga çıkarmayı sever. Beşiktaşlılarsa uçuk kaçıklara meyilli. Mesela Sergen, gece alemlerinde yakalandıkça daha çok sevilir. Asi tiplerden hoşlanıyor Beşiktaş taraftarı. Şimdiki 68 kuşağı filan da değil, açıklaması zor bir durum.

Nouma'nın sağlık sorununun ne olduğu pek anlaşılmadı...

Nouma'nın ciddi şekilde bir sağlık sorunu var, bunu da Beşiktaş taraftarının bilmesi gerekiyor. Nouma hiçbir zaman kadroda olmayacak, son 10-15 dakikalarda forma giyecek. Beşiktaş yönetimi bu futbolcuyla sadece taraftarı mutlu etmek ve diyet ödemek için aldı. Bir de çok büyük masrafı olmadığı için.

Nedir bu sağlık problemi?

Onu söylemek istemem. Ciddi olduğu kesin ama. Bir de tabii Galatasaray ayağı var, kaptırırsak ne olur diye aldılar. Galatasaray, başkanının Fransa ilişkileri sayesinde temasa geçtiğini.

Kulüp doktoru Mete Düren, "Nouma iyileşti" diye bir açıklama yapmıştı...

Şansal Büyüka da Mete Düren'i "aile doktorumuz" deyip göklere çıkarıyor, ben de anlamıyorum. Çünkü bilmediğimiz şeyler var. Mete Düren Nouma için bir şeyi yok diyorsa yoktur!

Öyle demek zorunda mı kaldı?

Başka alternatifi yoktu.

Bu yılki kadroda en çok sevdiğiniz oyuncu kim?

Sergen tabii ki. Sergen'i herkes seviyor. Alkol yeteri kadar var, kumar var, zamparalık desen var. Ama bir tane. Yusuf Tunaoğlu gibi... Nedense İlhan yaptığı bazı hareketler yüzünden itici geliyor bana. Korer bayrağını tekmelemeye başladı, reklam panolarıyla devam etti. Daha neler çıkacak? Geçenlerde de gazetecilerin üzerine cipini sürdü. Almanclarda bir terslik oluyor nedense, acı bir agresiflikleri var. Yetişme tarzlarından mıdır, nedir...

Ahmet Dursun'u nasıl buluyorsunuz?

Göründüğünden daha efendi. Bir de egoistliğinden biraz kurtulabilse.

Ayhan'ın Galatasaray'a verilmesine ne diyorsunuz?

Bençe çok yerinde oldu. Türkiye tarihinde oynamadan bu kadar çok kazanan futbolcu yok.

Geçen sene çok iyiydi...

Lucescu farkı herhalde. Beşiktaş'ta iyi değildi ama.

Lucescu, Ahmet Yıldırım'ı Galatasaray'dan göndermişti. Beşiktaş'ta tekrar bir araya geldiler. Ahmet'i önce takımına koydu, sonra kadro dışı bıraktı, şimdi oynatıyor. Niye öyle oldu?

Aynı şey Ali Eren'e de oldu. O ne yaptı? Ortalığı birbirine kattı. Ahmet ne yaptı? Hiç sesini çıkarmadı. Çalıştı, formasını aldı. Ahmet beyefendi bir adam. Bazı futbolcular vardır, kameraların, mikrofonların önündedir hep, bazıları vardır, geride kalırlar. Mesela Ulvi yıllarca geri planda kaldı.

Ulvi bir abide...

Ahmet Yıldırım'ı ona benzetiyorum. Sessiz, efendi.

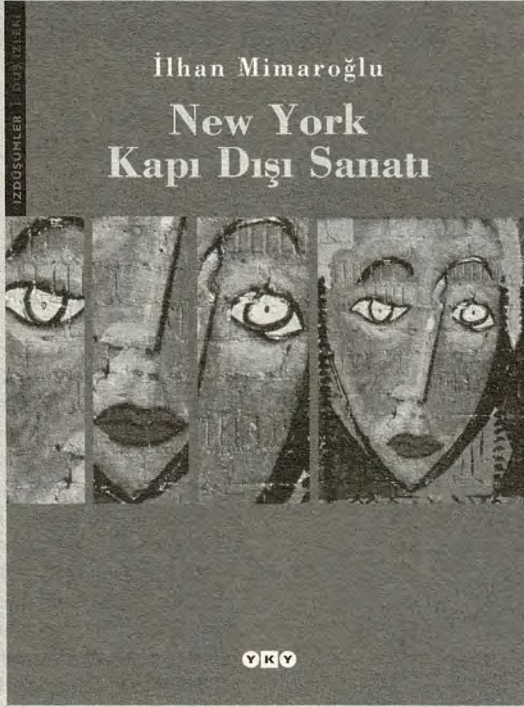
Sol ayağı raket gibi, bazen eski Fenerli Alpaslan'ı andırıyor.

Kafası çalışıyor. Birçok futbolcunun örnek alması gereken biri. Oynadığın zaman takım iyi, oynamıyorsan takım kötü. Öyle şey olur mu?

Peki Beşiktaş kuruluşunun 100. yılında şampiyon olabilecek mi sizce?

Dengeler o kadar oynak ki. Ekonomi gibi kuyruk bir zemin var. Bir hakem çıkar, olmadık biçimde... Şimdi Fener potaya girdi, olayın şekli değişecek. Beşiktaş'ın Avrupa kupası maçları bence ligiden daha önemli. Ama 100. yıla şampiyonluk yakışır tabii. Lucescu çok başarılı bir teknik adam. Galatasaray kendisini toplayamazsa, Beşiktaş açık ara şampiyon olabilir.

New York, New York...

New York Kapı Dışı Sanatı
İlhan Mimaroglu
96 s.

İlhan Mimaroglu, New York sokaklarında duvarlara, kapılara, çitlere yapılmış sanat yapıtlarını yakalıyor fotoğraf makinesiyle bir yandan, diğer yandan sanat yapıtının sokakta olması durumu üstüne, -aralarında Bedri Baykam'ın da olduğu- New York sokak ressamlarıyla yaptığı söyleşilerle de destekleyerek bir metin kuruyor...

Uzun yıllardır yaşamını Amerika'da sürdüren Mimaroglu'ndan New York'un en göz önünde ama en az fark edilen sanat yapıtlarını saptayan, değerlendiren, sıradışı bir bakış denemesi...

ENİS BATUR
Amerika
büyük bir şaka,
sevgili Frank,
ama ona
ne kadar
gülebiliriz?
NEW YORK SEYÂHATI
Enis Batur
176 s.

Enis Batur, seyahatnamesinin New York cildinde, 3 haftalık bir seyahat boyunca biriktirdiklerini döküyor ortaya: Sanat, edebiyat, insanlar, şeyler, televizyon, sosisli sandviç, Thunderbolt, yine sokaklar. yazmak, yolcu olmak, mezar taşları, kitapçılar, yapılar, berduşlar, sıcak, kokular...

New York'un ulaşılabilen en alt noktasıyla, Manhattan'ın gökdelenlerinin doruk noktası arasında oluşan -ve gerçeklikten önce gelen- bir imgenin peşinde, bu büyük şakaya ne kadar gülünebileceğini hesaplıyor Enis Batur...

Duman

Belki Alışman Lazım (NR1)

Bir süredir İstiklal'de yürümek ne mümkün! Duman çalan her yere girmekten kendimizi alamıyoruz. Önce bir-iki şarkı, şimdi tüm albüm çalıyor, Beyoğlu iyi müziğe doyuyor. Duman'ın üç yıl aradan sonra çıkardığı ikinci albümü "Belki Alışman Lazım", meyhane marşı "Bu Akşam"la başlıyor. Ardından, Sezen Aksu'dan dinlediğimiz, aslı bir Yunan bestesi olan "Her Şeyi Yak" geliyor. "Oje", "Kırılmış Kalbini", "siyasetçilerimiz"e atılan tuğla "Masal", "Mânası Yok", "Belki Alışman Lazım", "Bal"la bir yükselip bir alçalan, aksak ritimleriyle aklımızı alan, "Ah"daki gitar solosuyla sırtımıza bir çift kanat takıp uçuran, "Kırılmış Kalbini"nin hidden-track yorumuyla yüreğimizi buran bir albüm "Belki Alışman Lazım". "Seattle nere, İstanbul nere" diyenler, Nirvana'yla Aşık Veyse'li yan yana koyamayanlara cevap Duman, "hepsi de burada, bu küçük dünya." Albümlere yıldız versek, Duman için gökteki tüm yıldızları toplamamız gerekirdi.

Laço Tayfa

Hicaz Dolap (Doublemoon)

Türkiye'de son yılların en popüler müzik topluluklarından biri olan Laço Tayfa'nın ikinci albümü "Hicaz Dolap" geçtiğimiz günlerde yayınlandı. Pek çok dinleyici, Laço Tayfa'nın yazın İstanbul Caz Festivali'nde Taraf de Haidouks'un öngrubu olarak çıktığı konserde olduğu gibi bir "big band"le kayıt yapacağını beklerken, ortaya çıkan sound, "Bergama Gaydası"ndan çok farklı olmadı. Neyse ki caz festivalindeki yaklaşık elli kişilik "big band" in ne kadar anlamsız bir şey olduğu, yaşlı amcaların kurulu ve vurmali sazı bile olmayan Taraf de Haidouks'un saatlerce dinleyenleri oynattığı müziğinden sonra daha da iyi anlaşıldı... Hüsnü Şenlendirici'nin müthiş klamet numaraları yine albümün lokomotif. Klamete eşlik eden grubun ilk albümdeki müzikten pek farklı şeyler yaptığını söyleyemeyeceğiz. Davul ve bas gitarın sürüklediği, bol senkoplu, artık modası geçmiş ucuz aranjmanlar... Ancak albümün konuk sanatçıları şaşırtıcı: Kibarîye, Neşet Ertaş klasiği "Zülûf Dökülmüş Yüze"yi, Athena grubundan Gökhan ve Hakan Özoğuz "Erkilet Güzeli"ni Laço Tayfa'yla birlikte yorumluyor. Mercan Dede ise "Erkilet Güzeli" ve "Şurmat"ın remiksleriyle albüme destek veriyor. Konuk sanatçıların varlığı albüme renk katmış görünse de, bu isimlerin performansları için aynı şeyi söyleyemeyeceğiz: İnanılmaz bir ses ve yorumcu olan Kibarîye, neden -hem de pes perdeden- hayli eskitilmiş bir Neşet Ertaş türküsü okuyor, anlaşılamiyor. Athena üyelerinin "Erkilet Güzeli" yorumunsa, "futbol maçı tribün tribi" olmak dışında müzikal bir anlamı yok... Ne yazık ki Laço Tayfa'nın ilk albümünde elde ettiği başarıyı bu kez gösterdiğini söyleyemeyeceğiz. Klamet, kanun, keman, darbuka gibi rengarenk müzik aletlerinin, davul ve bas gitarın sıradan numaralarına bu kadar gömülmesi yeterince üzücü. Birbirinden usta müzisyenlerden kurulu grup, umarız, albümün kapak fotoğrafındaki "Grup Laçın dünyası"ndan sıyrılıp güzel işler ortaya koyar...

POST-DİSKO

10 albüm

Akın Eldes Kafi

Beck Sea Change

John Zorn The Gift

Nguyen Lê Purple (celebrating Jimi Hendrix)

Paul Weller Illumination

Peter Gabriel Up

Rage Against The Machine Evil Empire

Sixteen Horsepower Folklore

Vernon Reid Mistaken Identity

Yurdal Tokcan Hisleniş

5 şarkı

Alpay Ağa Düşen Kadın

Carlos Puebla Hasta Siempre

Fikret Kızılok Ama Babacığım

Radiohead National Anthem

The Music The People

Emin İğüs

Bu Dünya Bir Pencere (Nepa)

Emin İğüs

Bu Dünya Bir Pencere

(Nepa Müzik)

Ezginin Günlüğü'nün kurucularından, grubun ilk beş albümündeki solisti Emin İğüs, uzun hasretlik yıllardan sonra nihayet ilk albümü "Bu Dünya Bir Pencere"yi yayınladı. Ezginin Günlüğü yıllarından sonra kimi zaman küçük konserlerde, dinletilerde görünen İğüs, yaklaşık on yıldır birlikte çalıştığı küçük bir orkestrayla kaydetmiş albümü. Akordeon, keman, gitar, bağlama ve vurmali sazardan oluşan bu grup, İğüs'ün durgun vokali gibi sakin bir müzik ortaya koyuyor. "Keklik idim vurdular", "Ağlama yar ağlama", "Üç telli turnam", "Deryalar" gibi tamamen halk türkülerinden oluşan albüm, iddialı olmayan düzenlemeler ve "Yıldız Dağı" türküsünde olduğu gibi kimi zaman "ambient" havasıyla, halk müziği dinleyicileri için yeni bir sound'a sahip. "Bu dünya bir pencere / Her gelen bakar gider" diyen İğüs ekliyor: "Duyarlılığımızı türkülerle teslim etmeye çalıştık..." Ezginin Günlüğü'nün ilk dönemlerini sevenler, Emin İğüs'ün sesini, yorumunu özleyenler kaçırmasın...

Kamkars Ensemble

Xoş e hawreman / Nightingale With A Broken Wing (Real World / Ses Plak)

Sekiz kardeşten kurulu Kamkars topluluğu, İran Kürdistanının dünyaya kazandırdığı en sıkı müzik topluluklarından biri. Her biri bugün İran müziğinin en önemli ustaları sayılan Kamkars grubu üyelerinin babası Hasan Kamkar, İran'da konservatuar kurucusu, önemli bir sima. Hasan Kamkar'ın küçük yaşta eğittiği Kamkars üyeleri, 70'li yıllardan bugüne onlarca albüm kaydetti, pek çok festivalde sahne aldı. Ancak grubun tüm dünyada tanınması, 1997 yılında, Peter Gabriel'in ve Real World plak şirketinin davetiyle WOMAD festivalinde sahneye çıkmalarıyla ve hemen ardından Real World stüdyolarında "Nightingale With A Broken Wing" albümünü kaydetmeleriyle oldu. Tamamen canlı kaydedilen bu albüm, hâlâ dünyanın en önemli "world music" albümlerinden biri olarak kabul ediliyor. Ses Plak tarafından geçtiğimiz günlerde Türkiye'de yayınlanan albüm, çoğunlukla İran Kürt müziğinin Kamkars tarafından aranje edilmiş örneklerini içeriyor. Dünyadaki müziklerin en güzellerinde "Xoş E Hawreman", "Larzan", "Dekay Ambar" Soranice söylenmiş, albümün sıkı parçaları bunlar. Santur, setar, daf, kemança, ud ve tombaktan kurulu bir orkestrayla çalınmış, baştan sona Mezopotamya topraklarında müzikal bir yolculuk sayılabilecek "Nightingale With A Broken Wing", diskoteğinin en nadide eserlerinden olmaya aday, üstelik CD'si 5 milyon gibi ucuz bir fiyata satılıyor.

BABYLON KAMPI 22 Kasım'da orada Erkin Koray'ı izleyeceğiz, tamam, ama hakkımızı asıl daha sonraya saklayacağız: 27 Kasım gecesi, misafirimiz Bonnie 'Prince' Billy -namı diğer Will Oldham: Alacak eline gitarını, Amerika'nın bozkırlarından gamlı baladlar okuyacak, rock şarkıyazarlığının emin ellerde olduğunu gösterip yüreğimize su serpecek. "Bir gece yetmez, iki gece sev bizi" diye yine de deriz ama, ertesi gün iki gece üst üste Jah Wobble var: Johnny Rotten'ın PIL'yle tanıştığımız, nabız gibi basını ambient'li world music'in en güzel nağmelerini çıkarmaya vakfeden, Brian Eno'dan Natasha Atlas'a, birçok güvenilir isimle çalışan Jah Wobble, yeni projesi Deep Space'le funk'tan reggae'ye savrulacak. 27-28-29 -geri sayıma başlıyoruz, Asmalimesic'tir yolumuz...

Değişme yeteneği

Che'yi Che yapan, tarihi onunla birlikte yapanlardı. Jean Paul Sartre'in "Küba", Mauricio Vincent'in "Sakallılar" kitapları eşliğinde Ernesto Che Guevara'yı ve silah arkadaşlarını saygıyla selamlıyoruz.

Oltulsky, Hırsla, eline geçirdiği her şeyi okumaya başladı. Ne toplumbilime, ne tarihe, ne de iktisata karşı ilgi duyuyordu. Din ve metafizikle ilgiliydi sadece; diğerlerini bilmeksizin, bu konuları anlayamayacağını kavradığı güne kadar. Kitap üstüne kitap devirdi; ne aradığını bilmeksizin, hepsinde hayal kırıklığına uğradı. Bu deneyim, onda genel bir tedirginlik, belirsiz ama gerçek bir hoşnutsuzluk yarattı. Her defasında sistemleri reddediyordu. Bunları ne kendi özel sorunlarını, ne de milletinin sorunlarını cevaplandırmadığını hissediyordu. Ancak, her okuduğu kitap ona diktatörlüğü mahkûm edecek yeni –ama gene de soyut– nedenler verdi.

O dönemdeki arkadaşlarının birçoğu ve tanımadığı genç arkadaşlarının daha da fazlası, farklı yollardan aynı olumsuz sonuca varmışlardı: "Küba devletinde çürümüş olan bir şey var." Aydınlanmış küçük burjuvazinin bu kıpırdanışına "ölü fare politikası" diyorum: İlgrenç bir koku duyarsınız. Farenin leşini ararsınız. Ama kentlerde, neticeler ormanı, nedenleri gizler; ölü hayvan hep tespit edilmeden kalır.

1957'nin başlarında, bu genç burjuva aydınları, başlangıçta inanmadıkları halde, harekete katıldılar; bu onların en saygıdeğer yanındı. Örgütlenmek, birlikte çalışmak, kızgınlıklarına ortak bir çare bulmak fırsatı nihayet ortaya çıktığında, bu fırsatı derhal yakaladılar. Bu tek tük güçsüz başkaldırışları, karşı konmaz bir başkaldırma haline getirebilmek için, her şeyden önce, evet demek gerekiyordu: Castro'ya evet! Dağlarda etrafa oklar sallayan bu uzak, azıcık belalı okçunun arkasında birleştiler. O sadece bir efsaneydi, milli birliğin ve yeniden keşfedilen enerjinin sembolüydü. Castro, rekabeti, hizipleri, kincilliği, karşılıklı güvensizlikleri bir yana bırakmak için bir vesile oldu.

26 Temmuz Direniş Hareketi'nin iki görevi vardı: İsyancılara silah satın almak için şehirlerde para topladı ve şehirlilerle uyarmaya yönelik gizli yayınların ve iz bırakmadan yapılan gösterilerin yürütülmesini üstlendi. Kübalı şehirli iki yıl silah temini için uğraştı ve bunları Castro'ya yolladı. Aralarına yeni elemanlar katmak için de zaman buldular. Biraz da hayıflanarak, "galiba bizde isyancıların kahramanlığı yoktu" dedi. Onu biraz alçakgönüllü buluyorum.

Polis ve ordu 1953'ten 1959'a kadar 20 bin kişi öldürüldü; bunların çoğu da son iki yıl içinde öldürüldü: Binini Sierra'lardaki son savaşlar sırasında, 19 binini şehirlerde. M-26-7, başkente ve diğer birkaç büyük kente kazandırdığı şerefi çok pahalıya ödedi. Bu şartlar altında gösterilen cesarete, savaş sırasındaki kahramanlıklardan daha büyük değer veririm. Tek başına ve gözlerden uzak, elindeki tutsağı aşağılamaya çalışan düşmana karşı bir mücadeledir bu. Şüphesiz, Sierra'lardaki adamlar ilk cesareti göstermişlerdi ve asıl önemli olan da buydu. Kumanda eden, işi başlatan ve direnen onlardı.

Direniş Hareketi, kendini kurarken, elbette ki, silahlı ayaklanmaya nazaran ikincil olduğunu kabul etmişti, fakat başlangıçta bu doğru gözüküyordu. Dağdaki isyancılar o kadar uzakta ve sayıca o kadar azdılar ki! Fakat dağdakiler direndiler. Sayıları arttı. İlk zaferlerini kazandılar. Ülkeyi kurtarma görevini yüklenmiş oldukları ve bu görevi başarıyla sonuca ulaştıracak güçte oldukları ortaya çıktı. Ayaklanma hareketinin kendi içinde kuvvet dengesi tersine döndü; Direniş hareketinin ilkede kabul ettiği ikincillik, bir gerçek haline gel-

di. Bu, kimsenin kabahati değildi. Castro, genç burjuvalara gerçek bir mücadele yolunu kapatmak için değil, fakat basit bir inancıdan dolayı, direniş hareketinin mücahitlerinin tek imkânlarına, sabotaj ve tedhiş hareketlerine izin vermiyordu. Castro sadece, devrimin kendisinin şehir partizanları hakkında verdiği hükme kendi sesini ekledi: Onlar görevlerini değiştirmemeleri gereken vazgeçilmez yardımcılardı; para ve silah temini, o kadar. Ve devrime olan bütün bağlılıklarına rağmen, bu genç şehirli, Castro kadar radikal olmaktan çok uzaktılar. Daha doğrusu, hâlâ, Fidel'in çoktan aşmış olduğu fikirlere bağlıydılar.

Oltulsky, Las Villas bölgesindeki isyancıları destekleme işini örgütlemişti. Savaşın sonlarına doğru, Che Guevara'nın, askerlerinin başında, Sierra'lara doğru yürümekte olduğu kendisine bildirildi. Dağlarda bir yerde buluşacaklardı.

Buluşmalar. Bir fırtına gibi. Guevara son 45 gün içinde 11 öğün yemek yiyebilmişti. Keyfi yerinde değildi ve kendisine yi-

yecek sağlayacağını vaat eden genç adama güvenmediğini saklamadı. Oltulsky ise çok çalışıp elinden geleni yaptığı için bu hafife alınma karşısında rahatsız olmuştu. Bir maceracıya çattığını düşünüyordu; diğeriyse, bir karşı-devrimciye.

Her ikisi de yanılıyordu. Guevara, devrimin en yetişkin ve en sağlam kafalarından biriydi. Onu gördüm. Biz konuklarına karşı gösterdiği yakınlık ve iyliğin o güne özgü olduğunu düşünmek delilik olurdu. Bu duygularında şüphesiz içtendi. Fakat 1958'de, Oltulsky'yle karşılaştığı zaman, hiçbir şey, ne açık, ne de o her zaman en kötü olasılığı düşünüp kendini ona göre

hazırlayan ihtiyatlı cesaret, onu ödün vermeye zorlamazdı.

Yaşça daha genç, daha o günden artık efsaneleşmiş bir savaşçı olan Guevara karşısında saygılı, fakat yine her zamanki gibi inatçı olan Oltulsky, çıkar ve fikir ayrılıklarından değil, şehirlerdeki terörü yakından tanıdığından, o anki durumdan ve bir insan olarak kendi iç yapısından dolayı, Guevara'ya karşıydı. İnsan kentlerde dikkatli, sabırlı ve ihtiyatlı olmayı öğrenir. Sonuna kadar gitmekten çekinmiyordu, ama bu gidiş yavaş ve aşamalı olmalıydı. Kısacası, karakterini meydana getiren alışkanlıklarından ötürü, devrimle aynı amaçları paylaştığı halde, bir devrimciden çok, bir reformcuydum.

Gece bastırınca, toprak reformu konusu ele alındı. Oltulsky, toprakların köylüler arasında bölüşülmesini istiyordu. Fakat ihtiyatlılığı, tedricen yapıldıkları takdirde reformların daha sağlam olacağına inanan burjuva aklı, devrimin bütün durakları aşarak sonu bilinmez yollara çıkacağına ilişkin korkusu, milli çıkarlara olan derin bağlılığı ve belki de bütün ülkelerde şehrinin cahil köy halkına duyduğu hafif küçümsemenin çok eski kalıntıları, bütün bunlar, onu daha beklemek gerektiğini önermeye yöneltti. Toprağın dağıtılması, zaferden hemen sonra yapılabilirdi. Herkes kendi payına düşeni almalı, fakat toprağı işleyenlere sadece toprağın intifa hakkı verilmeliydi. Ancak, iki yılın so-

Çiftçilikten anlamayan küçük burjuvazi, hangi hakla çiftçilere karşı küçümseyici tedbirlerin alınmasını isteyebilirdi? Okuma yazma bildikleri için mi?

nunda, daha önceden belirlenmiş bir üretim seviyesinin (genel olarak, geçmiş yılların ortalama üretim seviyesinin) üstünde bir üretim sağladığı takdirde, mülkiyet hakkının köylüye tanınmasını savundu. Guevara son derece sinirlendi. Eğer toprak köylülerinse, onlara verilmeliydi. Derhal ve hiçbir şart aranmaksızın. Çiftçilikten hiçbir şey anlamayan küçük burjuvazi, hangi hakla çiftçilere karşı bu küçümseyici tedbirlerin alınmasını isteyebilirdi? Şehirli okuma yazma bildikleri için mi? En derin kültür bile, gerçekten devrimci bir bilincin ışığında, ölü kitap sayfalarına, bir takım sözcükler haline dönüşür. Köylüler tam bir güvene layıktır. Onlar bir devrim yapmaktadır. Bunu da bilmektedirler. Şu halde, üretim düşmeyecektir.

Sabah olduğunda, hâlâ tartışmaktaydılar. Tartışma o kadar hararetiydi ki, her şeye rağmen kardeş kalamalarını ispatlamıştı. Her konuda anlaşmazlığa düşen bu iki aydın, derin bir şekilde benzeştiklerini, fikirlerine ve tartışmaya açık ortak ilgilerini ortaya koydular. Sorun, 1959 yazında, reform ilan edildiği zaman tam olarak çözümlendi ve her ikisinin de haklı olduğunu gösterdi. 1958'deyse, tartışma malzeme yüklü kamyonların gelişiyi kesildi. Guevara'nın neşesi yerine geldi; adamları açıklarını giderdi. Oltulsky, gözünde yükseldi. Zaten tartışma sırasında isyancı, direniş hareketi savaşçısını takdir etmek için birçok neden bulmuştu. Diğer, farklı görüşlerini korurken, her şeyden çok, karşısındakini anlamaya çalışmıştı. İsyancıların tezinin sarsılmazlığını kabul etmekle, açık kafalılığını ve zekasını ortaya koymuştu.

Bu Guevara'yı savaş yaratmıştı. Savaş, kendi uzlaşmaz niteliğini ona vermişti. Devrim ona süratini kazandırmıştı. Oltulsky'den yaşlı olduğu halde, daha genç görünüyordu. Ona bakarak, direniş hareketi savaşçısı, yavaş ve sürekli ilerlemeye olan yatkınlığının belki de sonradan edinilmiş bir şey olduğunu keşfetti. Belki de, eski kuşaktan kalma önyargılarla engelleniyor, durduruluyordu. Genç adam, kendi içinde beslediği o şehirliler duyarlılığını, eskimiş fikirlerle veya daha da kötüsü, geciktirmelerle reformlardan kaçınmanın akıllıca bir yolu olarak görmeye başladı. Sonunda kazandı. Değişme yeteneğini radikalizmin hizmetine verdi.

Jean Paul Sartre, Sartre Küba'yı Anlatıyor

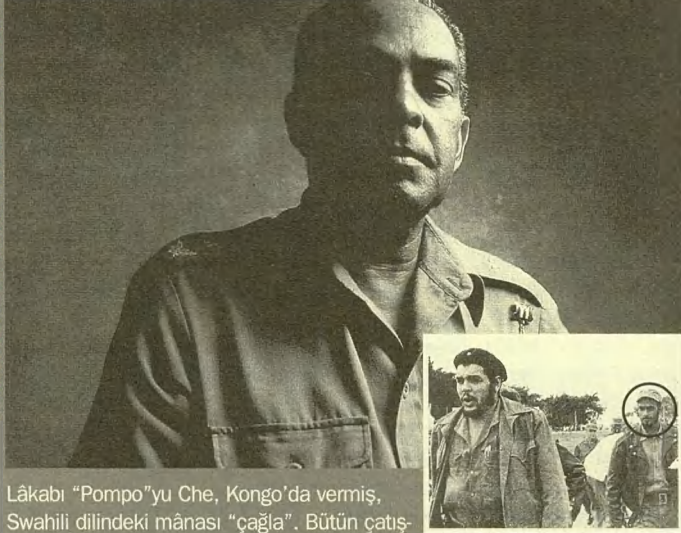
ENRIQUE OLTULSKY

1930 doğumlu, 1929'da Havana'ya yerleşen Polonya

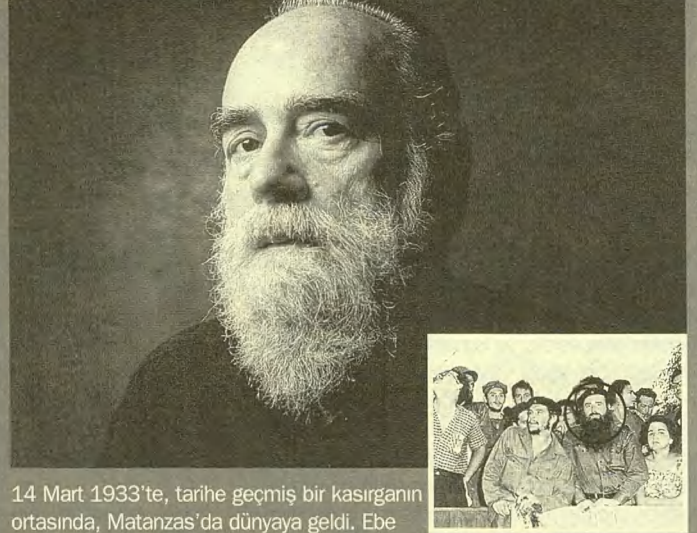
Yahudisi bir ailenin tek çocuğu. 1954'te Miami Üniversitesi Mimari Bölümü'nden mezun oldu, Ertesi yıl Küba'ya döndü ve gizlice direnişe katıldı. Shell'in yöneticilerinden biri olmasına rağmen, Fidel Castro'nun 26 Temmuz'daki Las Viglias'taki hareketinin başında yer almıştı. Che'yle zaferden az önce tanışmışlardı. İlk buluşmalarında devrimin temel taleplerinin gizli tutulmasını savunmuş, Che'nin cevabı da "saçmalama" olmuştu. "Yapılması gereken tam tersi: Taleplerimizi kaleme almamız ki, insanların kalplerinde ve zihinlerinde yer alalım. Bunu başarısak bizi kimse tutamaz." 1959'da İletişim Bakanı olan Oltulsky'le Che, tartışmalarına ve anlaşmazlıklarına rağmen, yakın dost olmuşlardı.

HARRY VILIELIAS (POMPO)

Lâkâbı "Pompo"yu Che, Kongo'da vermiş. Swahili dilindeki mânası "çağla". Bütün çatışmalarda Che'nin yanındaydı: Sierra Maestra'da, Oxidente baskınında, Las Vilias hareketinde, Kongo'da, Boliviya'da... Devrimin ilk yıllarında Che'nin muhafızlarının başında yer aldı, endüstri bakanlığında onunla birlikte çalıştı. Che Kongo'ya gidince, Pompo, Batı Ordusu komutanı oldu. Bir gün Fidel Castro onu ve Carlos Coelho'yu (Tuma) çağırdı ve Che'yle Kongo cangılında buluşmalarını istedi. "Bize, en önemli vazifemizin Che'yi korumak olduğunu söyledi." Yola çıkmadan önde Fidel, her ikisine de birer Rolex marka kol saati hediye etti. Başlangıçta Kongo'da işler epey kötü gitti. Gerilla kuvvetleri çok düzensizdi, moralleri bozdu. 120 kadar Kübalı gerilla ise ümitsizlik içindeydi. "Che bize Kongo'da bir sabır dersi verdi. Yerlilerin kültürünün bizimkinden farklı olduğunu ve onları anlamamız için çaba göstermemiz gerektiğini söyledi." Kongolular "deva" isminde bir tür iksirin onları kurşunlardan koruyacağına inanıyorlardı. Kimse bu iksirden biraz yutmadan savaşmıyordu. "Che onların bu adetlerini gözlemledikten sonra, bizden onlara anlayış göstermemizi istedi. Kongolulara şöyle dememizi tavsiye etti: Bizim 'deva'ya ihtiyacımız yok, çünkü Fidel, bize hayatımızın sonuna kadar idare edecek dozda iksir verdi." Kongo'daki başarısızlığın ardından Pompo ve Tuma, Kûba'ya gidecek olan Che'yle buluşmak üzere Prag'a gittiler. Aylar sonra Boliviya'daki gerilla savaşında tekrar buluşacaklardı; Tuma, bu savaşta hayatını yitirecekti. Tuma, ölmeden önce, Che'ye Fidel'in ona hediye ettiği Rolex saati verdi ve onu Kûba'daki oğluna iletmesini istedi. Che, La Igera köyünde öldüğünde üzerinde bulunan iki saatten biri Tuma'nın Rolex'iydi. Pompo, çok az sayıda askere verilen Kûba Demokrasi Kahramanı payesinin sahibi. Angola, Mozambik ve Nikaragua'da uluslararası operasyonlara katıldı. 61 yaşında, dört çocuk sahibi, general rütbesiyle Batı Ordusu Siyasi Eğitim Şubesi'nin başında.

MANUELLE PIGNEIRO LOSADA

14 Mart 1933'te, tarihe geçmiş bir kasırganın ortasında, Matanzas'da dünyaya geldi. Ebe doğuma gelemediğinden, Manuelle'in doğumu, İspanya'dan göçmen olarak gelen ailesinin işlettiği barda, koltukların üzerinde gerçekleşti. Che'yle Sierra Maestra'da karşılaşır gerilla olmadan önce, Havana'da birkaç kundaklama eylemine katılmıştı. 24 yaşındaydı. Devrimden sonra Oriente eyaleti kuvvet komutanı oldu, sonradan Ramiro Valdes'le İçişleri Bakanlığı'nın nüvesini oluşturacak olan milli güvenlik kuvvetlerini kurdu. 1961'de İstihbarat Örgütü'nün başına geçti, Güney Amerika ve Afrika'daki devrimci hareketlerle ilişkilerden sorumlu oldu. Bu konumdayken Che'yle işbirliği yaptı, ona Arjantin, Kongo ve Boliviya'da devrim merkezleri hazırlamasında yardımcı oldu. "Che hep Arjantin'de devrimin gerçekleşmesi hayalini kurardı. Hem Kongo hem de Boliviya'da yapılanlar hep bu yönde atılan adımlar olmuştur." Che'yle Endüstri Bakanlığı'ndaki birçok buluşmalarından birinde onu tek başına, ip üstünde yürüyormuş gibi dengesini koruyarak yürürken bulmuştu: "Ayaklarına bakarak çok ağır bir şekilde hayali bir çizgiye kadar yürüdü, sonra durdu, 'Arjantin'in sınırlarında yürüyorum ve yaşanmadan bu sınırları aşmalıyım' dedi." Onu belden üstü çıplak, elinde purosunu, ciddi, fakat hem keskin hem de yumuşak şakalarından birini yapmaya hazır haliyle hatırlıyor. Che'nin Boliviya'daki gerilla kuvvetlerine rehberlik etme ve destekleme görevini üstlenilerdendi. "O zamana kadar üstlendiğim en önemli görevdi. Neredeyse her gün, Che'yle bağlantımızı kaybetmemize rağmen, Boliviya'da olup bitenlerden Fidel'i haberdar ediyorduk." 10 Ekim 1967 günü, Che'nin ölümünden iki gün sonra Pigneiro Fidel'i arayarak Che'nin cansız vücudunu gösteren fotoğrafların ellerine geçtiğini bildirdi: "Bu hepimiz için dehşet verici bir andı..." Pigneiro, bugün dahî, Che'nin son anlarının kâbusunu gördüğünü söylüyor. Bugün 69 yaşında, iki çocuk sahibi ve Şilili yazar Marta Harneker'le evli. Komünist Parti Merkez Komitesi üyesi.

JOSE MANUEL MANRESA

Batista'nın ordusunda yazıcı olarak çalışırken gerillalara katıldı. Che 1965'te Kongo'ya gidene kadar hiç ayrılmadılar. Ulusal Tarım Reformu Enstitüsü'nde, Kûba Ulusal Bankası'nda, Endüstri Bakanlığı'nda birlikte çalıştılar. "Sabah 3'ten önce paydos etmezdik, pazar günleri de gönüllü mesai yapardık... Che herkesin karavanadan yemesini ister, tabağında ayrı bir yemek görse kıyameti kopardı. Kendini disiplin altında tutardı. İşinde daha verimli olmak için, uykusundan çalarak matematik ve lojistik çalışırdı." Che'nin ölümünden sonra Ticaret Bakanlığı'nda çalışan Manresa, şimdi emekli, 75 yaşında.

JOSE RAMON SILVA

1933 yılında Santiago'da doğdu. Granma yelkenlisinin 1957 haziranında gelişinden yedi ay sonra Sierra Maestra'daki gerillalara katıldı. Savaş boyunca Guevara'nın yanında yer aldı, üç kez yaralandı. "Bir keresinde bir yoldaş Che'ye fazladan bir şişe süt vermek istedi. Hepimizin karnı açtı, ama o hepimizden beter durumdaydı, çünkü astımı vardı ve har an krizi geçirmeye tehlikesi altındaydı. Ne var ki, bizi sütü paylaşmaya zorladı, herkese birer kaşık düştü." Devrimden sonra orduda kalmayı tercih eden Jose Ramon Silva bugün 69 yaşında, albaylıktan emekli oldu.

ORLANDO BORREGO

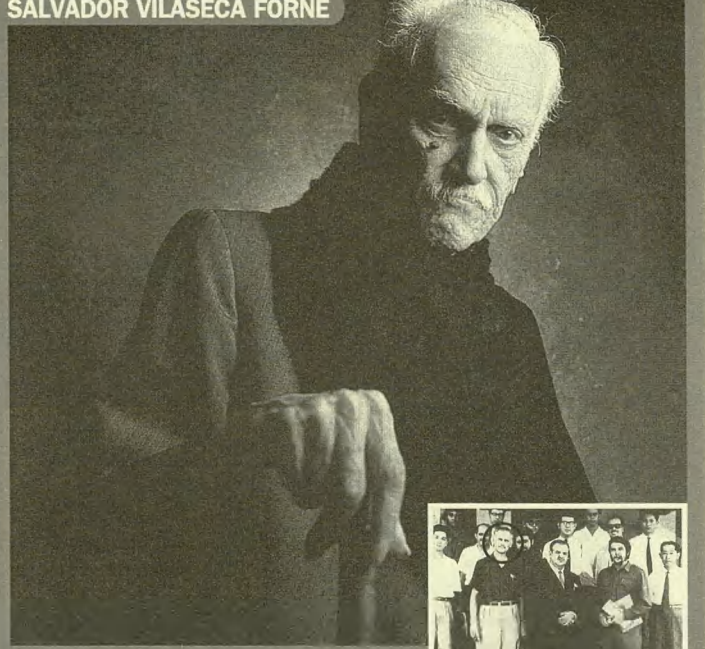
Che'yle Sierra'da tanıştığında 21 yaşındaydı. Devrimden sonra Ziraat Reform Enstitüsü'nde çalıştı. "Che'de müthiş bir mizah gücü vardı. 1961'de Sovyetler Birliği başkan yardımcısı Anastas Micojan'ı bakanlığında öğle yemeğine davet etmişti, bütün Kübalı bakanlar üniformalıydı, bir tek Teknoloji Geliştirme Bakan Yardımcısı Tirso Sanch takım elbiseyle gelmişti. Che onları Ruslarla tanışırken sıra Tirso'ya gelince, 'bu da ulusal burjuvazinin temsilcisi' demişti. Micojan da bunu ciddiye alarak yemek boyunca Tirso'ya ters ters baktı." Borrego bugün 66 yaşında, Ulaştırma Bakanlığı'nda danışman.

ALEIDA MARTS GUEVARA

1997'ye dek, Che'yle birlikte olduğu sekiz yıl hakkında hiçbir gazeteciyle konuşmadı. Aleida Marts, Che'nin ikinci eşi; onun beş çocuğundan dördünün, Aleida, Camilo, Selia ve Ernesto'nun annesi. Che'yle 1958'de, El Escabray'a gerillalar için para getirdiğinde karşılaşmışlar. O zamanlar 24 yaşında olan Aleida, öğretmenlik eğitimi görmüş, Las Viglias eyaletindeki 19 Temmuz hareketinde yasadışı eylemci olarak yer almıştı. "Che'ye aşık olduğuma inanamıyordum. Genç erkeklerle çalışmaya alışkındım ve onlarla ilişkim, aynı ideale sahip yoldaşların ilişkisinden öteye gitmemişti." Sierra'dayken Santa Clara'daki evine baskın yapıldığından şehre dönemedi, gerilla kuvvetlerine katıldı. Che'yle Santa Clara saldırısına yol açacak olan birçok köy ve şehir işgali sırasında birlikte oldu, sonra da ondan hiç ayrılmadı. Devrimden sonra, 1959'da, Che'nin muhafızlarından Alberto Casteglanos'un evinde evlendiler. "İlk bakışta aşk değildi bizimkisi. Başta ona yalnızca devrimin önderi olduğu için hayranlık duyuyordum, fakat yavaş yavaş çok özel bir insana aşık olduğumun farkına vardım." Bir süre Che'nin yardımcılığını üstlendi, sonra da 1964 yılına kadar Küba Kadınlar Birliği'nin genel sekreterliğini yaptı. Che gizlice Kongo'ya, sonra da Boliviya'ya gittiğinde birbirlerine yazıyorlar, Afrika ve Avrupa'nın değişik yerlerinde buluşuyorlardı. Che gitmeden üç mektup bırakmıştı: Biri Fidel'e, biri anne ve babasına, biri de çocuklarına. Aleida içinse Pablo Neruda, Sezar Vajego, Nicolas Gigien ve diğer şairlerden sevdiği şiirleri okuduğu 60 dakikalık bir kaset bıraktı. Che'nin ölümünü ona bildirme görevi Fidel'e düşmüştü. "İnanamamıştım. Bu kadar çatışmadan sağ çıkmıştı, ona bir şey olmaz diye düşünüyordum." Bayan Guevara, bugün 71 yaşında. Şimdi Che'nin Havana'daki şahsî arşivini yönetiyor ve buranın yanında Che'nin yapıtlarının ve felsefesinin araştırıldığı uluslararası bir kurum olacağını ümit ediyor. Aleida babası gibi doktor, Selia veteriner, oğulları Camilo ve Ernesto ise Fidel'in mesleğini seçmişler, avukatlık yapıyorlar.

SALVADOR VILASECA FORNE

Che'nin 1960 yılından Küba'dan ayrılışına kadar matematik öğretmeni idi. Che'yle 1959 yılında Afrika ve Asya'da ziyaretlerde bulunan bir Küba heyetinde tanıştılar. O günlerde Salvador Vilaseca 50, Che 31 yaşındaydı. Vilaseca Madrid'te uçağını kaçırıp Mısır'a heyetten bir gün sonra varmış, Che'yle uçakta tanışmış ve hemen birbirlerine ısınmışlar. Küba'ya dönerlerken Madrid'te uçakları arızalanmış, Che de onu sahafalara götürmesini rica etmiş. Vilaseca'nın bir sahafı samimiyetine tanık olan Che, "Mısır uçağını sahaf uğradığın için kaçırdın, öyle değil mi?" diye sormuş, Vilaseca da itiraf etmiş: "Evet, gerçekten de bu yüzden kaçırdım uçağı." Dostlukları böyle başlamış. Küba'ya döndüklerinde Che, Küba Ulusal Bankası'nın başına geçmiş; kısa bir süre sonra Vilaseca'ya kendisiyle birlikte yönetici olarak çalışması teklifinde bulunmuş. Salvador Vilaseca'nın cevabı "ben bankacılıktan hiç anlamam ki" olmuş. Che de "aslına bakarsan ben de anlamam" demiş ve eklemiştir: "Ama bu geçerli bir mazeret değil." Vilaseca Che'ye haftada iki gün, salı günleri 8'den 9'a, cumartesi günleri de saat 8'den sonra -bazen akşama kadar- matematik dersleri vermeye başlamış. Önce ona matematiğin temel kurallarını göstermiş, sonra cebir, analitik geometri ve bazı denklemleri öğretmiş. 1964'te "Che, sana öğretecek bir şeyim kalmadı" demiş. Sonra Che'nin arzusu üzerine, 1965'teki Kongo gerilla hareketine kadar, lineer programlama üzerine çalışmışlar. Salvador Vilaseca bugün 88 yaşında. Emekli olduktan sonra Siyasi Bilimler Fakültesi'ne dekanı olmuş. "Tanıdığım Che" isminde bir kitabı var.

JUAN ALBERTO GASTEGLIANOS

1962'den itibaren Che'nin muhafızı ve şoförüydü. 1963'te Che'nin sonradan katılacağı bir gerilla "foco", yani silahlı devrimci bir merkez kurmak üzere Jorge Masetti'yle Arjantin'e sızdı. Che'yle bağlantı kurdu, fakat ondan aldığı cevap, "iyi düşün, gittiğimiz yerde yirmi yıl yaşamak, dönmek de var, üstelik yeni evlendin" oldu. 4 Mart 1964'te Arjantin'de yakalandı, Che'nin ölüm haberini hapisteyken aldı. Küba'ya dönünce orduya girdi, Angola'daki savaşa katıldı, Nikaragua'da Sandinistlerle birlikte çarpıştı. 69 yaşında, albay rütbesiyle ordudan emekli.

JOEL IGLESIAS

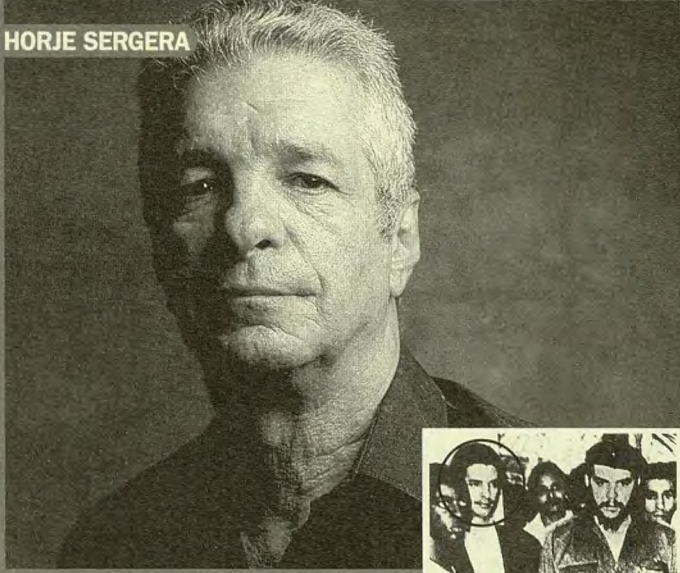
1957'de henüz 14 yaşında olduğu için Fidel onu gerilla kuvvetlerine almadı. Sonra Che'nin grubuna katıldı. Birkaç ay içinde teğmenliğe yükseldi, ama rütbe takamadı. "Che, okuyup yazma öğrenene kadar rütbelerimi takamayacağımı söyledi." Che bir İspanyolca kitap ve bir de cebir kitabı bularak, dinlenmelerde ona bizzat öğretmenlik yaptı. Kasım 1957'de yaralandığında, Che onu iyileşmek ve derslerini çalışmak üzere kampta bıraktı. 1958 Aralığında ağır şekilde yaralandı. 1961'de sonradan Genç Komünistler Birliği olan Genç Devrimciler Birliği'nin genel sekreteriydi. 61 yaşında, albaylıktan emekli.

VICTOR BORDON

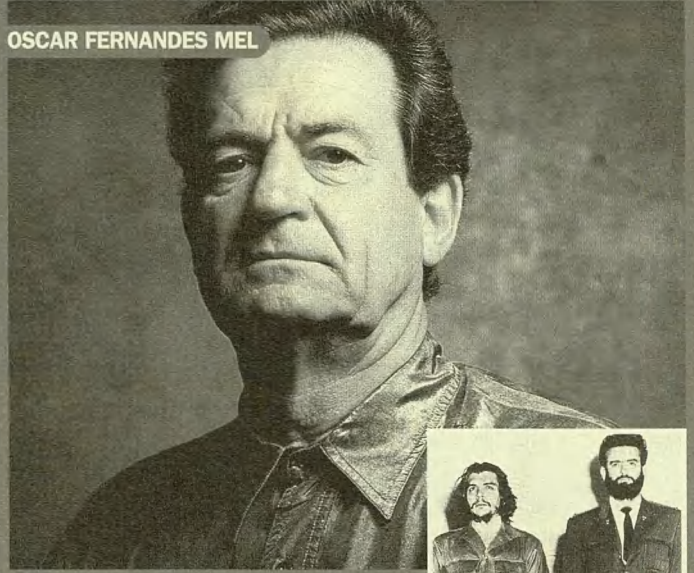
Che Sierra'dan yola çıkıp 550 kilometreyi 146 adamıyla 47 günde yürüyerek Escebra'ya vardı, Escebra komutanı Victor Bordon, birliğini onun emrine vermeyi teklif etti. "Çok konuşmadık, rütbemi herkesin önünde yüzbaşıya indirdi." Birkaç gün sonra bir çatışmadan sonra, Che onu "bravo binbaşı" diye kutlayıp rütbesini iade edince, bunu herkesin önünde yapmasını istedi, Che "kalabalıkta inen rütbe sessizlikte de pekâlâ yükselir" dedi. Bordon onu hak yemeyen örnek bir insan olarak hatırlıyor. Devrimden sonra Che'nin komutan yardımcısı oldu. Cometal isminde bir kamu kuruluşunda 22 yıl çalıştıktan sonra emekli oldu. 72 yaşında.

HORJE SERGERA

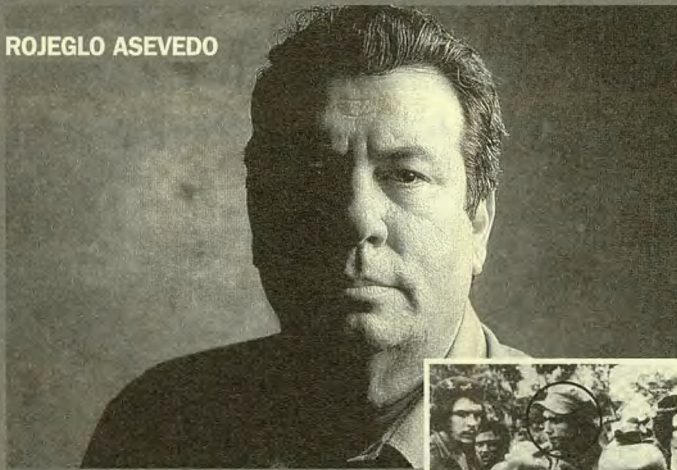
Genellikle Patito Sergera olarak tanınır. 1932'de, Oriente eyaletinin Palma Soriano köyünde doğdu. Avukatlık yaptı, üniversitede felsefe ve güzel sanatlar dersleri verdi, sonra da gerilla kuvvetlerine katıldı. Devrimden sonra Che'nin yakın dostu ve satrançtaki en önemli rakibi oldu. "Havana'ya gittiğimde onu Endüstri Bakanlığı'nda ziyaret ederdim. Sabaha kadar odasında çalışırdı. O zamanlar sekiz-on oyun oynardık". Fidel, 1963'te Sergera'yı Bel Bella rejimini desteklemek direktifiyle Cezayir'e büyükelçi olarak atadı. Buradan Che'ye Arjantin'deki gerilla hareketini ve Güney Amerika genelinde devrimi düzenlemesi için yardımcı oldu. "Bizim gözümüzde başlangıçta Afrika, Güney Amerika için sıçrama tahtası görevi görüyordu." 1963'te Masetti'nin lideri olduğu Arjantin'deki gerilla hareketinin düzenlenmesine katıldı. "Harekat başarısızlığa uğradığında, Afrika'nın, sıçrama tahtasından öte, kendisinin bir havuz olduğunun farkına vardık. Latin Amerika'da havuz henüz hazır değildi, fakat Afrika, özellikle Kongo havuzların en âlâsıydı. Sergera, 1964 sonundan 1965 başına kadar Che'yle Afrika'daki ikinci harekatta birlikteydi. "Che bir hümanist, bir tarih felsefecisi ve bir eylem adamıydı." Che'nin ölümünden sonra Küba Radyo Televizyonu'nun yöneticiliğinden ampul ve yapay takti üreten bir şirketin yöneticiliğine kadar çeşitli görevler aldı. Bugün emekli. 70 yaşında, yedi çocuğu var. Anılarını "Afrika Savunması: Che faktörü" adlı bir kitapta topladı.

OSCAR FERNANDES MEL

1956'da eczacılık fakültesinden mezun olduktan bir yıl sonra, Sierra Maestra'da gerilla olarak Che'nin birliklerine katıldı. Oxidente bölgesinin istilasında ve Las Viglias bölgesindeki önemli şehirlerin işgalinde Che'nin yanında doktor olarak görev aldı. Che 1959'da başkente girmeden önce, onun elini alçıya alan da Mel. Havana'da Guevara ailesinin en yakın dostlarından biri oldu, evlerinde yıllarca yaşadı, Che'nin çocuklarının doktorluğunu yaptı. "Bir keresinde kızı Aloisia hastayken iğne yapmamı istedi, ben de ona 'Che, sen de doktorsun, neden ona iğneyi sen yapmıyorsun' diye sordum. 'Zaten eve neredeyse hiç gelmiyorum, bir de beni elimde şıngayla hatırlamasınlar' demişti." Ordunun sağlık işlerinin başına geçtikten sonra Batı Ordusu personel sorumlusu oldu ve Kongo'da Che'nin gerilla birliklerine katıldı. Che ona orada, kişiliğine uygun düştüğünü düşünerek, Swahili lisanında sirke anlamına gelen "Siki" ismini taktı. Bir keresinde Kigoma'ya gidip, yeterli besin alamayan askerler için vitamin getirecekti. Che ona Kongolu savaşçılar için de yeterli vitamin bulunup bulunamayacağını sordu. Fernandes "herhalde bulunamaz" karşılığını verince, Che "o zaman kimse vitamin almayacak" demişti. Fernandes bugün 70 yaşında, İngiltere ve Finlandiya'da büyükelçilik yaptı. Bir keresinde Che'ye hediye olarak altın kayışlı bir saat vermiş, Che de nasılsa kabul etmişti hediyeyi. "Birkaç gün sonra ondan resmî bir mesaj geldi, mesajda 'Küba Demokrasisi Halk Fonu'na 20 gram altın bağışladınız' yazıyordu."

ROJEGLO ASEVEDO

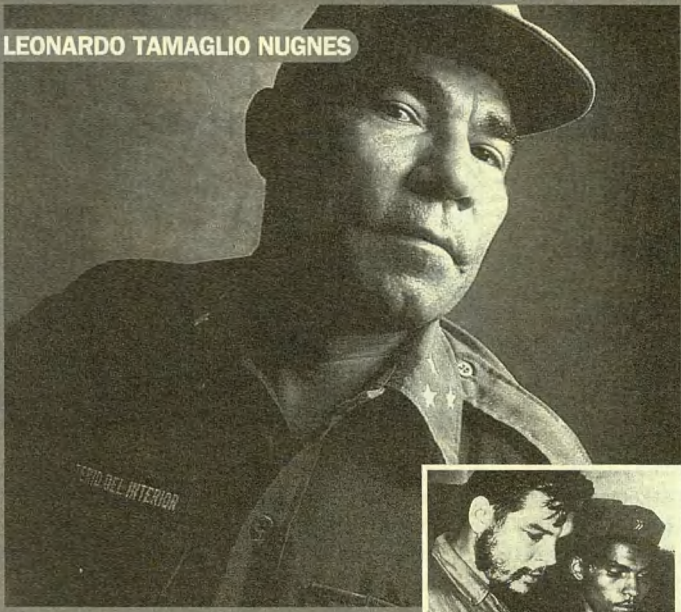
61 yaşında. Tuğgeneral rütbesiyle ordu komutanlığı yaptı, Silah ve Teknoloji Bakanı Yardımcılığı, Savunma Bakanı Yardımcılığı, Devrimci Silahlı Kuvvetler siyasi şube başkanlığı ve Gençlik Ordusu Komutanlığı'nda bulundu. Bu parlak askerî kariyer, 1957'de Sierra Maestra'nın kalbinde Che'nin kuvvetlerine katılmasıyla başladı. O zamanlar daha 16 yaşındaydı, küçük kardeşi Enrique'le gerilla ordusuna katılmışlardı. Che başta onların fazla genç olduklarını düşünmüş, ama Rojegli ayak diremiş: "Eğer bizi kabul etmezseniz, gittiğiniz her yerde sizi takip ederiz. Bizi engellemek için öldürmeniz gerekir." Havana zaptedilirken Che'nin yanındaydı, 1960'da Ulusal Ordu Komutanı oldu. "Che gerilla kuvvetlerinde hem komutanlık, hem de doktorluk yaptı. Savaşı bırakıp Arjantin'e dönebilirdi, ama dönmedi. Tam tersine, hiçbir çıkar gözetmeden, devrimi inşa etmek için gece gündüz bir hayvan gibi çalıştı, günde dört-beş saatlik uykuya yetindi."

JULIO MARTINEZ PAES

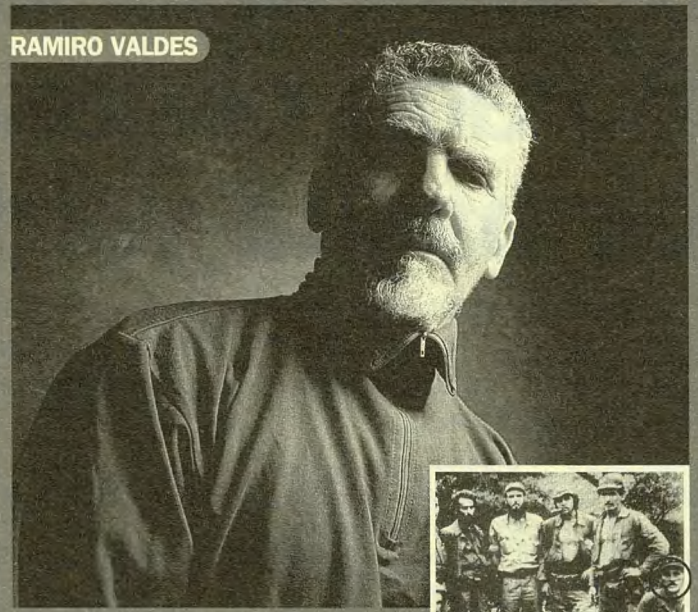
1908'de dünyaya geldi. Granma'dan yedi ay sonra, gerilla kuvvetlerinde cerrah olarak çalışmak üzere Sierra Maestra'ya gitti. 49 yaşındaydı; Havana'nın en büyük hastanesi olan Calixto Garsia Hastanesi'nin ortopedi bölümünün başındaydı. Gerillalara katılması kariyerinin sonu anlamına geliyordu. "Che kampa geldiğinde ben uyuyordum. Sonra konuşmaya başladık, 'sana küçük bir hediyem var' dedi. Hediye, içinde bir sürü cerrahî aletin bulunduğu tahta bir çantaydı. 'Şu anda doktorluktan askerliğe geçiş yaptım, artık ben bir gerillayım, sen de benim aletlerimi kullanacak, benim yerime doktorluk yapacaksın.'" Devrimden sonra Castro'nun özel doktoru oldu; Che'nin sık sık gelen astım krizlerinde de bakımını o üstlendi. "Astımı o kadar ağırdı ki, o müthiş iradesi olmasa, vücudu yaptıklarına kesinlikle dayanmazdı." Paes, Devrim Ordusu'ndan albay rütbesiyle emekli. Onursal başkanı olduğu Havana Fructuoso Rodríguez hastanesine hâlâ her gün gidiyor.

LEONARDO TAMAGLIO NUGNES

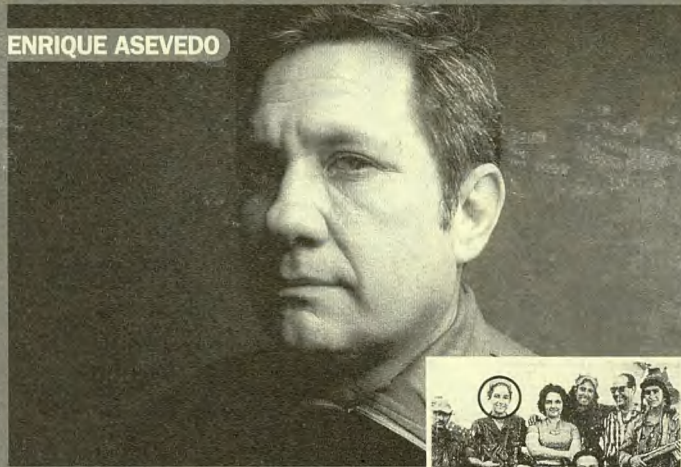
Sierra Maestra'ya, Oriente köyünden olan babası Jeneroso Tamaglio'dan bir yıl sonra gitti. 15 yaşındaydı. Che'yle tanıştığı gün, Che ona "burada ne yapıyorsun?" diye sorduğunda "senin yaptığının aynısını" diye cevap verdi, belki de bu cevabı yüzünden Che onu kendi takımına aldı ve yanından ayırmadı. Maestra'da Che'nin özel postası oldu, zafer sonrası da muhafızlarına katıldı. "Boliya'da esir düşene kadar 10 yıl 7 ay onun yanındaydım. 8 Ekim 1967, hayatımın en zor günlerinden biriydi. Che kaçabilirdi. Geri kalanları, yaralananları düşürerek teslim oldu." Bugün 61 yaşında. Tamaglio, ya da daha çok bilinen ismiyle "Urbano", hâlâ dinç ve enerjik. Che'nin ölümünden sonraki macerasını dinledikten sonra Fidel'in kendisine verdiği CTDKNH 509 marka Rus yapımı silahını hâlâ taşıyor. "Che'nin ölümünden sonra Sili üzerinden 2900 kilometre yürüdük, orduyla 35 çatışmaya girdik ve And dağlarında altı ay geçirdik". Che'nin Boliya'daki mücadeleyi "Amerika Devrimi'nin bir parçası olarak gördüğünden ve bunu biraz da onur meselesi yaptığından emin. "Che bir keresinde, Kongo'da olanlar Boliya'da tekrarlanırsa, Küba'ya dönmeyip, buradan bir çiftlik alıp, ilk fırsatta tekrar mücadeleye başlamak istediğini söylemişti." Che tutsak düştüğünde üzerinden çıkan 20 bin dolar bu işe ayrılmıştı. "Boliya ordusu, kayıtlara geçirmeden bu paranın üzerine oturdu. Boliya'daki gerilla savaşı zaferle bitseydi, hedef Arjantin'di."

RAMIRO VALDES

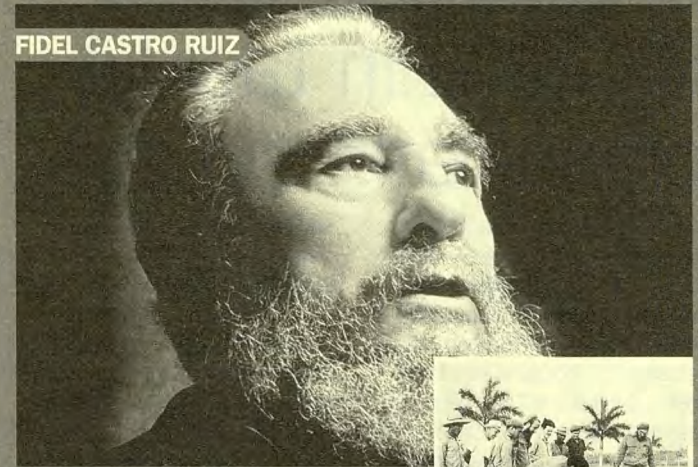
Che'yle Meksika'da, 1956'da Granma hareketine hazırlanırken tanıştığında, 23 yaşında bir delikanlıydı. Moncada ordu kampı işgaline katılmış, Fidel ve harekattan sağ çıkanlarla birlikte Pine adasında hüküm giymişti. "Che, Küba gerillalarının Meksika'da aldıkları zorunlu ordu eğitiminde benden yüksek rütbe alınca, bunun onu kaygılandırıldığını söyledi. Bu durumun ona dokunduğunu, çünkü benim daha çok deneyime sahip olduğumu, eğitim komutanlığını aslında benim yapmam gerektiğini söyledi. Bu hareket onun yalınlığını, insancılığını, duyarlılığını, diğerlerine ve kendisine olan saygısını gösteriyordu." Küba'ya geldiklerinde, Ramiro ordu yönetiminde Che'nin sağ kolu oldu; aralarında hayatları boyunca sürecek bir arkadaşlık kuruldu. "Ailenizi seçemezsiniz, ama arkadaşlarınızı seçersiniz. Che'yi ben kardeşim gibi görüyorum; bu kardeşlik benim için kan bağından daha önemli, kan bağı şansa bağlı bir şey. Yeni bir gerilla hareketi başladığı takdirde birlikte savaşmak üzere, Maestra'da yemin etmiştik. Fakat Che, 1965'te İçişleri Bakanlığı görevinden ayrılmama izin vermedi. Ölüm haberini aldığımda gözyaşlarımı tutamadım." Sonuncusu 1979-1984 arasında olmak üzere, iki kere İçişleri Bakanlığı yapan Ramiro, bugün 10 bin kişinin çalıştığı, 36 şirketi bünyesinde toplayan, Demir ve Çelik Bakanlığı'na bağlı Enformasyon, Elektronik ve İletişim Grubu'nun başında. Beş çocuk sahibi.

ENRIQUE ASEVEDO

14 yaşındayken, 16 yaşındaki ağabeyi Rojelo'yla birlikte Sierra Maestra'ya gitmişti. Oksidente işgali sırasında yaralanmış, teğmen rütbesi almıştı. Devrimden sonra Tarım Reformu Enstitüsü'nün Endüstriyel Geliştirme Bölümü'nde çalışmaya başladı. Che, başka seçenekler varken bir Amerikan şirketten patlayıcı alması yüzünden, 17 yaşındayken onu bu görevden aldı. "Ceza" olarak onu üniversitede okuttu. Altı yıl sonra Şeker Endüstrisi Bakanı Orland Borrego, Fidel Castro'yu Enrique'in Boliya'daki Che'nin gerilla kuvvetlerine katılması için ikna etti. Borrego, "Enrique bunu öğrendiğinde sevinçten havalara uçtu" diyor. Ancak bu seyahat hiç gerçekleşmedi, iki adam da Che'nin ölümünü öğrendiklerinde ağlamaya başladılar. Enrique Asevedo 54 yaşında, bir kızı var. Şu anda Havana vilayeti Ordu Komutanı. Üç yıl önce, Che'nin komutasındaki gerilla savaşı anılarını içeren "Dekamisado" (Gömlüksiz) isimli kitabı yayınlandı.

FIDEL CASTRO RUIZ

Che'yle 1955 temmuzunda, Meksika'da Antonia Gonjales'in evinde karşılaştı. İlk sohbetleri sabaha kadar sürdü; sonra da bunu huy edindiler. "Her hafta Popocatepetl yanardağına çıkmaya uğraşır, bir türlü başarmazdı. Astımı vardı, yanardağa tırmanmak için müthiş çaba harcardı. Hiç zirveye varamasa da, tekrar tekrar denerdi. Bu, kişiliği hakkında yeterli fikir veriyor. Çok cesurdu, hep ölüme kur yapar gibiydi. Ne zaman önemli bir iş için güvenilir birine ihtiyaç duysak, çıkıp gelirdi. Hangi işi yapsa, iyi yapardı, çok çalışkandı. 'Tek istediğim, devrim başarıya ulaştıkça, mücadeleyi Arjantin'de sürdürmek. Devlet meseleleriyle beni oyalamayın' demişti, ben de ona söz verdim. Sonrası malûm: Kongo, Boliya... Bu görevi biz vermedik, fikir, plan onundu. Biz sadece destekledik, çünkü fikirlerinin doğruluğuna inanıyorduk. Onu bir daha göremeyeceğime kendini alıştırmanın zor olduğunu, çok özel bir insandı."

1967, BOLİVYA: CHE'NİN SON ÇATIŞMASI

Burada olmasa da bir başka yerde...

Che Guevara, bundan 35 yıl önce, Bolıvya'da hükümet birliklerine esir düştü, 9 Ekim 1967'de kurşuna dizildi. Che'nin son üç gününü Jorge G. Castaneda'nın "Companero: Life and Death of Che Guevara" adlı kitabından aktarıyoruz...

7 Ekim akşamı, 17 adam Yuro geçidi üzerinden yola koyulmuşlardı. Nehrin karşı kıyısında bir çiftçi, bu sakallı, sırt çantalı ve silahlı, kadici çıkmış hayaletleri görmüştü. Kuşkusuz, bunlar aranan gerillalardı. Oğlunu yollayarak, birkaç kilometre ötedeki Yüzbaşı Gary Prado Salmon komutasındaki kuvvetlere haber gönderdi. Yüzbaşı, birliklerine derhal geçidin giriş ve çıkışına pusu kurma emrini verdi, kendisi de geçidin yukarısından hareketi yönetecekti. Che'nin son çatışması başlamak üzereydi.

Guevara hazırlıklıydı, yalnız ordunun çetesinin varlığını keşfedip keşfetmediğinden emin değildi. Çeteyi birkaç gruba ayırdı, her birine nehrin önlerindeki kısmını keşif emri verdi. Güneş yükselirken gerillalardan Benigno ve Pacho geçidin yukarısında bir sürü asker olduğunu gördüler. Che'nin önünde iki seçenek vardı: Ya askerlerin geçidin girişini tutmadıklarını ümit ederek geri dönecek ya da karanlık basana kadar bekleyip yoluna devam edecekti. İkinci terciğini kullandı ve adamlarını savunma düzenine sokarak bekledi. 8 Ekim günü 13:30'da askerler

geçidin girişine yakın olan gerillalara ateş açtı. Çok geçmeden iki jet ve bir helikopter bölgenin üzerinde dönmeye başladı, fakat ateş açmadılar. Che ve yanındaki yedi gerilla geçidin derinliklerine doğru ilerlemeye çalışıyorlardı, askerlerin ateşine uzun süre direnemezlerdi. Bir süre sonra Guevara'nın M-1 tüfeğine kurşun isabet etti ve kullanılmaz bir hale geldi; birkaç dakika sonra kendisi de kalçasından yaralandı, yürümekte güçlük çekiyordu. Willi, ya da gerçek adıyla Simón Cuba, bir elinde makinalı tüfeğini taşıyor, diğer eliyle de komutanına destek olarak, onu bir kaya-

Konvoyun arkasından diğer tutsaklar, ölen asilerin cesetlerini taşıyan katırlar, yaralı askerler ve yüzlerce meraklı insan yürüyordu. Guevara kasaba okulunun toprak zeminli bir odasına kapatıldı.

liğin arkasına çekmeye çalışıyordu. Prado'nun askerlerinden üçü onların yaklaştığını gördüler, kayalığın üzerine tımanmalarnı beklediler, sonra da "silahlarınızı atın ve ellerinizi kaldırın" diye bağırdılar. Che ateş edemezdi, tabancası çalışmıyordu, tüfeği de isabet almıştı. Willi, ya tek eliyle ateş edemediği ya da böylesini daha akla yakın

bulduğundan ateşi kesti. Sonra Che "ateş etmeyin, ben Che Guevara'yım, sizin için dirim ölümden daha değerli" diye bağırdı. Bu olayın Bolıvya askerleri tarafından aktarılan biçiminde, mağlup Arjantinli "ben Che Guevara'yım ve yenildim" demmişti. Olayın daha akla yakın bir aktarımındaysa, Willi bitap bir halde tüfeğini bırakıp "kumandan Guevara benim yanımda, ona hak ettiği saygıyı gösterin" diye bağırmıştı. Yüzbaşı Gary Prado, derhal Che'nin yakalanması emrini vermiş, aşağıda çatışma devam ederken Che'nin bulunduğu yere gelmişti. Guevara'nın kimliğini birkaç kez inceleyip sırt çantasını aramış, sonra da heyecanla telsizle sarılıp 8. Tümen Komutanlığı'na Che'nin yakalandığını bildirmişti. Bir yürüyüş kolu oluşturulmuş, Prado, Che'yi iki kilometre ötedeki La Higuera'ya götürmüştü. Konvoyun arkasından diğer tutsaklar, ölen asilerin cesetlerini taşıyan katırlar, yaralı askerler ve yüzlerce meraklı insan yürüyordu. Guevara kasaba okulunun toprak zeminli bir odasına kapatıldı; Willi de yan odada kilit altındaydı. Askerler gece boyunca başarılarını kutladılar, La Paz'daki Bolıvya ordu komutanları ise efsanevi tutsaklarına ne yapacaklarını düşünüyorlardı. Che

JOHN BERGER'İN GÖZÜYLE CHE GUEVARA

Bir insanın taşıdığı olanakların simgesi

Guevara'nın önceki pazar Bolıvya ordusunun iki bölüğüyle gerilla kuvvetleri arasında, Rio Grande ırmağı ırmağının kuzeyinde Higuera dalı bir cangıl köyü yakınlarında yer alan çatışmada öldürüldüğünü kanıtlamak üzere 10 Ekim 1967 Salı günü dünyaya bir fotoğraf iletildi. (Daha sonra bu köy Guevara'nın ele geçirilmesi için verilen ödülü aldı.) Cesedin fotoğrafı, Vallegrande kasabasında bir ahırda çekilmişti. Ölü, bir sedyeye, sedye de beton bir çeşme yalağının üstüne yerleştirilmişti.

Önceki iki yıl içinde "Che" Guevara efsaneleşmişti. Nerede olduğunu keskin olarak kimse bilmiyordu. Kimse onun gördüğüne değin tartışma götürmez bir kanıt da yoktu. Ama varlığı sürekli kabul ediliyor ve animatılıyordu. Guevara –"dünyada bir yerde"ki gerilla üssünden Havana'daki Üçkita Dayanışma Örgütü'ne gönderdiği–

son bildirisinin başında 19. yüzyıl devrimci şairi José Martí'den bir dize alıntılıyordu: "Acların vaktidir şimdi ve yalnızca işi görmek gerekir." Sanki kendi ağzıyla açıkladığı işiğin içinde Guevara görünmez, her yerde hazır ve nâzır bir duruma gelmişti. (...) Guevara'nın hangi koşullarda öldüğünü bilmiyoruz. Ama ölümden sonra cesedine yaptıklarına bakarak, eline düştüğü insanların kafa yapısı hakkında bir fikir edinebiliriz. Önce sakladılar cesedi. Sonra sergilediler. Sonra, bilinmeyen bir yerde adsız bir mezara gömdüler. Sonra kazıp yeniden çıkardılar. Sonra yaktılar. Ama yakmadan önce, daha sonra teşhis edilebilsin diye, parmaklarını kestiler. Bu bize onların, öldürdükleri kişinin gerçekten Guevara olduğundan kuşkulandıklarını düşündürülebilir. Aynı biçimde bundan hiç kuşku duymadıklarını, ama cesetten korktuklarını

da düşündürebilir. Ben ikincisine inanmaya yatkınam. (...) Bu fotoğrafla Rembrandt'ın "Dr. Nicolaes Tulp'un Anatomi Dersi" adlı tablosu arasında bir benzerlik var. Profesörün yerini kalıp gibi giymiş, burnunu mendiliyle örten albay almış. Onun solundaki iki kişi kadavrayı profesörün solunda, en yakınında duran iki doktor gibi, aynı yoğun ama duygusuz ilgiyle seyrediyorlar. Rembrandt'ın tablosunda daha çok sayıda figür olduğu doğru –tıpkı Val-

legrande'deki ahırda da fotoğrafa girmeyen daha birçok kişinin bulunması gibi. Ama cesedin yukarıdan kendisine bakan kişilerle ilişkisi açısından yerleştirilişi, cesetteki evrensel dinginlik havası –bunlar birbirlerine çok benziyor. Bu da şaşırtıcı olmamalı, çünkü iki resmin işlevleri benzerdir: Her ikisi de resmî ve nesnel olarak incelenmekte olan bir cesedi sergilemeyi amaçlamıştır. Bundan öte, her iki resim de ölüyle ders verme'yi amaçlar:

Efsanelere kurşun işlemez

Che Guevara'nın ölümü, marksizme hiçbir yakınlık duymayan insanlara da keder ve düşüklüğü verdi. Giderek büyük güçlerin iş ilişkilerine teslim olan bir dünyada kahramanlığı, şövalyeliği ve serüveni temsil ediyordu Che'nin varlığı. Bizim içinse, zaferin her zaman büyük müfrezelere ait olmayabileceği umudunun ifadesiydi. En tutucularımız, sayıların ve silahların bir kez daha kazanmış olmasından, Küba'daki 12 kişilik serüvenin bir daha yaşanmamasından ötürü içten bir üzüntü duydular. Eşitsizliğe karşı verilen kavganın sonu muydu bu? Gelgelelim, Che'nin ölüm biçimi bir rahatlama getirdi. Onun yakalandıktan sonra vurulması, Boliviya'daki otoritelerin tutsak bir Che'den bile korktuklarını gösteriyor muydu? Onu yargılamak üzere mahkemeye çıkarmaktan korkmuşlardı, sesinin duruşma salonundan yükselecek yankılarından korkmuşlardı, bir kaşık suda boğacakları adamın dış dünyanın insanları tarafından nasıl sevildiğini herkesin görmesinden korkmuşlardı. Ama bu korku, onun efsanesinin dilinden dile dolaşmasına yardım edecek; efsanelereyse, bildiğiniz gibi, kurşun işlemez.

Graham Greene

acı içinde ve sıkıntılıydı, anlatılanlara bakılırsa, ölmeye hazır gibi de görünmüyordu, fakat ölümü de aklından geçirmiş olmalıydı. Eğer "sizin için benim ölümünden daha değerli" demişse, herhalde ölmeyi düşünmüyordu. Boliviya hükümetinin onu yargılayarak, yakalanışını saldırgan dış mihrakların karşısında kazandıkları bir zafer gibi göstereceğini düşünüyor olmalıydı. Fakat işler böyle yürümeyecekti.

Sabaha karşı Gary Prado ve subay Andres Selich, Guevara'yı nafile sorguladılar. Sabahleyin 6:30 civarında, Vallegrande'den gelen helikopterden üç kişi indi: Pilot Binbaşı Niño de Guzmán, 8. Tümen'in başında bulunan Albay Joaquín Zenteno ve CIA'nin Kübalı telsizcisi, oraya -kendi sözleriyle- hem ABD desteğini temsilen, hem de Che'nin kimlik tespiti için gelmiş olan Felix Rodríguez. Rodríguez, ayrıca

Che'yi sorgulamak, defterlerini ve diğer ele geçen belgeleri kopya etmek için direktif almıştı.

Ordu, çok önemli bir sorunla karşı karşıyaydı. Boliviya'da ölüm cezası yoktu, üstelik Guevara'yı uzun süre barındıracak kadar sıkı korunaklı bir hapisane de bulunmuyordu. Che'yi mahkemeye çıkartma düşüncesi bile Başkan Barrientos, Silahlı Kuvvetler Komutanı General Ovando ve Genelkurmay Başkanı Juan José Torres'in uykularını kaçırmak için yeterliydi. Devlet ve hükümet, Fransız yazarı ve Küba elçisi olan Régis Debray'in mahkemesi için dinmek bilmeyen bir uluslararası baskı ve lanetlenmeye maruz kalmıştı, kahraman gerilla komutanı Che için kim bilir nasıl bir feryat kopacaktı? Küba komandoları, Boliviya'nın neresinde olursa olsun, Che'yi hapisaneden kurtarmaya çalışacaklar, veya değiş tokuş etmek üzere başka yerlerde başka insanları kaçıracaktı. Che'yi Amerikalılara vermek ve onu sorgulanması için Panama'ya yollamak da aynı derecede sıkıntı yaratacaktı. Ordunun milli-

Son sözleri, "Fidel'e burada olmasa da bir başka yerde devrimin galip geleceğini söyleyin. Aleida'ya da tekrar evlenmesini, mutlu olmasını söyleyin. Askerler doğru yere ateş etsinler" olmuştu.

rım düzine kurşun boşalttı; kurşunlardan biri kalbe saplandı ve kurbanın derhal ölümüne neden oldu. 8. Tümen'in istihbarat bölümünün başında bulunan ve Che'nin son anlarını aktaran resmî raporu düzenleyen Albay Amaldo Saucedo Parada'ya göre, Che'nin son sözleri, "Beni öldüreceklerini biliyordum; elinize canlı geçmemeliydim. Fidel'e bu başansızlığın devrimin sonu olmadığını, burada olmasa da bir başka yerde devrimin galip geleceğini söyleyin. Aleida'ya (Che'nin kızı) da olanları unutmasını, tekrar evlenmesini, mutlu olmasını, çocukları iyi okutmasını söyleyin. Askerler doğru yere ateş etsinler" olmuştu. Vücudu Zenteno'nun helikopterinin iniş takımları arasına bağlanıp Vallegrande'ye götürüldü, orada yıkanıp temizlendikten sonra, bu hikayenin başladığı Our Lady of Malta hastanesinin çamaşırhanesinde teşhire kondu.

Çeviriler: Nikos Michalakis - Ali Yıldızalp

Biri tıbbin ilerlemesi için, öteki de siyasal bir uyarı olarak. Ölümler, kıymetli geçirenlerin, binlerce fotoğrafı çekilmiştir. Ama, bu durumların resmî gösteriye dönüştüğü pek olmaz. Doktor Tulp, koldaki lifleri göstermektedir; söyledikleri her insanın normal kolu için geçerlidir. Elinde mendil tutan albay, kötü şöhretli bir gerilla liderinin -"ulu Tann" tarafından yazılmış- son yazgısını sergilemektedir ve söyledikleri, o kitada bulunan tüm *guerrillero*'yu kastederek

söylenmiştir.

(...) "Ölüm karşımıza nerede çıkarsa çıkarsa çıksın, hoşgeldi; yeter ki bu, bizim savaş çağrımız, onu duyacak kulaklara ulaşsın, başka bir el uzatıp silahlarımızı kullansın, başka insanlar, cenaze şarkımıza, makineli tüfeklerin kesik ritmiyle, yeni savaş ve zafer bağırışlarıyla katılmaya hazır olsun."

Guevara'nın önceden gördüğü ölümü, dünyanın bu katlanılmaz koşullarını kabul ederse, kendi yaşamının

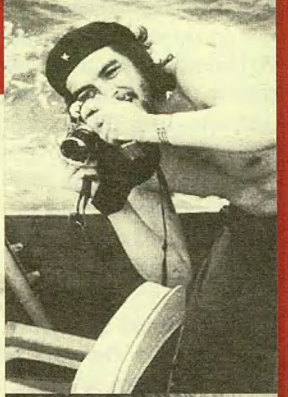
ne kadar katlanılmaz olacağına ölçüsünü sunuyordu. Önceden gördüğü ölümü, dünyayı değiştime zorunluluğunun da ölçüsünü sunuyordu ona. Önceden gördüğü bu ölümün ona sağladığı yetkiyledir ki, Guevara, bir insana yaraşan onurla yaşayabildi. Guevara'nın ölüm haberi üzerine birinin şunları söylediğini duydum: "O, bir tek insanın taşıdığı olanakların dünyadaki simgesiydi." Bu söz neden doğrudur? Çünkü Guevara, insan için katlanılmaz olanı anladı ve buna göre davrandı.

(...) Fotoğraf bir an'ı gösteriyor: Guevara'nın yapay olarak korunan cesedinin, salt bir gösteri nesnesine dönüştüğü an'ı. Başlangıçta yarattığı dehşet buradan kaynaklanıyor. Ama neyi göstermesi amaçlanıyor bu fotoğrafın? Böylesi bir dehşeti mi? Hayır. Amaçlanan, dehşet anında Guevara'nın kimliğini ve devrimin sözde saçmalığını sergilemek. Ama işte bu amaç gereği, o an aşıyor. Guevara'nın hayatı ve devrim fikri ya da gerçeği, o an'dan önce gelen ve şu anda devam eden süreçleri akla getiriyor hemen. Varsayımsal açıdan, bu fotoğrafın çekilmesini düzenleyen ve onaylayanların amaçlarının gerçekle-

şebilmesinin tek yolu tüm dünyayı, o andaki durumuyla yapay olarak korumak olabilirdi; yani yaşamı durdurmak. Guevara'nın oluşturduğu canlı örneğin içeriği ancak böylelikle inkâr edilebilirdi. Bu durumdaysa fotoğraf, ya onu seyredenlerin olup bitenlerle en ufak bir ilişkisi olmadığı için hiçbir anlam taşıyor ya da taşıdığı anlam, gösterilişini inkâr ediyor veya nitelendiriyor.

Ben bu fotoğrafı iki tabloyla karşılaştırdım, çünkü fotoğrafın icadından önce insanların gördükleri şeyleri nasıl gördükleriyle ilgili olarak elimizde bulunan tek görsel kanıt tablolarıdır. Ama etkisi açısından fotoğraf, bir tablodan çok farklıdır. Bir tablo, ya da en azından başarılı bir tablo, konusunun çağırıştırdığı süreçlerle bağdaşmak zorundadır. Hatta bu süreçlere karşı alınan bir tavır bile düşündürebilir. Bir tabloyu kendi içinde neredeyse tamamlanmış bir bütün sayabiliriz. Bir fotoğrafla yüz yüze geldiğimizdeyse, ya onu bütünüyle bir yana atmak ya da anlamını kendimiz tamamlamak durumunda kalırız. Bizi, sessiz bir imgenin başarabileceği ölçüde karar vermeye çağıran bir imgedir bu.

John Berger, "Che" Guevara

Nasır: Bir devrimin, gelişmiş bir proletaryanın olduğu yerde başarılı sonuç verebileceğine dair Marksist görüşle belki ters düşünüyorum. Lenin de, Mao da bu tezin yanlış olduğunu ispatladılar, fakat bence, hiç olmazsa küçük bir işçi ve burjuva çekirdeği mevcut olmalı. Ayrıca bir ulaştırma örgütüne de ihtiyaç var. Düşünceler de, ekonomi gibi, yöntemsiz ilerleyemez. Ekonominin yol ve havaalanına ihtiyacı varsa, düşünceler de ulaşım araçlarını gerektirir. Örgütlenememiş bir toplumda, toplum devrimi yürütülemez. Bunun deneyimini Yemen'de yaptım. Orada devrimin başladığını duyar duymaz, fırladım, yardıma koştum. O ülkede ortamın devrime uygun olmadığına dair bilgi aldığım halde, ben de sizin gibi düşündüm ve harekete geçmiş olmasının başlıbaşına bir faktör olduğunu, ona yardım etmek gerektiğini düşündüm. Fakat ilk gördüğüm, dışardan yardım yapılamayacağı oldu. Sonra, çok zaman kaybetmeden ve acı çekmeden bir yere varılamayacağını anladım. Devrimin tarihsel gelişimine hız vermek elimizde olsa bile, onun gücünü yaratan doğal ve kimyasal gelişimin üstünden atlayamayız. Neyse, yarın sizi göremeyeceğim

sevgili Guevara, bir fabrikanın açılış törenine gitmem gerek.

Che Guevara: Bir fabrikanın kurulması ve yönetilmesi çok zor bir iş. Devrimin en zevkli yönü, toplum içindeki faaliyet. Sanayile uğraşmaksa sönük ve yıpratıcı bir çalışma.

Nasır: Toplumu seferber etme basamağı, devrimin romantik dönemi olarak tanımlanabilir bence. Devrim günü, romantizmin en heyecanlı anını, düğün gecesini yaşatır. Fakat asıl mesele ondan sonra. Evliliğin yürütülmesi gerek; para kazanmak, bir ev yapmak, çocuk yetiştirmek gerek. Devrim denilen şeyin de asıl anlamı bu: Sönük ve yıpratıcı görünen şey, yani toprağı işlemek, fabrika kurmak...

Che Guevara: (gülerek) Ben iki kez boşandım...

Nasır: Eğer devrimin gerekli gelişmeleri olmadan sadece romansını yaşamış olsaydık, dosdoğru felakete giderdik. Bu sönük ve zor dediğiniz işler yapılmazsa, devrim olmaz. Siz doktorsunuz, bunu

anlamanız gerekir. Bir operatör hastasını ameliyat masasına yatırır, önce bayıltır, kamını açar; sonra da ameliyatı sonuçlandırmadan yarıda bırakabilir mi? Bunu yapamazsınız...

Che Guevara: Ama bir devrimden sonra işi

gören devrimciler değil, teknisyenler, bürokratlardır. Onlar da devrime karşıdır. Bakın, bana öyle geliyor ki, sosyalizm bakımından tek bir temel yasa vardır, onu da daha kimse keşfetmedi. Marx ve Lenin'i okudum. Onların bütün deneyimlerini yaşadım, ne var ki bu temel yasayı kimsenin daha bulamadığından eminim. Bir zamanlar planlara inanırdım, çünkü plan yapmakla insan, geleceğine biçim verebilir. Fakat gördüm ki, plan yapma aşamasına gelince, karşımıza teknisyenlerle bürokratlar çıkıyor. Onlar devrime karşı çıkan kimselerdir.

Nasır: Acaba yeni açılacak fabrikaya yarın benimle birlikte gelip Mısır devriminin bazı pratik sonuçlarını görmek ister misiniz?

Che Guevara: Memnuniyetle...

(Ertesi gün yolda Nasır coşkun bir sevgi seliyle karşılaşır, yol üstünde köylüler arabasını durdurur, fabrikada biriken binlerce insan kendisini alkışlar.)

Che Guevara: (heyecanla) İşte benim de istediğim bu... Devrimin özü, mayası...

Nasır: Haklısınız. (halkı göstererek) Bunu (fabrikayı işaret ederek) bunsuz elde edemezsiniz. Sorunun özü burada işte. Fabrika yapmazsanız, başarıya ulaşamazsınız...

Che Guevara: (ayağa kalkar) Size oy verebilirdim... Ama acaba bir yol bulamaz mıyız? Örneğin teknokrat ve bürokratları politikleştirebilir miyiz? Bunu başarırız, devrimi kurtarmış oluruz...

Hasaneyn Heykel'in "Kahire Dosyası" adlı kitabından